

T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**KUR'ÂN'A GÖRE TEBLİĞ SÜRECİNDE ÜLÜ'L-AZM
PEYGAMBERLERİN HAYATINDAKİ KADINLARIN ROLÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Kadriye DEMİR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Merve SAÇLI

ŞIRNAK 2021

T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**KUR'ÂN'A GÖRE TEBLİĞ SÜRECİNDE ÜLÜ'L-'AZM
PEYGAMBERLERİN HAYATINDAKİ KADINLARIN ROLÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Kadriye DEMİR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Merve SAÇLI

ŞIRNAK 2021

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Kadriye DEMİR

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK SAYFASI

“Kur’ân’a Göre Tebliğ Sürecinde Ülü’l-‘azm Peygamberlerin Hayatındaki Kadınların Rolü” adlı Yüksek Lisans tezi, Şırnak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Kadriye DEMİR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Merve SAÇLI

Temel İslam Bilimleri ABD

Doç. Dr. Nurullah AGİTOĞLU

ÖNSÖZ

İnsanların doğru yolu bulmaları, dünya ve âhiret hayatlarını tanzim etmeleri bakımından peygamberlerin ve ilâhî kitapların insanlığa birer lütuf oldukları söylenebilir. Peygamberlerin insanları doğru yola davet ederken karşılaştıkları zorluklar sırasında yanı başlarında onlara destek sağlayan hanımlarının, dini tebliğ etmede önemli rol oynadıkları ehince müsellemdir. Peygamberler tarihine bakıldığında, peygamberlerin kadınları dine davet ederken peygamber eşlerinin veya kızlarının bu konuda destek sağladıkları görülmektedir. Bununla birlikte tüm peygamber eşlerinin aynı oranda tebliğ faaliyetine destek verdikleri söylenemez. Hz. Nûh'un eşi gibi tebliğ ışığını söndürmeye çalışan ve din düşmanlarıyla ortak olanlar da olduğu müşâhede edilmektedir. Dolayısıyla peygamberlerin hayatında önemli bir konumda olan kadınların rollerinin incelenmesinin, kıssalardan ibret almaya ve dolayısıyla kıssalardan hisse çıkarmaya yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Malumumuzdur ki toplumda var olan her olay ve değişim kadının hayatına yansımakta ve dahi kadını etkilemektedir. Kadının toplumsal olay ve değişimlerden hızlıca etkilenip uyum sağlaması kadın üzerinden toplumsal normların gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktadır. Bunun sonucunda pek çok toplumsal değişim, kadın kanalıyla topluma arz edilmekte, bu şekilde bir kabulün sağlanması amaçlanmaktadır. Bu yönüyle kadın, peygamberlerin hayatlarında hem etkilenen hem de etkileyen olabilmektedir. Ayrıca nesillerin yetiştirilmesinde oynadığı rol onu önemli kılmaktadır.

Kur'ân'da, isimleri zikredilen beş peygamberden olan ve “ülü'l-'azm” sıfatıyla anılan peygamberlerin hayatındaki kadınların rolleri ile ilgili müstakil bir çalışmanın yapılmamış olması, bize böyle bir çalışma yapma ihtiyacını hissettirdi. Dolayısıyla, hem bu konudaki ilmi tecrübümüzü gidermek hem de “ülü'l-'azm” peygamberlerin yaşamında onlara birer yardımcı olan kadınların tebliğ sürecindeki etkilerini tespit etmek maksadıyla bu konuyu bir yüksek lisans tezi çerçevesinde ele alıp incelemeyi uygun gördük.

“Kur'ân'a Göre Tebliğ Sürecinde Ülü'l-'Azm Peygamberlerin Hayatındaki Kadınların Rolü” başlıklı tezimiz bir giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş

kısımında tezin amacı, yöntemi ve kaynaklarıyla ilgili bilgi ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Çalışmamızın birinci bölümünde ülü'l-'azm peygamberler hakkında bir girizgâh yaptıktan sonra kutsal kitaplarda ve Kur'ân'ı Kerim'de kadın konusunun ne şekilde ele alındığını ve Kur'ân'ın nüzûl döneminde kadınların toplumsal hayattaki konularının durumunu incelemeye çalıştık. Çalışmamızın belkemiğini oluşturan ikinci bölümde ise ülü'l-'azm peygamberler olarak kabul edilen Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. 'Îsâ ve Hz. Muhammed'in hayat hikâyelerinde kadınların konumunun ve onların tebliğ sürecindeki rollerinin izini sürdük.

Tez yazım aşamasında yardımlarını esirgemeyen, tez çalışmamın araştırılması, yürütülmesi ve oluşumunda destek veren danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Merve Saçlı'ya, ayrıca tezimizi okuyarak katkılarda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Abdulalim Demir'e ve Arş. Gör. Hasan Demir'e; tezimizin başından beri her aşamasında benden yardımlarını esirgemeyen ve beni yönlendiren Arş. Gör. Zakir Demir'e şükranlarımı sunuyorum.

Tezin tahkik aşamasında yardımcı olan Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Gül Hoca'ma ve Doç. Dr. M. Nurullah Aktaş Hoca'ma müteşekkirim. Maddî ve manevî her türlü desteği sağlayan aileme de ayrıca şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Kadriye DEMİR

Şırnak 2021

GENEL BİLGİLER

Tez Yazarının Adı ve Soyadı	: Kadriye Demir
Anabilim Dalı	: Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Programı	: Yüksek Lisans, Tefsir
Tez Adı	: Kur'ân'a Göre Tebliğ Sürecinde Ülü'l-'Azm Peygamberlerin Hayatındaki Kadınların Rolü
Tez Danışmanı	: Dr. Öğr. Üyesi Merve Saçlı
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans - 2021

ÖZET

Kur'ân kıssaları insana dersler, ibretler veren, yol gösteren, problemlerden kurtuluş çareleri sunan yaşanmış vakıalardır. Kur'ân, meseleleri daha müşahhas hale getirmek için birtakım kıssalara başvurmaktadır. Kur'ân'da nübüvvet temsilcileri olan peygamberler anlatılırken hayatlarındaki insanlara da değinilmektedir. Dini tebliğ ederken peygamberlerin yanında olan kadınların rolünün azımsanamayacak derecede olduğu müşâhede edilmektedir. Bu çalışmada ülü'l-'azm peygamber olarak bilinen Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. 'Îsâ ve Hz. Muhammed'in hayatlarının merkezinde yer alan bazı kadınların dini irşad etme sürecinde onlara yardım etmekte oldukları ileri sürülmektedir.

Kur'ân, Hz. Nûh'un eşi olduğu halde bunun bilincinde olmayan ve davasına hıyanet ettiğiinden dolayı âhîret saadetini kaybeden Firavun gibi zalim bir kişiye hanım olmasına rağmen hak din üzerine kalarak cennete kendisine köşk yaptırmayı Yüce Allah'tan talep eden iki kadının davranışını karşıt örnek olarak sunmaktadır.

Kur'ân'a göre tebliğ sürecinde ülü'l-'azm peygamberlerin hayatındaki kadınların rolünün izini süren bu tezimiz bir giriş, iki bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, problemi, amacı, önemi, plan ve metodu incelenmektedir. Birinci bölümde, ülü'l-'azm peygamberlerin kimler olduğu, üstün yönlerinin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmaktadır. İkinci bölümde ise Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. 'Îsâ ve Hz. Muhammed'in hayat hikâyelerinde kadınların konumu ve onların tebliğ sürecindeki rolleri irdelenmektedir. Tebliğ sürecinde yer alan söz konusu peygamber hanımlarının ve kızlarının modern dönem insanına vermek istediği mesajlar tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelime: Kur'ân Kıssaları, Ülü'l-'azm, Kur'ân'da Kadın, Peygamber, Tebliğ

GENERAL INFORMATION

Name and Surname :	: Kadriye Demir
Department	: Basic Islamic Sciences
Programme	: Master Programme, Qur'anic Exegesis (Tafsîr)
Thesis topic	: The Role of Women on the Tablig Process in the context of Ulû'l-'Azm Prophets's Life Regarding to Quran
Supervisor	: Dr. Öğr. Üyesi Merve Saçlı
Degree Awarded and Date	: Master – 2021

ABSTRACT

The Qur'anic parables are true-life stories that give people lessons, teachings, guides and offers solutions to get rid of problems. Quran uses and refers to some parables in order to make subject matter more understandable. When Quran mentions about the life of prophets signing prophethood agents, it touches on people in their lives. In this context, the role of women who are with the prophets cannot be underestimated on the tablig process. This study argues that there are some women participating and helping on the tablig process for prophets are known as ulû'l-'azm like Noah, Abraham, Moses, Jesus and Mohammad.

In the Qur'an, the behavior of Noah's wife and Pharaoh's wife is presented of two women as a counter example. Noah's wife is seen who is not aware of being wife of Prophet Noah and who lost her happiness in the hereafter due to betraying her case. On the other hand, Pharaoh's wife is exhibited as a woman who are adhered to the true religion and built a house in the Paradise, despite being a wife to a cruel person like the Pharaoh.

This study tracing to find out the role of women on the tablig process in the context of ulû'l-'azm prophets's life regarding to Quran consists of an introduction, two chapters and a conclusion. The introductory chapter introduces thesis subject, research questions, importance, and the plan of the study. The first chapter examines the definitions of ulû'l-'azm term, and the main superior qualities of them. The second chapter analyzes the role of women on the tablig process in the context of Noah, Abraham, Moses, Jesus and Mohammed's life. Also this chapter tries to figure out some messages and lessons for modern people on the basis of the life of the wife's and girls of mentioned prophets on the tablig process.

Keywords: Qur'anic Parables, Ulû'l-'azm, Woman in the Qur'ân, Prophet, Tablig

KISALTMALAR

bnt	: Kızı
b.	: Oğlu
Bkz	: Bakınız
byy	: Basım yeri yok
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay.
nşr.	: Neşreden, tahkik eden ve kitaba birtakım ta'lik yazan.
s.	: Sayfa
s.a.v	: Sallallahu aleyhi ve sellem
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sy	: Sayı
ts.	: Tarihsiz, Neşir tarihi yok.
U.Ü.İ.F.D.	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Yay.	: Yay.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	I
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK SAYFASI	II
ÖNSÖZ.....	III
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ.....	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE METODU	3
3. ARAŞTIRMANIN MUHTEVASI VE PLANI	3
4. ÜLÜ'L-'AZM TERKİBİNİN ETİMOLOJİK YAPISI VE ANLAM TAHLİLİ	4
5. KİTÂB-I MUKADDES'TE KADIN.....	8
5.1. 'Ahd-i 'Atîk'te Kadın	8
5.2. 'Ahd-i Cedîd'de Kadın	9
6. KUR'ÂN'IN İNDİRİLDİĞİ DÖNEMDE KADIN	11
BİRİNCİ BÖLÜM	15
HZ. NÛH, HZ. İBRÂHİM, HZ. MÛSÂ VE HZ. 'İSÂ'NİN HAYATINDA KADINLARIN TEBLİĞ FAALİYETİNDEKİ ROLÜ	15
1. HZ. NÛH DÖNEMİNDE KADINLARIN TEBLİĞ FAALİYETİNDEKİ ROLÜ	16
1.1. Kur'ân'ın Anlatımına Göre Helâk Olmuş İlk Peygamber Hanımı	16
1.2. Hz. Nûh'un Karısının Hayat Hikâyesinden Çıkarılabilecek Evrensel Mesajlar	22
2. HZ. İBRÂHİM DÖNEMİNDE KADINLARIN TEBLİĞ FAALİYETİNDEKİ ROLÜ	28
2.1. HZ. SÂRE.....	28
2.1.1. Hz. İbrâhim İle Hz. Sâre'nin Evliliği.....	28
2.1.2. Hz. Sâre'nin Tevhit Mesajında Rolü ve Bu Uğurda Yaşadıkları Sıkıntılar	29
2.1.3. Hz. İshak'ın Doğumu	32
2.1.4. Günümüz Kadınlara Mesajlar ve Dini Tebliğde Yaşadıkları	33
2.2. HZ. HACER	34
2.2.1. Hz. İbrâhim İle Hz. Hacer'in Evliliği	34
2.2.2. Tebliğ Yolunda Yaşadıkları.....	35
2.2.3. Hz. Hacer'in Vefatı	39
3. HZ. MÛSÂ DÖNEMİNDE KADINLARIN TEBLİĞ FAALİYETİNDEKİ ROLÜ	40
3.1. HZ. ÂSİYE	40
3.1.1. Hz. Âsiye'nin Hayatı ve İmanı	40
3.1.2. Hz. Mûsâ'nın Saraya Alınmasındaki Rolü	41
3.1.3. Tebliğ Yolunda Yaşadıkları ve Hz. Mûsâ'ya Desteği.....	42
3.2. Hz. Mûsâ'nın Annesinin Allah'ın Buyruğuna Uyması ve Mükâfatı.....	44
3.3. HZ. MÛSÂ'NİN HANIMLARI: HZ. ŞUAYB'İN KIZLARI	48
3.3.1. Çıkarılacak Dersler	51
4. HZ. 'İSÂ DÖNEMİNDE KADINLARIN TEBLİĞ FAALİYETİNDEKİ ROLÜ	52
4.1. Hz. Meryem'in Nesebi ve Doğumu	52
4.2. Cebrail ile Karşılaşması	54
4.3. Hz. 'İsâ'nın Doğumu	55
4.4. Hz. Meryem'in Hayatından Günümüz Kadınlara Mesajlar	56
İKİNCİ BÖLÜM	60
ÜLÜ'L-'AZM PEYGAMBERLERDEN OLAN HZ. MUHAMMED'İN HAYATINDA KADINLARIN TEBLİĞDEKİ ROLÜ	60

1. HZ. MUHAMMED DÖNEMİNDE KADINLARIN TEBLİĞ FAALİYETİNDE ROLÜ	61
1.1. HZ. MUHAMMED'İN EŞLERİ	61
1.1.1. Hz. Hatice.....	61
1.1.1.1. Hz. Hatice'nin Hayatı.....	61
1.1.1.2. Hz. Muhammed İle İzdivacı.....	63
1.1.1.3. Hz. Hatice'nin İslâm'la Şereflenmesi.....	64
1.1.1.4. Hz. Hatice'nin Tebliğ Yolunda Yaşadıkları Sıkıntılar ve Dini Tebliğde Rolü	66
1.1.2. Hz. Sevede	71
1.1.2.1. Hayatı.....	71
1.1.2.2. Hz. Muhammed İle İzdivacı.....	71
1.1.2.3. Tebliğ Sürecine Katkıları Ve Rolü.....	72
1.1.3. Hz. 'Âişe.....	73
1.1.3.1. Hayatı.....	73
1.1.3.2. Hz. Muhammed İle İzdivacı.....	74
1.1.3.3. İslâm Dinine Hizmetleri ve Tebliğde Rolü.....	75
1.1.3.4. Müfessire Kimliğiyle Hz. 'Âişe	80
1.1.4. Hz. Hafsa	80
1.1.4.1. Hayatı.....	80
1.1.4.2. Hz. Muhammed ile Evliliği	81
1.1.4.3. Tebliğ Sürecine Olan Yardımları	82
1.1.5. Hz. Zeyneb Binti Huzeyme	83
1.1.5.1. Hayatı.....	83
1.1.5.2. Hz. Peygamber İle Evliliği	84
1.1.5.3. İslâm Dinine Hizmetleri	85
1.1.6. Hz. Ümmü Seleme.....	86
1.1.6.1. Hayatı.....	86
1.1.6.2. Hz. Peygamber ile Evliliği	87
1.1.6.3. Tebliğ Yolunda Yaşadıkları ve İslâm Dinine Hizmetleri	88
1.1.7. Hz. Zeyneb binti Cahş	91
1.1.7.1. Hayatı.....	91
1.1.7.2. Hz. Zeyd İle Evliliği.....	91
1.1.7.3. Hz. Muhammed İle Evliliği.....	92
1.1.7.4. İslâm Dinine Hizmetleri ve Günümüz Hanımlarına Mesajlar	93
1.1.8. Hz. Cüveyriyye.....	95
1.1.8.1. Hayatı.....	95
1.1.8.2. Hz. Muhammed ile İzdivacı.....	95
1.1.8.3. İslâm Dinine Hizmetleri ve Tebliğde Rolü.....	96
1.1.9. Hz. Safiyye	97
1.1.9.1. Hayatı.....	97
1.1.9.2. Hz. Muhammed ile Evliliği	98
1.1.9.3. İslâm Dinine Hizmetleri ve Tebliğde Rolü.....	99
1.1.10. Hz. Ümmü Habibe.....	100

1.1.10.1. Hayatı.....	100
1.1.10.2. Hz. Muhammed ile Evliliği.....	101
1.1.10.3. Din Uğruna Yaşadıkları ve Tebliğdeki Rolü.....	102
1.1.11.Hz. Mâriye.....	104
1.1.11.1. Hayatı.....	104
1.1.11.2. Hz. Peygamber ile İzdivacı.....	105
1.1.11.3. İslâm Dinine Hizmetleri ve Tebliğdeki Rolü.....	106
1.1.12. Hz. Meymûne.....	107
1.1.12.1. Hayatı.....	107
1.1.12.2. Hz. Peygamber ile İzdivacı.....	108
1.1.12.3. İslâm Dinine Hizmetleri ve Tebliğ Sürecindeki Rolü.....	108
1.2. HZ. MUHAMMED'İN KIZLARI.....	110
1.2.1. Hz. Zeyneb.....	110
1.2.1.1. Hayatı.....	110
1.2.1.2. Tebliğde Rolü.....	113
1.2.2. Hz. Rukiyye.....	114
1.2.2.1. Hayatı.....	114
1.2.2.2. Tebliğde Rolü.....	116
1.2.3. Hz. Ümmü Kulsûm.....	117
1.2.3.1. Hayatı.....	117
1.2.3.2. Hz. Osman ile İzdivacı.....	118
1.2.3.3. Tebliğde Rolü.....	120
1.2.4. Hz. Fatıma.....	120
1.2.4.1. Hayatı.....	120
1.2.4.2. Hz. 'Ali ile Evliliği.....	121
1.2.4.3. Tebliğde Rolü.....	123
1.3. SEBEB-İ NUZÜLE KONUSUNDA OLAN KADINLAR.....	126
1.3.1. Hz. 'Âişe.....	126
1.3.2. Havle/Huveyle bint Sa'lebe.....	132
1.3.3. Hz. Zeyneb bint Caşh.....	134
1.3.4. Ümmü Cemil.....	135
1.3.5. Hz. Ümmü Seleme.....	137
1.3.5.1. Âli 'İmrân, 3/195.....	137
1.3.5.2. Ahzâb, 33/35.....	138
1.3.5.3. Nisâ, 4/32.....	139
1.3.6. Hz. Hafsa.....	140
1.3.6.1. Talak, 65/1.....	140
1.3.6.2. Tahrim, 66/1-5.....	142
1.3.7. Hz. Sevde.....	144
1.3.8. Esmâ binti Yezid bin Seken.....	145
1.3.9. Hz. Peygamberin Tüm Hanımlarını Kapsayacak Şekilde İnen Âyetler.....	146
1.3.9.1. Ahzâb, 33/28-29.....	146
1.3.9.2. Ahzâb, 33/32-34.....	147
1.3.9.3. Ahzâb, 33/59.....	149

SONUÇ	152
KAYNAKÇA	155
ÖZGEÇMİŞ	166

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Kur'ân kıssaları, her dönemde olduğu gibi modern dönem insanlığına da ulaşması zor görünen hakikatleri, mesajları ve insanlık tarihi ile ilgili özet bilgileri sunmaktadır. Kur'ân'ın bütünsellik ilkesi dikkate alındığında, Kur'ân kıssaları aracılığıyla insanlığın tarihi kalıntılarına, arkaik toplumların izlerine bakıp ibret almayı ısrarla tavsiye ettiği görülmektedir.¹

Ülü'l-'azm peygamberler, insanlara Allah'ın varlığını ve birliğini anlatan, onlara Allah'ın dinini tebliğ eden, Allah'ın kendilerinden istediklerini, başka bir deyişle emir ve nehiyleri bildiren, insanları cehennem azabına karşı uyarın ve cennetle müjdeleyen uyarıcılar olarak tanımlanabilir. Kur'ân'da, isimleri zikredilen beş peygamberden olan "ülü'l-'azm" sıfatıyla anılan peygamberlerin hayatındaki kadınların rolleri ile ilgili müstakil bir çalışmanın yapılmamış olması, bize böyle bir çalışma yapma ihtiyacını hissettirdi. Dolayısıyla, hem bu konudaki ilmi tecessüsümüzü gidermek, hem de "ülü'l-'azm" peygamberlerin yaşamında onlara birer yardımcı olan kadınların tebliğ sürecindeki etkilerini tespit etmek maksadıyla bu konuyu bir tez çerçevesinde ele alıp incelemeyi uygun gördük.

Kur'ân bütünlüğüne bakıldığında kadın konulu kıssaların sunuluşunda, kadın karakterlerin, iyi ve kötü kadın şeklinde zıt kutuplu olarak ortaya konduğu müşâhede edilmektedir. Hz. Meryem ve Firavun'un hanımı olan Hz. Âsiye'nin örneğinde kadında olması gereken iyi kadın profili çizilirken; Hz. Nûh'un hanımı olmasına rağmen inanmayanlarla birlikte hareket etmesi bakımından karısı "Vaile" ise kötü kadın modeli olarak gösterilmektedir.

Allah tarafından gönderilen dinin elçisinin genel olarak erkek olduğu telakki edilse de inananları sadece erkekler değildir. Peygamberler tarihi incelendiği kadınların da dini tebliğ etmede önemli rolleri olduğu görülmektedir. İnsanlık tarihinde önemli rolleri olan kadınların tarih boyunca kitaplarda çok az anılması ve modern dönemde bu

¹ Âl-i 'İmrân 3/137; Fâtır 35/44; Mü'min 40/21, 82; En'âm 6/11; Yûsuf 12/109; Nahl 16/36; Hac 22/46; Neml 27/69; 'Ankebût 29/20; Rûm 30/9, 42.

konuda kapsamlı bir çalışmanın hala yapılmamış olması sebebiyle, peygamberlerin hayatında kadınların rolünün incelenmesinin gerekli olduğunu düşündük. Bu bağlamda çalışmamızı ülü'l-'azm peygamberlerin hayat hikâyelerinde kadınların tebliğ faaliyetlerindeki izini sürmekle sınırlandırdık. Hz. Meryem ve Hz. Mûsâ'nın annesi örneklerindeki gibi, Kur'ân kıssaları içerisinde önemli bir alanı teşkil eden kadın konulu kıssalarda, tevekkül ve duaya teşvikin ön planda olduğu görülmektedir. Bu saikle Kur'ân bütünlüğünde kadın konulu kıssaların incelenmesi önem arz etmektedir.

Bir kadın olarak peygamber eşleri veya yakınları o ümmetin örnek şahsiyetleri olarak düşünülebilir. Nitekim vahyin muhataplarının ve bilhassa kadınlarının, onları rol model olarak dinlerini öğrenmekte oldukları söylenebilir. Bir eş olarak, bir anne olarak kadına baktığımız takdirde kadının toplumun temel taşı ve öğreticisi olduğu görülmektedir. Geri planda zikredilmiş olması, onun önemsiz olarak telakki edilmesi değil bikakis ön plana çıkardıklarıyla daha da değerlenmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE METODU

Kur'ân-ı Kerim bizlere ülü'l-'azm peygamberlerin, vahyin kontrolünde bir yaşam sürdürdüklerini² ve ümmetleri için en güzel örnek olduklarını bildirmektedir.³ Bu nedenle peygamberlerin yaşamlarını öğrenmek ve onları rehber edinmek bütün insanlara bir görev olarak gösterilmektedir. En güzel rol model olan peygamberlerin yaşamları boyunca onlara en yakın olan hanımların desteği ile Nubûvvet kaynağından beslenerek ümmete rehberlik etmişlerdir.

Kur'ân'a Göre Tebliğ Sürecinde Ülü'l-'Azm Peygamberlerin Hayatındaki Kadınların Rolü adlı çalışmamızda daha çok “deskriptif” (tasvîrî/betimleyici) bir bakış açısı esas alınmaktadır. Kadınların tebliğ faaliyetindeki rolünü ihsâs ettirdiğini düşündüğümüz âyetleri tahlil ederken tefsir kaynaklarına, kısasü'l-Kur'ân türü kaynaklara, esbâbü'n-nüzûl konulu eserlere müracaat ederek verilerimizi toplamaya çalıştık. Modern dönemde kısasü'l-Kur'ân konulu tez, kitap ve makale düzeyindeki çalışmalara da müracaat ettik. Yer yer söz konusu eserlerde verilen bilgileri karşılaştırmaya, açıklamaya ve yorumlamaya gayret ettik. Ayrıca çalışmamızda âyet mealleri için Murat Sülün Hocamızın hazırlamış olduğu meal esas alınıp tercih edilmiştir.

Çalışmamızın çok sayıda soruları olmakla birlikte temel sorusunu, “Allah tarafından peygamberlik vazifesiyle müjdelenen peygamberlerin hayatındaki kadınların rolü neydi?” şeklinde belirlemek mümkündür. Bu soru çerçevesinde araştırma konumuza dair verileri topladık ve tezimizi bu soru çerçevesinde sınırlandırmaya çalıştık. Modern dönemde ülkemizde kadın konusunda yapılan çalışmaların bu çerçevede yetersiz düzeyde olması ve özellikle peygamberlerin hayatlarına yön veren kadınların çoğunlukla göz ardı edilmesi bizi bu çalışmayı hazırlamaya sevk etmiştir.

3. ARAŞTIRMANIN MUHTEVASI VE PLANI

Araştırmamız bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın birinci bölümünde, ülü'l-'azm peygamberlerin kimler olduğu, üstün yönlerinin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bunun yanında Kur'ân ve kutsal kitaplarda kadın konusuyla ilgili doğrudan veyahut dolaylı âyetler tespit edilerek tasnife tabi tutularak

² Şu'arâ 26/20; Ahzâb 33/37; Tahrîm 66/1; 'Abese 80/1-11; Tevbe 9/43; Kasas 28/15-17.

³ Mümtehine 60/4.

konunun detayları sunulmaktadır. Çalışmamızın belkemiğini oluşturan ikinci bölümde ise ülü'l-'azm peygamberler olarak kabul edilen Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. 'Îsâ ve Hz. Muhammed'in hayat hikâyelerinde kadınların konumunun ve onların tebliğ sürecindeki rollerinin izsürümü yapılmaktadır. Araştırmamızda Kur'an'da üstün kategorisinde değerlendirilen peygamberlerin hayat hikâyelerindeki kadınların tebliğ faaliyetlerine olan destek veyahut engellemeleri konu edilmektedir. Aynı zamanda Hz. Peygamberler zamanında kadınların sosyal hayattaki rolleri, yaşam biçimleri en önemlisi nübüvvet yolundaki çalışmalarda faaliyetleri ortaya konmaya çalışılmaktadır.

4. ÜLÜ'L-'AZM TERKİBİNİN ETİMOLOJİK YAPISI VE ANLAM TAHLİLİ

Ülü'l-'azm terkibi الْعَزْمُ ve أَوْلُوا olmak üzere iki kelimededen oluşmaktadır. Söz konusu terkipte yer alan 'azîm kelimesi sözlükte “sabırlı, gayretli ve kararlı kimseler” anlamına gelmektedir. Ülü'l-'azm tabiri, bir işin devamında kalbin dayanması ve bağlanması,⁴ herhangi bir işi yapmaya niyet etmek⁵, karşılaşılmış oldukları sıkıntılar karşısında kararlılık, sabır ve gayret gösteren peygamberler⁶ olarak tanımlanır.

Bu kelime, Kur'an'da Resûl-i Ekrem'e peygamberlerden azimli ve kararlı olanların sabreedişi gibi sabretmesinin emredildiği Âl-i İmrân 3/186; Lokmân 31/17; eş-Şûrâ 42/43 âyetlerde geçmektedir.⁷ Ülü'l-'azm terkibi ise Allah'ın nübüvvet makâmını verdiği ve diğerlerinden üstün tutarak kendilerinden yerine getirilmesini istediği (emrettiği) şeylerde kararlılık, sabır ve gayret göstermelerini istediği peygamberler için kullanılmaktadır.⁸ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (1878-1942), 'azîm tabirini, bir işin icrasına ve yerine getirilmesinde kalbi bağlamak ya da iradede sabır ve sebat ile maksadı takip ve gayret etmek⁹ anlamında kullanmıştır.

Kur'an'da ülü'l-'azm terkibi Ahkâf sûresinde (46/35) şu şekilde geçmektedir.

⁴ er-Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'an*, (Beyrut: Dar'ul Kâlem, 1430/2009), 573.

⁵ Zebidi, *Tacü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, (Beyrut: Dâru'l Sadır, 1306), VII, 396.

⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, (Beyrut: Daru'l Sadır, 1990), XII, 400

⁷ Muhammed Aruçi, “Ülü'l-'Azm”, *DİA*, (İstanbul: TDV yay., 2012), XLII, 294-295.

⁸ Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûnü'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil*, (Beyrût: ts.), III, 528; Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. 'Alî el-Ensârî (İbn Manzûr), *Lisânu'l-Arab*, (Beyrût: ts.), XII,400.

⁹ Elmalı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (İstanbul: Azim Dağıtım, ts.), VII,120-121.

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولَا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبُثُوا إِلَّا سَاعَةً
مِّن نَّهَارٍ بَلَاغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ

“O halde (Resûlum), peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret. Onlar hakkında acele etme, onlar vâdedildikleri azabı gördükleri gün sanki dünyada sadece gündüzün bir saati kadar kaldıklarını sanırlar. Bu, bir tebliğdir. Yoldan çıkmış topluluklardan başkası helâk edilir mi?”¹⁰

Yukarıdaki âyette geçen “min” harf-i cerri, “teb’îz”¹¹ manasına alındığında ülü’l-‘azm kapsamında peygamberlerin hepsinin değil içlerinden bazılarının girdiği anlaşılmaktadır.¹² Resûllerin büyüklerinden olan Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. ‘Îsâ ve Hz. Muhammed (s.a.v) peygamberlere’ülü’l-‘azm’ peygamberler denir.¹³ ‘Abdullâh b. ‘Abbâs (ö. 68/687-88) ve Katâde b. Di‘âme’ye (ö. 117/735) göre ülü’l-‘azm peygamberlerin sayısı beştir.¹⁴ Onlar bu konudaki kanaatlerini Ahzâb sûresinde geçen “Hani biz peygamberlerden söz almıştık; senden, Nûh’dan, İbrâhim’den, Mûsâ’dan ve Meryem oğlu ‘Îsâ’dan da. (evet) Biz onlardan pek sağlam bir söz aldık.”¹⁵ âyetine dayandırmaktadırlar. Allah bu âyette özellikle beş peygamberden bahsetmiştir ki, bunlar Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ ve Hz. ‘Îsâ ve Hz. Muhammed (s.a.v)’dir. Zira Hz. Mûsâ ve Hz. ‘Îsâ’nın ümmetleri son peygamberin geldiği dönemde varlıklarını sürdürüyorlardı. Âzamet sahibi Yüce Allah, bu iki resûlü ümmetlerine karşı bir hüccet olsun diye zikretmiştir. Hz. İbrâhim’i zikretmesindeki maksat ise Arap toplumunda hanif nüfusun olması ve onun faziletini kabul etmeleriyle birlikte dinin korunmasını emrettiği birtakım şeyleri ona nispet etmelerindedir. Hz. Nûh’a gelince onun da insanlığın ikinci atası olma vasfını taşımasındandır. Çünkü Tûfan’dan sonra gelen insanların soyu Hz. Nûh’dan başlamıştır. Bu izaha göre insanların ilk atası Hz. Âdem’in bu bağlamda neden zikredilmediği sorulabilir. Fahreddin er-Râzî (606/1210) bu bağlamda şöyle bir değerlendirmede bulunduğu

¹⁰ Ahkâf 47/35.

¹¹ Bölme, kısım, bir kısma dâhil etmek.

¹² Ebû ‘Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. ‘Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî er-Râzî, *et-Tefsîrü’l-kebîr (Mefâtihu’l-gayb)*, (Beyrût: Dâru’l-Fikr, 1401/1981), XXVIII, 35.

¹³ Harputlu İshak Efendi, *Diyâu’l-Kulûb*, (İstanbul: byy, 1995), 3.

¹⁴ İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azim*, (Beyrût, byy, 1983), IV, 172.

¹⁵ Ahzâb 33/7.

görülmektedir. “Eğer birisi, ‘bu durumda, Hz. Nûh’dan ziyade Hz. Âdem’in zikredilmesi daha uygun düşerdi’ diyecek olursa, biz deriz ki: Hz. Âdem’in yaratılmasından sonra dünyayı mamur edip şenlendirmek içindir. Peygamberliğine gelecek olursak, soyunu ve evlatlarını irşâd içindir. İşte tüm bunlardan ötürü, onun elçilik döneminde, hiçbir kavim helâk olmamış olup, hiçbir kavme de azab gelmemiştir. Hz. Nûh’a gelince o, nübüvvet için yaratılmış, inzâr için nebî olarak kavmine gönderilmiştir. Lakin tüm nezirlere rağmen gaflette ısrar eden kavmi helâk edilmiş ve sularla boğulmak suretiyle imha edilmiştir.”¹⁶

Kurtûbî, Hz. Nûh’un ülü’l-‘azm peygamberlerden olmasını beş özelliğinden sebep seçip onu üstün kılmıştır: İlk sebep, Hz. Nûh’un, insanlığın (ikinci) babası olmasıdır. Nitekim tüm insanlar tufanda boğuldular. Dünya üzerinde bir tek onun soyundan olanlar kaldı. İkincisi, Allah’ın Hz. Nûh’a ihsan ettiği uzun ömürdür. “Ömrü uzayıp da ameli güzel olana ne mutlu!” denilmiştir. Üçüncüsü ise onun kâfirler hakkındaki bedduasını da iman edenler hakkındaki duasını da Cenâb-ı hakk’ın kabul etmiş olmasıdır. Dördüncü özelliği ise Hz. Nûh’u ve ona inananları gemi vasıtasıyla götürmesi, beşincisi ise daha önceden gelen şeriatleri nesneden ilk rasûl olmasındandır. Çünkü onun risaletinden önce ise teyzelerle ve halalarla evlenmek haram sayılmıyordu.¹⁷

Kur’ân’da ismi geçen bazı peygamberler, ülü’l-‘azm peygamberlerde bulunması, gereken sabır ve azmi gösterememişlerdir. Bu bağlamda Kur’ân bütünselliği dikkate alındığında, ‘ülü’l-‘azm’ ile kastedilen mananın Kur’ân’da adı geçen tüm peygamberler olduğu şeklinde düşünülmesinin isabetli olmadığı görülmektedir.¹⁸ Verilen bilgilerden de anlaşılacağı gibi, azim sahibi peygamberlerin kimler olduğu ve sayıları hakkında ittifak mevcut değildir. Aynı şekilde Hz. Âdem’in ülü’l-‘azm peygamberlerden kabul edilmesi de kesinlik kazanmamıştır. Ancak, Ahzab sûresi 33/7. âyeti ile Şûrâ sûresi 42/13. âyetinde yukarıda adı geçen beş peygamberin isimlerinin birlikte zikredilmesi, bunların azim sahibi peygamberler olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Diğer taraftan Ahkâf sûresinin 46/35. âyetine dikkat edilirse

¹⁶ Fahreddin er-Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XV, 197.

¹⁷ el-Kurtûbî, *Câmi'ü'l-ahkâmi'l-Kur'ân*, (Beyrût: Müessesetü'r-risâle, Beyrût, 2006) V, 94.

¹⁸ Tâhâ 20/115; Kalem 68/48.

“sabır” ile “azim” unsurlarının ortak özellik olmak üzere, birlikte kullanıldığı görülmektedir.¹⁹ Eğer bu peygamberlerin ortak yönlerinden birisi ve belki de en önemlisi “azim sahibi” olmaksızın, Hz. Âdem’in “ülü’l-‘azm peygamberler” arasında yer almayışının sebebi şu âyette daha iyi anlaşılacaktır: “*Andolsun biz, daha önce de Âdem’e ahit (emir ve vahiy) vermiştik. Ne var ki o (ahdi) unuttu. Onda azim de bulmadık*”²⁰ Görüldüğü gibi Hz. Âdem, azim noktasında kendisinden bekleneni verememiştir. Halbükî “ülü’l-‘azm” peygamberlerin tanımında “sabır ve gayret gösteren” ibaresi kullanılmıştır.²¹ Hz. Âdem, hem ilk insan²² ve ilk peygamber²³, hem de kendi soyundan gelenlere peygamberlik²⁴ yapmış olması hasebiyle, daha sonraki peygamberlerin karşılaştıkları sıkıntı ve eziyetlere maruz kalmamıştır. Halbükî bir peygamberin ne kadar azim ve gayret sahibi olduğu, ancak karşılaştığı meşakkatlere göğüs gerebilme ve din düşmanlarıyla mücadele edebilmesi sonucu anlaşılabilir.

Allah’ın kitap verdiği elçileri arasında ülü’l-‘azm diye tavsif edilen ve bu sıfatla anılanların diğerlerinden farklı bazı özelliklere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Ülü’l-‘azm peygamberlerin ortak vasıfları konusunda fikir birliği sağlanamamasının doğal sonucu olarak bu gruba dâhil olan peygamberlerin, hem sayıları hem de kim oldukları konusunda görüş farklılıkları süregelmiştir. Bu konudaki delillerin değerlendirilmesi neticesinde; ‘ülü’l-‘azm’ peygamberlerin Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. ‘Îsâ ve Hz. Muhammed (s.a.v)²⁵ olmak üzere, beş nebiden oluştuğu görüşü daha isabetli bulunmuştur. Kur’ân bütünselliğinde ülü’l-‘azm peygamberlerin müşterek özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür: (i) Kur’ân’da özel olarak sıfatlanan peygambelerin her biri “Resûl” olarak nitelendirilmiştir.²⁶ (ii) Her bir peygamber, şerî‘at sahibi olmakla diğer peygamberlerden temayüz etmişlerdir.²⁷ (iii) Söz konusu

¹⁹ Salih Karacabey, “Ülü’l-Azm Peygamberler ve Ortak Yönleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VII/7, (1998), 4.

²⁰ Tâhâ 20/115.

²¹ İbn Manzûr, *Lisanu’l-‘Arab*, XII, 400.

²² Bakara 2/31-33.

²³ Sadüddîn Mesud b. Ömer Taftazânî, *Şerhu’l-Akâid el-Nesefî*, (Beyrût: Daru İhyai’t- Tûrasi’l-Ârabi, 2014), 152.

²⁴ Ahmet Davutoğlu, *Sahih-i Müslüm Tercemesi ve Şerhi*, (İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1978), II, 201.

²⁵ Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu’l-beyân ‘an te’vili âyi’l-Kur’ân* (nşr. ‘Abdullâh b. ‘Abdülmuhsin et-Türkî), (Riyâd: Dâru ‘Âlemi’l-Kütüb, 1424/2003), XXI, 170.

²⁶ Bakara 2/129, 231; Âl-i ‘İmrân 3/48; Nisâ 4/54, Mâide 5/46; Meryem 19/51-54; Hac 22/52; Hadid 57/26; ‘Ankebût 29/27; Mü’minûn 23/49; Furkân 25/35; Kasas 28/43; Secde 32/23; Mu’min 40/53-54; Fussilet 41/45.

²⁷ Mâide 5/48; Şûrâ 42/12-13; Enbiyâ 21/25; Ankebût 29/61.

peygamberlerden her birinin soy şeceresi, seçkin ailelere nispet edilmektedir.²⁸ (iv) Kendilerinden sağlam bir söz alınmıştır.²⁹ (v) Birtakım meziyetler sebebiyle Allah onları diğerlerinden üstün saymıştır.³⁰ (vi) Bu peygamberlerden her biri sabır ve sebatta ümmetlerine örnek olmuşlardır.³¹

5. KİTÂB-I MUKADDES'TE KADIN

5.1. 'Ahd-i 'Atîk'te Kadın

Kadının yaratılışıyla ilgili 'Ahd-i 'Atîk'te iki kıssa geçmektedir. İlk kıssaya göre kadın erkek birbirine denk olup iki cins de Tanrı'nın suretinde yaratılmışlardır.³² Diğer bir kıssaya göre ise³³ kadın, erkeğin kaburga kemiğinden ve erkeğin dünyadaki yalnızlığını giderip ona bir arkadaş olması için yaratılmıştır.³⁴ Kadın cinsinin erkek cinsinden yaratılmasının ardındaki sır, aynı bütün bir puzzlenin parçaları olmaları hasebiyle birbirlerine bağlanmaları,³⁵ parçanın ise bütünden ayrı düşünülemediği için erkeğe tabi olmasıdır. Bu tabi oluşun hikâyesi ise kadının yasak meyveyi yemesi ve erkeğe de yedirmesiyle başlamaktadır. Allah'ın emrine itaatsizlik yapan kadın cezalandırılmıştır. Bu cezanın tezahürleri ise gebeliğinin zahmetinin daha da çoğaltacağını, ağrılarla evlât doğuracağını, arzusunun kocasına karşı olacağını ve kocasının da kendisine hâkim olacağını buyurmasıdır.³⁶ Bu anlayışın benzeri tezahürlerini, İslâm düşünce geleneğinde de bulmak mümkündür. Cennet'ten kovulmada tek suçlu olarak Hz. Havva görülmektedir. Fakat ilk kadın tarafından işlenen ve erkeğin de işlemesine sebep olan asli günah anlayışı İslam'da bulunmamaktadır.³⁷

²⁸ Âl-i 'İmrân 3/33-34; Sâffât 37/77-78, 83.

²⁹ Ahzâb 33/7-8,40.

³⁰ Bakara 2/253; Âl-i 'İmrân 3/19, 68, 85; Nisâ 4/125-164; Hûd 11/32-38, 42-46; İsrâ 17/55; Enbiyâ 21/69.

³¹ En'âm 6/74-75, 83, 161; Tevbe 9/114; Ahzâb 33/69.

³² Tekvîn, 1/26-27.

³³ Tekvîn, 2/21-25.

³⁴ Tekvîn, 2/21-22.

³⁵ Tekvîn, 2/23-24

³⁶ Tekvîn, 3/16

³⁷ Bakara 2/34-36. Bu konuda detaylı mülâhazalar için bk. Mehmet Akif Aydın, "Kadın", *DİA*, (İstanbul: 2001), XXIV, 87.

Kur’ân, Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın şeytan tarafından ortaklaşa kandırıldığından söz etmektedir.³⁸

Yahudilik’te kadının rolü kadim zamanlardan beri süregelen ataerkil toplum yapısına uygun olarak dizaynedilmiş olup sosyal fonksiyonlar da cinsiyet yapısına göre tesis edilmiştir. Öyle ki Yahudilerin her sabahki dualarında da şu söz geçmektedir: “Ezeli ilahımız, kâinatın kralı, beni kadın yaratmadığın için sana hamd olsun.”³⁹ ‘Ahd-i ‘Atîk’, hayız olan kadını, bulaşıcı bir murdarlık içinde telâkki eder. Böylesi bir kadının dokunduğu her şahıs, her eşya, bir gün boyunca kirli sayılmaktadır.⁴⁰

Yahudilerde yengeyle evlenme zorunluydu. Şöyle ki, bir kimse ölen kardeşinin dul eşini almak istemezse, dul yenge şehrin önde gelenlerini çağırıp huzurlarında kendisi ile evlenmek istemeyen kayınını, kardeşinin ismini ibkâ ve kendisine kayınlık vazifesini icra etmediği için suçluyordu. Kayınbiraderi de bu suçlamayı kabûl ettiği takdirde, yengesi ona yaklaşır, ayağından pabucunu çıkararak kayınının yüzüne tükürür ve ona hakârette bulunurdu. Yahudiler arasında bu adamın evi “Pabuç çıkanların evi” diye anılırdı.⁴¹

5.2. ‘Ahd-i Cedîd’de Kadın

‘Ahd-i Cedîd’de kadın ile ilgili olumlu ve olumsuz rivâyetlere rastlamak mümkündür. Kadın erkekten sonra yaratıldığı için ona bağımlı olmalıdır.⁴² Hıristiyanlığa göre Âdem ile Havva’nın neslinden gelen tüm insanların irsiyetten dolayı cennetten kovulma suçuna iştirak ettiklerine inanılıp bütü insanlar cezalandırılacaktır. Bu cezadan arınmaları için Meryem’in rahminde ‘Îsâ’ya hulûl eden Tanrı günahsız olan oğlunu göndermiştir. ‘Îsâ da bu günaha kefâret olmak üzere çarmıha gerilmiştir. İnsanlar da vaftiz olarak aslî günahlarından arınmış olacaklardır.⁴³ Kadın ‘Ahd-i Cedîd’de günahın kaynağı olarak görülmektedir. Günahın taşıyıcısı konumunda gördüklerinden, onlarda doğan çocuklar da bu günahın taşıyıcısıydılar. Kadınların vaftiz olmaları durumunda, bu günahı arınacaklarına inanmaktadırlar.

³⁸ Mustafa Karatay, “İlahi Emre Muhatap Olma Konusunda Kadın”, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası İslâm ve Kadın Çalıştayı*, (Iğdır, 2018), 224.

³⁹ M.Tayyib Okiç, *İslâmiyette Kadın Öğretimi*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yay., 1979), 7.

⁴⁰ Levililer, 15/19-23.

⁴¹ Safaeddin Karanakçı, “Eski Yahudilerde Aile”, *İnsan Mecmuası*, II, 798-801; Reşat Ahmet Ağaoğlu, *İslam’ın İlk Yıllarında Evlilikler Ve Evlendirmeler*, (İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2018), s.26

⁴² Korintliler, 11/8-9.

⁴³ Günay Tümer, “Asli Günah”, *DİA*, (İstanbul: 1991), III, 496.

Katolik kiliselerinde düzenlenen evlenme ritüellerinde, “*günahla düşmüşüm annemin karnına, günah işlemiş annem bana gebe kalırken*” şeklinde bir dua okunmaktadır. Günümüzde de bu geleneğin devam ettiği ve bu tür toplantılarda söz konusu duanın okunduğu müşâhede edilmektedir.⁴⁴ Bu duâdan da anlaşılacağı üzere günaha sevk eden bir kadın figürünün olduğuna bu günahın aslî nedeni, kadın olduğundan, kadından çıkan tüm çocukların günahkâr olduğuna, ancak doğumdan sonra vaftiz olması halinde günahından arınacağına inanılmaktadır.

Hıristiyanlık’ta da aslî günaha ve cennetten kovulmaya kadının yol açtığına inanılması sebebiyle, kadınlara karşı olumsuz bir tutum geliştirilmiş, kadının bu günahının bedelini erkeğe uymak suretiyle ödeyeceği inancı benimsenmiştir. ‘Ahd-i Cedîd’de erkeğin hâkimiyetiyle ilgili ifadeler daha çok Pavlus’a ait olduğu görülmektedir. Erkeğin kadın için değil de kadının erkek için yaratıldığı görüşünü destekleyen Pavlus’un bu konuda şöyle dediği aktarılmaktadır: “*Ey Kadınlar! Kendi kocalarınıza rabbe tabi olur gibi tâbi olun. Çünkü beden kurtarıcısı Mesih kilisenin başı olduğu gibi, erkek de kadının başıdır. Kilise Mesih’e tâbi olduğu gibi, kadınlar da böylece her şeyde kocalarına tâbi olsunlar.*”⁴⁵ Diğer kutsal dinlerde görüldüğü üzere Hıristiyanlık’ta ailede hiyerarşik bir sistemin olduğu ve en üst köşesinde erkeğin bulunduğu kadının ise alt tabakada ona hizmet ve itaatkârlıkla vazifelendirildiği müşâhede edilmektedir.

Yahudilik’te olduğu gibi Hıristiyanlıkta da aile, kocanın üstünlüğüne dayanmaktadır. ‘Îsâ Mesih, kilisenin başı olduğu gibi, erkek ailenin başıdır. Bütün bunlara rağmen Hıristiyanlık’ta kadın, Yahudilik’te olduğu gibi kocasının adeta mülkiyeti altındaki bir mal değildir. Buna rağmen Hıristiyanlıkta erkek, evlenmek istediğinde kadının babasına bir miktar para ödeyip kadının rızası önemli sorulmazdı. Bir diğer taraftan Hıristiyanlık, Yahudilik’teki maddecilik anlayışına tepki olarak aileyi sosyal veya medeni bir müessese olarak değil de tamamen dini bir müessese olarak kabul görmektedir.⁴⁶

⁴⁴ Salih Akdemir, “Tarih Boyunca ve Kur’ân-ı Kerim’de Kadın”, *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, X /IV, (Ankara, 1997), 251; Ömer Faruk Harman, “Kadın”, *DİA*, (İstanbul: 2001), XXIV, 85-86.

⁴⁵ I. Korintlulara, 11/9; Efesoslulara 5/22-24. Ayrıca bk. Ömer Faruk Harman, “Kadın”, *DİA*, (İstanbul: 2001), XXIV, 84-85; Asife Ünal, “Hıristiyanlıktaki Kadın ve Aile Anlayışına Genel Bir Bakış”, *Dinler Tarihi Araştırmaları*, III: 2000. Yılında Hıristiyanlık, Dinler Tarihi Derneği, (Ankara: 2002), 132-134.

⁴⁶ M. Akif Aydın, “Aile”, *DİA*, II, 197.

6. KUR'ÂN'IN İNDİRİLDİĞİ DÖNEMDE KADIN

Ülü'l-'azm peygamberlerin hayatındaki kadınların durumunu mütâlaa etmeden evvel, hâtemül enbiya olan Hz. Muhammed'in (s.a.v) nübüvvetinden önceki Câhiliye dönemindeki kadınların konumuna bakmanın önemli olduğunu düşünüyoruz. Kur'ân bütünlüğünde, çok sayıda âyette nüzûl vasatında kadınların konumlarına atıfta bulunulduğu müşâhede edilmektedir. *“Oysa içlerinden birine kız çocuk müjdelendiğinde yüzü simsiyah kesilir; esefle yutkunur durur. Müjdelenen şeyin fenalığından (!) dolayı kavminden gizlenir. Şimdi onu, rezil olmak pahasına hayatta mı tutsun yoksa toprağa mı gömsün! [diye kara kara düşünür.] Bakın! Ne fena hüküm veriyorlar!”*⁴⁷ âyetinin açık bir şekilde Câhiliye çağında kız çocukların ve kadınların konumunu ortaya koyduğu görülmektedir.

Câhiliye Araplarında kadının hukuki durumu çok kötüydü. Kadın, eş seçme dâhil kendisine mahsus birçok haklardan yoksundu. Nitekim bir kızın izdivacı yapılacağı zaman baba hiçbir şekilde onun fikrini sormaz ve erkekle doğrudan anlaşır.⁴⁸ Evlenecek erkeğin babası veya yakın akrabası kızın babasına gider, kızını isterdi. İki taraf arasında mutabakat sağlandığı zaman kız için bir mehir tayin edilir ve evlilik gerçekleşirdi. Evliliğin geçerli olması için tek unsur mehirdi.⁴⁹

Câhiliye döneminde Araplar, kız çocuklarını, geçim sıkıntısı ve namus anlayışları gibi başlıca iki sebepten ötürü istemiyorlardı. Erkek çocukları ileride kabilenin silâhşoru olacakları için onları istememek şöyle dursun, Nahl 57. âyetin sonunda da imâ edildiği gibi, erkek çocuklara sahip olmaktan özellikle hoşlanırlar ve sayılarının çokluğu ile övünürlerdi. Fakat kız çocukları, Türkçe'deki meşhur deyimle “kaşık düşmanı” olarak telakki edilirdi. Durmadan devam eden kabileler arasındaki harplerde kız çocuklarının ve kadınların tutsak düşmeleri ve bunun sonucunda câriye olarak tutulmaları, alınıp satılmaları, namusuna pek düşkün olan Câhiliye Ârabı için son derece onur kırıcı bir durumdu. Bu sebeplerden olsa ki toplumda kız çocuğuna sahip olmak bir utanç nedeni olarak algılanıyordu. Doğum müjdesi alan bir babada sevinç gözyaşları yerine boğuk ve üzüntüyle başı yere düşen bir baba figürü görmek

⁴⁷ Nahl 16/58-59.

⁴⁸ Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1988), 32.

⁴⁹ Mehmet Fatih Birekul-Mehmet Yılmaz, *Peygamber Günlerinde Sosyal Hayat ve Aile*, (Konya: Yediveren, 2001), 122.

mümkündür. Âyet, bu son derece cahilce telakkinin, acımasız geleneğin baskısına maruz bırakılan, ama fitratındaki babalık duygusunun tesirinden de çıkamayan Câhiliye Arabı'nın bunalımını, kısa fakat oldukça etkileyici olan şu şekilde özetlemektedir: “Böyle bir aşalayıcı duruma rağmen onu yanında mı tutsun yoksa toprağa mı gömsün?” Âyet-i kerîme de, onları böylesine korkunç bir ikileme karşı karşıya bırakan zihniyeti “Görün işte, ne kötü yargıda bulunuyorlar!” diyerek kınamaktadır.⁵⁰

Câhiliye çağında kadının durumunu ve konumunu sosyal dengeler belirliyordu. Köle veya orta seviyeli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen kız evlat, bir baba için üzüntü nedeniydi. Nitekim toplumda doğan bu çocuğun akibeti beliydi. Oysa üst tabaka ya da dönemin kodamanları olarak tanımlayacağımız zengin kesimin kız çocuğu olarak doğduğunda ise onun konumu birçok erkekten üstün olabiliyordu. Ebu Süfyan'ın hanımı Hint ve Ebû Lebeb'in karısı Ümmü Cemil Mekke toplumunda söz sahibi olmakla kalmayıp, şehrin ileri gelenleri bu kadınlar karşısında el pençe divan durmaktaydılar.

Arap fikir ve siyaset adamı, müfessir ve tarihçi Muhammed İzzet Derveze'ye (ö. 1888/1984) göre babaların kız çocuklarından dolayı hayâ etmeleri, millet arasında alay konusundan çekinmeleri ve erkek çocuklarını onlardan üstün tutmalarının nedeni, erkek çocukların savaş, kabilecilik ve kazanç konusundaki üstünlükleridir.⁵¹

İslâm'dan evvel kadınların önemli bir kısmı Arabistan yarımadasında sadece kadın olduklarından dolayı başta yaşam hakkı olmak üzere birçok haktan mahrum olarak ömürlerini geçiriyorlardı. Zira Arap kabilelerinin yaşadıkları çölün şartları erkek çocuklara daha fazla rağbet gösterilmesine yol açmıştır. Çölün kuralı gereğince bir kabilenin sözünün geçerli olabilmesi için bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu özelliklerinden en önemlisi şudur: Kabile üyeleri arasında en fazla eli silah tutan savaşçıyı kim çıkarabilse o kabile galip gelir, ganimetleri toplar ve isteklerini diğer kabilelere yaptırırdı. Ama kız çocuğu ise bu verilen taarruza yönelik vasıflardan yoksundu.⁵²

Son din olan İslâmın vurûd ettiği toplumun kız çocuklarına karşı sergiledikleri bu tavır sosyal bir yara ve dahası toplumun vicdanını körelten bir cinayettir. Kız

⁵⁰ Komisyon, *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, (Ankara: DİB Yay., 2014), III, 364.

⁵¹ Muhammed 'İzzet Derveze, *'Asru'n Nebi*, (Beyrût: byy, 1964), 233.

⁵² Nusrettin Bolelli, *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri*, (İstanbul: İFAV, 1998), 20.

çocukları ailede bakılması ve büyütülmesi istenmeyecek kadar değersiz bir meta ve sosyal yönden ise varlığı utanç duyulacak kadar sorun edilen bir konuma düşmüş durumdaydı.⁵³ Kur'ân'da altı çizilerek belirtildiği gibi, iktisadi ve sosyal endişelerle katledilen bu çocukların durumu toplum için âdeta yüz karasıydı. Kur'ân, Câhiliye dönemindeki bu talihsiz olayı çok çarpıcı bir üslupla şöyle anlatıyor: “*Onlardan birine bir kızı olduğu müjdelendiği zaman içi öfkeyle dolarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen kötü müjde yüzünden, halktan gizlenmeye çalışır. Onu utana utana tutsun mu, yoksa toprağa mı gömsün?! Bak, ne kötü hüküm veriyorlar!*”⁵⁴

Câhiliye Arap toplumunda kadınlar genel olarak iki sınıftan meydana gelmekteydi: Hür kadınlar ve cariyeler. Mekke, Taif ve Yesrib gibi medeni vilayetlerin kabile başkanları, varlıklı ve soylu ailelerin kadınları daha ayrıcalıklı bir konumdaydı. Kimi aristokrat kabile başkanlarının kızları birçok erkekten daha aktif rollere sahip olup saygın bir konumdaydılar. Örnek verecek olursak: Mekke'de, Beni Adıyy b. Neccar kabilesi kadınlarından olan Ömer'in kızı Selma, Kureyş kadınlarından Huveylid'in kızı Hatice, Utbe kızı Hind, Alkame kızı Imre; Yesrib kadınlarından Ka'b kızı Ümmü Umâre, Hâris kızı Ümmü Haklîn bu yüksek konuma sahip kadınlar olarak tarihte şöhret sahibidirler.⁵⁵ Söz konusu edilen bu varlıklı ve hür kadınların da toplum içerisindeki ağırlığı ve saygınlığı birbirine denk değildi. Hiçbir zaman yoksul hür kadın, gerek aile içinde ve gerekse çevrelerinde hükmetme ve saygınlık görme bakımından zengin hür kadınların derecesine erişemiyordu. Bu durumun varlık nedeni, başta zenginlik olmakla birlikte kabile üyelerinin nüfuslarının az olmasından kaynaklanıyordu. Câhiliye Arap toplumunda varlıklı ve kalabalık kabile nüfusuna sahip olan hür kadınlar kendi pozisyonlarını korumada bir imtiyaza sahip olmakla birlikte, ailede yönetici bir konuma ve fikrine başvuru bir pozisyona da ehildirler. Aynı konum toplum içerisinde de kendini gösteriyordu. Bundan dolayı hür kadın, kocasının kendisine işkence yapmasına ve ezme girişimine mâni olup kendisini savunabiliyordu. Örfün getirisine bağlı olarak

⁵³ Osman Güner, “İslâm Düşüncesinde Kadına Yönelik Şiddet Söylemine Bir Bakış”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 23, (Samsun, 2007), 53.

⁵⁴ Nahl 16/58-59.

⁵⁵ M. Şemseddin Günaltay, “Kable'l-İslâm Araplar ve Tedeyyünleri”, *Daru'l-Fünun İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1926), X, 88.

asil aileler kızlarını, şeref ve konum bakımından denk olan asil ailelerin erkekleri ile evlendirirlerdi.⁵⁶

Hız. Ömer Câhiliye toplumundaki kadının durumunu anlatırken olayı şöyle özetlemektedir: “*Vallahi, biz câhiliye döneminde kadına değer vermezdik. Allah, kadınlar hakkında indireceğini indirince ve kadınların haklarını onlara teslim edince, biz yeni anladık ki kadınların da hakkı varmış.*”⁵⁷ Câhiliye döneminde kız çocuğu maddi bakımdan bir yük ve toplumsal açıdan da bir utanç kaynağı sayılırdı. Bu sebeple de cehaletleri sebebiyle Câhiliye Arapları kız çocuklarını diri diri toprağa gömerek katlediyorlardı.⁵⁸ Kur’ân, Câhiliye Arapları arasında kız çocukları hakkındaki kötü âdeti, meş’um geleneği kesin bir şekilde reddetmiş ve bu uygulamayı yasaklamıştır.⁵⁹

⁵⁶ Cevâd ‘Alî, *el-Mufassal fî târihi'l-‘Arab kable'l-İslâm*, (Bağdat: Câmî‘atu Bağdat, 1413/1993), IV, 616.

⁵⁷ Buhârî, “Libâs”, 31.

⁵⁸ En‘âm 6/140.

⁵⁹ En‘âm 6/140, 151; İsrâ 17/31.

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. NÛH, HZ. İBRÂHİM, HZ. MÛSÂ VE HZ. ‘İSÂ’NİN HAYATINDA KADINLARIN TEBLİĞ FAALİYETİNDEKİ ROLÜ

1. HZ. NÛH DÖNEMİNDE KADINLARIN TEBLİĞ FAALİYETİNDEKİ ROLÜ

Hz. Nûh Kur'ân'da; "Allah'ın nimet verdiği",⁶⁰ "açık bir uyarıcı",⁶¹ "Allah'a güvenip dayanan",⁶² "salih",⁶³ "çok şükreden bir kul",⁶⁴ "duası kabul edilerek kurtulan"⁶⁵ ve "güvenilir bir peygamber"⁶⁶ olarak nitelendirilmiştir. O, ülü'l-'azm peygamberlerdendi.

1.1. Kur'ân'ın Anlatımına Göre Helâk Olmuş İlk Peygamber Hanımı

Hz. Nûh'a en evvel imân etmesi ve ona destek olması beklenen zevcesi Vaile⁶⁷, Kur'ân'ın anlatımına göre küfründe inat edip ona imân etmemiştir. Allah'ın peygamberi, 950 sene durmaksızın ilahi emirleri tebliğ etmişti. Ne var ki, insanlara hidâyet verecek olan Yüce Allah'tı. Böyle olunca da bir kimsenin yine bir başka kimseyi hidâyete erdirmesi mümkün değildi. Eğer hidâyetin sevk ve idaresi peygamber elinde olsaydı, elbette Hz. Nûh ilk önce ailesinden başlar ve kâfir zevcesinin imân etmesini sağlardı. Dolayısıyla kendisinden önceki peygamberler gibi onun da vazifesi sadece tebliğ etmekten ibaretti. Vaile, peygamber olan eşine can yoldaşı ve tebliğde dava arkadaşı olacağı yerde, bu fazilet ve liyakati gösteremeyip, inkârda ısrar etmiştir. Hz. Nûh'un gizli sırlarını, kavminin puta tapan reislerine ulaştırmak suretiyle ona ihanet edip arkasından vurmaya da çalışmıştı.⁶⁸ Bu inkârcı eşin durumu Kur'ân'da şöyle dile getirilmektedir: "*(Peygamber olan eşlerine) nankörlük edenler için Allah; Nûh'un karısı ile Lût'un karısını örnek vermektedir. Bu ikisi, bizim iki sâlih kulumuzun nikâhı altında iken onlara hainlik etmişlerdir de Allah'tan gelen (felâket)e karşı, (peygamber*

⁶⁰ Meryem 19/58

⁶¹ Nûh 71/2; Hûd 11/25.

⁶² Yûnus 10/71.

⁶³ Tahrîm 66/10.

⁶⁴ İsra 17/3

⁶⁵ Enbiya 21/76.

⁶⁶ Şu'ara 26/107

⁶⁷ Mükâtil b. Süleyman, *Tefsiru'l Mukâtil b. Süleyman*, IV, 380; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, VIII, 315; el-Kurtûbî, *Câmi'u'l-ahkâmi'l-Kur'ân*, XXI, 103.

⁶⁸ Mustafa Necati Bursalı, *Hz. Nuh*, (İstanbul: Bahar Yay., 2019), 65-66; İhsan Atasoy; *Peygamberler Tarihi*, (İstanbul:Yeni Asya Yay., 1994), 133.

kocaları) kendilerine hiçbir fayda sağlayamamıştı; ‘Siz de girin Ateş’e girenlerle beraber’ buyrulmuştu.’⁶⁹

İslâm te’lif tarihine bakıldığında, Hz. Nûh’un kadınının hikâyesinin şu şekilde aktarıldığı müşâhede edilmektedir. Hz. Nûh’a imân eden ilk hanım Amûre’ydi. Hz. Nûh, daha sonra bu hanımla nikâhlandı. Bu izdivaçtan Sâm, Hâm ve Yâfes isminde üç oğlu ile Hadûre, Nesûre ve Mahbûre adlarında üç kız çocuğu dünyaya geldi. Geçen bir sürenin ardından başka bir hanımla evlenerek Kenân adında bir oğlu oldu. Fakat bu kadın daha sonra, irtidat etmiş ve kavmi gibi putlata tapmaya başlamıştır. Hz. Nûh, kavmine devamlı, onlara uyarıcı olarak gönderildiğini belirterek tebliğ vazifesini yerine getirmekteydi. Kavmine; putlara tapmaktan, haksızlık ve zulüm yapmaktan geri durmalarını, içinde ısrarla durdukları ahlaksızlığa bir son vermelerini beyan etmekteydi.⁷⁰

Hz. Nûh’a ilk imân etmiş olan ve Hz. Nûh’un kendisiyle evlendiği Amûre, ondan dünyaya gelen oğulları ve hanımlarının tebliğ faaliyetinde ona destek sağladıkları düşünülebilir. Tufan olduğunda hepsi gemiye binmişlerdi. Önce imân etmiş, daha sonra irtidat edip küfürde ısrar eden ikinci eşi Vâile ve ondan doğan Kenan da peygamber olan babasına imân etmemişti. İnkârcı Vâile, büyük bir nimet olan imâna, sonra da insanlığın ikinci atası olan bir peygambere eş olmak gibi üstün bir konuma ve dünya-âhiret saadetine kavuşmuşken tevhit dinini inkâr ederek şirk batağına saplanan nasipsizlerden biri olmuştu. İrtidat etmesinin akabinde ise alçaklık ve aşağılıklarına yenilerini ekleyerek, yandaşlarıyla beraber Hz. Nûh’a hakaretler ve ağır ithamlarda bulunuyorlardı. Bu kötü ithamlar ise; mecnun, deli gibi sıfatlar söyleyerek dini tebliğine engel olmaktı. Aynı evde yaşadıklarından dolayı evin tüm sırlarını kendisi gibi kalbi mühürlü, şirkte ısrar edenlere veriyordu.⁷¹ Vaile, inkârcı kavmi gibi küfür üzerinde direnerek onlarla birlikte suda boğulanlardan olmuştur.⁷² Hz. Nûh’un hanımının durumunun Kur’ân’da ihanet olarak nitelendirilmesi İslâm âlimlerince irdelenmiştir. Hz. Nûh’un hanımı ona, diğer müşrikler gibi “mecnundur”, “delidir” şeklinde nitelendirmelerde bulunmuştur. Hz. Lût’un hanımı da hanesine uğrayan erkek

⁶⁹ Tahrîm 66/10.

⁷⁰ el-Kurtûbî, *Câmi ‘u’l-ahkâmi’l-Kur’ân*, XIII, 389

⁷¹ Mükâtil b. Süleyman, *Tefsiru’l Mukâtil b. Süleyman*, IV, 166.

⁷² M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, (Köksal Yayıncılık, İstanbul, 2004), I, 96-97.

ziyaretçileri gündüzleri duman tüttürerek, geceleri ise ateş yakarak ışıklı bir işaretle haber vermektedir. Bu müşrikler için bir şifre veya bir parolaydı.⁷³

Hz. Nûh'un kavmi, kendilerinden önce azaba uğramış bir kavim bulunduğu hususunda bir haber işitmemişlerdi. Öyle ki Hz. Nûh, dediklerini dikkate almayıp ona "mecnundur", "delidir" gibi hakâretlerde bulunmuşlardır. Yıllar süren tevhit davetine rağmen Allah'ın dinine dönmeyip putperestlikte ısrar etmişlerdi. Bu inkârda ısrar eden topluluk Yüce Allah tarafından gönderilen tufan azabı ile sonlanmıştı. Bir ümmetin helâkıyla son bulan tufan felaketi, onlardan sonra gelecek olan ümmetler için emsal niteliği taşımıştır.⁷⁴

Allah, Hz. Nûh'un karısının tevhid mesajını inkâr eden tavrını en net biçimde ortaya koymak için, onu ihanet,akıl ve kavrayış noksanlığı gibi insan onurunu alçaltıcı pek çok kötü nitelikle vasıflandırmıştır. Hz. Nûh ile aynı evin çatısı altında bir aile olmalarına rağmen hakikati inkâra şartlanmış bu kadın, Allah'ın Peygamberi olan kocasının sözlerini kör inatla reddediyordu. Kendisi hakikatten saptığı gibi başkalarını da saptıran insanlarla aynı safta yer alıyor, onların bayrak ve sloganları eşliğinde yürüyordu. Aynı aile bireyi olmanın gereklerinden olan birbirine destek olma ve yardım etme gibi aile değerlerine önem vermiyordu. Hz. Nûh'un karısı, bu hareketiyle, peygamber ocağını içerden yıkmaya çalışan bir düşman görünümündeydi. Böylece Hz. Nûh'un karısı Allah'tan gelecek can yakıcı bir azabı hak ettiği gibi, hakikati inkâra şartlanmış kadın tipini ortaya koyan canlı bir model de olmuştur.⁷⁵

Hz. Nûh imân etmemiş olan oğlunun durumuyla ilgilendiği kadar eşinin durumuyla ilgilenmemiştir. Bunun sebebi ise Hz. Nûh'un zevcesinin müşrik olduğundan haberdar olmasıdır. Peygamber kadını olma vasfından dolayı imân edip, tebliğde yardımcı olması beklenirken Hz. Nûh'a yardımcı olmamakla birlikte o saygınlığı, itibarı imân etmekte değil başka meşguliyetlerde arıyordu. Bundan mütevellit Hz. Nûh, hanımının gemiye binip binmemesini fazla önemsememiştir.⁷⁶

⁷³ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, IV, 113/ VIII, 315.

⁷⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, I, 44; et-Taberî, *Câmiu'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*, XXI, 543.

⁷⁵ Muhammed Ali Kutub, *İman ve İnkâr Aynasında İki Kadın Portresi*, (İstanbul: İlke Yay., 2016), 53-54.

⁷⁶ Semih Âtîf ez-Zeyni, *Mecmeu'l Beyani'l Hadis, Kısasu'l-enbiya fi'l Kur'ân*, (Beyrût, byy., 1988/1408), 114; Osman Kaya, *Kur'ân'da Hz. Nuh'un Hayatı*, 133.

İnanmayanların başlarına gelen felaketler inkârcı hanımının da başına gelmişti ve artık o Hz. Nûh'un ehlinden değildi. Nitekim “*Ey Nûh! O, kesinlikle senin ehlinden (âilen)’den değildir. Çünkü o, salih olmayan bir amelin sahibidir.*”⁷⁷ âyeti açık bir biçimde aileden afroz edilen bir eş ve evladı belirtiyordu. Peygamber hanımı olması veya Peygamber evladı olması kurtuluş için yeterli değildir. Âyetin tabiriyle salih olmayan eş ya da kendi zürîyetinden olan evladın helâk olmaması için kan bağı yeterli değildir. İnananlar kendilerine imân bağıyla bağlanırlar ve onlar kurtuluşa erenlerdirler.

Hz. Nûh ile oğlu arasında geçen diyaloga baktığımızda oğlu ‘*Kendisini sudan koruyacak bir dağa sığınacağını*’⁷⁸ söylenmektedir. Bundan şu çıkarım da bulunabiliriz: Hz. Nûh'un oğlunun yüzme bildiğini ve tufanın şiddeti artarsa da dağa sığınacağını düşünüyor. Güvenmesi gereken Allah'a değil kendi bireysel özelliklerine güveniyor. Netice olarak da güvendiği dağlar da yüzme bilmesi de kendisine bir fayda sağlamıyor ve helak oluyor. Mehmet Akif Gölgeler şiirinde müslümanın bu konudaki tavrını şöyle dile getirmektedir:

‘Allah’a dayan, saye sarıl, hikmete ram ol.

Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol’⁷⁹

Hz. Nûh oğlunun boğulmaya başladığını gördüğünde feryat ederek: “*Allah’ım, bu benim evladımdır*” dedi. Oysa bu beşeri bir zaafı. Allah kendisine hemen vahyederek oğlunun elbette onun kanını taşıdığını, ancak kötü huylu ve kötü karakter sahibi olması hasebiyle onunla hiç ilgisi bulunmadığını önemle belirtmiştir. Beşeri zaafi olan ve evlat sevgisiyle yanan bir peygamberin, hakikat konusunda baba-oğul ilişkisinin hiçbir önemi olmadığı gerçeğini bir ân için görmemiştir. Ama Allah, hakikati örten bu perdeyi çekip gerçeği hemen görmesini sağlamıştır.⁸⁰

Hz. Nûh kavminin en büyük cürmü politeist inançlarıydı. Yani Yaratıcı olarak Allah’la beraber başka bazı varlıklara da tanrısal vasıflar yükleyerek onların ibadete layık olduğu inancı, bu millette bazı bozuklukların ortaya çıkmasına neden oldu. İnsanların elleriyle yaptığı tanrıları temsil etmek için toplum içinde sınıflamalar baş göstererek imtiyazlı bir zümre oluştu. Bu imtiyazlı zümre dini, siyasi ve iktisadî

⁷⁷ Hûd 11/46.

⁷⁸ Hûd 11/43

⁷⁹ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2013), 422

⁸⁰ et-Taberî, *Câmiu’l-beyân*, XII, 416; el-Kurtûbî, *Câmi’u’l-ahkâmi’l-Kur’ân*, XI, 130-133; Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı* (çev. Ahmet Asrar), (İstanbul: Pınar Yay., 2016), 353.

olarak iktidar ve kontrolün odak noktası haline geldi. Bu sınıf, kendi iktidarını korumak için insanlar arasında eşitsizlik, haksızlık ve adaletsizliği yerleştirmenin yanında fesâd ve zulmü arttırdı ve her türlü ahlâksızlığı körükleyip durdu.⁸¹

“Ancak Lût’un karısı müstesna, biz onun, geri kalanlardan olmasını takdir ettik.”⁸² Hz. Lût’un eşini, Allah helâk olan müşriklerle beraber azap içinde kalmasını diledi. Kurtubî’den (ö. 671/1273) şu ifadeler aktarılmıştır: Hz. Lût’un hanımı onun aile efradından hariç tutuldu.⁸³ Allah, kâfirlere, Hz. Nûh ve Hz. Lût’un zevcelerini örnek gösterdi. Onlar, iki Nebi’nin nikâhı altında bulunmaktaydılar. Hainliği bizzat peygamber olan eşlerine yaptılar. Bu iki peygamberin, hanımlarının başlarına gelen azap konusunda onlara yardımları dokunmadı. Onlara, “Diğer inkâr edenlerle beraber siz de cehenneme girin.”⁸⁴ denildi.

“Kocalarının kendilerine Allah’a karşı hiçbir faydaları olmadı.”⁸⁵ Yani Hz. Nûh da, Hz. Lût da bir peygamber olarak, Allah nezdinde üstün değerlerine rağmen, eşlerinin isyan etmeleri dolayısıyla Allah’ın azabından herhangi bir şey yapamamışlardı. Bununla Allah tarafından gelecek olan azabın herhangi bir vesile (aracı) ile değil, ancak itaat ile önlenebileceğine dikkat çekilmektedir.⁸⁶

‘Abdullâh b. ‘Abbas’ın belirttiğine göre ihanet edildiği söylenen Hz. Nûh ve Hz. Lût’un hanımlarının ihanetleri dini meselelerden oluşmaktadır. Ailevî veya aldatma gibi başka bir nedenden değildi. Ona göre hiçbir peygamberin hanımı, ahlaksızlığa düşmemiş ve bununla itham edilmemiştir. Burada Hz. Nûh’un karısının ihaneti onun müşrik olmasındandır. Hz. Nûh’u akıl yoksunu ithamlarla suçlamaktır. Hz. Lût’un karısının ihâneti, Hz. Lût’un sırlarını, Lutilik yapan ahlaksızlara duyurmasıdır. İkrime (ö. 105/723) ve Dahhâk (ö. 105/723) da bu iki kadının ihanetinin, Allah’a ortak koşmaları olduğunu söylemişlerdir. ‘Abdullâh b. ‘Abbâs’tan gelen başka bir görüşte; Hz. Nûh’un karısının ihaneti, Hz. Nûh’un sırlarını öğrenerek onları müşrik kabile reislerine bildirmesidir. Hz. Lût’un karısının ihaneti ise, Hz. Lût’un evine misafir gelen kişileri, nahoş işi yapanlara -erkeğin kendi cinsi olan erkekle cinsi temasta bulunması-

⁸¹ Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı*, 693.

⁸² Hicr 15/60.

⁸³ el-Kurtûbî, *Câmi’u’l-ahkâmi’l-Kur’ân*, XI, 137; Muhammed ‘Alî es-Sâbûni, *Safvetü’t-tefâsîr*, (Beyrût: Daru’l Kur’âni’l Kerim, 1981), IV, 113

⁸⁴ Tahrim 66/10.

⁸⁵ Tahrim 66/10.

⁸⁶ el-Kurtûbî, *Câmi’u’l-ahkâmi’l-Kur’ân*, XXI, 104.

haber uçurmasıydı. Söz konusu âyette bu kadınların peygamber eşleri olmalarının dahi onları azaptan koruyamayacağı ve diğer inkârcılarla beraber aynı azabı tadacakları belirtilmektedir. İlgili âyetten açıkça anlaşıldığı üzere, inkârcıların hiçbir kurtuluş yolu yoktur. Kimin eşi olursa olsun bir kimse Allah'a imân etmedikçe azaptan korunabilme şansı söz konusu edilemez.⁸⁷

⁸⁷ et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XXIII, 111-115; el-Kurtûbî, *Câmi 'u'l-ahkâmi'l-Kur'ân*, XXI, 103.

1.2. Hz. Nûh'un Karısının Hayat Hikâyesinden Çıkarılabilecek Evrensel Mesajlar

Hz. Nûh'un peygamberliğine inanmayan karısının hayat hikâyesi, modern dönemde imân etmiş olan kadınlar için bir ibret ve öğüt niteliği taşımaktadır. Mümin kadınlar Kur'ân anlatımında yer alan bu kıssadan hisse çıkararak, yuvalarına karşı üzerlerine düşen görev ve sorumluluğun büyüklüğünü kavramalıdır. Bu görev ve sorumlulukta ihmal ve aşırılıkta bulunmamaları gerektiğini anlayabilirler. Haktan uzaklaşmasına sebep olacak her şeyden beri durmalıdırlar. Hz. Nûh'un karısı, sadece düşünce bazında hakikati inkâr etmekle kalmadı; bu düşüncesini harekete de geçirdi. Hz. Nûh'un evdeki sohbetlerini gizlice kulak kabartarak, alelacele kendi taraftarlarına anlattı. Bir tür evdeki casus konumunda olduğu da söylenebilir. Ayrıca Hz. Nûh'u diline dolayarak, onu alay ve eğlence konusu yaptı. Hz. Nûh hem kendisini hem de kendisiyle beraber olan müminleri tufandan ve can yakıcı azaptan kurtaracak olan gemiyi yapmaya başlayınca, karısı diğer inanmayanlarla birlikte istihzâsının dozunu arttırdı. Sonra tufan olduğunda gemiye binmekten yüz çevirdi. Hâlbuki tandırından suyun kaynayıp fişkırdığı, böylece tufanın başlayacağını ilk belirtilerinin ortaya çıktığı evin bir bireyi idi. Ama kazandıkları ve işlemiş oldukları yüzünden tufanın dalgalarında boğularak helâk olanlardan oldu.⁸⁸ *“Bakın, bunda görecek gözler için muhakkak dersler vardır.”*⁸⁹ âyetinde de kıssadan hisse çıkarılmasına atıfta bulunulduğu görülmektedir.

Kur'ân bütünselliğinde Hz. Nûh'un ailesi ve özellikle de karısı ve oğlunun çok sayıda pasaja konu olduğu müşâhede edilmektedir. Farklı sûrelerde Hz. Nûh ve ailesine atıfta bulunulmasından maksat, müminlere ferdi sorumluluklarını anlatmak, inanç, niyet ve amelin ne kadar önemli olduğunu ihsâs ettirmektir. Ayrıca aynı inancı paylaşmıyorlarsa nesebin, bu konuda önem arz etmeyeceğini açıktır. Özellikle Hz. Nûh'un karısının hayat hikâyesinin anlatımıyla nüzûl vasatında yer alan Hz. Peygamber'in hanımlarına mesajların verildiğini söylemek de mümkündür. Hz. Nûh'un karısıyla bir nevi Hz. Muhammed'in hanımlarından bazılarının da ikaz edildiği söylenebilir. Buna göre peygamber eşi olmanın kendilerini kurtaramayacağını, Hz. Nûh

⁸⁸ Mükâtil b. Süleyman, *Tefsiru'l Mukâtil b. Süleyman*, III, 159; et-Taberî, *Câmiu'l-beyan*, XVII, 37; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, IV, 111; el-Kurtûbî, *Câmi'u'l-ahkâmi'l-Kur'ân*, II, 176; Muhammed Ali Kutub, *İman ve İnkâr Aynasında İki Kadın Portresi*, 55.

⁸⁹ Âl-i 'İmrân 3/13.

ve Hz. Lût'un hanımlarının yaptıkları hatalara düşmemeleri gerektiği hatırlatılmıştır. Hz. Nûh'un inkârcı karısı da küfründe inat etmiş ve tufanda boğulanlardan olmuştur. Hz. Nûh'un hanımı ile Hz. Lût'un hanımı, peygamber olan eşlerine imân etmedikleri için Allah'ın azabına uğradılar. Peygamber hanımı olmaları, inkârcı oldukları için onlara hiçbir yarar sağlamadı.⁹⁰

*“Allah, inkâr edenlere Nûh'un karısı ile Lût'un karısını misal verdi. Bu ikisi kullarımızdan iki sâlih kişinin nikâhları altındayken onlara hainlik ettiler. Kocaları Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara haydi! Ateşe girenlerle beraber siz de girin! denildi.”*⁹¹ âyetinde bu konu, açık bir şekilde açıklanmaktadır. Hz. Nûh'un boğulan oğlunun ve bu iki kadının durumu, akrabalığın imân etmek için yeterli olmadığını ve inanmadıkça bu yakınlığın hiçbir fayda sağlamayacağı gerçeğini açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü İslâm, mümin ile kâfir olan akrabaların arasını tefrik ederek imân edenleri bir aile olarak kabul etmektedir. İnkârcıları ise akraba bile olsa müminlerin ailesinden saymamaktadır.⁹² İyi insanlara hatta peygamberlere yakınlık bile, Allah'ın azabından kurtaramaz. İman etmedikçe peygamber ailesinden olmak bir fayda sağlamaz.⁹³

*“Allah buyurdu ki: Ey Nûh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim”*⁹⁴ âyet-i kerimesi çerçevesinde inananlar ile kâfirler ırk yönünden birbirlerinin akrabası olsalar bile, bu akrabalığın Allah yanında hiçbir ehemmiyeti bulunmamaktadır. Hz. Nûh'un oğlu hak dine ve babasına olan inkârından dolayı Allah Teâlâ onu Nûh Peygamber'in ailesinden saymamıştır.⁹⁵ Hz. Nûh da hatasını anlayıp *“Ey Rabbim! Ben senden hakkında bilgim olmayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve esirgemezsen, ben ziyana uğrayanlardan olurum!”*⁹⁶ diyerek Allah'tan bağışlanma dilemiştir. Bilgimiz olmadan yaptığımız hataların hemen ardından bağışlanma dilememiz gerekir. Bizi birbirimize akraba yapan kan bağı olsa da imân çatısı altında İslâm kardeşliği daha ağır basmalıdır.

⁹⁰ et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XXIII, 112; Sıtkı Kaya, *Hz. Âdem, Hz. Nuh ve Hz. İbrâhim Kıssalarında Aile*, (Samsun: On dokuz Mayıs Üniversitesi, SBE Yüksek Lisans Tezi, 2018), 43.

⁹¹ Tahrir 66/10.

⁹² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, III, 379.

⁹³ et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XII, 417.

⁹⁴ Hûd 11/46.

⁹⁵ et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XII, 437; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, III, 255.

⁹⁶ Hûd 11/47.

Hz. Nûh'un gerek zevcesinin ve gerekse oğlunun onun bütün çırpını ve gayretlerine rağmen kâfir olarak helâk olmalarında birçok ibret vardır. Şöyle ki: İnsanlar bizzat kendi akıl ve iradelerini kullanarak imâna talip olmadıkça, Allah kimsenin kalbine imânı zorla koymaz. İnsan arzu ve iştiyakla Rabbine yönelecek ki imân davetine erişebilsin. Ve yine Allah, imânı elde etmiş kimselerin kalbinden, hiçbir sebep yokken, imânı zorla çekip almaz. Kul, şeytanın izini takip eder, her hal ve fiilinde mümin olma liyâkatini kaybederse, Allah da onun kalbindeki imân nurunu söndürür. Ve artık onun hiçbir yardımcısı da olmaz. Küfrün ve şirkin bataklığında çırpınarak azap diyarını boylar. Şu da hakikattir ki, insanın içinde yaşadığı muhitin ve toplumun, insan üzerinde büyük tesiri vardır. Ekseriyetle iyi muhitte olanlar iyi, kötü muhitte yaşayanlar da fena kimseler olurlar. Ne var ki bu, iyi veya kötü oluş sebeplerinden sadece bir tanesidir. Bazen de bunun aksi zuhur edebiliyor. Nasıl ki, inciler arasından bir kum tanesi neşet edebiliyorsa, iyi bir çevrede yaşayan kimseler arasından da fena biri boy verebilir. İşte Hz. Nûh'un zevcesi ile oğlunun durumları bunun en bariz örneğidir. Bu iki kâfir, peygamberin ocağında yaşadıkları ve iyi bir muhitte buldukları halde, irade ve ihtiyarlarını kötüye kullanarak imân etmemişlerdir. Demek ki, irade düğümü kişinin kendi seçimindedir. İrade ipini imân ve küfür halkasından birine takmak, kulun tercihine kalmaktadır. İman davetine ve hidayet nuruna ermek için, evvela insanda arz, cehd, gayret ve takip lazımdır. Böyle olunca ve Rabbi o kula imân fitilini gönül fenerinde yaktı mı, artık o kimse mümin bir kul ve hayırlı bir insan olacaktır.⁹⁷

Fahredden er-Râzî (ö. 606/1210), Hz. Nûh'un Vâile adındaki karısı ile Hz. Lût'un Vahîle isimli eşini Kur'ân'ın kıssa olarak anlatmasında, tamamını yalnızca Allah'ın bildiği sayısız fayda ve hikmetleri ihtiva ettiğini belirttikten sonra, bu fayda ve hikmetlerin bir kısmına yer vemiştir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

(i) Erkeklerin ve kadınların, “*Büyük mükâfaat ve büyük azab*” konusunda dikkatlerini çekmektir.

(ii) Başkasının iyi ve güzel yolda olmasının, fesat ve günah içinde yüzene fayda vermeyeceğini; başkasının fesadının ve günahının da iyi ve güzel yolda olana zarar vermeyeceğini bildirmektir.

⁹⁷ el-Kurtûbî, *Câmi'u'l-ahkâmi'l-Kur'ân*, XI, 137; Mustafa Necati Bursalı, *Hz. Nuh*, (İstanbul: Bahar Yay., 2019), 69-70.

(iii) Erkek, takvanın zirve noktasında olsa dahi, kadın konusunda ve nefsi konusunda kendisine güvenmemelidir. Bu tıpkı, Hz. Nûh ve Hz. Lût'un eşlerinde sudur eden hal gibidir.

(iv) Kadının namusunu ve iffetini bilmesi, ona fayda vermektedir. Bu da tıpkı, Allah'ın, hakkında, “Şüphesiz ki Allah seni seçti ve seni temiz kıldı; seni, (zamanındaki) âlemlerin kadınlarına üstün kıldı”⁹⁸ buyurduğu ‘İmrân kızı Meryem’de olduğu gibidir.

(v) Allah'ın huzurunda bütün olarak yalvarıp yakarmanın, O'nun cezasından sıyrılıp, hesapsız mükâfaatlar elde etmeye vesile olacağına ve ezeli olan zâtın huzuruna bütün her konuda başvurmanın gerekli olduğuna, dönüşün, kendisinden başka ilah olmayan ve ancak kendisine dönülecek olan zata olacağına dikkatleri çekmektir.⁹⁹

“Oğlu; “-Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım.” dedi. “-Bizzat acıdıkları dışında, bugün Allah'ın azap emrinden koruyacak hiçbir şey yok!” dedi [Nûh]. Ve aralarına bir dalga girdiği için o da boğulanlardan oldu.”¹⁰⁰ âyetinin mefhûmunda görüleceği üzere Hz. Nûh, peygamber olmasına ve inkârda sabit duran sevgili oğluna tebliğde bulunmasına rağmen onu hak yola getirememiştir. O, Allah'ın gönderdiği tufan gibi dehşetli bir azabı bile hafife almış ve helâk olanlardan biri olmuştur. İlâhî davete karşı çıkan herkesin akıbeti de böyle olmuştur. Bu hususta Allah'ın elçisinin oğlu olmak diğer inkârcıların başlarına gelen musibetten bir ayrıcalık olarak onu tufan felaketinden kurtaramamıştı.¹⁰¹

Ayrıca rivayet olunur ki; müşrikler, müminlerle alay ederek, “Muhammed bize şefaath eder” diyorlardı. Bunun üzerine Allah, bunun mümkün olmayacağını, Hz. Nûh'un ve Hz. Lût'un eşlerini misal vererek akraba bile olsalar Hz. Peygamber'in onlara şefaath edemeyeceğini hatırlatıyordu. Ayrıca Firavun'un hanımı Hz. Âsiye'yi imân eden bir kadının kocası inkârcı olsa dahi kendisine herhangi bir zarar veremeyeceğine de işaret ediyordu. Bu iki kadının hayat hikâyesi ile ilgili ayrıntılı bir malumat bulunmamaktadır. Burada asıl verilmek istenen mesaj; takva derecesi ne olursa

⁹⁸ Âl-i ‘İmrân 3/42.

⁹⁹ Razi, *Meftâhu'l-Gayb*, XXX, 46.

¹⁰⁰ Hûd 11/43.

¹⁰¹ et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XVIII, 417-419.

olsun, ahirette hiç kimsenin yakınlarına, eşine, çocuklarına Allah'ın izni dışında bir faydası olmaz.¹⁰²

Kur'ân'a göre imân bağı soy bağından daha önemlidir: *“Ey imân edenler! Eğer küfrü imâna tercih ediyorsanız babalarınız ve kardeşleriniz dahi olsa, onları asla dost edinmeyin; sizden kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”*¹⁰³ Hz. Nûh'un imâna davet ettiği hayat arkadaşı olan Vaile ve oğlunun şirk üzerinde ısrar etmeleri sebebiyle helâk olmuşlardı. Onlar artık peygamber kanından, ailesinden olan fertler değildi.

Hz. Nûh, kıssasından çıkaracağımız diğer bir sonuç da Hz. Nûh'un aile efradına yaptığı nasihatlerdir. Bu da bize bir müminin ailesine karşı sorumluluklarını hatırlatmaktadır. Hz. Nûh, kavmine ve ailesine gece gündüz nasihat etmiş ve tevhide davet etmiştir: *“(Sonra Nûh) Rabbim! Dedi, doğrusu ben kavmimi gece gündüz imâna davet ettim.”*¹⁰⁴

Hz. Nûh'un hanımı inkâr ve ihanetiyle Hz. Nûh'a çok zarar vermesine rağmen o, karısını boşamamış ve dolayısıyla yuvasını dağıtmamıştır. Bu da bize aile yuvasının parçalanmaması için, eşlerin birbirine sebat etmeleri gerektiğini göstermektedir.¹⁰⁵ Aile de olan fikir ayrılıkları için eşlerin tartışmaları yerine birbirlerine tahammül etmeleri gerekmektedir.

Kadının, kocasına karşı yaptığı kötülüklerden, Kur'ân-ı Kerîm'de hıyanet¹⁰⁶ olarak söz edilmiştir. Nitekim Hz. Lût ve Hz. Nûh'un hanımlarının iman etmemeleri ve kötülükleri kocalarına karşı yapılan çirkin bir hıyanet sayılmıştır. Bunun yanında Hz. Nûh'un oğlunun kâfir olması ve babasına itaat etmemesinden hıyanet olarak bahsedilmemiştir.¹⁰⁷

Hz. Nûh kıssasından çıkarılabilecek derslerden biri de ailede eğitimin başarılı olabilmesinin ardındaki sırrın, iyi bir eş ve çevre seçiminde olduğudur. Zira Hz. Nûh'un oğlunun hem içinde kaldığı çevrenin hem de annesinin etkisi altında olduğu

¹⁰² et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XVI, 86; Kaya, *Hz. Âdem, Hz. Nuh ve Hz. İbrâhim Kıssalarında Aile*, 44.

¹⁰³ Tevbe 9/23.

¹⁰⁴ Nûh 71/5.

¹⁰⁵ Kaya, *Hz. Âdem, Hz. İbrâhim ve Hz. Nuh Kıssalarında Aile*, 88.

¹⁰⁶ Tahrîm 66/10.

¹⁰⁷ et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XXIII, 112; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, IV, 113/ VIII, 315; el-Kurtûbî, *Câmi'u'l-ahkâmi'l-Kur'ân*, XI, 137; es-Süyûtî, *ed-Dürri'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, VIII, 227.

görülmektedir. Hz. Nûh, son ana kadar kabilesinin, hanımının ve çocuklarının ıslahı için mücadele etmiş olsa da bu konuda başarılı olamamıştır.¹⁰⁸ Her ne kadar hidayet Allah'ın elinde¹⁰⁹ olsa da sebepler dairesinde bir mümin, çocuklarının her iki dünyasını da mamur ve mutlu kılmak için her şeyden evvel iyi bir eş ve çocuklara iyi bir anne seçimine dikkat etmelidir. Hz. Nûh'un oğluna bakarak çocuklarında illaki problem olacağı sonucunu çıkaramayız. Ama tevekkül inancı gereği insanoğlu elinden geleni yaptıktan sonra Allah'a bırakmalıdır.¹¹⁰ Çocuğun ilk mürebbisi annesi olduğu için eş seçiminde aynı zamanda çocuklarımıza anne seçtiğimiz bilincinde hareket etmeliyiz. Çocuğun eğitiminde çocuğun yetiştiği çevre de önemli bir etkidir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) 'Kişi arkadaşının dini üzeredir'¹¹¹ buyurmaktadır. Yakınlığın da sadece soya bağlı olmadığını aynı zamanda inanç birliğinin olması gerektiği açıktır. İnanç birliği olmadan ırsî bağlılığın bir fayda sağlamayacağı âşikardır.

Bu kıssada Hz. Nûh'un, imân etmeyen eşini ve biricik oğlunu kurtaramadığından hareketle, yaptığımız bazı dualar ve Allah'a karşı bazı talepler nedeniyle bir müminin yakınlarıyla ne oranda alakadar olabileceği tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre bir Müslüman, bu dünyada yaşarken aile ve yakınlarına maddi olanak olarak her türlü yardımı yapabilse de inançsız ölen akrabalarına dua edemez ve onların cehennemden kurtulmaları için herhangi bir fayda da sağlayamaz. Ancak ölene kadar tebliğine devam ettiği gibi ıslah olmaları için de dua edebilir. Kişi sıla-i rahim gereği akrabalarına her türlü yardımda bulunmalıdır. Küfürde ısrar edip ölenler için artık yapabileceğimiz herhangi bir şey yoktur. Onlar için üzüntü, gözyaşı bile akıtmamak gerekir. Onları Cehennem'den kurtaracak herhangi bir şey yoktur.¹¹²

¹⁰⁸ el-Kurtûbî, *Câmi 'u'l-ahkâmi'l-Kur'an*, XXI, 104; Muhammed Tâhir İbn Aşur, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru Suhnûn, Tûnus, ts., XXVIII, 374.

¹⁰⁹ Bakara 2/272; Nahl 16/37; Kasas 28/56.

¹¹⁰ 'Îmâd Züheyr Hafız, *el-Kasasu'l-Kur'anî Beyne'l-Âbâi ve'l-Ebnâi*, (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1992), 40-41.

¹¹¹ Tirmizî, Zühd, 45; Ebû Dâvûd, Edeb, 16

¹¹² Ramazan Şahan, "Hz. Nuh Kıssası Bağlamında Ailevi İlişkiler", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2014), 243.

2. HZ. İBRÂHİM DÖNEMİNDE KADINLARIN TEBLÎĞ FAALİYETİNDEKİ ROLÜ

Hız. İbrâhim, Allah'ı arayan bir peygamber olarak insanların arasında ün kazanmıştır. Ülü'l-azm peygamberlerden olan Hız. İbrâhim yıldız, ay ve güneşin tapılmaya layık olup olmadıklarını değerlendirdikten sonra bunların ilah olabilecek herhangi bir güçte olmadıklarının sonucuna vararak Allah'ı bulmuştur.¹¹³ Tevhit inancına davet ettiğinde başta babası¹¹⁴ ve milleti¹¹⁵ inanmadı. Hız. İbrâhim putlarla mücadele ederken, kavmini düşünmeye teşvik etmesine rağmen¹¹⁶, kavmi kendisini ateşe atarak cezalandırmak istedi.¹¹⁷ Daha birçok musibet karşısında azm ve sebat göstererek Ülü'l-azm peygamberliğin verdiğini kazanmıştır.

2.1. HZ. SÂRE

2.1.1. Hız. İbrâhim İle Hız. Sâre'nin Evliliği

“Andolsun ki elçilerimiz İbrâhim'e müjdeyi getirerek onu selâmladılar [Yabancı oldukları için, esenlik dileğinde bulunarak zararsız olduklarını anlatmaya çalıştılar]. İbrâhim de selâmlarını aldı... Ve çok geçmeden kızartılmış bir buzağı ile çıkageldi. [Hâl ve hareketlerini zaten garipsediği bu garip insanların] ellerinin yemeğe uzanmadığını [da] görünce, onları iyice yadırgadı ve yüreği küt küt atmaya başladı... “Korkma! Biz Lût'un kavmine gönderildik.” dediler. Karısı da ayakta idi... [Bu sözleri işitince, rahatlayıp] gülümsedi. Biz de ona önce İshak'ı; İshak'ın ardından da Yakub'u müjdeledik. Kadıncağız: “-Vay başıma gelenleer! Ben bir kocakarı, şu kocam da bir ihtiyarken doğuracakmışım hâ?! Bu, gerçekten şaşılacak bir şey!” dedi.”¹¹⁸

Hûd sûresinde geçen bu âyetlere (11/69-72) bütüncül bakıldığında, Hız. İbrâhim'in Hız. Lût'un kavminin helâkından önce evlenmiş olduğunu anlamak mümkündür. İbn Sa'd'a (ö. 230/845) göre Hız. İbrâhim ateşle olan imtihanından sonra imân edenlerle birlikte Fırat nehrini geçerek önce Şam bölgesine, oradan da Harran'a

¹¹³ En'âm 6/76-79.

¹¹⁴ Meryem 19/42-45; Zuhruf 43/26.

¹¹⁵ En'âm 6/80.

¹¹⁶ Tevbe 9/114.

¹¹⁷ Enbiya 21/69.

¹¹⁸ Hûd 11/69-72.

geçmiştir.¹¹⁹ Amcası olan Haran'ın kızı Sâre'de¹²⁰ imân edenler arasındaydı. Hz. İbrâhim bir süre sonra Hz. Sâre ile evlenmiştir.¹²¹

İbn Asâkir'in(ö. 571/1176) aktardığına göre Dahhâk (ö. 105/723) der ki: "Hz. Sâre'nin ismi Yesâre idi. Ruhü'l-Kudüs kendisine "Yâ Sâre!" diye seslenince, Hz. Sâre: "Benim adım Yesâre'dir. Nasıl bana Sâre dersin?" karşılığını vermiştir. Dahhâk'ın belirttiğine göre "yesâre", çocuk sahibi olamayan ihtiyar kadın; "sâre" ise doğurgan kadın anlamında kullanılmaktadır. Bu sebeple Ruhü'l Kudüs kendisine: "Sen, çocuk doğurmayan bir kadındın. Şimdi ise "sâre" oldun ve çocuk doğurup ona süt vereceksin" demiştir. Hz. Sâre: "Ey Ruhü'l Kudüs! İsmimi eksilttin" deyince, Ruhü'l Kudüs: "Yüce Rab, bu harfi âhir zamanda çocuklarından birinin isminin içine koymayı vaad etti. Bu kişinin ismi Allah katında diri olduğu için Yahya koymuştur" karşılığını verdi.¹²²

2.1.2. Hz. Sâre'nin Tevhit Mesajında Rolü ve Bu Uğurda Yaşadıkları Sıkıntılar

Hz. İbrâhim, tek başına tevhit mücadelesi vermiş ve babası dâhil tüm kavmini tevhit inancına davet etmiştir. Ancak, Hz. İbrâhim, çağrısına olumlu bir cevap alamamış ve hicret etmeye karar vermiştir. Bu hicreti esnasında eşi Hz. Sâre ile birlikte çeşitli zorluklarla ve ağır imtihanlarla karşılaşmıştır. Bu kıssa Kur'ân da şöyle anlatılmaktadır: "*(İbrâhim): Sizden de Allah'ın dışında taptığınız şeylerden de uzaklaşıyor ve Rabbime yalvarıyorum. Nihayet İbrâhim onlardan ve Allah'tan başka taptıkları şeylerden uzaklaşp bir tarafa çekildiği zaman biz, ona İshak ve Yakup'u bağışladık ve her birini peygamber yaptık.*"¹²³

Hz. İbrâhim, tebliğ faaliyetlerini sürdürürken ateşle imtihan edilmişti. Nemrut'un onu içine attığı ateşten sağ salim çıkınca, Nemrut'un kavminde imân edenler olmuştu. İman şereflenenler arasında Hz. İbrâhim'in kardeşinin oğlu Lût b. Hârûn ile amcasının kızı Hz. Sâre de bulunuyordu.¹²⁴ Hz. İbrâhim kendisine inananlarla birlikte Nemrut'un ülkesinden çıkıp Şam veya Filistin topraklarına gitmeye karar vermiştir. Böylesi bir kararının arka planında ilahi bir emrin olduğu muhakkaktır. Hz. İbrâhim ve beraberindeki muhacirler Harran'a ulaştılar. Burada bir müddet kaldıktan sonra önce

¹¹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 46.

¹²⁰ et-Taberî, *Târîhu'r-rüsül ve'l-mülûk*, I, 148.

¹²¹ et-Taberî, *Târîhu'r-rüsül ve'l-mülûk*, I, 148; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 46-47.

¹²² es-Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, IV, 405-406.

¹²³ Meryem 19/48-49.

¹²⁴ et-Taberî, *Târîhu'r-rüsül ve'l-mülûk*, I, 244.

Ürdün'e, oradan da çıkıp Mısır'a gitmişlerdir.¹²⁵ Mısır'da babasını öldürüp tahtına geçen Totis adında bir Firavun bulunuyordu. Totis çok zorba ve zalim bir kimse idi. Hz. İbrâhim; hanımı Hz. Sâre ile birlikte Mısır'a vardıklarında kapıdaki görevliler Hz. Sâre'yi görünce güzelliğine hayran oldular ve Firavun'a haber verdiler. Firavun hemen Hz. İbrâhim'i huzuruna getirtti. Mısır'a geliş nedenini ve yanındaki kadının neyi olduğunu sormuştu. Hz. İbrâhim, Hz. Sâre hakkında 'benim eşimdir' diyecek olursa kendisinin öldürüleceğinden çekindi; 'Bu kadın benim kız kardeşimdir.' dedi. Firavun Hz. Sâre'yi görmek istedi, Hz. İbrâhim, Hz. Sâre'ye durumu açıkladı ve beni yalancı çıkarma dedi. Firavun Hz. Sâre'yi yanına getirtti. Ardından Hz. Sâre'ye yanaşmak istedi. Hz. Sâre hemen abdest alıp namaza durdu. Namaz sonrasında şu duayı etmiştir: 'Ey Allah'ım! Ben, sana ve senin peygamberine inanmış; kadınlığımı da kocamdan başkasına karşı, temelli olarak korumuş bir kulun isem, şu kâfiri bana musallat kılma' diyerek dua etti. Firavun Hz. Sâre'ye elini uzatınca eli tutulup öylece donakladı. Firavun Hz. Sâre'ye, dua et de Allah elimi salsın dedi. Hz. Sâre dua edince Firavun iyileşti ve aynı hareketi tekrarladı, yine elleri tutuldu. Hz. Sâre tekrar dua ettiğinde iyileşti; ancak üçüncü defa da aynı hatayı yapınca yine eli tutuldu. Bu sefer Hz. Sâre'ye bir daha dokunmayacağına dair söz verdi ve Hz. Sâre bir daha dua edince iyileşti. Sonunda Firavun, Hz. Sâre'yi serbest bıraktı ve ona cariyesi Hacer'i hibe etti.¹²⁶ Hz. İbrâhim, hanımı Hz. Sâre ve Hz. Hacer, Mısır'dan ayrıldılar oradan yeni yurdu Filistin'e gelip yerleştiler.¹²⁷ Bu olay sürecince Hz. İbrâhim'in ve Hz. Sâre'nin göstermiş olduğu tevekkül, teslimiyet ve ihlâs, her müminin örnek alacağı niteliklerdir. Burada iffetini muhafaza eden kalbi imanla taşan bir hanımın zor duruma girince Allah'a sığınabileceğine bir işaret vardır. Sığınanın niyet ve samimiyetine göre Allah kurtuluş yolları gösterir.¹²⁸

Hz. İbrâhim tebliğ için yaptıkları hicretler sonucunda yerleşik düzene geçmişti. Neslini devam ettirecek bir evlada sahip olamamak insan için üzücü bir durumdur. Kur'ân'da açıkça ifade edilmemiş olsa da muhtemelen Hz. İbrâhim de bu üzüntüyü

¹²⁵ İbn Sad, *et-Tabakat*, I, 46; Taberî, *Târîh*, I, 148; Süyûtî, *ed-Durul-mensur*, IV, 405.

¹²⁶ Buhârî, "Enbiyâ", 11; "Buyû", 100; Müslim, "Fedâil" 154. Ayrıca bk. İbn Sa'd, *Kitabü't-Tabakati'l-kebir*, I, 30; Taberî, *Târîh*, I, 245-246; Süyûtî, *ed-Dürul-mensûr*, IV, 405.

¹²⁷ Muhammed b. Abdü'l-Kerim İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-târih*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987), I, 77-78.

¹²⁸ Ankebût 29/69; Taberî, *Târîhu'r-rüsûl ve'l-mülûk*, I, 244.

kendi içinde yaşamıştır ki¹²⁹ yaşı ilerlemesine rağmen Allah'a, kendisine salih bir evlat vermesi için dua etmeye devam etmiştir. “İhtiyar halimde bana İsmâil ve İshâk'ı lütfeden Allah'a şükürler olsun! Muhakkak ki Rabbim duayı iştedir”¹³⁰ âyeti de Hz. İbrâhim'in yaşlandığı halde çocuğunun olmaması üzerine dua ettiğini ve kendisine önce İsmail'in, sonra da İshak'ın müjdelendiğini göstermektedir. Allah, onun duasına karşılık vererek öncelikle kendisine İsmail'i lütfetmiş ve onu “yumuşak huylu bir evlat” olarak nitelendirmiştir.¹³¹ Hz. İbrâhim'in ilk çocuğunun adının İsmail olması, duasına icabet edildiğinin gösterilmesi açısından önemlidir. Zira âyette “şüphesiz Rabbim duayı iştedir”¹³² denilmektedir. “İsmail” kelimesi, etimolojik olarak “Allah işitti” anlamına gelmektedir.¹³³

Hz. İbrâhim'in uzun yıllar çocuğu olmamıştı; kadını Hz. Sâre'nin çocuğu olmuyordu. Hicret ettiği yerde akrabalarından uzak olması da çocuklu bir aile özlemine artırıyordu. Kendisinin evladı olmadığından Hz. Sâre, cariyesi Hz. Hacer'i Hz. İbrâhim'le evlendirdi. Hz. İbrâhim Allah'a dua etti: “Ey Rabbim! Bana sâlihlerden olacak bir çocuk bağışla.”¹³⁴ Allah da: “Biz de o'na uysal bir oğul müjdeledik.”¹³⁵ buyurarak Hz. İbrâhim'in duasını kabul etti. Hz. Hacer hamile kaldı ve İsmail adını verdikleri bir erkek çocuk doğurdu. Hz. İsmail doğduğunda Hz. İbrâhim seksen altı yaşındaydı. Âyette müjdelenen çocuğun İshak mı İsmail mi olduğu konusunda da farklı görüşler bulunmaktadır. Tefsir tarihine bakıldığında bazı müfessirlerin söz konusu oğlun İshâk olduğunu ileri sürdükleri görülür. Çünkü kurban olayı zikredildikten sonra çocukla müjdelenenmiştir. Bazı müfessirlere göre ise müjdelenen çocuk İsmail'dir.¹³⁶

Hz. Hacer ile Hz. Sâre arasında tabii olarak kıskançlık vuku bulmuştur. Hz. İbrâhim aile içindeki bu huzursuzluğu gidermek için Hz. Hacer ile Hz. İsmail'i bulunduğu yerden başka bir yere götürmekle emrolunmuştur. Hz. İbrâhim, Hz. Hacer ve Hz. İsmail'i alarak Mekke'ye doğru yola çıkmıştır. Hz. İbrâhim, Hz. Hacer ve Hz.

¹²⁹ Tekvîn 15/1-5.

¹³⁰ İbrâhim 14/39.

¹³¹ Sâffât 37/100, 101.

¹³² İbrâhim 14/39.

¹³³ İbn 'Atiyye el-Endelüsi, *el- Muharrarü'l Veciz fi Tefsiri'l Kitabi'l Aziz*, (Beyrût, byy., 1984), I, 154; Nesefi, *Medârikü't-tenzîl ve hakâ'iku't-te'vil*, II, 176

¹³⁴ Sâffât 37/100.

¹³⁵ Sâffât 37/102.

¹³⁶ Mukatil b. Süleyman, *Tefsiru'l-Mukatil*, III, 614.

İsmail'i Kâbe'nin yukarı taraflarında zemzem kuyusunun üzerindeki büyük bir ağacın yanına yerleştirmiştir.¹³⁷

Hz. İbrâhim, kadını Hz. Hacer ile oğlu İsmail'i Mekke'de ziyaret etmek için eşi Hz. Sâre'den izin ister. Hz. Sâre de Hz. Hacer'in evinde kalmamak şartıyla Hz. İbrâhim'e izin verir. Hz. İbrâhim de Mekke'ye gidip gelirdi.¹³⁸ Hz. Sâre'nin inanç bakımından Hz. İbrâhim ile uyum içerisinde olması, tebliğ faaliyetinde önemli rol oynamıştır. Ayrıca ikisinin uyumlu hareket etmelerinin de Hz. İbrâhim'in tevhid mücadelesinde başarılı olmasına katkı sağladığı söylenebilir. Aynı değerleri benimseyen eş, davetçiye huzur verir. Başarısı için birlikte çaba sarf ederler. Böyle bir eş, her halukârda hayat arkadaşının yanında olup, sıkıntı ve sevince ortak olur. Dolayısıyla, mefkûre sahibi insan için eş seçimi son derece önem arz etmektedir.¹³⁹

2.1.3. Hz. İshak'ın Doğumu

Hz. İbrâhim'e Hz. İshak'ı müjdeleyecek olan elçilerle ilgili kısasa Hicr sûresinde ayrıntılı bir şekilde bahsedilmektedir: *“Onlara İbrâhim'in misafirlerini de anlat: Hani, İbrâhim'in yanına girdiklerinde selâm verdikleri halde, o: “-Biz sizden yana cidden kaygılıyız [insanı yadırgatan acayip bir görüntünüz ve tavrınız var]!” demişti. “-Korkma... Biz, seni bilgili bir evlâtla müjdeliyoruz.” dediler. “-Bana iyiden iyiye ihtiyarlık gelmişken mi beni evlâtla müjdeliyorsunuz? Neye dayanarak müjdeliyorsunuz?!” dedi. “-Gerçek bir bilgi ile müjdeliyoruz; dolayısıyla ümit kesenlerden olma!” dediler. “-Yoldan çıkanlar dışında, kim Rabbinin rahmetinden ümit keser!” dedi ve ekledi: “Ey elçiler! Peki, asıl derdiniz ne?” Dediler ki; “-Biz günahkâr bir kavme [yani, Lût kavmine azap etmek için] gönderildik. Lût'un ehli [yani, ashâbı ve ailesi] hariç... Şüphesiz, onların tamamını kurtaracağız. Yalnız karısı müstesna... Çünkü onun hakkında ‘o mutlaka geride kalıp da helâk olanlar arasında bulunacak’ diye takdir etmiştik.”¹⁴⁰*

Zâriyât sûresinde de Hz. İbrâhim'e konuk olan meleklerin, Hz. İshak'ı müjdelerken Hz. İbrâhim'in hanımını olan Hz. Sâre'nin, bu durumu anlamakta zorlandığı müşâhede edilmektedir. Çünkü o menopoz dönemine girmiş olup yaşı da ilerlemiş bir

¹³⁷ Taberî, *Târihu'r-rüsül ve'l-mülûk*, I, 255.

¹³⁸ Taberî, *Târihu'r-rüsül ve'l-mülûk*, I, 308.

¹³⁹ Mehmet Mübarek Çelik, *Kur'ân-ı Kerim'e Göre Hz. İbrâhim*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 1998), 80.

¹⁴⁰ Hicr 15/51-60.

kadındı. Kur'ân'da bu olay şu şekilde anlatılmaktadır: “*Sahi, İbrâhim'in [o esrârengîz] misafirlerinin haberi sana gelmiş miydi? Hani, onun yanına girip selâm vermişlerdi de selâmlarını alarak; “Allah Allah! Garip görünüşlü bir topluluk!..” demişti. İşte, bir ara, onlara hissettirmeden ailesinin yanına gidip [kızartıp] hazırladığı semiz bir buzağı getirdi; önlerine koydu ve: “-Yemez miydiniz?” dedi. El uzatmadıklarını görünce, küt küt atmaya başladı yüreği. “-Korkma...” dediler ve [hâsıl-ı kelâm] kendisini bilgili bir evlâtle müjdelediler. Bunu duyan karısı onlara yönelerek: “-Kısır bir kocakarı, doğum yapacak hâ!” diye hayret ve mutluluk içinde ellerini yüzüne vurmaya başladı. Onlar da: “-Evet, gerçi öylesin ama bunu senin Rabbin söyledi. O, her şeyi belli bir hikmete göre yapan, bilgili bir Rab'tır; inan!” dediler.*”¹⁴¹

2.1.4. Günümüz Kadınlarına Mesajlar ve Dini Tebliğde Yaşadıkları

Hz. İbrâhim'in en önemli özelliklerinden birisi de misafirperver olmasıdır. Hz. İbrâhim cömertliği ile meşhur olmuştur. Lût kavmini cezalandırmak üzere gelen görevli melekler, insan suretinde evine misafir olduklarında onları ilk defa görmesine rağmen semiz bir dana kızartarak ikram etmek istemiştir. “*Andolsun ki elçilerimiz (melekler) İbrâhim'e müjde getirdiler ve: ‘Selam (sana)’ dediler. O da: ‘(Size de) selam’ dedi ve hemen kızartılmış bir buzağı getirdi.*”¹⁴² âyetinde açıkça ifade edildiği gibi cömertlik İbrâhim ailesinin bir özelliği idi.

Hz. İbrâhim'in kadını Hz. Sâre de bu misafir meleklerin kendisine çocuk müjdelediklerinde şaşkınlığını gizleyememiştir. Kur'ân'da onun bu durumu şu şekilde anlatılmaktadır: “*(Hz. İbrâhim'in karısı), ‘Vay başıma gelenler! Ben bir koca karı ve bu kocam da ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Gerçekten bu, çok şaşılacak bir şey dedi.*”¹⁴³ Söz konusu âyette Hz. İbrâhim'in eşinin de misafirlerle ilgili olduğu ve misafirlerini aile ortamında ağırladığı anlaşılmaktadır. Hz. İbrâhim ve eşi Hz. Sâre'nin oğulla müjdelenmelerine çok sevindikleri müşâhede edilmektedir. Kur'ân anlatımında şu şekilde olay aktarılmaktadır: “*(Bu müjde verildiğinde) hanımı ayakta idi ve (bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshâk'ı, İshâk'ın ardından Yakup'u müjdeledik.*”¹⁴⁴

¹⁴¹ Zâriyât 51/24-30.

¹⁴² Hûd 11/69.

¹⁴³ Hûd 11/72.

¹⁴⁴ Hûd 11/71.

Ebü'l-Berekât Neseî'ye (ö. 710/1310) göre erkeklere göre kadınlar çocuk sahibi olmasından daha fazla mutluluk duyarlar.¹⁴⁵ Yaşlı kadınların çocuk sahibi olmaları, yaşlı erkeklere göre daha zor ve azdır. Yaratılıştan gelen engeller, Allah'ın kudreti ve gücü karşısında engel olmaktan çıkmaktadır. Çünkü o engelleri yaratan da O'dur. Burada Hz. Sâre'nin yaşı ilerlemiş ve kısır olmasına rağmen çocuğunun olması bunun en güzel örneğidir.¹⁴⁶ Hz. İbrâhim, Allah'tan hayırlı bir çocuk istemiş ve duası kabul edilerek kendisinin ve eşinin yaşı ilerlemiş olmasına rağmen Allah, kendilerine evlat vermiştir ki bu durum erken yaşta çocuk sahibi olamayan aileler için örnek bir olaydır. Çocuğu olmayan aileler asla Allah'tan ümit kesmemeli, daima ümitvar olmalıdırlar. Ayrıca Hz. 'İsâ'nın babasız dünyaya geldiğini ve Hz. Zekeriyâ'nın da yaşlı olmasına rağmen çocuk sahibi olduğunu unutmamak gerekir. Allah, her şeye kadirdir. "O, bir şey yaratmak istediğinde Onun yaptığı 'ol' demekten ibarettir. Hemen oluverir."¹⁴⁷

Sonuç olarak Hz. Sâre, tebliğ sürecinde eşinin en büyük destekçisiydi. Dini tebliğ için eşi ile birlikte hicrette bulunmuşlardır.¹⁴⁸ İnanç uğruna yurdunu bırakarak insanları hak dine davet etmişlerdir. Musibetler karşısında sabır ve sebat göstermiştir. Daima Allah'a sığınmış ve ondan yardımda bulunmuştur.¹⁴⁹ Cenab-ı Hak'ta ona yaşlanmış olmasına rağmen hayırlı bir evlat vererek onu mükâfatlandırmıştır.¹⁵⁰

2.2. HZ. HACER

2.2.1. Hz. İbrâhim İle Hz. Hacer'in Evliliği

Kur'an'ı Kerim'de Hz. İbrâhim'in kimlerle ne zaman evlendiği konusunda herhangi bir bilgi verilmemektedir. Bununla birlikte Kur'an anlatımında açıkça görüldüğü üzere Hz. İbrâhim'in hanımı Hz. Sâre kısır olup, uzun süre çocuğu olmamıştır.¹⁵¹ Bu nedenle Hz. İbrâhim'in bazen çocuk özlemi çektiği belirtilmiştir.¹⁵²

¹⁴⁵ Neseî, *Medârikü't-tenzil ve hakâ'iku't-te'vîl*, II, 72.

¹⁴⁶ Aruk, *Kur'an'da Kadın Kıssaları*, s. 46.

¹⁴⁷ Yâsîn 36/82.

¹⁴⁸ İbn Sad, *et-Tabakat*, I, 46; et-Taberî, *Târîh*, I, 148; es-Süyûtî, *ed-Durul-mensur*, IV, 405.

¹⁴⁹ Buhârî, "Enbiyâ", 11; "Buyû", 100; Müslim, "Fedâil" 154.; Ayrıca bk. İbn Sa'd, *Kitabü't-Tabakati'l-kebir*, I, 30; Taberî, *Târîh*, I, 245-246; Süyûtî, *ed-Dürul-mensûr*, IV, 405.

¹⁵⁰ Hicr 15/51-60.

¹⁵¹ Hûd 11/71-73.

¹⁵² Şaban Kuzgun, *İslâm Kaynaklarına Göre Hz. İbrâhim ve Hanıflık*, (Ankara: Se-Da Yay., 1985), 68.

Durumu fark eden Hz. Sâre, Mısır'dan getirdiği cariyesi Hz. Hacer'i Hz. İbrâhim'e nikâhlamıştır. Bir süre sonra Hz. Hacer, İsmail adında bir çocuk dünyaya getirir. Ancak İsmail'in doğumundan sonra Hz. Sâre, Hz. Hacer'i kıskanmaya başlar. Hz. Sâre yaşlılık çağındayken, Melekler ona da bir çocuk doğuracağı müjdesini verirler. Hz. Sâre; *“Vay başıma gelenler! Ben bir koca karı, kocam da ihtiyar olmuşken nasıl doğurabilirim? Doğrusu bu şaşırılacak bir şey!”*¹⁵³ demek sûretiyle şaşkınlığını dile getirmiştir. Bundan sonra Sâre'nin kıskançlığı daha da artar ve İsmail ile annesinin evden çıkarılmasını ister. Hz. İbrâhim Allah'ın emriyle ikisini alır ve Mekke'ye yerleştirir.¹⁵⁴

'Ahd-i 'Atık anlatımına göre Hz. Hacer hamile olunca, Hz. Sâre onu kıskanmış ve ona eziyet etmiştir. Bu duruma karşılık Hz. İbrâhim, onun Hz. Hacer'e eziyet etmesine tevakkuf etmiştir. Hz. Hacer, evden kaçtığı sırada Rab ona seslendi. Rab, ona çocuğunun neslini çoğaltacağını, yabancı biri olacağını, onun herkesin karşısında, herkesinde onun karşısında olacağını ve ismini İsmail koymasını söyler. Ayrıca Rab, evine dönmesini ve kocasına itaat etmesi gerektiğini belirtir. Hz. İsmail doğduğunda Hz. İbrâhim, 86 yaşındaydı.¹⁵⁵ Rab, İsmail'i mübarek kıldığını ve onu on iki beyin babası yapacağını söyler.¹⁵⁶

Hz. Sâre, Kenan diyarında İshak'ı doğurduktan sonra, Hz. İbrâhim'den İshak'a mirasta ortak olmaması için Hz. İsmail'i ve Hz. Hacer'i evden çıkarmasını ister. Rab'de Hz. Sâre'nin sözünü dinlemesini ve soyunun İshak'tan çoğalacağını söylemiştir. Bunun üzerine Hz. İbrâhim, biraz erzak vererek Hz. Hacer ile oğlunu gönderir. Hacer çölde dolaşırken, erzakı biter ve Rabbin yardımıyla bir kuyu bulur. İsmail, çölde büyür ve Mısırlı bir kadınla evlenir.¹⁵⁷ Kutsal Kitap'ta Hz. İsmail'in bundan sonraki hayatından bahsedilmez.

2.2.2. Tebliğ Yolunda Yaşadıkları

Hz. Hacer ile Hz. Sâre arasında kıskançlık meydana gelmiştir. Hz. İbrâhim aile içindeki bu huzursuzluğu gidermek için Hz. Hacer ile Hz. İsmail'i evden ayırmakla emrolundu. Hz. İbrâhim, Hz. Hacer ve Hz. İsmail'i yanına alarak Mekke'ye doğru yola çıktı ve onları Kâbe'nin yamacındaki büyük bir ağacın yanına yerleştirdi. O zamanlar

¹⁵³ Hûd 11/71-72.

¹⁵⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 50-52; et-Taberî, *Târîhu'r-rüsül ve'l-mülûk*, I, 152.

¹⁵⁵ Tekvîn, 16/6-16.

¹⁵⁶ Tekvîn 17/20.

¹⁵⁷ Tekvîn 21/12-21.

oraya hiç kimse yerleşmiyordu. İçilecek bir su da bulunmuyordu. Yanlarında biraz hurma ve su dolu bir kırba vardı. Sonra Hz. İbrâhim Şam'a gitmek üzere ayrılırken Hz. Hacer, Hz. İbrâhim'e seslendi: "Ey İbrâhim! Bizi bu ıssız vadide bırakıp da nereye gidiyorsun?" Hz. İbrâhim cevap vermedi. Hz. Hacer: "Yoksa bizi buraya bırakıp gitmeni sana, Allah mı emretti?" diye sordu. Hz. İbrâhim: "Evet, Allah emretti." diyerek olayı aydınlattı. Hz. Hacer: "Öyle ise, Allah, bize yeter. O bizi zayi etmez, himayesiz bırakmaz" dedi.¹⁵⁸ Hz. İbrâhim, Mekke'nin yukarı tarafındaki seniyye mevkiine kadar ilerledi. Onlar tarafından gözle görülmeyecek bir yerde durup yüzünü, bugün Kâbe'nin bulunduğu yöne çevirdi ve ellerini yukarı kaldırarak şu duayı etti: "*Ey Rabbimiz! Ey Sahibimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını senin Beyti Harem'inin (Kâbe'nin) yanında, ziraat yapılmayan bir vadiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler.*"¹⁵⁹

Hz. Hacer, Hz. İsmail'i emziriyor ve kırbadaki sudan da ona içiriyordu. Kırbadaki su tükenince hem kendisi hem de Hz. İsmail susadı. Susuzluktan Hz. Hacer'in sütü de kesintiye uğradı. Bu sırada Hz. İsmail açlıktan kıvranıyordu. Hz. Hacer, Hz. İsmail'i ölüyor zannetti. Onun bu elemli haline şahit olmamak için biraz öteye gitti ve bir kimse görebilirim ümidiyle Safa tepesine çıktı; orada kimseyi göremeyince Merve tepesine gitti; orada da biraz durdu ve kimseyi göremedi. Hz. Hacer Safa ile Merve tepesi arasında yedi defa gidip gelmişti.¹⁶⁰ Zemzem kuyusunun yanında bir melek (Cebrail) görüldü. Cebrail; Hz. Hacer'e "sen kimsin?" diye sordu. Hz. Hacer: "Ben, Hz. İbrâhim'in buraya bıraktığı zevcesiyim, oradaki de oğlumdur" dedi. "Cibril: O, sizleri en şerefli, en lütufkâr olan Rahman'a emanet etmiş." dedi ve Cibril'in geçtiği yerden su fişkırmaya başladı. Hz. Hacer, suyun boşa akmasını önlemek için havuz gibi çevirip gölet yapıyor ve kırbasına su dolduruyordu.¹⁶¹ Hz. Peygamber: "*Allah, İsmail'in annesi Hacer'e rahmet eylesin! Eğer o zemzemi, kendi haline bıraksaydı da suyu avuçlamasaydı, muhakkak zemzem, akar bir kaynak olurdu!*" buyurdular. Hz. Hacer, bu

¹⁵⁸ Taberî, *Târîhu'r-rüsûl ve'l-mülûk*, I, 255; Habip Kalaç, "*Kur'ân'a Göre Müşriklerin Ulu'l-azm Peygamberlerden İstekleri*", Şırnak: Şırnak Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2018, 17.

¹⁵⁹ İbrâhim 14/37.

¹⁶⁰ Buhârî, "Enbiya", 9.

¹⁶¹ Taberî, *Târîhu'r-rüsûl ve'l-mülûk*, I, 252; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I, 155; İbn Sa'd, *Tabakat*, I, 51.

sudan içti, çocuğuna içirdi akabinde sütü geldi ve Hz. İsmail'i emzirdi. Cibril, Hz. Hacer'e "Helâk oluruz diye sakın korkmayınız! İşte, şurası Beytullah'ın yeridir, o beyti, bu çocukla babası yapacaktır! Allah, bu işin ehlini elbette zayi etmez"¹⁶² dedi.

Say, bir annenin, yavrusunun helâk olmaması için, onu korumak adına gösterdiği çabanın ve gayretin sembolleşmiş resmidir. Eşi olan Hz. İbrâhim, ateşe atıldığında o mekânı, soğuk ve esenlik mekânı haline getiren Yüce Yaratıcı, susuzluktan yanan Hz. Hacer ve Hz. İsmail'e ise bir pınar, yani zezemi ikram etmiştir.¹⁶³

Hz. İbrâhim, karısı Hz. Hacer ile oğlu Hz. İsmail'i görmek istediğinde Mekke'ye gelir, onları ziyaret ederdi. Hz. İsmail, yedi yaşına ulaştığında Hz. İbrâhim, rüyasında oğlu Hz. İsmail'i kurban ettiğini görmüştü. Hz. İbrâhim, Mekke'ye geldiğinde Hz. İsmail, annesi Hz. Hacer'in yamacındaydı. Hz. İbrâhim, Hz. İsmail'e şu vadiye gidelim de ev halkı için odun toplayalım dedi; ancak Rabbinin kendisine buyurduğu şeyden hiç söz açmadı. Baba oğul giderlerken önlerine İblis çıktı ve Hz. İbrâhim'e: "Ey İhtiyar! Nereye gidiyor ve ne yapmak istiyorsun?" gibi sözlerle Hz. İbrâhim'i yapmak istediği şeyden vazgeçirmek istemiştir. Hz. İbrâhim'den ümidini kesince Hz. İsmail'e yanaşmıştır. Hz. İsmail'e babasının ona yapacağı şeyden bahsedip onu doğru yoldan alıkoymaya çalışmıştır. Bununla birlikte Hz. İbrâhim'i yolundan döndüremediği gibi Hz. İsmâil konusunda da başarısız olmuştur. Bunun üzerine anne yüreği ve evlat zaafından yararlanmak amacıyla Hz. Hacer'e gitmiştir. Hz. Hacer de "Eğer Rabbi bunu emrettiyse, Allah'ın emrine boyun eğmek gerekir." demiştir.¹⁶⁴ Teslimiyet yönünden simge olan Hz. Hacer, oğlu Hz. İsmail'i eğitirken bu vasfını ona da nakşettirmişti. Bu durumda bize bir eğitmen olan annenin karakteristik özelliklerini evladına aktarabildiğini göstermektedir.

Kur'an'da bu durum Sâffât sûresinde şöyle zikredilir: *"Ya Rabbi! Bana [dünya-Âhiret nîmetlerine lâyük:] sâlih bir evlât ihvan et."* [diye yakarınca] *Biz de kendisini uysal bir evlâtla müjdeledik. Kendisiyle birlikte koşturabilecek çağa gelince: "-Bak yavrum! Rüyamda seni boğazladığımı görüp duruyorum; bir düşün bakalım ne dersin?" dedi; "-Babacığım! Sana ne emrediliyorsa onu [iyice kesinleştir ve] yap! [Ama, illâ seni keseceğim diyorsan] Allah'ın izniyle sabırlı biri olduğumu göreceksin."*

¹⁶² Taberî, *Târihu'r-rüsül ve'l-mülûk*, I, 256.

¹⁶³ Mehmet Ünal, "Kur'an'da Kadın Portrelerinden Kesitler", *Kadın ve Aile Yazıları*, (Ankara: DİB Yay., 2012), 94-95.

¹⁶⁴ Taberî, *Târihu'r-rüsül ve'l-mülûk*, I, 274.

dedi. Sonuçta, ikisi de [Allahın emri olduğuna kanaat getirdikleri şeye] teslimiyet gösterip onu yüzüstü yatırınca: “İbrâhim! Sen rüyanda gördüğünü [hiç yorumlamadan, tamamen iyi niyetle] aynen gerçekleştirmeye çalıştın!.. [Sana ciğerpâreni kesmeni emretmedik ki!..] Biz, böyle iyi niyetle hareket edenleri mükâfatlandırırız, ama inan, bu apaçık bir imtihandı.” diye seslendik ve büyük bir kurbanlık karşılığında çocuğu kurtardık. Sonrakiler arasında güzelce yâd edilmesini sağladık: Herkes selâm etmektedir şimdi İbrâhim’e! Biz iyi niyetle hareket edenleri böyle mükâfatlandırırız işte... Kaldı ki o Bizim mümin kullarımızdandı...”¹⁶⁵

Hız. İbrâhim, Mekke’ye bıraktığı ailesini görmeye zaman zaman gelmiştir. İlk gelişini Allah’ın emri üzerine burakla yapmış, Cibril’in kendisine rehberlik ettiği bu seyahatte iki yaşındaki oğlu İsmail’i önüne, Hz. Hacer’i terkisine bindirerek onları günümüzde Kâbe’nin bulunduğu mekâna yerleştirmiştir. Allah’ın emriyle bir başka bir seferde ise Hz. İsmail’i kurban etmek vesilesiyle gelmiştir. Ailesini ziyaret için bir daha Mekke’ye geldiğinde Hz. Hacer’in vefat etmiş olduğunu öğrenmiş, Hz. İsmail’i de görmek nasip olmamıştır. Kâbe’nin temellerinin yükseltilmesi buyruğunu aldığı anda tekrardan Mekke’ye gelen Hz. İbrâhim, oğlu Hz. İsmail ile beraber Beytulharam’ı inşa ederek haccı ilan etmekle vazifelenmiştir.¹⁶⁶

Özet olarak; kendi elleriyle Hz. Hacer’i Hz. İbrâhim ile evlendiren Hz. Sâre sonrasında da kıskançlık vasıtasıyla Hz. Hacer’i kundaktaki çocuğu ile alınıp ıssız bir vadiye götürülmesine sebep olmuştur. Buradan şu çıkarımda bulunmak mümkündür. Birden fazla kadın ile evli olmanın zorluğu, eşler arasında adaleti sağlamanın zorluğu ve adalet sağlansa bile nefis ve şeytanın dürtüleri ile kıskançlık illetinin ortaya çıkarabileceğidir.

Hız. İbrâhim ıssız vadiye¹⁶⁷ Hz. Hacer ile oğlunu bırakıp Şam’a gitmek üzere ayrılırken Hz. Hacer, Hz. İbrâhim’e seslendi: “Ey İbrâhim! Bizi bu ıssız vadide bırakıp da nereye gidiyorsun?” Hz. İbrâhim cevap vermedi. Hz. Hacer: “Yoksa bizi buraya bırakıp gitmeni sana, Allah mı emretti?” diye sordu. Hz. İbrâhim: “Evet, Allah emretti.” diyerek olayı aydınlattı. Hz. Hacer: “Öyle ise, Allah, bize yeter. O bizi zayi etmez,

¹⁶⁵ Sâffât 37/100-111.

¹⁶⁶ Bakara 2/127; İbn Sad, *et-Tabakat*, I, 48.

¹⁶⁷ İbrâhim 14/37.

himayesiz bırakmaz”¹⁶⁸ dedi. Buradan tevekkül timsali olan Hz. Hacer bizlere Allah’a dayanıp O’na teslim olduktan sonra Rabbin, hiçbir şeyi zayi etmeyeceğini bilmektedir. Nitekim Hz. Hacer ve evladına o kapıları açıyor, ummadıkları bir sürü lütuflara eriştiriyor. “Ziraat yapılmayan ıssız vadiye”¹⁶⁹ bırakılan Hz. İbrâhim’in aile fertleri Allah tarafından insanların gönüllerini oraya meyl ederek orası bir şehir halini almıştır. Su bulunmayan yerden zezem nimetini onlar için o vadiye bahş edilmiştir. Yine Rab, Hz. İbrâhim’in duasına icabta bulunarak oraya hurma meyvesini rızık olarak vermiştir.

Hz. İbrâhim, Hz. Hacer’in çağrılar karşısında yüzünü dönseydi baba şefkati ile geri dönebilirdi. Ama o dönmüyor istikametinden sapmadan cevap veriyor. Ailesinin bir kısmını bıraktığı ıssız yerden dönerken onları Allah’a emanet etmiştir.

2.2.3. Hz. Hacer’in Vefatı

Hz. İsmail yirmi yaşına ulaştığında annesi Hz. Hacer doksan yaşındayken vefat etti. Hz. İsmail onu Hicr’de (Hicr-i İsmail’de) defnetti.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Buhârî, “Enbiyâ”, 9.

¹⁶⁹ İbrâhim 14/37.

¹⁷⁰ İbn Sad, *Kitabu’t-Tabakâti’l-Kebir*, I, 33.

3. HZ. MÛSÂ DÖNEMİNDE KADINLARIN TEBLİĞ FAALİYETİNDEKİ ROLÜ

Hz. Mûsâ ilk önce Firavun'un zulmüne karşı mücadele etmiştir. Tevhit mücadelesinde Allah tarafından kendisine asa¹⁷¹ ve yed-i beyzâ¹⁷² mucizeleri verildiği gibi, Allah'ın doğrudan kendisiyle konuşması nedeniyle de kendisine "kelimullah"¹⁷³ denilmiştir. Firavun, sihirbazlarını toplayıp, Mûsâ'yı mağlup etmek istemesine rağmen kendisinin yaptıklarının sihir olmadığını anlayan sihirbazlar Mûsâ'ya iman ettiler.¹⁷⁴ Hz. Mûsâ, Firavunla olan mücadelesinin sonunda denizin ikiye ayrılmasıyla kurtuldu. "Firavun ise ordusuyla birlikte denizde boğuldu. İsrailoğulları denizden yeni kurtulmalarına rağmen Allah'ın yardımını çabucak unutup azgınlık yapmaya başladılar.¹⁷⁵ Hz. Mûsâ, Tur dağından döndüğünde tevhit inancından dönüp buzağıya tapan milletine kızdı ve sonra Samiriye dönerek ondan da hesap sordu ve onu kendi milletinin arasından kovdu.¹⁷⁶ Birçok musibet karşısında sebat ederek halkını devamlı tevhid dinine davet etmiştir. Tebliğ faaliyeti sırasında kardeşi Hz. Harun¹⁷⁷ olmak üzere aile efratlarının tümü desteklemişlerdir.¹⁷⁸ Annesi¹⁷⁹, kız kardeşi¹⁸⁰, sarayda onu yetiştiren annesi Hz. Âsiye¹⁸¹ ve Hz. Şuayb'ın kızı¹⁸² olan eşi onu tebliğ mücadelesinde yalnız bırakmamışlardır.

3.1. HZ. ÂSİYE

3.1.1. Hz. Âsiye'nin Hayatı ve İmanı

Kur'an'da övgüye mazhar olan kadınlardan biri de Firavun'un eşi Hz. Âsiye'dir. İnkârcı ve kendini hâşâ bir Tanrı olarak gören bir kocaya sahip olan Hz.

¹⁷¹ Bakara 2/60; Kasas 28/31; Şu'arâ 26/45-63; A'raf 7/160.

¹⁷² Tâ-hâ 20/22

¹⁷³ A'râf 7/143.

¹⁷⁴ Tâ-hâ 20/57-67; ,Yunus 10/77; et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, X, 238; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 487.

¹⁷⁵ A'râf 7/138; Tâ-hâ 20/88; et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, X, 409; Mükatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*, II, 60.

¹⁷⁶ A'raf 7/ 148-150; Mükatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*, I, 104; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 269; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, I, 663.

¹⁷⁷ Maide 5/25; Bakara 2/248.

¹⁷⁸ A'râf 7/128.

¹⁷⁹ Kasas 28/7-10.

¹⁸⁰ Tâ-hâ 20/40; et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XVI, 59; Mükatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*, III, 28.

¹⁸¹ Kasas 28/9.

¹⁸² Kasas 28/23-27.

Âsiye, iman edenlerden olmuş ve iyi bir kadın olma örneğini göstermiştir. Hz. Âsiye'nin var olan imânının kaynağı ile ilgili iki görüş serdedilmiştir. Birinci görüşe göre Hz. Âsiye, Mısır'ın yerlilerinden olmayıp küçük yaşlardan beri inanç sahibi biriydi. Başka bir görüşe göre ise Hz. Âsiye, Kur'ân'da zikredilen Firavun'un hanedanlığına mensup biri olmasına rağmen imân nuruna mazhar olmuş kişilerdendi. İmâna ulaşmış insanların düşünce ve fikirlerinden etkilenmiştir. Onların, yaratıcının bir olduğuna dair sözlerine kulak vermiş, bu sözlerde huzuru yakalamış ve bu sözleri akıl ve vicdan süzgecinden geçirmek suretiyle inancını pekiştirmiştir. Özellikle de Firavun'un hanımı olması nedeniyle Firavun'un zulmünü yakından görmüştür. Hanedanlık sarayının kapalı kapıları ardında dönen dolaplara da şahit olmuştur. Halkın ve dahi hanedanlığa yakın aristokrat tabakanın bilmediğini, Firavun'un, düzenine ait kâhin ve işbirlikçileri ile olan ilişkisinin gizli yönlerine vakıf biriydi.¹⁸³ Bu sebeple onun Hz. Mûsâ'nın tebliğine kulak verip iman edenlerden etkilenip imân etmiş olmalıdır.

Âsiye binti Müzahim imân ettikten sonra Firavun tarafından dört kazığa bağlanılarak kendisine işkenceler yapılmıştır. Ne bir su ne yiyecek bir şey verilmiştir. Firavun zaman zaman yanına uğramış ve ondan dinini terk etmesini istemiştir. Fakat Hz. Âsiye imânında sebat etmiştir. Firavun'un türlü türlü işkenceleri onu yıldırmamış ve sonunda şehid olmuştur.¹⁸⁴

3.1.2. Hz. Mûsâ'nın Saraya Alınmasındaki Rolü

Hz. Mûsâ'nın hayatı Firavun'un rüyasıyla başlayan bir serüvendir. Firavun'un gördüğü rüyasına rüya tabircilerin yaptıkları yorum sonrasında Firavun şöyle bir emir vermiştir: “Doğan tüm erkek bebekleri öldürün.” Rabbinden vahiy alan Hz. Mûsâ'nın annesi onu sandala koyarak nehre bırakmıştır. Nehir sandığı Firavun sarayına Hz. Âsiye'nin yamacına götürür. Hz. Âsiye sandıktaki çocuğu alır ve Firavun'un onu öldürmesini engelleyerek onu evlat edinmiştir.¹⁸⁵ Kur'ân-ı Kerim bu evlat edinme hadisesini şu şekilde anlatmaktadır: “Onun kim olduğunu bilmedikleri halde, Firavun'un karısı: “*Âa!.. Benim için de senin için de göz nûru-gönül sürûru [güzel bir*

¹⁸³ el-Kurtûbî, *Câmi'u'l-ahkâmi'l-Kur'ân*, II, 100; İbn Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XVIII, 163; es-Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, VIII, 229; Muhammed Ali Kutub, *İman ve İnkâr Aynasında İki Kadın Portresi*, (İstanbul: İlke Yay., 2016), 23.

¹⁸⁴ Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâ'iku't-te'vîl*, III, 508.

¹⁸⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, III, 43; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l Azîm*, IX, 415; es-Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, VI, 389.

bebek]! N'olur öldürmeyin onu! Belki bize faydası dokunur ya da evlât ediniz.” dedi... Farkında değillerdi... Bu arada, Mûsâ'nın annesinin yüreciği bütün düşüncelerden sıyrılmış, sadece onu düşünüyordu. [Vaadimize] inananlardan olması için kalbini pekiştirmeseydik, az daha bunu açığa vuracaktı.”¹⁸⁶

Hiz. Mûsâ'nın adının hikâyesi şu şekilde gerçekleşmiştir: Hiz. Âsiye'nin hizmetinde bulunanlar sandıkta olan bu çocuğun ismini Hiz. Âsiye'nin koymasını dilemiştir. O da çocuğu su ile ağaç arasında bulduğu için, Mısır lisanında su manasına gelmekte olan 'Mû' ile ağaç manasına gelen 'Sâ' kelimelerinden oluşan Mûsâ adını çocuğa vermiştir.¹⁸⁷

3.1.3. Tebliğ Yolunda Yaşadıkları ve Hiz. Mûsâ'ya Desteği

Hiz. Âsiye, Hiz. Mûsâ sarayda olduğu müddetçe onu koruyup kollamıştır. Hiz. Mûsâ, küçük bir çocukken Firavun onu kucağına aldığı esnada onun yüzüne bir tokat attı, ardından sakalını tutup çekmiştir. Firavun, Hiz. Âsiye'ye: Bu çocuk benim hasımımdır. Hemen, celatları çağır! dedi. Hiz. Âsiye: Ağır ol, o daha bir çocuktur, dedi. Eşyaları ayırt etme gücü yoktur. Firavun Ortama iki adet kap getirtti. Bir tanesine kor bir ateş parçası, diğerine ise göz alıcı bir cevher koydurdu. Cibrail, Hiz. Mûsâ'nın elini alarak ateşe uzattı ve o ateşi kaldırıp dilinin üzerine koydu. İşte Hiz. Mûsâ'nın dilinin lâl oluşu sebebi budur.¹⁸⁸

Hiz. Mûsâ Firavun'un saltanat ve zulmünü yok ettiğinde Allah, Hiz. Mûsâ'yı gerçekten Hiz. Âsiye için faydalı kılmıştır. Lüks ve şaşalı saraylarında bulunan en çetin zulümlerin esaretinden Hiz. Mûsâ eliyle Allah onu kurtardı. Hiz. Âsiye, Rabbinden, içinde ebedi nimetlerle dolu, sonsuz sevincin olduğu ve mutluluğun tükenmediği cennette kendisi adına bir köşk inşa etmesini niyaz etmişti: “*Ey Rabbim! Senin katında olan cennette benim için bir köşk inşa et!*”¹⁸⁹ Bu yakarmanın akabinde ikinci bir dileğini dile getirdi: “*Beni Firavun'dan kurtar!*”¹⁹⁰ Firavun'un bütün esaret bağlarından, ona kölelik zilletinden, otoritesine boyun eğmekten, despot yönetimi

¹⁸⁶ Kasas 28/9-10.

¹⁸⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, III, 337; el-Kurtûbî, *Câmi 'u'l-ahkâmi'l-Kur'ân*, II, 100; H. Tahsin Emiroğlu, *Esbâb-ı Nüzûl*, (Konya, Kuzucular Ofset, ts.), VIII, 411.

¹⁸⁸ el-Kurtûbî, *Câmi 'u'l-ahkâmi'l-Kur'ân*, XIV, 52.

¹⁸⁹ Tahrîm 66/11.

¹⁹⁰ Tahrîm 66/11.

altında horlanıp ezilmekten korusun! “*Ve beni yaptıklarından kurtar!*”¹⁹¹ İşlediğim bütün zulümlerden, kibirlenip gururlanmalarından, taşkınlık ve azgınlıklarından beni korusun! Beni öyle muhafaza et ki, onun yaptıklarına ilişkin en küçük bir itham bile beni bulmasın! Gerçekten bu yakarış, bütün yönleriyle kusursuz bir temizlenme ve arınma girişimiydi. “*Ve beni şu zalim halkın elinden kurtar!*”¹⁹² Firavun’un adamlarından ve yandaşlarından, (her işinde ona muvafakat edip destek veren ileri gelenlerinden) beni kurtar! Hz. Âsiye, Allah’tan bir lütuf ve rahmet ile bizatihi Firavun’un şerrinden, yaptıklarından ve zalimlerle dolu halktan korunmuştur. İmana ermiş olanlar için ve özellikle mü’mine kadın şahsiyeti ile kadınlara örnek olmuştur. Firavun ve işbirlikçileri ise helâk ve taşkınlık ederek haddi aşanlar için bir ibret vesikası olarak zihinlere kazınmıştır.¹⁹³ Bunun, mü’minlere sıkıntılara sabretmeye teşvik için verildiği de söylenmiştir. Yani sizler sıkıntılı zamanlarda sabretmekte Firavun’un eziyetine katlanan, Firavun’un hanımı Hz. Âsiye’den daha zayıf olmayınız.¹⁹⁴

Hz. Mûsâ’yı kurtaran Firavun’un mü’mine karısı, müfessirlerce Hz. Âsiye diye tesmiye edilmektedir¹⁹⁵, çünkü o müstakbel bir Peygamber’i, kocasının bütün tedbirlerine rağmen himayesine alıp muhafaza etmiş ve bu suretle cennette mekân sahibi olmuştu. Bazı çevrelere göre “kâmil kadın” sıfatıyla vasıflandırılmıştır.¹⁹⁶

Firavun hanımı Hz. Âsiye, Hz. Mûsâ’yı çocuğu gibi büyütüştür. Dünya hayatının tüm zenginlik ve nimetlerine sahip olmasına rağmen Allah’ın rızasını kazanmak için bunları ardına bırakmıştır. Dünya hayatının geçici olduğuna, mal ve gücün menfaat sağlayamayacağına, gerçek kurtuluşun ancak Allah’ın rızasında saklı olduğuna vakıf olduktan sonra her türlü baskı ve zulme direnmek suretiyle hak yolunda sabit kalmıştır. Bu davranışı onu cennet hanımlarının arasına katmış ve Kur’ân’ın onu

¹⁹¹ Tahrîm 66/11.

¹⁹² Tahrîm 66/11.

¹⁹³ Taberî, *Câmiu’l-beyân*, XVIII, 164; İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr fi’l-ilmî’t-tefsîr*, IV, 113/ VIII, 316; Kurtûbî, *Câmi’u’l-ahkâmî’l-Kur’ân*, XXI, 104; Süyûtî, *ed-Dürrü’l-mensûr fi’t-tefsîr bi’l-me’sûr*, VIII, 229; Kutub, *İman ve İnkâr Aynasında İki Kadın Portresi*, 33-34.

¹⁹⁴ Kurtûbî, *Câmi’u’l-ahkâmî’l-Kur’ân*, XXI, 104.

¹⁹⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukatîl b. Süleyman*, III, 337; Kurtûbî, *Câmi’u’l-ahkâmî’l-Kur’ân*, II, 100; Taberî, *Câmiu’l-beyân*, XVIII, 164.

¹⁹⁶ Annemarie Schimmel, *Ruhum Bir Kadındır*, (İstanbul: İz yayıncılık, 1999), 61.

takdir etmesiyle de kıyamete kadar bütün kadınlar için örnek bir şahsiyet haline gelmiştir.¹⁹⁷

Hız. Âsiye, inancı, tevekkülü ve sabrı nedeniyle nebilik makamında olmamasına rağmen Kur'ân'da mümin şahsiyetler için örnek teşkil edecek büyük bir ahlak abidesidir. Tarihin en zalim adamı ile en şerefli kadınlarından birinin evliliği bakış açısıyla Hız. Âsiye'ye bakıldığında onun imtihanının ne derece büyük olduğu görülecektir. Kâfirlerle birlikte yaşamak zorunda olup aynı zamanda inancını korumak zorunda olması onun imtihanıydı. Allah'ın izniyle bu imtihanı kazanarak cennet ehli arasına dahil olmuştur.¹⁹⁸

Kendisini ilâh olarak ilan eden, Allah'ı inkâr eden bir erkeğin nikâhı altında Hız. Âsiye'nin sabredip, sonunda Allah'tan yardım istemesi, kocaları İslâm'a karşı büyük bir düşmanlık içinde bulunan mü'min hanımlara güzel bir örnektir. Hangi şart ve sıkıntılar içinde olursa olsun iman ve hidayet en yüce değerdir. Bu manevî değer hiçbir bedelle takas edilemez. Bu konuda şehit olmayı göze alan ve daha ruhunu teslim etmeden cenneteki makamını gören Hız. Âsiye bu ümmete gösterilen örnek bir kadındır.¹⁹⁹

3.2. Hız. Mûsâ'nın Annesinin Allah'ın Buyruğuna Uyması ve Mükâfatı

Hız. Mûsâ'nın doğum yılı erkek çocuklarının katledildiği yıla rastlanmaktadır. Oğluna hamile olan anne korku ve tasasından ne yapacağını bilmez bir halde günlerini saymaktaydı. Derken doğum meydana geldi. Allah, bu acılı ve korkudan yüreği ağzına gelen anneye son derece sevimli²⁰⁰ bir oğlan lütfetmiştir. Annesinin Hız. Mûsâ'yı muhafaza konusunda zorlanması ve endişelenmesi üzerine Allah ona yardımda bulunmuştur.²⁰¹ Kur'ân'da bu durum şu şekilde anlatılmaktadır: “*İşte, Mûsâ'nın annesine: “Onu emzir; onun için endişe edersen, onu [küçük bir sandığa koyarak] o*

¹⁹⁷ Hülya Söylemez, *Kur'ân'da Kadın Kıssaları(Hız. Musa Örneğinde)*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış YL Tezi, 2006), 74.

¹⁹⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, III, 337; İbn Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XVIII, 164; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, IV, 113/ VIII, 316; Kurtûbî, *Câmi'u'l-ahkâmi'l-Kur'ân*, XXI, 104

¹⁹⁹ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 63.

²⁰⁰ Tâhâ 20/39.

²⁰¹ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, VI, 204; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l Azîm*, IX, 338; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, VI, 390.

sazlı nehre bırak. Korkma, üzülmeye; emin ol ki onu sana iade edeceğiz ve kendisini peygamberlerden kılacağız.” diye ilhâm ettik.”²⁰² “Nihayet Firavun’un adamları onu bulup aldılar; ama, onların düşmanı ve üzüntü kaynakları olacaktı; doğrusu Firavun, Hâman ve askerleri hata etmekte idi. Onun kim olduğunu bilmedikleri halde, Firavun’un karısı: “Âa!.. Benim için de senin için de göz nûru-gönül sürûru [güzel bir bebek]! N’olur öldürmeyin onu! Belki bize faydası dokunur ya da evlât ediniriz.” dedi... Farkında değillerdi... Bu arada, Mûsâ’nın annesinin yüreciği bütün düşüncelerden sıyrılmış, sadece onu düşünüyordu. [Vaadimize] inananlardan olması için kalbini pekiştirmeseydik, az daha bunu açığa vuracaktı.”²⁰³

Hz. Mûsâ’nın annesi bu işi Allah’ın buyruğu üzerine yerine getirmişti. Allah, ondan evladı hakkında endişe duymamasını, canının hiç tehlikeye girmeyeceğini, evladının ona tekrar döndürüleceğini ve zamanı geldiğinde bu çocuğun Allah’ın sevgili peygamberi olacağını ilham ederek, korku ve üzüntüden uzak durmasını istemiştir.²⁰⁴ Sandığın suda gittiğine şahit olan annesi kızına (Meryem)²⁰⁵ “Onu izle” demiştir. Sandık Firavun’un sarayının yakınındaki nehrin kıyı kısmına kadar gitmiştir. Sandıkta çocuk olduğunu gördüklerinde hemen öldürmek istediler. Ancak Firavun’un hanımı Hz. Âsiye çocuğu kendisine vermelerini istemiştir. Bir rivayete göre Firavun’un bir kızı vardı. Ondan başka da çocuğu yoktu. O çocuğu da ileri derecede olan alaca hastalığına maruz kalmıştı. Firavun da, kızının hastalığının düzelmesi için tabiplere ve sihirbazlara başvurdu. Sihirbazlar ve tabipler Firavun’un kızının sadece falanca ay, falanca günde güneş doğarken deniz yönünden gelecek bir şeyin tükürüğünün bu alacalı yere sürülmesi ile iyileşebileceğini söylediler. O gün geldiğinde, Firavun, Âsiye bint Müzayim ile beraber Nil’in yamacına gittiler. Firavun’un kızı, cariyelerle beraber nehrin kenarına oturtuldu. Bu sırada Nil’in dalgalarının getirdiği bir sandık ağacın dallarına takıldı. Bunu gören Firavun, sandığın kendisine getirilmesini emretti. Kayıklara binmek suretiyle sandığı Firavun’a getirdiler. Sandığı açtıklarında bir de baktılar ki küçük bir erkek çocuğu hemen onun tükürüğünü alarak kız çocuğunun alaca yerlerine sürüldü. Çok geçmeden hastalık iyileşmiş oldu. Hastalığı iyileşen kızını gören

²⁰² Kasas 28/7.

²⁰³ Kasas 28/8-10.

²⁰⁴ Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı*, 85.

²⁰⁵ Kurtûbî, *Câmi’u’l-ahkâmi’l-Kur’ân*, XVI, 241.

Firavun sandıktan çıkan çocuğu öldürmeye niyetlense de Hz. Âsiye buna mâni olmuştur.²⁰⁶

Hz. Mûsâ'nın ablası, zeki ve fetanet sahibi bir kadındı. Başına gelebilecek olayların sonucunu tahmin ederek güzel çözümler üretmekteydi. Kardeşinin kaderini nehrin bir ucundan izleyerek takip etti. Zalim kralın sarayında Hz. Âsiye'nin onu sevip evlat edindiğini gördü. Bebeği beslemek için sütanne aradıklarını görünce bir yabancıymış gibi olaya dâhil oldu. Bundan şüphelenmesinler diye onların büyüklüğünü anlatarak kibirlerini okşayıp paraya muhtaç olduğunu ve onların namıyla anılmanın verdiği hazzı tatmak istediğini belirterek kardeşinin annesine kavuşmasına vesile oldu.²⁰⁷

Kur'ân'da bu olay şöyle aktarılmaktadır: “*Annesi, Mûsâ'nın ablasına: “Onu izle.” dedi; o da onu uzaktan gözetlemeye başladı; onların ise bundan haberleri yoktu. Biz de tâ baştan itibaren ona başka memeleri haram kılmıştık [hiç kimseden süt emmiyordu]... Bunu gören ablası: “Sizin nâminıza ona bakacak ve onun iyiliğinden başka bir şey istemeyen bir aile göstereyim mi size?” dedi. Böylece, onu annesine iâde ettik ki gözü aydın olsun, mahzun olmasın ve çoğu bunu bilmesede Allah'ın vâadinin gerçek olduğunu görsün.*”²⁰⁸

İbn ‘Abbâs, Hz. Mûsâ'nın annesine geri döndürülmesini şu şekilde anlatmaktadır: “Hz. Mûsâ'nın ablası, Hz. Mûsâ'ya iyi bir sütanne bulacağını söylemesi üzerine onlar, Hz. Mûsâ'nın ablasından şüphe duyarlar ve ona bulacağı sütannenin ona iyi davranıp iyi bakacağını nereden bildiğini sorarlar. Hz. Mûsâ'nın ablası zekice düşünerek şu cevabı verir: “Tavsiye edeceğim sütannenin çocuğa güzel ve iyi bakacağını söylememin nedeni; kralın ailesine sütanne olmak istemesi ve bundan yarar beklemesidir.” Bunun üzerine Hz. Mûsâ'nın ablasını serbest bıraktılar. Hz. Mûsâ'nın ablası, annesiyle beraber saraya girdi. Bebek annesinden sütünü aldığı anda oradakiler çok sevinmişlerdi. Firavun'un hanımı bebeğin annesi olduğunu bilmeden ona bolca ihsanda bulunmuştur. Sonra Hz. Âsiye, Hz. Mûsâ'nın annesinin sarayda kalıp sütannelik yapmasını istemiştir. Ancak o, kocası ve çocukları olduğundan dolayı bu

²⁰⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, III, 337; Kurtûbî, *Câmi 'u'l-ahkâmi'l-Kur'ân*, XIV, 58; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l Azîm*, IX, 339; Süyûtî, *ed-Dürü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, VI, 391; Emiroğlu, *Eshab-ı Nüzûl*, VIII, 410-411.

²⁰⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, III, 337; et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XVIII, 173.

²⁰⁸ Kasas 28/11-13.

vazifeyi kabul edemeyeceğini belirtmiştir. Hz. Âsiye'nin izniyle Hz. Mûsâ annesiyle birlikte ailesinin bulunduğu eve gitmiştir.²⁰⁹

Üstün ahlak ve sabıyla Hz. Mûsâ'nın annesi karşılaştığı büyük imtihandan galip gelmiştir. Çünkü yeni doğurduğu çocuğunu Allah'ın emri ve isteği doğrultusunda nehre bırakmıştır. Kâmil bir imâna sahip olması sebebiyle, sabır ve teslimiyetiyle evladını kendinden uzak Firavun'un sarayında büyütülmüştür. Oğlu olduğunu gizleyerek oğlunu sevdi. Böylece fedakâr bir anne profili çizmiştir. Çocuk Mûsâ, süt içmeyi bırakınca annesi onu Firavun sarayına teslim etmiştir. Böylece Allah, Firavun'un mülkünü elinden alacak çocuğun, bizzat Firavun'un elinde yetiştirilip terbiye edilmesini sağlamıştır. Öz annesi Allah'a tevekkül ederek çocuğunu bıraktığı nehirden sonra çocuğunu düşmanın yuvasında bularak kendi yavrusunun sütannesi olmuş, evladının yokluğuyla imtihan olmamıştır. Bu da Allah'ın Hz. Mûsâ'nın annesine tevekkülü ve sabrı sonucunda vermiş olduğu büyük bir nimetti.

Firavun'un sarayında yaşamaya başlayan Hz. Mûsâ'ya sütanne kimliğiyle saraya alınarak evladına kavuştu. Hz. Mûsâ, Firavun ve ailesinin sevgisini kazandı. Kur'an'da Hz. Mûsâ'nın çocukluk evresi şu şekilde anlatılmaktadır: “(Mûsâ), *erginlik çağına gelip olgunlaşınca biz ona hikmet ve ilim verdik. İşte böyle davrananları böyle ödüllendiririz.*”²¹⁰

“Mûsâ'nın annesi ise, yüreği boşluk içinde sabahladı. Eğer mü'minlerden olması için kalbi üzerinde (sabrı ve dayanıklılığı) pekiştirmemiş olsaydık, neredeyse onu(n durumunu) açığa vuracaktı.”²¹¹ Hz. Mûsâ'nın annesi yeni doğmuş çocuğunu Firavun öldürmesin diye kendisine verilen ilhamla Nil nehrine bırakmıştı. Ablası kardeşinin yerini annesine bildirdiğinde bir an önce yavrusuna kavuşmanın heyecanıyla saraya sütanne kılıfı altında girdiğinde bütün annelik duyguları kabarıyor. Evladına kavuşmak için neredeyse kendini ele verecekti ki Allah âyette belirttiği gibi ona sükûnet indirmiş olup, kendini ele vermesini engellemiştir.²¹²

²⁰⁹ el-Kurtûbî, *Câmi'u'l-ahkâmi'l-Kur'an*, XIV, 61: es-Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, VI, 391; Emiroğlu, *Eshab-ı Nüzûl*, VIII, 416; Söylemez, *Kur'an'da Kadın Kıssaları*, 46.

²¹⁰ Kasas 28/14.

²¹¹ Kasas 28/10.

²¹² el-Kurtûbî, *Câmi'u'l-ahkâmi'l-Kur'an*, XXV, 240.

3.3. HZ. MÛSÂ'NIN HANIMLARI: HZ. ŞUAYB'İN KIZLARI

Hz. Mûsâ Firavun'un şerrinden korkarak Mısır'dan Medyen'e kaçıyordu.²¹³ Hz. Mûsâ Medyen'e vardığında kendisini, hayvanlarını sulayan bir topluluğun bulunduğu kuyunun başında bulmuştur. Ancak durum biraz farklıdır. Bu farklılığı Kur'ân şöyle anlatmaktadır²¹⁴: “Mûsâ, Medyen'in su kaynağına vardığında, onun başında hayvan sulayan birtakım insanlar gördü; onların yanı sıra, sürülerini uzak tutup sakınmaya çalışan iki kız daha gördü ve onlara: “-Siz ne yapıyorsunuz böyle?” diye sordu. “-Önce çobanlar sulay[ıp çekilme]dikçe, biz sulay[a]mayız [çünkü hemen bizi kovarlar]; babamız da oldukça yaşlı.” dediler. Bunun üzerine, onlar namına [hayvanlarını] sulayıverdi. Sonra da gölgeye çekilip: “Ya Rabbi! Bana katından bahşedeceğin [yiyecek-icecek, ikametgâh, iş vb.] her türlü hayra öylesine muhtâcım ki!..” dedi.²¹⁵

Hz. Mûsâ kızlara burada ne yapıyorsunuz, diye sorunca kızlar: “Biz, iki örtülü ve zayıf kızıyız. Kalabalık erkekler arasında biz sulama işini başaramayız. Erkeklerle iç içe olmaktan da hayâ ederiz. Bu nedenle mutlaka, orası boşalana dek, bizim burada koyunlarımızı sulama işini ertelememiz gerekir.”²¹⁶ Müfessirlerce, bu kızların büyüğü olanın isminin, Safûra, küçüğünün isminin ise Liyâ, olduğunu söylemiştir.²¹⁷

Bu âyetin detaylarına baktığımızda iş yapan (çobanlık) kadınlardır. Evde genç erkek olmadığından işi kadınlar üstlenmiştir. Diğer çobanlar erkek olduğundan mahremiyet açısından araya mesafe koyarak onların sulama işlerinin bitmesini bekliyorlardı ki sıra onlara gelsin. Öte yandan duruma şahit olan Hz. Mûsâ iyilik yaparak onların sırada beklemesine razı olmadı, yardımlarını esirgemedi. İyilik gören peygamber kızları iyilikle karşılık vererek onu babalarının sofrasına davet etmişlerdir. Nihayetinde peygamber kızları Hz. Mûsâ'nın Rabbinden istediği hayra vesile oldular. Nebi babanın her işine bakan bu kızlardan birine peygamber eşi olmak nasip olmuştur.

²¹³ Kassas 28/21.

²¹⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, III, 352; el-Kurtûbî, *Câmi'u'l-ahkâmi'l-Kur'ân*, XVI, 256; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, VI, 211; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IX, 451; es-Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, VI, 404.

²¹⁵ Kasas 28/23-24.

²¹⁶ Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâ'iku't-te'vîl*, II, 636.

²¹⁷ el-Kurtûbî, *Câmi'u'l-ahkâmi'l-Kur'ân*, XIV, 61; es-Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, VI, 405; Emiroğlu, *Eshab-ı Nüzûl*, VIII, 426.

Onların hikâyeleri, tabiri caizse ‘bir iyilik eden iyilik bulur’ kısasıydı. Ayrıca bu âyet dönemin sosyal hayatında kadının etkin olduğuna da delalet etmektedir.²¹⁸

Kızlar, babalarının yanına erken gidince, babaları erken gelişinin nedenini sordu ve kızlar da olayı anlattı. Yaşlı olan babaları bu durum karşısında şaşırılmış ve onun yabancı biri olduğunu anlamıştı. Çünkü hiç kimse, onlara bir gün olsun yardım etmemişti. Babaları söz konusu ettikleri adamı sormuştu Kızlar onu kuyunun başında bıraktığını ve gidecek bir yerinin olmadığını söylemişlerdi. Babaları, ‘onun bizde misafirlik hakkı vardır. Biriniz gitsin evimize davet etsin’ demiştir.²¹⁹

Hz. Mûsâ, Mısır’dan kaçmışken o psikolojide bile yardıma ihtiyacı olan Hz. Şuayb ın kızlarına yardımcı olmaktadır. Sonrasında hiçbir beklentiye girmiyor, *gölgeye çekilerek niyaz ediyor: “Rabbim, doğrusu bana indirdiğin her hayra muhtacım.”*²²⁰ Firar iken, kalacak yeri yokken O bu isteklerini duasına katmıyor her hayra muhtaç olduğunu duasını ediyor. Taleplerimiz hakkında hayır mı şer mi olduğu bilmedimiz için biz de onun gibi niyaz etmeliyiz.

Yardıma muhtaç olan kızlara yardım eden Hz. Mûsâ, kimseyi tanımadığı gibi kimse de onu tanımıyordu. Rabbine sığınarak hayrı dilemiştir. Hz. Mûsâ “*Rabbim! Bana göndereceğin her hayra muhtacım.*”²²¹ demiş ve bir ağacın gölgesinin altına dinlenmek için uzanmıştır. Bu esnada kızlardan birisi gelerek babasının onlara yaptığı yardımın karşılığını ödemek için kendisini çağırdığını söylemiştir. Kızların babası ise Medyen ve Eyke halkına gönderilmiş olan Şuayb Peygamberdir. Çok güzel ve akıcı bir şekilde Arapça konuştuğundan, “hatibü’l-enbiya” şeklinde tavsif edilmektedir.²²²

“*Kızlardan biri ona geldi. Utanarak yürüyordu. “Babam bizim yerimize su vermenin ücretini vermek için seni çağırıyor”*²²³ dedi. Hz. Mûsâ, Allah’ın duasına icabet ettiğini ve kendisini barındıracağını anlamıştır. İtiraz etmeden kızın ardından gitmişti. Hz. Mûsâ kıza gözü ilişmesin diye önden yürümüşü.²²⁴ Hz. Mûsâ Hz. Şuayb’ın yanına vardı ve başından geçenlerin tümünü anlattı. Hz. Şuayb, onu teselli

²¹⁸ et-Taberî, *Câmiu’l-beyân*, XVIII, 206.

²¹⁹ et-Taberî, *Câmiu’l-beyân*, XVIII, 206; Nedvi, *Kur’ân-ı Kerim’de Peygamber Kıssaları*, 121.

²²⁰ Kasas 28/23-24.

²²¹ Kasas 28/23-24.

²²² el-Kurtûbî, *Câmi’u’l-ahkâmi’l-Kur’ân*, XVI, 258; Mehmet Ümit, “Şuayb”, *DİA*, (İstanbul: TDV yay., 2010), XXXIX, 222.

²²³ Kasas 28/25.

²²⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, III, 352; el-Kurtûbî, *Câmi’u’l-ahkâmi’l-Kur’ân*, XVI, 258; Nedvi, *Kur’ân-ı Kerim’de Peygamber Kıssaları*, 121.

ederek yaşadıklarının artık geride kaldığını belirtip, onu misafir olarak evine davet etti. *“Onlardan biri, babacığım, onu ücretli olarak tut. Ücretle tutukladıklarının en iyisi, bu güçlü ve güvenilir bir adamdır.”*²²⁵ Babası ona dedi ki onun güçlü ve güvenilir biri olduğunu da nereden çıkardın? Kızı dedi ki, güçlü oluşunu, kuyunun kapağını tek başına kaldırmasından biliyorum. Nitekim kapağı birkaç kişi anca kaldırabiliyor. Güvenilir bir kişi oluşunu ise benim ardından değil de önümden yürüyüp bana bakmamasından anladım.²²⁶ Daha yeni tanıdığı bir kişi hakkında söyledikleri kızın insan sarrafı olduğunu ve çok güçlü sezgilerin olduğunu göstermektedir. Nitekim bahsettiği kişi ilerde İsrailoğullarını Mısır esâretinden kurtaracak olan Hz. Mûsâ’dan başkası değildi. Halk arasında feraset sahibi olarak anılan iki kişi vardır: Biri, Hz. Şuayb’ın kızı ve Hz. Mûsâ’nın hanımı olan kadın diğeri ise Hz. Yusuf’un satın alan adam. Çünkü o Yusuf’u satın alınca hanımına: *“Ona değer ver, ona güzel bak! Umulur ki gün gelir bize faydası olur”* diyordu.²²⁷

Ona kızının önerisiyle yeni bir hayatın teklifini sunmuştur. Bu teklifin içeriği Kur’ân’da şöyle aktarılır: *“(Şuayb) Dedi ki: “Doğrusu ben, sekiz yıl bana hizmet etmene karşılık olmak üzere, şu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum; şayet on (yıl)a tamamlayacak olursan, artık o da senden. Ben sana zorluk çıkarmak istemem; beni de inşaallah salih olanlardan bulacaksın.” (Mûsâ) Dedi ki: “Bu, benimle senin aranda olan (bir antlaşma)dır. Bu durumda iki süreden hangisini yerine getirirsem, artık bana karşı bir haksızlık söz konusu olamaz. Allah, söylediklerimize vekildir.”*²²⁸

Hz. Şuayb, ilâhî ilhâm ile kızlarından birini onunla evlendirmeyi düşündü. Yalnız Hz. Mûsâ’nın çeyiz verecek bir şeyi yoktu. Bunun üzerine Hz. Şuayb benim için sekiz sene çalışman şartıyla bu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum. Şayet hizmetinde on seneyi devirirsen, o da kendinden (senin kereminden) olur. Sana güçlük çektirmek de istemem. İnşallah beni doğru dürüst insanlardan bulursun, dedi. Hz. Mûsâ: *“Bu seninle benim aramda bir akit olsun. Bu iki müddetten hangisini tamamlarsam*

²²⁵ Kasas 28/26.

²²⁶ İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr fi ‘ilmi’t-tefsîr*, VI, 215; et-Taberî, *Câmiu’l-beyân*, XVII, 222; es-Süyûtî, *ed-Dürrü’l-mensûr fi’t-tefsîr bi’l-me’sûr*, VI, 404; Nedvi, *Kur’ân-ı Kerim’de Peygamber Kıssaları*, 123.

²²⁷ İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IX, 451; Nesefî, *Medârikü’t-tenzîl ve hakâ’iku’t-te’vîl*, II, 638.

²²⁸ Kasas 28/27-28.

tamamlayayım, bana haksızlık yapılmazın. Yüce Allah bu dediklerimize şahit olsun"²²⁹ diyerek onun teklifine müsbet cevap vermiştir.²³⁰

Allah, Hz. Mûsâ'yı Medyen'e göndererek Hz. Şuayb'ın yanında merhamet ve şefkatle eğitilerek zamanı geldiğinde Firavun karşısına çıkmasını sağlayacak eğitimi almasını sağlamıştır. Hz. Mûsâ, Peygamberlik mesleği olan çobanlığı yapmış olup içine merhamet yerleşmiştir. Firavun sarayında gördüğü, Mısır'da İsrailoğullarının halini düşünecek, hamken pişmesine yardım edecek zaman on yıldır. On yıl peygamber damadı olarak Nebi ocağında pişen Hz. Mûsâ zamanı geldiğinde ailesini yanına alarak Mısır'a dönmüştür.²³¹

3.3.1. Çıkarılacak Dersler

Kur'an'da kıssa diyaloglarının geçtiğine şahit olmaktayız. Kur'an kıssa diyaloglarıyla muhatabının bu diyaloglardan çıkarımlar yapıp dersler almasını sağlamaktadır. Mesel olarak Hz. Şuayb'ın kızlarının Hz. Mûsâ ile gerçekleştiği konuşmada gayet, açık, kısa ve öz diyebileceğimiz lafı evirip çevirmeden direk takrir yöntemi kullanılmıştır. Buradan da bir kadın ile erkeğin konuşma üslûbunun nasıl olması gerektiği gösterilmektedir.²³²

Hz. Şuayb'ın kızlarının suyun başındaki çobanlarla gereksiz diyaloga girmeyip onlarla muhatap bile olmadıklarını, sadece sıranın onlara gelmesini beklediklerini görmekteyiz. Dahası suyun kenarında bulunan çobanlardan uzak durarak, iffetleri konusunda titizlik göstermişlerdir. Nezih olmayan, rahatsızlık duyacakları bir ortamda olmaktansa, koyunları susuz bırakarak zarara uğramayı göze almışlardır. Hz. Mûsâ'nın ortamda güven veren tavrından mütevellit, onunla kısa ve öz bir konuşma yaptıkları, iki kadının da işlerini bitirir bitirmez edepli bir biçimde babalarının yanına döndüklerini görmekteyiz.²³³

Erkek çocuğu olmayan, yaşı ilerlemiş bir babanın geçimini kız çocuklarının sağladığını, peygamber terbiyesinden geçen bu evlatların adabı muaşeretini bilip kendilerini diğer insanlardan sakındığına şahit olmaktayız. Burada diğer çobanları

²²⁹ Kasas 28/28.

²³⁰ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, VI, 216; es-Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, VI, 406; Aydemir, *İslâmi Kaynaklara Göre Peygamberler*, 118.

²³¹ es-Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, VI, 409.

²³² et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XVII, 222; Söylemez, *Kur'an'da Kadın Kıssaları*, 66.

²³³ Kasas 28/24-28; es-Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, VI, 406; Söylemez, *Kur'an'da Kadın Kıssaları*, 72.

tanıyan kızların onlardan uzak olduğunu ancak kızların orada kendi halinde olan bir yabancı (hayır ve şerini görmedikleri) adamın suallerini cevaplarırken güven duyduklarını görmekteyiz. Kızlar kendilerine yardım eden yabancı kişiyi babalarına anlatarak yardımının mükâfatını almasını istemişlerdir.²³⁴

4. HZ. ‘İSÂ DÖNEMİNDE KADINLARIN TEBLİĞ FAALİYETİNDEKİ ROLÜ

Hiz. Meryem dönemindeki kadınların durumunu Tevrat’tan öğreniyoruz. Bilindiği gibi Tevrat’ta kadın erkeğin kaburga kemiğinden ona uygun bir yardımcı olarak yaratılmıştır. Tevrat’ta erkek asıl, kadın ise ikinci varlıktır.²³⁵ Dönemin kadınlarının durumu ile ilgili konuyu “Ahd-i ‘Atîk’te Kadın” başlığı altında detaylı bir şekilde anlatmıştık.

‘Ahd-i ‘Atîk anlatımında Hiz. Âdem ve Havva kıssası serdedilirken Havva, Âdem’i kandıran ve ona ilk günahı işleyen kişi olarak tanımlanmaktadır.²³⁶ Hiz. Meryem anne karnına düştüğünde validesi onu mabede adamıştı da babası ‘İmrân neden böyle yaptın ya kız çıkarsa diye endişesi duymuştu. Bu söz kadının o dönemde erkeklerle aynı seviyede olmadığını göstergesidir. Burada, Kur’ân’da diğer peygamberler yalnız adlarıyla anılırken Hiz. ‘İsâ’nın annesine nisbet edilerek anılmasının bir açıdan erkeği putlaştıran Roma toplumuyla ilgili bir mesaj verdiğine de değinmek gerekir. Bu söz kadının o dönemde erkeklerle aynı seviyede olmadığını göstergesidir.

4.1. Hiz. Meryem’in Nesebi ve Doğumu

Hiz. Meryem’in babasının ismi Kur’ân’da ‘İmrân olarak geçerken, annesinin ismi ise belirtilmez ve “İmrân’ın Hanımı” şeklinde nitelendirilir.²³⁷ İbn Cerîr et-Taberî’nin aktardığına göre ‘İmrân’ın hanımı, Fakuz’un kızı Hanne’dır. Bu kadın Hiz. Zekeriyâ’nın eşinin kız kardeşidir. Kocasını ise Yaşhim oğlu ‘İmrân’dır.²³⁸

İbn Kesîr’in aktardığına göre (ö. 774/1373) Hiz. Meryem’in dünyaya gelişi şu şekilde vuku bulmuştur: Hiz. Meryem’in annesi Hanne, yaşı ilerlemiş ve çocuk

²³⁴ İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr fi’lmi’t-tefsîr*, VI, 215; es-Süyûtî, *ed-Dürü’l-mensûr fi’t-tefsîr bi’l-me’sûr*, VI, 405.

²³⁵ Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşısı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri*, (Ankara: Kitabiyat, 2000), 53.

²³⁶ Tekvîn, 3/9-24.

²³⁷ Âl-i ‘İmrân 3/35.

²³⁸ et-Taberî, *Câmiu’l-beyân*, II, 246.

doğurmaktan âciz bir durumdaydı. Fakat çocuğu olmasını çok istemekteydi. Bir gün bir ağacın gölgesinde dinlenirken, bir kuşun yavrusunun ağzına yiyecek verdiğini görünce kendisinde “bir oğlan çocuğa sahip olma” arzusu uyanmıştı.²³⁹ Bu arzusunu kendisine ihsân etmesi için de Allah’a yakarıyordu.²⁴⁰ Allah, Hanne’nin duasını kabul etmiş ve böylece Hanne hamile kalmıştır. Ancak Hanne hamileyken kocası ‘İmrân vefat etmiştir. Hanne de doğacak çocuğunu erkek zannederek daha doğmadan Mabed’e (Mescid-i Aksa) adamıştır. Onu adamasının mânâsı şuydu. Adanan çocuk mabede vakfedilmiş oluyordu. Artık o çocuk sadece Allah’a kulluk ediyor ve ondan dünyevi bir fayda beklenmiyordu.²⁴¹ Hanne şöyle dua etmiştir: “*Rabbim! Karnımdakini (her isteğimden) azade olarak sırf sana adadım. Adağımı kabul buyur. Şüphesiz (niyazımı) hakkıyla işiten ve (niyetimi) bilen sensin.*”²⁴²

Hanne, bir kız dünyaya getirmişti. Fakat bir erkek çocuğu olmadığından pek mesut değildi. Çünkü kız çocukları mabed hizmetine elverişli değildi. Ve bir kız çocuğu mabede ayak basamazdı. Hiç olmazsa günahattan uzak ve ibadetle yaşasın diye adını “Meryem” koymuş ve onu koruması için Allah’a yalvarmıştı. Kur’an-ı Kerîm’de onun bu durumu şu şekilde anlatılmaktadır: “*Hani bir zamanlar İmrân’ın karısı; “Ya Rabbi! Karnımdakini, âzatl bir kul olarak Sana adadım. Onu benden kabul buyur. Asıl işiten, asıl bilen sensin.” demişti. Vaktâki onu doğurmuş “Karnımdakini [oğlan beklerken] kız doğurdum; adını da [‘âbid kadın’ anlamında] Meryem koydum. Onu ve neslini o kovulmuş şeytana karşı Senin korumana havâle ediyorum [ya Rabbi!]” demişti. Oysa Allah onun ne doğurduğunu çok iyi biliyordu ve [O’nun kendisine verdiği] bu kız evlât [onun mabede adadığı] oğlan çocuğu gibi değildi [ileride çok büyük mazhariyetlere nail olacaktı].*²⁴³ Burada doğacak çocuğun erkek olacağını düşündüğünden mabede adanmışlık söz konusuydu. Kız çocuğu dünyaya getirdiğinde Rabbine bir mazeret arz ederek özür beyan ediyordu. Oysa Rab olan Allah onun ne doğuracağını biliyordu.²⁴⁴

Muhammed b. İshak (ö. 151/768) bu âyet hakkında şu görüşü belirtmiştir: Hz. Zekeriyâ ile ‘İmrân, iki kız kardeş ile evlenmişlerdir. Bu kardeşlerden biri, Hz. Zekeriyâ’nın oğlu Hz. Yahyâ’nın validesiyken diğer kız kardeş ise ‘İmrân’ın kızı

²³⁹ İbn Kesîr, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, Beyrût, 1990, II, 56.

²⁴⁰ İbnü’l Esîr, *el Kâmil fi’t-Tarih*, Beyrût, 1407/1987, I, 228.

²⁴¹ et-Taberî, *Câmiu’l-beyân*, II, 246.

²⁴² Âl-i ‘İmrân 3/35.

²⁴³ Âl-i ‘İmrân 3/35, 36.

²⁴⁴ Nesefî, *Medârikü’t-tenzîl ve hakâ’iku’t-te’vîl*, (Beyrut: Dâru’l Kelim et-Tayyib, 1998), I, 251.

Meryem'in validesidir. Yani, Yahya ile Meryem teyze çocukları olmaktadır.²⁴⁵ Kur'ân söyleminde bu durum şu şekilde anlatılmaktadır:

“İşte bütün bunlar [senin Arap hemşehrilerinin bîhaber olduğu] gayb haberlerinden olup onları sana Biz vahyedyoruz. Zira hangisinin Meryem'i himayesine alacağını belirlemek için kur'â çekerlerken yanlarında değildin; tartışırken de yanlarında bulunmuyordun.”²⁴⁶“Rabbi de bunun üzerine Meryem'i iyi bir şekilde kabul buyurmuş ve Zekeriyya'yı ona bakmaya memur ederek onu güzel bir şekilde yetiştirmişti. Zekeriyya, mâbeddeki bölmede onun yanına her girişinde yanında bir rızık bulurdu... [Bir seferinde] “-Nereden geliyor bunlar sana ey Meryem?!” dediğinde: “-Allah tarafından...” demişti. Zira Allah, dilediğini hesapsız nasiplendirir.”²⁴⁷

Hiz. Meryem'in Hiz. 'Îsâ'yı doğurmasından sonraki yaşamına dair Kur'ân'da herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu konudaki tüm tespitler Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarına ve İslâm te'lif tarihinde yoğun olarak İsrâiliyat'a yer veren müfessirlerin tefsirlere dayanmaktadır. Bu sebeple bugün elimizde kesin ve güvenilir bilgiler bulunmamaktadır. Bir kısım ilim sahibi insanlar, Hıristiyanlıkta azizler ve din uğruna şehit olanlar için sadece yaşadıkları ve tanıdıkları mekânlarda kilise kurabildiğini hatırlatarak, Efes'teki Meryem Ana Kilisesi'ni, Hiz. Meryem'in Efes'te yaşadığına ve orada vefat ettiğine kendilerine delil kabul etmektedirler.²⁴⁸

4.2. Cebrail ile Karşılaşması

Çocukluğundan itibaren vaktini mabette ibadet etmekle geçiren olan Hiz. Meryem, mabedin doğusunda تنها bir yerde iken Allah, Cebrail'i Hiz. Meryem'e göndermiştir. Cebrail'le karşılaşma süreci Kur'ân'da şöyle anlatılmaktadır: *“Kitap'ta Meryem'i de yâd et: Hani ailesinden ayrılıp doğu tarafında bir yere çekilmiş; onlarla kendisi arasına gelecek bir perde edinmişti. Böylece devam edip giderken, ona [Kutsal] Rûhumuzu gönderdik ve kendisine kusursuz bir insan sûretinde şekillendi. [Hâliyle, Meryem de ondan korkup] “-Senden rahmetin mutlak sahibine [yani, Rahman'a]*

²⁴⁵ et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, II, 246.

²⁴⁶ Âl-i 'İmrân 3/44.

²⁴⁷ Âl-i 'İmrân 3/37.

²⁴⁸ Ali Çimen, *Tarihi Değiştiren Kadınlar*, (İstanbul: Timaş Yay., 2008), 40.

sığınırım!.. Tabî, Allah bilincine sahipsen!..” dedi. O ise: “-Ben, senin Rabbinin 'sana tertemiz bir oğlan bahşedeyim' diyerek gönderdiği bir resûlüyüm.” dedi.²⁴⁹

Hiz. Meryem'le Cebrail arasında geçen diyalogun devamı Şu Şekildedir: “Meryem: “-Ne!.. Bana [nikâhlı olarak] bir insan eli deęmemiŐken –azgın da olmadığıma göre- benim nasıl oğlum olacakmıŐ?!” dedi. “-öyle ama; senin Rabbin: ‘Bu Benim için çok basit!’ diyor; hem Biz onu tarafımızdan bir kanıt ve rahmet kılacağız. Bunun kesinlikle yerine getirileceğine hükmedilmiŐ bulunuyor” dedi.²⁵⁰

4.3. Hiz. ‘İsâ’nın Doğumu

Hiz. Meryem’in dünyaya getireceği oğlunda uygulanan yasa farklıydı. Hiz. Meryem bir erkekle birlikte olmamıştı. O hiçbir erkekle nikâhlanmamıŐtı. Hiz. Meryem çocuğunu erkeksiz yani babasız olarak dünyaya getirecekti. G ve kudreti kendisinde bilen erkeklerin, babaların, yaŐlıların ve dünyaya egemen olan glerin ona tabii olacağı bir ocuk dünyaya gelecekti. O ocuk, bütün büyükleri önünde diz ktrecekti. Büyük olan Allah’tı. Babalar, büyük olamazdı. Erkekler büyük olamazdı. Var oluş yasaŐ Allah’a aitti ve yaratıcı Allah’tı. O günün dünyasında büyükler klecekti. Hiz. ‘İsâ Allah’ın bir âyetydi. Kâinata alıŐagelmiŐ olaylar Allah’ın izni ve müdahalesiyle deęiŐebilmekteydi. Bir erkek ve bir kadının birlikteliğiyle var olan insan Allah’ın dilemesiyle yalnızca bir kadın yoluyla var olmuştu. Allah bir nevi biz insanlara sizin vasıtanız olmadan da var edebiliyorum demektedir. Deistlerin iddia ettiği gibi Allah kâinata müdahale etmiyor değil Hiz. ‘İsâ’nın doğumunda da gördüğümüz üzere Allah dilediği zaman kâinata bizzat müdahale edebilmektedir.²⁵¹

“Derken, doğum sancısı onu bir hurma dalına getirdi... “Keşke daha önce leydim de unutulup gideydim!..” dedi. Bunun zerine [Rhumuz] aŐaęısından ona Şöyle seslendi: Hiç zlme; bak, Rabbin senin alt yanında bir dere meydana getirmiş; o hurmanın dalını kendine doğru silkele de üzerine olmuş, taze hurma dökülsün; ye, iç, gzn-gönlün açılsın!.. doğum sancısı onu, bir hurma ağacının kütüğüne götürdü.”²⁵²

²⁴⁹ Meryem 19/16-19.

²⁵⁰ Meryem 19/20-21.

²⁵¹ Mehmet Bakırcı, *Sure Meryem ve Taha*, (Konya: zdemir Kitabevi, 2015), 20.

²⁵² Meryem 19/23-25.

Hız. Meryem'in doğum sonrasında çocuğuyla toplumun karşısına çıkma süreci Kur'an'da şöyle anlatılmaktadır: *"O da çocuğu kucadına alarak kavmine getirdi: "Kız Meryem! Sen gerçekten berbat bir şey yapmışsın! Be hey Harun'un kızkardeşi!.. Senin, ne baban kötü biriydi; ne de anan azgının tekiydi!.." dediler. Bunun üzerine, çocuğu göster[erek onunla konuşmalarını iste]di. "Beşikteki bir çocukla nasıl konuşalım?!" dediler..."*²⁵³ *"[İsâ, Hıristiyan inancının tersine, hayatı boyunca] şunu söyledi: "Şurası kesin ki ben Allah'ın kuluyum; O bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, beni mübarek kıldı ve bana, hayatta olduğum sürece O'nunla bağlantımı sürdürmemi ve [sahip olduklarımdan vererek] benliğimi arındırmamı emretti. Anneme karşı da iyi [ahlâklı ve saygılı kıldı]; bedbaht bir zorba yapmadı. Esenlik içinde doğdum; esenlik içinde öleceğim ve esenlik içinde diriltilip haşredileceğim"*²⁵⁴

4.4. Hz. Meryem'in Hayatından Günümüz Kadınlarına Mesajlar

Kur'an'ı Kerim'in az sözle çok mesaj içeren üslubuna rağmen resmettiği Hz. Meryem fotoğrafında özet olarak, *'Allah'ın özel lütfuna mazhar, iffet abidesi, Kendini Allah'a adanmış, O'na yönelen, seçkin, O'na yakın kılınanlardan, arınmış kendini ibadete vermiş fazilet erbabı, sabır ve suskunluk'* gibi vasıflar öne çıkmaktadır. Böylesi üstün vasfıyla birlikte dünyada hiçbir kadının başına gelmemiş, mucizevî bir olayla da imtihan edilmiştir. Namusuna atfedilen iffetsizlik karşısında sergilediği duruş asırlar ötesinden günümüze haklı, bir o kadar da soylu bir duruş olarak göstermektedir.²⁵⁵

Çocuk istemenin faziletli oluşu, onu İslâmî bir terbiye ile yetiştirmeye bağlıdır. Çocuk terbiyesi de en az çocuk sahibi olmak kadar önemlidir. Onu İslâm'ın inanç, ahlâk ve prensiplerine göre yetiştirmek, İslâm'ın öngördüğü şekilde ve yaşta ibadete alıştırmak gerekir. Nitekim annesi Hz. Meryem'i doğurunca hem kızını hem de kızının neslini şeytandan koruması için Allah'a yalvarmıştı.²⁵⁶

Hem dünya hayatının hem de cennet kadınlarının en üstünlerinden olan Hz. Meryem de babadan yetim olarak, teyzesinin kocası Hz. Zekeriyâ'nın koruması altında Mescid-i Aksa'da, aleyhinde yapılan çeşitli dedikodulara aldırmış etmeden, maneviyat

²⁵³ Meryem 19/27-29.

²⁵⁴ Meryem 19/30-33.

²⁵⁵ Cüneyt Eren, *Cennetten Süzölen Nâzenin İzdüşüm Kadın (Kur'an Perspektifinden Kadın)*, (İstanbul: Rağbet Yay., 2016), 170.

²⁵⁶ Âl-i İmrân 3/36.

yolunda her geçen gün daha ileri mesâfeler kat ederek ilerledi. O, Allah indinde şerefli bir makama yükseldi. Hz. ‘Îsâ’yı babasız dünyaya getirmek gibi, hiçbir fâniye nasip olmayan bir lütf-u ilâhiye mazhar oldu. O, Kur’ân’da ismi zikredilen tek kadın olma şerefini kazandı.²⁵⁷

Kur’ân, Hz. Meryem’i mü’min hanımlar için iffet örneği olarak gösterilmektedir. O, belki de bir kadının başına gelebilecek en zor imtihanı başarıyla atlatmıştı. Rabbi’ne tam bir teslimiyet içinde boyun eğmiştir. Hz. Meryem, daha doğmadan böylesi ağır bir imtihandan dolayı sanki önceden hazırlanmak için validesi tarafından Allah’a (Mabede) nezredilmişti. Dünyaya gelmeden adanmış olmasına rağmen, annesi onu doğurduğunda, onun için dua ederek bir bakıma onun adanmış olduğunu vurgulayarak onu Allah’a ısmarladı.²⁵⁸ “Ben ona Meryem adını verdim, ben onu da soyunu da, kovulmuş şeytandan Sana sığındırırım” dedi.”²⁵⁹ Böylelikle “İmrân’ın karısı”, yavrucağızını en güvenilir yere emanet etti. Hz. Meryem’i ve onun neslini şeytanın şerrinden Allah’a sığındırdı.

Hz. Meryem kıssasında hurmanın lohusalar için en faydalı gıda maddesi olduğu anlaşılıyor. Çünkü Allah, Hz. Meryem’in loğusalığında hurma yemesini istemiştir.²⁶⁰ Lohusalar için yaş hurmadan daha faydalı bir gıda olsaydı Allah, Hz. Meryem’e onu yemesini tavsiye ederdi denilmiştir.²⁶¹ Allah, Hz. Meryem’in çocuğuyla birlikte toplumun karşısına çıkmasından önce ondan “susma orucu” istemiştir.²⁶² Yaşadıklarında, insanların tenkitlerine karşı sabretmesi için susma orucu emredilmiştir. Sabırla oruç arasındaki ilişkiye işaret edilmesi, bize insanın kimi zaman susarak kendini Allah’a teslim etmesi gerektiğini göstermektedir. Böylece Allah, bizlere Hz. Meryem’i sabır eğitiminden de geçirdiğini göstermekte, sabrın önemi ve gerekliliği öğretmektedir. Nitekim zorluklar karşısında gösterilen sabır, kişiyi olgunlaştırmaktadır. Allah rızasını kazanmak için gösterilen sabır, yapılan fedakârlıklar insanın iradesini olumlu yönde etkilemektedir.²⁶³

²⁵⁷ Zeki Soyak, *Kur’ân ve Hadis’te Kıssalar Hisseler*, (Ankara: İlkadım, 2012), 302-303.

²⁵⁸ Hatice Avcı, *Kur’ân’dan İffet Örnekleri: Hz. Meryem Ve Hz. Yusuf*, (Elazığ: Fırat Üniversitesi, YL Tezi, 2012), 32.

²⁵⁹ Âl-i ‘İmrân 3/36.

²⁶⁰ Meryem 19/25.

²⁶¹ Eren, *Cennetten Süzülen Nâzenin İzdüşüm Kadın*, 187.

²⁶² Meryem 19/26.

²⁶³ Mehmet Zeki Aydın, *Ailede Ahlak Eğitiminde İlkeler*, (İstanbul: Dem Yay., 2005), 195.

Hz. Meryem, bir peygamber validesi olarak kendi çağdaşları olan hanımların arasından seçilmiştir. Çünkü o, Allah'a olan adanmışlığı, ibadeti, iffeti ve teslimiyetiyle, mucizevî bir şekilde, peygamber validesi olmaya hazırlanmıştır. Peygamber olacak kişiyi Allah tüm kötülüklerden koruyup kollardı. Tıpkı güzide bir peygamber adayı gibi seçilen Hz. Meryem'i tüm günahlardan muhafaza ederek iyi bir ahlak ve terbiye ile yetiştirmesi için mabette, Hz. Zekerya'nın terbiyesi altında yetiştirdi. Aynı şekilde o, bütün bu özelliklerinden, iffeti konusundaki hassâsiyetinden dolayı da dünyadaki tüm hemcinsinden üstün ve hepsine örnek tutulmuştur. Hz. Meryem, seçildiği kendisine bildirilince ibadeti, taâti, duayı artırmıştır. Zira Hz. Meryem'in seçildiğini beyan eden âyetin hemen akabindeki âyette buna işaret ediliyor ve Allah, Hz. Meryem'e ibadeti emrederek şöyle buyuruyor: "*Ey Meryem! Rabbine gönülden boyun eğ, secde et, rükû edenlerle birlikte rükû et.*"²⁶⁴

Hz. Meryem'in insan suretindeki meleği gördüğündeki ilk tepkisi, onun takvasının ve dolayısıyla iffetinin delilidir.²⁶⁵ Hz. Meryem melekten müjdeyi aldıktan sonra İsmailî bir teslimiyet içinde müjdeyi emir kabul etti; emre itaat etti, boyun eğdi, teslim oldu. Hz. Meryem de Hz. İsmail gibi bir adaktı, daha doğmadan adanmıştı. İkisi de seçilip âlemlere üstün kılınarlardı.²⁶⁶ Onlar sadıklardı.²⁶⁷ Her ikisi de imtihan vakti gelince teslimiyetin timsali oldular. Hz. Meryem belki Hz. İsmail gibi "*İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın*"²⁶⁸ demedi ama o da bu ağır imtihanda sabrın büyüğünü gösterdi ve sabredenlerden olarak müjdelendi.²⁶⁹

Hanne çocuğunu mabede adayarak hem şükürünü eda etmiş hem de onu en güvenilir yere emanet etmiştir. Çünkü o, yaşadığı dönemde olan bitenlerin bilincindeydi. Çocuğunun terbiyesi için mabedden daha emin bir yer olmadığını da farkındaydı. Hanne, çocuğunu şeytanın şerrinden Allah'a sığdırmak için ettiği duayla da inananlara nasıl dua edilmesi gerektiği öğretilmiştir.²⁷⁰

²⁶⁴ Âl-i 'İmrân 3/43.

²⁶⁵ Nâsiruddin el-Beydâvî, *Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*, (Beyrût: Dâru İhyâi't- Tûrasi'l-'Arabî, 2003), II, 28.

²⁶⁶ En'âm 6/86.

²⁶⁷ Mâide 5/75; Meryem 19/54.

²⁶⁸ Sâffât 37/102.

²⁶⁹ Bakara 2/155.

²⁷⁰ Âl-i 'İmrân 3/35.

Hz. Meryem'in annesi çocuğunun terbiyesi için gösterdiği çaba ile tüm anneler için örnek bir şahsiyet olmuştur. Öyle ki duası Allah tarafından kabul olunmuştur. Tüm bunlar Hanne'nin bilinçli, akıllı, teslimiyet sahibi ve ihlâslı olduğunun delilleridir.²⁷¹

Haksız kazanç, haram lokmadır. Bununla ilgili olarak Yüce Allah, haksız yere yetim malı yemeyi karına doldurulmuş ateşe benzetmektedir.²⁷² Ailelere düşen görev de kendilerini ve evlatlarını bu ateşten uzak tutmaktır. Öyle ki helal lokma yiyen annelerin yetiştirdikleri çocuklar da temiz beldede yetişen bitkiye benzetilmektedir.²⁷³ Aile bu hususta ihtiyatlı olursa, yetiştireceği çocuklarda da bunun etkisi görülecektir. Nitekim Hz. Meryem'in ailesinin, onun haram lokmadan uzak durmasında, terbiyesinde ve yetişmesinde önemli rolü bulunmaktadır.²⁷⁴

Hz. Meryem'in ibadetle meşguliyeti ve mabede hizmet etmesi Allah tarafından mucizevî olarak mükâfatlandırılmasına sebep olmuştur. Buradan genel olarak din adına yapılan bütün gayretlerin Allah tarafından karşılıksız kalmayacağı, dünya ve ahiret adına yapılan tüm hizmetlerin karşılıksız olmayacağı ve dolayısıyla ecrinin olacağı anlaşılabilir.²⁷⁵

²⁷¹ Betül Turpcu, *Din Eğitimi Açısından Kur'an-ı Kerim'de Hz. Meryem'in Terbiyesi*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, YL Tezi, 2012), 28.

²⁷² Nisâ 4/10.

²⁷³ A'râf 7/58.

²⁷⁴ Turpcu, *Din Eğitimi Açısından Kur'an-ı Kerim'de Hz. Meryem'in Terbiyesi*, 35.

²⁷⁵ Eren, *Cennetten Süzülen Nâzenin İzdüşüm Kadın*, 181.

İKİNCİ BÖLÜM

ÜLÜ'L-'AZM PEYGAMBERLERDEN OLAN HZ. MUHAMMED'İN HAYATINDA KADINLARIN TEBLİĞDEKİ ROLÜ

1. HZ. MUHAMMED DÖNEMİNDE KADINLARIN TEBLİĞ FAALİYETİNDE ROLÜ

1.1. HZ. MUHAMMED'İN EŞLERİ

Hz. Peygamber'in çok sayıda evlilik yapmasının tebliğ faaliyeti başta olmak üzere genel anlamda eğitim ve öğretim faaliyetlerine katkı sunduğu izâhtan vârestedir. Allah'ın erkeklere farz kıldığı ahkâmın bütünü aynı zamanda kadınlar için farz kılındığı ehline müsellemidir. Dolayısıyla sorumlulukta erkek-kadın eşitliği söz konusuydu. Bu saiklerle Hz. Peygamber'in yardımcı unsurlara ihtiyacı vardı. Kadınlar içerisinden, onların meselelerini bilen ve onlara öğretecek olan bir kadronun meydana gelmesi, Hz. Peygamber'e her bakımdan yakın olanlarla mümkündü. Dinin temel esaslarını, hükümlerini Hz. Peygamber, eşleri aracılığıyla kadınlara öğretebiliyordu.²⁷⁶

Hısımlığa hürmet, Arapların adet ve geleneklerinden biriydi. Onlara göre hısımlık çeşitli sülalelerin birbirine yaklaşmasına vesileydi. Hısımlarla mücadeleyi ve savaşmayı şahsiyetsizlik olarak kabul ediyorlardı. Peygamberimiz de hanımlarından pek çoğuyla evlenmek suretiyle kabilelerin İslam düşmanlığı duvarını yıkmak, kinlerinin ateşini söndürmek amacını taşıyordu. Hz. Muhammed'in Hz. Âişe ve Hz. Hafsa ile evlenmek suretiyle Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'le hısımlık kurması, kızı Rukayye ve Ümmü Kûlsum'u Hz. Osman'a ve kızı Fatıma'yı Hz. Ali'ye nikâhlamasında meşakkatli günlerde İslam için fedakârlık gösteren ve sıkıntılara göğüs geren bu dört mühim şahsiyetle alakaların kuvvetlenmesi gayesinin olduğu gayet açıktır.²⁷⁷

1.1.1. Hz. Hatice

1.1.1.1. Hz. Hatice'nin Hayatı

Hz. Hatice'nin doğum tarihiyle ilgili elimizde net bir bilgi yoktur. Bununla birlikte Fil vakasından on beş sene evvel, yani miladi²⁷⁸ 556 yılında Mekke'de gözlerini dünyaya açtığı tahmin edilmektedir. Hz. Hatice, Huveylid b. Esed ile Fatma binti Zaide'nin kızıdır.²⁷⁹ Hz. Muhammed'in (s.a.v) soyu ile Hz. Hatice'nin soyu

²⁷⁶ Hz. Peygamber'in çok evliliğiyle ilgili detaylı mülâhazalar için bk. Muhammed 'Alî Sâbûnî, *Peygamberimiz Niçin Çok Evlendi*, (İstanbul:Petek Yay., 1983), 27-43.

²⁷⁷ Safiyurrahman Mubarekfûrî, *er-Rahikü'l-Mehtûm- Peygamberimiz Hayatı ve Daveti*, (İstanbul: Risale Yayınları, 1999), 544.

²⁷⁸ M. Yaşar Kandemir, "Hatice", *DİA*, (İstanbul: TDV yay., 1997), XVI, 465.

²⁷⁹ İbnu'l-Esir, *Usdu'l-Gâbe*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), VII, 80.

dedelerinden olan Kusay'da birleşmektedir. Kureyş'in önde gelenlerinden olan babası Huveylid, yazılı kaynakların büyük bir kısmına göre Ficar Harbinden önce vefat etmiştir.²⁸⁰ Ficar savaşında vefat ettiği de rivayet edilmiştir.²⁸¹ Annesi Fatma bint Zaide (Zeyd) bint Cündeb el-Âmiriyye olup, onun nesebi de Lüey b. Gâlib'de Hz. Muhammed'in (s.a.v) nesebiyle bütünleşmektedir²⁸². Hz. Hatice'nin üstün iffeti hasebiyle İslâmîyet'ten önce 'Tahire'²⁸³ lakabıyla ve ticaretle meşgul olduğu için de "Tâcire" lakabıyla anıldığı bilinmektedir²⁸⁴. Künyesi Ümmü'l-Hind²⁸⁵ olan Hz. Hatice, İslâm'ın doğuşunun ardından "Mü'minlerin Annesi" unvanıyla anılmaya başlamıştır. Hz. Peygamber'in en büyük kadını olması²⁸⁶ ve İslâm'a yaptığı büyük hizmetleri sebebiyle de "Haticetü'l-Kübrâ" olarak da anılagelmiştir.

Hz. Hatice'nin hayatının kaleme alındığı eserlerde nasıl bir çocukluk ve gençlik geçirdiğine dair fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte Hz. Hatice'nin, Tevrat ve İncil'e vakıf olduğu, tevhid dinini ararken Hristiyan olduğu söylenmektedir. Putlara hiçbir zaman tapmadığı da aktarılmaktadır. İslâmî kaynaklarda "Hanif"²⁸⁷ olarak nitelenen hâtemü'l-enbiyânın geleceğini söyleyip duran ve gelecek peygamberin sıfatlarının Hz. Muhammed (s.a.v)'de yoğunlaştığını gören, son peygamberi sabırsızlıkla bekleyen amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'in (ö. m. 610) eğitiminde ve etkisinde yetişmiş olup, ilâhî dinler hakkında bilgi sahibi olduğu bilinmektedir.²⁸⁸

Hz. Hatice, Hz. Peygamber'le olan evliliğinden evvel iki kere evlenmiştir. İlk izdivacını Ebû Hâle Hind b. Zurâre et-Temimî ile yapmıştır.²⁸⁹ Bu izdivaçtan Hind isminde bir oğlu ve Hâle isminde de bir kız evladı olmuştur. Hâle'nin erkek çocuğu olduğu, bu nedenle de babasının Ebû Hâle diye anıldığına dair rivayet de gelmiştir. Hz. Hatice'nin her iki çocuğu da İslâm'ın ilk yıllarında İslâm'la şereflenmişlerdir. Allah

²⁸⁰ Zehebi, *Siyeru A'lami'n-Nubelâ*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1982), 2. baskı, II, 110-1 11.

²⁸¹ İbn Sa'd, *Kitabu't-Tabakati'l-Kebir*, (Kâhire: Mektebetü'l-Hâncî, ts.), X, 17.

²⁸² Zehebi, *Siyeru A'lami'n-Nubelâ*, II, 111.

²⁸³ İbnü'l-Esir, *Usdu'l-Gâbe*, VII, 80; Zehebi, *Siyeru A'lami'n-Nubelâ*, II, III.

²⁸⁴ İbn Sa'd, *Kitabu't-Tabakati'l-Kebir*, X, 16.

²⁸⁵ İbn Sa'd, *Kitabu't-Tabakati'l-Kebir*, X, 16.

²⁸⁶ Kandemir, "Hatice", 465.

²⁸⁷ Mükatil b. Süleyman, *Tefsiru'l Mukâtil b. Süleyman*, I, 141; et-Taberî, *Câmiu'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, II, 578; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, I, 149; Şaban Kuzgun, "Hanif", *DİA*, (İstanbul: TDV yay., 1997), XVI, 38.

²⁸⁸ Hilal Kara-Abdullah Kara, *İlklerin Annesi Hz. Hatice*, (İstanbul: Nesil Yay., 2007, 19, 27, 33.

²⁸⁹ İbn Sa'd, *Kitabu't-Tabakati'l-Kebir*, X, 15; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VII, 283.

Resûlü'nün terbiyesi altında yetişen Hind b. Ebî Hâle²⁹⁰, ailesi ile birlikte müşriklerin saldırılarına göğüs germiş, Müslümanlar Medine'ye hicret etmeye başladıklarında o da hicret etmiştir. Hz. Peygamber ile beraber Bedir ve diğer harblere katılmıştır. Hind b. Ebî Hâle, Hz. Peygamber'in şemâiline dair rivâyeti ile tanınmıştır.²⁹¹ Hicretin 36. yılında Cemel Vakasında Hz. 'Alî'nin yanında yer almış ve şehitlik makamına ulaşmıştır.²⁹² Hz. Hatice, Ebû Hâle'nin vefatının ardından 'Atîk b. 'Âbid el-Mahzûmî ile nikâhlanmıştır. Bu izdivacından da Hind isminde bir kız çocuğu olmuştur.²⁹³

1.1.1.2. Hz. Muhammed İle İzdivacı

Hz. Hatice, ticaret ile meşgul olması sebebiyle zengin ve soylu bir kadın olarak tanınmıştır. Başta Şam olmak üzere şehirlere ticaret kervanları gönderiyordu. Hz. Hatice, mudarebe (sermaye birinden, emek diğerinden olmak üzere kurulan ortaklık) usulüyle ticaretten anlayan kişilerle anlaşarak ticaretini sürdürmekteydi.²⁹⁴ Yakınlarının tavsiye etmesiyle, çevresinde üstün ahlaklı, güvenilir ve emin olarak bilinen Hz. Muhammed (s.a.v) ile ortaklık anlaşması yapmıştır.²⁹⁵

Muhtemelen bu ortaklık sonucu elde edilen kârdan daha çok Hz. Hatice, gerek yol boyunca gerekse ticari faaliyetleri esnasında Hz. Muhammed'in (s.a.v) tavır ve davranışlarını merak etmiş ve onun kişiliğiyle ilgili net bilgiler ile kesin kanaat elde etmeyi planlamıştı. Kendi namına müteaddit defalarca ticaret yapan Hz. Muhammed'le (s.a.v) olan ticari ilişkiler dolayısıyla onu yakından tanıma imkânı bulan Hz. Hatice'nin bu ticari ortağına karşı hissi bir yakınlık içerisine girdiği anlaşılmadığıdır. Onu evine iş vesilesiyle sık sık davet ediyor, iş görüşmeleri esnasında ona ikramlarda bulunuyordu. Utangaçlığı ve güvenirliliği ile tanınan genç tüccar Muhammed ise hayâ duyguları içinde gözleri daima önde olacak şekilde Hz. Hatice'ye mukabelede bulunmaktaydı.²⁹⁶

Hz. Muhammed (s.a.v), Mekke'ye geri döndüğünde, Hz. Hatice ticaret kervanından elde edilen büyük kazancı görünce çok sevinmiş ve fazla vakit geçmeden

²⁹⁰ Tirmizi, *Muhtasar Şemâil-i Şerif Tercemesi* (çev. Muhammed Raif Efendi), (Konya: İhyâ Yay., ts.), s. 24.

²⁹¹ Tirmizi, *Muhtasar Şemâil-i Şerif Tercemesi*, 22-24.

²⁹² Hilal Kara-Abdullah Kara, *İlklerin Annesi Hz. Hatice*, 58.

²⁹³ İbnu'l-Esir, *Usdu'l-Gâbe*, VII, 81.

²⁹⁴ M Yaşar Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

²⁹⁵ Ünal Kılıç, "Bir Eş Olarak Hz. Hatice", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (Sivas: 2015), 50.

²⁹⁶ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi* (çev. Salih Tuğ), (Ankara: Yeni Şafak Gazetesi Kültür Armağanı, 2003), I, 61.

ona haber gönderip evlenme teklifinde bulunmuştur. O sıralarda Hz. Hatice kırk yaşında, Kureyş'in en saygın ve en zengin kişilerinden biriydi. Hz. Muhammed bu evlilik teklifini kabul etmiştir. Rasûlüllah'ın amcaları, Hz. Hatice'nin amcası 'Amr b. Esed'e dünürlüğe gitmişlerdir. Ebû Tâlib mehir olarak yirmi deve vaad edip Hz. Hatice'yi Hz. Peygamber'e istemiştir. Nikâh akdi gerçekleşmiş ve Rasûlüllah Hz. Hatice ile evlenmiştir.²⁹⁷

Hz. Hatice, Rasûlüllah'ın izdivaç ettiği ilk kadındır. Allah'ın Resûlü, Hz. Hatice ile yaşadığı süre boyunca başka bir kadınla nikâhlanmamıştır. Hz. Muhammed (s.a.v) Hz. Hatice'den Kâsım ve 'Abdullâh adında iki erkek çocuğu olmuştur. İlk çocuğunun adı Kâsım olduğundan Arap âdeti gereği Rasûlüllah'a Ebû Kâsım da denilmektedir. Ayrıca Rasûlüllah'ın Hz. Hatice'den Rukıyye, Zeynep, Ümmü Kulsûm ve Fatıma isimleriyle bilinmekte olan dört kız çocuğu da dünyaya gelmiştir. Erkek çocukları câhiliye döneminde vefat etmişlerdir. Kız çocukları İslâm'ın doğuşuna şahit olmuş ve İslâm'la şereflenip Medine'ye hicret edenlerden olmuşlardır.²⁹⁸

1.1.1.3. Hz. Hatice'nin İslâm'la Şereflenmesi

Hz. Muhammed'e nübüvvet verildiğinde ve tebliğ faaliyetine başladığında Hz. Muhammed'e (s.a.v) herkesten evvel imân eden Hz. Hatice olmuştur. Tebliğ faaliyetlerine ve Hz. Muhammed'e bütün varlığı ile destek vermesi Hz. Hatice'nin İslâm'daki en büyük rollerinden biri olmuştur. Kur'ân'da Yüce Rabbimizin, peygamber için şöyle bir hitabı vardır: *"Ben Müslümanların ilki olma emrini aldım, de."*²⁹⁹ Bu âyetin anlattığı kesin sonuç, ilk Müslümanın Peygamberimiz olduğudur. Bununla beraber, Efendimizden sonra imân edenin de Hz. Hatice olduğu şüphe götürmez bir gerçektir.³⁰⁰

Hz. Muhammed (s.a.v), peygamberlik yaklaştığı dönemde sadık rüyalar görmeye ve yalnızlığı sevmeye başlamıştı. Bundan dolayı sıklıkla Nur dağında bulunan Hira mağarasında inzivaya çekilip orada tefekkür ediyordu. Bu dönemde Hz. Hatice,

²⁹⁷ ez-Zürkânî, *Şerhu'z-zürkânî ale'l-mevâhibi'l-leduniyye*, I, 378.

²⁹⁸ Mustafa Seyyid Keylanî, *Peygamberlerin Efendisi Hz. Muhammed Hayatı ve Ahlakı*, (İstanbul: Kitap Dünyası Yay., 2015), 21.

²⁹⁹ Zümer 39/12.

³⁰⁰ Ahmet Lütfü Kazancı, *Hazreti Hatice*, (İstanbul: Ensar Yay., 2019), 72.

evinden çok uzakta kalmasına rağmen eşine yiyecek ve içecekler götürerek ona eşlik ediyordu.³⁰¹

Hız. ‘Âişe tarafından anlatıldığına göre Hız. Muhammed’in (s.a.v) bi’seti, -onun peygamberliğini müjdeleyen sadık rüyalar ile başladı. Bu rüyalar sabahın aydınlığı gibi ortaya çıkıyordu.³⁰² Bir Ramazan ayında Hız. Peygamber itikâf için Hira Dağı’na çıkmıştı. Gece olduğunda, Cebrail Allah’ın buyruğunu getirdi ve ona “Oku!” dedi. Hız. Peygamber: “Ben okuma bilmem.” diye karşılık verdi. Cebrail onu öyle bir sıktı ki, Hız. Peygamber neredeyse öleceğini sandı. Sonra onu bıraktı, tekrar “Oku!” dedi. Hız. Peygamber yine: “Okuma bilmem.” cevabını verdi. Sonra Cebrail, yine onu öyle bir sıktı ki, Hız. Peygamber öleceğini sandı. Sonra bıraktı ve tekrar: “Oku!” dedi. Hız. Peygamber yine “Okuma bilmem.” dedi. Bu olay birkaç defa tekerrür etti. Cebrail yine “Oku!” deyince Hız. Peygamber “Ne okuyayım?” diye sordu. Bunun üzerine Cebrail: “*Yaratan Rabbinin adıyla oku. O insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku, Rabbin ziyade kerem sahibidir. O, kalemlle öğretti, insana bilmediği şeyleri öğretti*”³⁰³ dedi ve oradan ayrılıp gitti.³⁰⁴

Hız. Peygamber aralıksız beş yıl boyunca uzlet için Hira Mağarası’na gitti. Son gidişinde Cebrail kendisine nübüvvet görevini tevdi etti. Beklemediği ve ummadığı bir anda vahiy meleğini asli suretiyle gören ve onun soruları ve akabinde söyledikleri karşısında şaşırıp tedirginleşen, korkup dehşete kapılan Hız. Peygamber, mağaradan çıkıp evine doğru koşarak giderken yaşadıklarının heyecanı ile tir tir titriyordu. O bundan sonra korkup paniklediği, sıkıntıya düşüp adeta çaresiz kaldığı daha da önemlisi nasıl hareket edeceğini kestiremediği dönemlerde sık sık yapacağı gibi eşinin huzur dolu, güven verici, yol gösterici ve daha da önemlisi söz ve telkinleriyle sakinleştiriciliğine sığındı. Üzeri örtülüp korku ve heyecanı bir nebze olsun hafifleyince başından geçenleri Hız. Hatice’ye anlattı. Hız. Hatice şu ifadelerle onu sakinleştirmeye çalışmıştır.³⁰⁵

“Sakın korkma! Allah seni asla şer bir duruma koymaz. Allah sana mutlaka iyilikle ihsanda bulunacaktır. Zira sen yakınlarına yardım ediyor, ailene bakıyor, hayatını

³⁰¹ M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, I, 159-160.

³⁰² İbnü’l-Esîr, *el Kâmil fi’t-Tarih*, VII, 82.

³⁰³ Alâk 96/1-5.

³⁰⁴ İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr, *Sîretü İbn İshâk (Kitabü’l-Mübtede’ ve’l-Meb’as ve’l-Megâzî)*, thk. Muhammed Hamidullah, (Erzurum: 1401/1981), 101

³⁰⁵ Kılıç, “*Bir Eş Olarak Hız. Hatice*”, 49.

namusunla kazanıyorsun. Diğer insanların doğruluktan ayrılmamalarını sağlıyor, yetimlere sığınacakları bir yer temin ediyorsun. Sen doğru sözlüsün. Emanete hıyanet etmezsin, muhtaçlara el uzatırsın. Herkes ile iyi geçinip nezaketle muamelede bulunursun.”³⁰⁶

Hız. Hatice, Mekke'nin müşrikleri tarafından Müslümanlara uygulanan ve toplamda üç sene süren bu muhasaranın kaldırılmasından çok zaman geçmeden rahatsızlanmıştı. Hız. Hatice rahatsızlanıp yatağa düştüğünde Hız. Peygamber şöyle demiştir: “Ey Hatice! Allah seni İmran kızı Meryem'e ve Firavan'un hanımı Âsiye'ye üstün kıldı”. Refiki Hız. Peygamber'in bu kelamıyla teselli bulan Hız. Hatice,³⁰⁷ nübüvvetin onuncu yılında, hicretten üç sene kadar evvel 10 Ramazan'da (19 Nisan 620) altmış beş yaşında iken vefat etmiştir. Hacûn Kabristanına defnedilmiştir.³⁰⁸ Hız. Peygamber, Hız. Hatice'yi kabrine kendi elleriyle indirmiştir.³⁰⁹

1.1.1.4. Hız. Hatice'nin Tebliğ Yolunda Yaşadıkları Sıkıntılar ve Dini Tebliğde Rolü

İlk imân nuruna nasip olan Hız. Hatice, Hız. Muhammed'in (s.a.v) vahiy gibi ağır bir emaneti alacağı ortamı hazırlamak üzere verilmiş büyük bir yardımcı konumundaydı. Hız. Hatice, Hız. Muhammed'in (s.a.v) öteden beri sevdiği inziva hayatına çekilmesine imkân hazırlamaktaydı. Hız. Peygamber'i hiçbir ihtiyacı ile meşgul etmeyip tam aksine onun ihtiyaçlarını karşılamak için varını yoğunu davasına seferber etmekteydi. Ayrıca ondaki ruhi gelişmeleri fark ediyor ve ona destek oluyordu.³¹⁰

Vahiy ilk defa geldiğinde Hız. Muhammed (s.a.v) ne olduğunu anlamadığından çok korkmuştu. Zira vahyi getirenin Cebrail olup olmadığı konusunda zanna kapılmıştı. Olan biteni kadını olan Hız. Hatice'ye anlatmıştır: “Kendimden korktum.” der. Hız. Hatice, O'na şunları aktarır: “Öyle deme, sevin! Allah'a kâsem olsun ki, Allah seni hiçbir zaman utandırmaz. Nitekim sen akraba hakkını gözetirsin, hakikati apacık bir şekilde söylersin, işini yapmaktan aciz olanların ağırlığını hafifletirsin. Yoksula verir,

³⁰⁶ Müslim “İman”, 73.

³⁰⁷ Sabri Hizmetli, *İslâm Tarihi(Başlangıçtan İlk Dört Halife Devrinin Sonuna Kadar)*, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., 1991), 130.

³⁰⁸ Zehebi, *Siyeru A'lami'n-Nubelâ*, II, 112, 117; İbn Sa'd, *Kitabu't-Tabakati'l-Kebir*, X, 19.

³⁰⁹ İbn Sa'd, *Kitabu't-Tabakati'l-Kebir*, X, 19.

³¹⁰ Ömer Sabuncu, “Hız. Peygamber'in İlk Hanımı Hız. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği”, *Diyanet İlmi Dergi*, XXXV/II, (2009), 18.

kimsenin kazandıramayacağını kazandırır, misafirleri en güzel şekilde ağırlarsın. Hak yolunda vuku bulan hadiseler karşısında insanlara yardım edersin.”³¹¹

Vefakâr olan hanımının onun hakkında sarf ettiği bu sözler açıkça göstermektedir ki insanın hakiki yüzünü en iyi bilip tanıyan kişi hayat yoldaşdır. Kişinin kusurlarını, noksanlarını, ayıplarını eşinden daha iyi tanıyan kimse olamaz. Hz. Peygamber’i ilk tasdik eden -ve bunu basit bir eş bağlılığıyla değil- bizzat kocasının yüce vasıflarını hitap ederek dile getiren Hz. Hatice, şüphesiz O’nu en iyi tanıyan kişi idi.³¹²

Vahiy geldiğinde, başına kötü bir musibet geldiğini zannettiğinde eşi olarak Hz. Hatice, Hz. Peygamber’e kim olduğunu hatırlatarak onun başına gelen olayları hayra yormasını tavsiye etmiştir. Fetret döneminde vahiy gelmeyip, Cebrail bir görünüşte kaybolduğunda Hz. Hatice, Hz. Peygamber’in manevi destekçisi olmuştur. Hz. Peygamber hanımından üstünü örtmesini istemişti. Bu sırada “*Ey örtüsüne bürünen*”³¹³ âyeti nâzil olmuştur. Kaynaklarda bu olay şu şekilde aktarılmaktadır: Hz. Peygamber evine gelip: ‘*Beni örtünüz, beni örtünüz*’³¹⁴ diye yatarak ve ‘*Ey bürünmüş olan kalk*’³¹⁵ âyetiyle ayağa kalkınca Hz. Hatice: ‘Ey Kasım’ın babası, niçin uyuyup dinlenmedin’ diye sordu. O ise: ‘Hatice’, dedi. ‘Uyumak dinlenmek benden geçti.’ Cebrail’in bana tekrar geldiğini ve benden yakınlarını tevhit dinine çağırmamı istedi. Ardından bana ‘Kimi davet edeyim; beni kim tasdik eder?’ dedi, Hz. Hatice: “Ben tasdik ederim, Ey Allah’ın Elçisi. Dini herkesten önce bana telkin et”, şeklinde bir beyânda bulunmuştur. Hz. Peygamber onun bu sözüne çok sevinmiş ve İslâm dinini ilk olarak ona tebliğ etmiştir. İslâm tarihçilerinin ittifakla kabul ettikleri üzere Hz. Peygamber’in nübüvvetine ilk imân eden ve onunla ilk namaz kılan Hz. Hatice’dir. Kendisine Sıddıka unvanı verilmesinin nedenlerinden biri de budur. Hz. Hatice’nin Hz. Peygamber’e yaptığı bunca hizmet ve sadakatin en büyüğü, onun Peygamberliğini tasdikte herkesten önce davranmasıdır. Hz. Peygamber’e dünya ve ahirete dair ne zaman bir keder gelse, inanmayanların inkâr istihzalarından ne zaman teessür duysa Hz. Hatice’yi daima yanı başında ona teselli verirken bulurdu. O’nu teskin eder, acılarını dindirip derdine ortak

³¹¹ el-Buhârî, “Bedü’l-Vahy”, 3; Muslim, “İmân”, 253. Ayrıca bk. Abdullah Özbek, *Bir Eğitici Olarak Hz. Muhammed*, (İstanbul, Esra Yay., 1994), 53.

³¹² Özbek, *Bir Eğitici Olarak Hz. Muhammed*, 53.

³¹³ Müddessir 74/1

³¹⁴ Buhârî, “Bed’ü’l-vahy”, 3, 7.

³¹⁵ Müddessir, 74/1

olurdu. Onu zaman zaman teselli ederek 'Ey Allah'ın elçisi üzülme. Muhakkak ki sana düşmanlık edenler bir bir helâk olacaktır' dediği İslâm tarih kitaplarında aktarılmaktadır.³¹⁶

Hiz. Peygamber'e destek ve yardım hususunda Hiz. Hatice'nin tüm müslümanlardan ileride olduğu herkesçe malumdur. Hiz. Hatice, şehrin ileri gelen aristokrat ve zengin kişilerindendi.³¹⁷ Hem yardımsever kişiliği hem de kocasının etkisiyle, İslâm gelmeden evvelki senelerde de servetini yoksul ve düşkünler için kullanmaktan geri durmazdı. İslâmî dönemde de mal varlığını Allah yolunda infak etmeye devam etmiştir.³¹⁸

İlk vahyin geldiği dönemde Hiz. Peygamber'in içine düştüğü çalkantılı ruh halinde ona destek veren Hiz. Hatice'ydi. Tebliğde Peygamber olan eşine yardım ederek insanları hak dine davet etmiştir. Bunun en açık örnekleri: Hıristiyan olan amcaoğlu Varaka'nın İslâm'a meyli olması ki Hiz. Hatice'nin vasıtasıyla olmuştur. Daha dine açık tebliğ faaliyetleri başlamadan evvel vefat etmiştir. Ve yine Mekke'de ikamet eden Hıristiyan dinine mensup Addas'ın İslâm'ı kabulü Hiz. Hatice'nin ikna çabalarının bir ürünüydü.³¹⁹ Hiz. Hatice, evinde ona hizmet vermekte olan erkek ya da kadın, tüm kölelerine yeni gelen dini anlattıktan sonra onları bu son dine davet etmekteydi.

Hiz. Hatice, boykot döneminde Ebû Talip mahalle sakinlerinin ihtiyaçlarını sağlamak için bütün mal varlığını, Allah rızası için onlara infak etti. Hiz. Peygamber ve Ebû Talib de bu hususta bütün mallarını harcamaktan geri durmadılar.³²⁰ Şehirde Müslümanlar aleyhine sürdürülen bu boykot hareketi sırasında, Hiz. Hatice'nin yeğenleri de zaman zaman kendilerini büyük tehlikelere atmak suretiyle, kuşatma altındaki insanlara yiyecek taşımaktaydılar.³²¹

Hiz. Hatice, Hiz. Muhammed'in (s.a.v) tek izdivacı değil lakin yirmi beş yıllık evliliklerinde tek hanımıdır. Ölene kadar Allah Resûlü'nün tek hanımı olarak

³¹⁶ Mahmut Esat, *İslâm Tarihi*, (İstanbul: Ta'n Matbaası, 1965), I, 92.

³¹⁷ Rıza savaşı, *Hiz. Muhammed Devrinde Kadın*, (İstanbul: Ravza Yay., 1991), 64; M. Said Ramazan el-Buti, *Fikhu's-Siyre*, 53.

³¹⁸ Afzalurrahman, *Encyclopaedia of Seerah*, Sîret Ansiklopedisi, çev. Yusuf Balcı vd., (İstanbul: İnkilâb Yay.,1996), II, 138.

³¹⁹ Abdurrahman es-Süheyli, *er-Ravdü'l-Ünf fi Şerhi's-Siretin-Nebeviyye li İbn Hişâm* (nşr. 'Abdurrahmân el-Vekîl), (Kâhire: 1967), I, 156.

³²⁰ Ahmed b. Ebî Yâ'kûb b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih el-Yâ'kûbî, *Tarihü'l-Yâ'kûbî*, Darü'l-Kütübi'l 'İlmiyye, Beyrût, 1423/2002, II, 31.

³²¹ Kadriye Erdemli, "Hiz. Hatice", *Diyanet İlmî Dergi*, XXXV/I, (2009), 17.

kalmıştır.³²² Hz. Hatice'nin Peygamber'in gerisinde değil, yanında duran, zaman zaman ona takip edilecek yolu gösteren kişi olduğu görülmüştür. Teslimiyeti, itaati, fedakârlığı ve kuvvetli imânı ile Hz. Peygamber'in en büyük destekçisi olmuştur. Peygamber'in vahyin aydınlığını görmesine o yardım etmiştir. Hz. Hatice peygamber ile evlenmek suretiyle, Peygamber'in gücü ile güçlenmiş değildir. Bilakis, kendinde olan itibar ve iktidar gibi özelliklerle; kendi isteği ve iradesiyle Hz. Muhammed'e (s.a.v) hanım olmak istediğini belirtmiştir. Hz. Peygamber ise tebliğ vazifesinde onun güçlü kişiliği sayesinde daha da güçlenmiştir.³²³

Muhammed Hamidullah, Hz. Hatice'nin İslâm uğruna çok önemli hizmetlerde bulunmuş bir hanım olduğunu belirtmesinin ardından şu sözleri sarf etmiştir: “Onun bu hizmetleri o kadar büyüktür ki şayet o olmayacak olsaydı, daha evvel gelen birçok peygamber misalinde de görüleceği gibi Hz. Muhammed (s.a.v) büyük bir başarı sağlayamadan göçüp gidebilirdi.”³²⁴

Hz. Muhammed (s.a.v), Hz. Hatice'yi çok sevmiş ve vefatının ardından onu överken “Geçmiş zamandaki dünya kadınlarının hayırlısının Meryem olduğunu; İslâm ümmetinin kadınlarının hayırlısının da Hatice olduğunu”³²⁵ buyurmuştur.

Resûlullah, inzivaya çekildiği bir gün evine uğramadı. Muhakkak ki acıkmış ve susamıştı. Validemiz bir şeyler tedarik etti. Aldı ve yola koyuldu. Peygamberi arıyordu ama nerede olduğunu bilmiyordu. Derken bir adamla karşılaştı. Ona: “Muhammed el-Emin'i gördün mü”, dedi. O: “gördüm”. Nerede, deyince Adam Hira dağına gösterdi.³²⁶ Validemiz Hira dağına gitti. Efendimizle karşılaştı. Peygamber Hz. Hatice'yi görünce; ‘Ey Hatice, biraz önce Cibril-i Emin geldi, sana Yüce Rabbimizin selamını getirdi. Ayrıca kendisi de sana selam ediyor. Yüce Rabbimiz özel olarak senin için cennette, hiçbir gürültü duymayacağın, asla rahatsız olmayacağın pırıl pırıl mükemmel bir saray hazırlayacağımı müjdeledi’ dedi.³²⁷

³²² İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebî*, Dâru's-Sâhabe, 1995, 244.

³²³ Halime Kökçe, *Kadın Oradaydı Vahiy Sürecinde Kadın Rollerini*, “Geçmiş ve Gelecek Arasında Hz. Hatice”, (İstanbul: Elest Yay., 2004), 164.

³²⁴ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 168.

³²⁵ ez-Zebidi, *Sahih-i Buhari Muhtasarı ve Tecrid-i Sarih Tercemesi*, (Mütercim ve Şarih: Kamil Miras), (Ankara: DİB Yay., 1985), X, 30.

³²⁶ İbn Hacer Askalanî, *Fethu'l-bâri*, VII, 105; Ahmet Lütfü Kazancı, *Hazreti Hatice*, (İstanbul: Ensar Yay., 2019), 113.

³²⁷ Buhari, “Menakıb-ı Ensar”, 20(4/231); Müslim, “Fezailü's-sahâbe”, 74(4/1888).

Allah'ın Peygamberi'nin zor ve meşakât ile dolu günlerinde ona destek verip O'nu tasdik ederek Resûlullah'ın yâr-ı vefakârı olmuştur. Müslümanların rahat bir nefes alamadığı o çileli yıllarda malı ve bütün varlığıyla kendini Resûlullah'a adadığı için "ümmehatü'l mü'minin" arasında yer almaya ve cennetteki bir köşkle müjdelenmeye hak kazanmıştı. Zirâ Peygamberlik geldikten sonra en sıkıntılarla dolu olduğu dönem, Hz. Hatice ile olan beraberlik yıllarına rastlamıştır. Resûlullah'ın, kavmi tarafından reddedildiği, işkence ve hakâretlere maruz bırakıldığı Mekke zamanında o, kadını Hz. Hatice'nin maddî ve manevî desteğini görmüş, en büyük teselliyi onunla paylaştığı huzurlu aile yuvasında bulmuştu. Bütün bu sebepler silsilesi göz önüne alındığında, Resûlullah'ın neden onu unutamadığı ve devamlı olarak hatırladığı anlaşılmaktadır. Vahiy sürecinde başlayıp risâlet dönemine girilirken, ilk vahiy anında, tebliğ dönemlerinde hep Hz. Hatice'yi görmekteyiz. Müddesir Suresi'nin ilk beş âyeti nazil olduğunda, Hz. Peygamber, büyük vazifenin başlamak üzere olduğunu bildi. Refikâsına "Şimdi kim bana inanır?" deyince en büyük destek, ilahi davanın yolunda parlayan ilk nuru Hz. Hatice, "Kimse inanmazsa bile ben inanırım" diyerek erkek ve kadınlar arasında ona ilk imân etme şerefine nail olmuştur.³²⁸

Hz. Hatice yalnızca imân etmekle kalmayıp, kızları ile konuşarak kızlarına dini tüm ayrıntılarıyla anlatmış ve evlatlarını yeni dine davet etmiştir. Validelerini dinledikten sonra tereddütte mahal bırakmayacak şekilde imân etmişlerdir. Hz. Hatice'nin ilk eşinden olma evladı Hind de Hz. Hatice vasıtasıyla Müslüman olanların arasına katılmıştır.³²⁹ Dikkat çekici bir husus ise ilk Müslüman olanlar arasında Hz. Hatice'nin akrabalarının yer almasıdır.³³⁰ Kureyşli inanmayanların Hz. Peygamber ve ona tabi olanlara uyguladıkları boykot zamanında da Hz. Hatice ve akrabalarının maddi-manevi desteği göz ardı edilmemelidir. Bu sebeple olsa gerektir Hadis kaynaklarında aktarıldığında göre Hz. Hatice'nin durumu Hz. Peygamber'e sorulunca onun hakkında şöyle demiştir: "Onun için cennette, içinde bağışma ve rahatsızlık olmayan inci ve zümrütten yapılmış bir ev vardır."³³¹

³²⁸ Sariçam, *Hz. Muhammed'in Eşlerine Hitap Eden Âyetlerin İncelenmesi*, 32.

³²⁹ Savaş, "Asr-ı Saadet'te Kadın ve Aile Hayatı", 67, 79.

³³⁰ ez-Zübeyri, *Kitabu Nesebu Kureyş*, Kâhire, 1982, 213-231; Muradiye Cömert, *Hz. Muhammed Döneminde Sosyal Ve Dini Hizmetler Bakımından Kadın*, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Y1 Tezi, 2016), 67.

³³¹ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VII, 283.

1.1.2. Hz. Sevde

1.1.2.1. Hayatı

İlk Müslümanlardan olan Hz. Sevde'nin soy kütüğü şu şekildedir: Sevde bnt. Zem'a b. Kays b. Abdi's-Şems b. Abdivüdd b. Nasr b. Malik b. Hasl (veya Hüseyl) b. Âmir b. Lüey. Annesinin adı Şemmus bnt. Kays b. Zeyd b. Amr b. Lebid b. Harraş b. Âmir b. Ganem b. Adiy b. Neccar'dı.³³² Kocası Sekrân bin Amr ile beraber Habeşistan'a hicret etmiştir. Oradan daha sonra Mekke'ye dönmüştür. Çok geçmeden kocası hastalanarak vefat etmiştir. Kocasına hakka yürüdüğünde elli yaşlarındaydı. Beş veya altı çocuğu vardı.³³³

1.1.2.2. Hz. Muhammed İle İzdivacı

Hz. Hatice hakka yürüdüktan sonra Havle binti Hakîm, Peygambere uğrayarak dedi ki: 'Ey Allah'ın Peygamberi! Niçin evlenmiyorsun?' Peygamber 'Kiminle?' diye sorduğunda Havle 'dilersen bakire, dilersen de dul biriyle' dedi. Resûlullah; 'Bakire olandan kastettiğin kim? Dul olarak kimden bahsediyorsun?' diye sordu. Havle: 'Bakire olan insanlar arasında en yakın arkadaşımın kızı olan Âişe binti Ebî Bekr'dir. Dul olan kadın ise sana imân edip sana tâbi olan Sevde binti Zem'a'dır' dedi. Bunun üzerine Resûlullah: 'Benim adıma onlarla konuş' buyurdu. Havle olayı şu şekilde anlatır; Resûl ile görüşmenin akabinde Sevde binti Zem'a'nın yanına vardım. Babası yaşlı ilerlemiş biriydi ve hacca gidemiyordu. Câhiliye insanların selamı ile onu: "Hayırlı sabahlar" şeklinde selamladım. Bana: "Kim olduğumu sordu" ben de kendimi tanıttım. Babası beni olması gerektiği gibi ağırlayıp gerekenleri söyledi. Ona: "Muhammed b. Abdillâh b. Abdilmuttalib, Sevde binti Zem'a'ya talip oluyor" dediğimde: "Bize yakışan değerli biri" karşılığını verdi ve: "Peki Sevde bu konuda ne diyor?" diye sordu. Ben: "O da istiyor" karşılığını verdiğimde: "O zaman Resûlullah'a söyle, gelsin" dedi. Resûlullah da gelip onunla nikâh kıydı.³³⁴

Hz. Peygamber, Hz. Hatice'nin vefatının ardından ilk nikâhlandığı kadını Hz. Sevde'ydi. Hz. Sevde ise İslâm'ı ilk kabul eden hanımlardan idi. Kocasının vefatından sonra dul kalan Hz. Sevde, Allah Resulü ile izdivaç gerçekleştirmiştir. Peygamberin

³³² İbn 'Abdülber en-Nemerî, *el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, IV, 317; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VII, 284.

³³³ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, III, 133; İbn Hişam, *Sîretü'n-Nebî*, II, 19.

³³⁴ el-Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, II, 409.

kızlarına kendi çocukları gibi özenle bakmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.), sadakati ve samimiyetinden dolayı ona merhametle ve şefkatle yaklaşmış, onu koruyup muhafaza etmiştir.³³⁵

Peygamber hicret ettikten sonra yedi ay kadar hanımı Hz. Sevde ve kızları Ümmü Külsûm ve Fatıma ile Mekke’de kalmıştır. Bu süre zarfında Hz. Sevde’nin ehl-i beyti koruyup gözeten bir rol üstlendiğini söyleyebiliriz. Böyle bir sorumluluğu üstlenmenin, yaşı ve olgunluğu itibariyle Hz. Sevde’nin kaldırabileceği bir yük olduğu kanaatindeyiz. Hz. Sevde bu sorumluluğu en iyi şekilde yerine getirmiş olacak ki bu kadar uzun süre zarfında Mekke’de, aciz ve mahpus Müslümanlardan başka hiçbir Müslümanın kalmadığı bir dönemde, Hz. Peygamberin ehl-i beytine yönelik hiçbir rahatsız edici durum rivayet edilmemiştir. Hicretin her aşamasını en ince ayrıntısına kadar planlayan Hz. Muhammed’in (s.a.v) ailesini geride bırakırken kalbi mutmain bir şekilde ayrılmasını sağlayan şahsiyetin Hz. Sevde olduğunu söyleyebiliriz.³³⁶

Rivayet edildiğine göre, Hz. Sevde, sırf peygamber kadını olmak için Allah’ın elçisi ile evlenmiştir, bunu da bizzat söylemiştir.³³⁷

İbn Cevzi’nin (ö. 597/1201) rivayet ettiğine göre Hz. Sevde, hicretin elli dördüncü yılında vefat etmiştir. İbn Ebû Hayseme (ö. 249/892-93) ise konu ile ilgili şu haberi vermektedir: “Hz. Sevde, Hz. Ömer’in halifeliğinin son demlerine doğru hakka yürüdü.” Doğrusunu Allah bilmektedir.³³⁸

1.1.2.3. Tebliğ Sürecine Katkıları Ve Rolü

Hz. Sevde, yoksulları seven, şefkatli ve cömertliği ile meşhur bir hanımdır. Peygamberin hutbelerinden birinde, zevceleri arasında Allah’a en yakın olanının en cömert olan hanımı olduğuna dair imasının Hz. Sevde’yi işaret ettiği rivayet edilir. Onun cömertliğine örnek olarak İbn Sad’ın (ö. 230/845), Vâkıdî’den (ö. 207/823) naklettiği şu rivayeti verebiliriz: “Ömer b. Hattab, Hz. Sevde’ye bir kese dirhem göndermişti. ‘Bu nedir?’ diye sorduğunda, ona dirhem olduğunu söylediler. Bunun üzerine, ‘Kesede sanki hurma varmış gibi, ey cariye peçemi getir’ dedikten sonra çıkıp

³³⁵ İbn İshak, *Sîretü İbn İshâk*, s. 254.

³³⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye ve ’n-nihaye*, III, 198-201; İbn Sa’d, *Kitabu’t-Tabakati’l-Kebir*, I, 203.

³³⁷ İbn ‘Abdülber en-Nemerî, *el-İsti’âb fi ma’rifeti’l-ashâb*, IV,31.

³³⁸ İbn Kesir, *el-Bidaye ve ’n-Nihaye*, VIII, 70.

keseleri dağıttı.” Ayrıca Hz. ‘Âişe de Hz. Sevde’nin sadaka vermeyi seven bir kadın olduğunu rivayet etmiştir.³³⁹

Hz. ‘Âişe’nin anlatığına göre; bir gün Hz. Peygamber’in hanımları onun yanında bir araya gelerek, “Ya Resûlullah hangimiz sana erkenden kavuşacağız”, diye sorduklarında O, “eli uzun olanınız”, dedi. Bunun üzerine bir kamış elimize alarak ölçüm yaptık. Sevde binti Zem’a’nın elleri bizim ellerden uzun çıkmıştı. Sadaka vermeyi çok seven bir hanımdı.³⁴⁰

Hz. ‘Âişe, Hz. Sevde ile ilgili bir anısını anlatırken şu sözleri sarf etmiştir: “Veda haccında bizler Müzdelife’ye varmıştık. Sevde binti Zem’a halkın izdihamından önce kendisinin Mina’ya yollanması hususunda Nebi’den izin istemişti. Hz. Sevde; iri yapılı, ağır hareket eden bir kadındı. Rasûlullah, Hz. Sevde’ye izin verdi ve kalabalıklardan önce onu Mina’ya yolladı. Biz de sabaha kadar Rasûlullah’ın yamacında kaldık. Sonra Hz. Peygamber’e bizleri de Hz. Sevde’yi gönderdiği gibi Mina’ya gönderdi. Keşke Hz. Sevde’nin izin istediği gibi ben de Hz. Muhammed’den izin istemiş olsaydım. Resûl-i Ekrem’den izin istemek, bana dünyaya sahip olmaktan daha sevimli gelmektedir.”³⁴¹

1.1.3. Hz. ‘Âişe

1.1.3.1. Hayatı

İslâm tarihinin önde gelen kadın şahsiyetlerinden olan Hz. ‘Âişe bi’setin 4. yılında Mekke’de doğmuştur. Mekke’de yaşayan Teym kabilesine mensuptur.³⁴²

Hz. ‘Âişe’nin soy kütüğü şöyle nakledilir: Âişe bnt. Ebi Bekr es-Sıddık b. Ebi Kuhafe b. Âmi b. Amr b. Ka’b b. Sa’d b. Teym b. Mürre b. Ka’b b. Lüeyy. Annesi ise Ruman bnt. Umeyr b. Âmir b. Dehman b. Haris b. Ganem b. Malik b. Kinâne. Buna ağılı olarak babası Kureyş’in Teymi koluna mensupken, annesi ise Kinâne kabilesine mensuptur.³⁴³

³³⁹ Emine Peköz, Serap Toğuşlu ve İbrâhim Yardım, *Hz. Sevde bint Zem’a, Hz. Zeynep bint Hüzeyme, Hz. Meymune bint Haris*, (İstanbul: Siyer Yay., 2019), 40.

³⁴⁰ el-Buhârî, “Zekât”, 104.

³⁴¹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, V, 176.

³⁴² Muhammed, Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 678.

³⁴³ İbni Abdi’l-Berr, *el-İsti’âb fî ma’rifeti’l-ashâb*, Beyrût, 1998, IV, 345-346

Hz. Peygamber'in kadını Hz. 'Âişe; babası Ebû Bekr Abdullah b. Ebî Kuhâfe Osman b. Âmir, annesi ise Ümmü Ruman bnt Amir b. Uveymir b. Abdi's-Şems el-Kinâniye'dir. Peygamber'in refikası olan Hz. 'Âişe'nin izdivaç yaşı ihtilafli olmakla beraber Peygamber ile nikâhlandığında yaşı en fazla on civarındadır.³⁴⁴

Hz. Peygamber'le Hz. 'Âişe'nin anne tarafından nesepleri on birinci, on ikinci kuşakta birleşirken, baba tarafından nesepleri yedinci kuşakta birleşmektedir.³⁴⁵

1.1.3.2. Hz. Muhammed İle İzdivacı

Hz. Ebû Bekir Müslüman olmadan önce, kızı Hz. 'Âişe'yi Mekkeli Cübeyr b.Mut'im ile sözlendirmiş, İslâmîyet yayılmaya başlayınca her iki taraf bu nişanı atmıştı.³⁴⁶ Özellikle bu nişan Cübeyr'in anne ve babası tarafından oğullarının, Hz. 'Âişe'nin müslüman kimliğinden etkilenebileceği endişesinden dolayı bozulmuştur.³⁴⁷

Hz. 'Âişe evliliğini şöyle açıklıyor: “Ben altı yaşında iken Resûlullah benimle nikâhlandı. Üç sene sonra Medine'ye doğru hicret ettik. Ben sıtmaya tutuldum ve saçlarım döküldü. Fakat bir süre sonra tekrar gürleştirdi. Bir kere ben arkadaşlarımla oyun oynarken annem geldi ve beni çağırdı. Elimi tuttu, eve doğru götürdü. Evin kapısı önünde durdurdu ve biraz su alıp yüzümü başımı sıvazladı. Sonra birlikte içeriye girdik. Evde Ensardan birtakım hanımlar da hazır bulunuyordu. Bana “hayır ve bereket üzere geldin, hayırlı kısmetler getirdin” deyip tebrikte bulundular. Sonra kılığımı kıyafetimi düzeltip Resûlullah'a teslim ettiler. O zaman ben 9 yaşında bir kızdım.”³⁴⁸

Hz. Peygamber, mehri ödeyemediği için Hz. 'Âişe Medine'ye geldiği zaman hemen düğün yapamadı. Bu durumu öğrenen Hz. Ebû Bekir'in gereken miktar olan 500 dirhemi ona ödünç vermesiyle düğünü yaptı.³⁴⁹

Musa Carullah'a (ö. 1875/1949) göre ise Hz. 'Âişe'nin 9 yaşında nikâhlandığına dair rivâyetler yanlış anlaşılmıştır. Hadislerde geçen bu ifade Hz. 'Âişe'nin doğuştan itibaren yaşı değil, izdivaç yaşıdır. Yani 6 veya 9 yaşında evlendi

³⁴⁴ İbn Hacer, Şerefuddin Ebî Fadl Ahmed b. Ali el-Askalanî, *el-İsâbe fi Temyizi 's-Sahâbe*, (Beyrût: Dâru'l-Ciyâl, 1992), VIII, 6.

³⁴⁵ Nedvi, *Asr-ı Saâdet*, III, 260.

³⁴⁶ Ebû'l-'Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Cabir Belazûrî, *Ensabü'l-Eşraf* (nşr. Süheyl Zekkar, Riyaz Zirikli), (Beyrût: Daru'l-Fikr, 1996), I, 409.

³⁴⁷ Zehebî, *Şiyerü A'lami'n-Nübela*, (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1993), II, 149.

³⁴⁸ el-Buhârî, “İsra ve Miraç”, 1553; Nedvi, *Asr-ı Saâdet*, III, 274; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VII, 284.

³⁴⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nisaburî, *el-Müstedrek ala's-Sahihayn* (nşr. Hamdi Demirbaş Muhammed), (Mekke: Mektebetü'l-Asriyye, 2000), IV, 4.

demek, buluş çağına erdikten 6 veya 9 yıl sonra evlendi demektir. Buna göre Hz. ‘Âişe 18 yaşında evlenmiştir.³⁵⁰

1.1.3.3. İslâm Dinine Hizmetleri ve Tebliğde Rolü

Hz. ‘Âişe’nin en bariz vasıflarından biri İslâm dininin özünü anlatmak hususunda gösterdiği hassâsiyetidir. Allah’ın elçisinin ardından onun hücresi, küçük-büyük, kadın ve erkeğin onun yanına gelerek ilminden istifade ettiği ilim meclisi olmuştur. Müslümanlar da her türlü ilmi ve dini problemlerinde ondan istifade etmekten geri durmamışlardır. Ashaptan bazılarının hakka yürüdüğü, birçoğunun da fetihler nedeniyle muhtelif yörelere gitmesinin ardından Medine’de belirli sayıda sahâbe kalmıştı. Hz. ‘Âişe’nin yardımıyla, “Peygamber şehri Medine” ilim için üs olmuştur. Bu kentte onun uzun seneler boyunca eğitim ve öğretim faaliyetlerinin sonucunda, İslâm ilimlerinin temellerinin atılması ve ilmi hareketin gelişmesi yanında, hadis, tefsir ve fıkıh sahalarında Medine ekolü teşekkül etmiştir. Hz. ‘Âişe, yalnızca şifahi sorularla değil aynı zamanda çeşitli bölge ve kentlerde ikamet eden Müslümanların sordukları sorulara mektuplar aracılığıyla cevaplar yazmıştır. Hadislerin ve bazı fikhî meselelerin yazılmasına öncülük etmiştir.³⁵¹

Enes b. Malik’in anlatımıyla: “Uhud harbinde müslümanlar ağır bir hezimet yaşamışlardı. İslam ordusu Peygamberin etrafından dağılmıştı. Hz. ‘Âişe ve Ümmü Süleym halhalleri gözükecek kadar paçalarını sıvamış, su kırparlarını sırtlarına alıp yaralı askerlere dağıtıyorlardı.³⁵²

Hz. ‘Âişe, son Peygamberin hanımı olma, Hz. Ebû Bekir’in kızı olma ve evinin mescide bitişik olmasını kendi lehine çevirmiş, mescitte konuşulanları dinleme imkânına sahip olmuştur. Aklına takılan her soruyu Hz. Peygambere sormaktan çekinmemiş, anlayıncaya kadar sorma eylemini sürdürmüştür. “Hz. ‘Âişe, bilmediği bir konu hakkında araştırmalar yapar, sorular sormak suretiyle konuya vakıf olurdu. Hatta bazı ayetlerin tefsirini öğrenmek maksadıyla kimsenin aklına gelmeyen sorular yöneltirdi: “*Yerin başka bir yerle, göklerin başka bir gökle değiştirildiği gün...*”³⁵³

³⁵⁰ Musa Carullah Bigiyef, *Hatun*, (Haz.: Mehmet Görmez), (Ankara: Otto Yay., 2018), 92.

³⁵¹ Bünyamin Erul, “Hadiste Eleştirel Yaklaşımın Öncüsü Olarak Hz. Aişe,” III, (İslâmiyât, 2000), 2,110.

³⁵² Ebu Şakka, Abdulhalim, *Tahrirü'l Mer'e fi âsri'l risalete*, (Kahire: Daru'l Kalem, 1999) I, 216.

³⁵³ İbrâhim, 14/48

âyeti hakkında “Bu insanlar nerededir?” diye sorusuna Hz. Peygamber “Bunu senden önce ümmetinden hiç kimse sormadı. İnsanlar o gün sırat üzerindedir” diyerek tefsir etmektedir.³⁵⁴ Araştırmacı olan Hz. ‘Âişe kadınlara da örnek olmuş ve onları soru sormaya teşvik etmiş, hanımların bu konuda çabalarını görünce de onları övgülere boğmuştur. Kişinin ilmi derinliğinin sorduğu soruların kalitesi ile doğru orantılı olduğu düşünürsek Hz. ‘Âişe’nin ilmi derinliğini daha iyi anlayabiliriz.

Hz. ‘Âişe Peygamber’in hanımları arasında en fazla bilgi sahibi, hatta mutlak surette bütün kadınların en bilgilisiydi. Âlimlerin Hz. ‘Âişe hakkında söylediği bazı sözleri derleyerek aktaracak olursak; Zührî, “Hz. ‘Âişe hakkında: Hz. Peygamberin zevcelerinin ilmi ile diğer bütün kadınların ilmi toplansa, Hz. ‘Âişe’nin ilmi bunlarınkinden daha üstün olur.” Ata b. Ebi Rebah ise: “Hz. ‘Âişe, insanların en fakihi ve en âlimi idi ve genel olarak insanların en iyi görüşlüsüydü.” Urve de: “Hz. ‘Âişe’den daha iyi fıkıh, tıp ve şiir bilen başka bir kimse görmedim. Ebu Hüreyre dışında onun kadar Rasûlullah’tan çok rivayette bulunan başka bir kadın ve erkek mevcut değildir. Allah ondan razı olsun.” Ebu Musa el-Eş’arî ise: “Muhammed’in ashabından bir hadisi anlamakta güçlük çeken biri yanımıza gelip de o hadisi Hz. ‘Âişe’ye sorduğumuzda mutlaka o hadisle ilgili olarak onun yanında bilgi bulurduk.”³⁵⁵ Aktarılan rivayetlerden anlaşıldığı üzere eğer bir ilim deryasına ulaşıyorsak kaynağı bizzat Efendimiz’dir.

Hz. Peygamber’den vefatının ardından yaklaşık olarak yarım asır kadar bir müddet sünnet ve hadis nakline kaynaklık etmiştir. Hz. ‘Âişe’nin erkek ve kadın yüzlerce talebesi olmuştur.³⁵⁶ Erkek talebeleri arasında sahâbeden Amr b. el-Âs, Rabî’a b. Amr, Ebu Mûsâ el-Eş’a’rî, Zeyd b. Hâlid el-Cühenî ve Ebu Hureyre gibi önemli şahsiyetler mevcuttur.³⁵⁷ Medine haricindeki Müslümanların eğitim ve öğretimine de önemli yardımları bulunmaktadır. Hz. ‘Âişe’nin ilk öğrencilerinden olduğu anlaşılan ve Hicrî 153 tarihinde vefat eden Amre bint Abdurrahman b. Sa’d b. Zurâre’nin üstadından hadisler aldığı ve Hz. ‘Âişe’den almış olduğu bilgileri daha sonrakilere naklettiği

³⁵⁴ Savaş “*Asr-ı Saadet’te Kadın ve Aile Hayatı*”, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslâm, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 126-129.

³⁵⁵ İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, VIII, 91.

³⁵⁶ Meryem Canan Ceylan, *Entellektüel ve Siyasî Bir Kişilik Olarak Hz. Âişe*, I. Baskı, (İstanbul: Ahsen Yay., 2002), 93.

³⁵⁷ Ramazan Balcı, *Hz. Âişe*, (İstanbul: Gelenek Yay., 2000), 134; Muhammet Yılmaz, *İbn Hacer’in Hocaları Bağlamında Kadın Hadisçiler*, (Araştırma Yay., 2008), 22.

söylenmektedir.³⁵⁸ Hz. ‘Âişe, devam ettiği ilmi faaliyetlerle aynı zamanda ilim meraklısı hanımlara da model olmuştur. Ve onların birçoğuna da hocalık yaparak bu sahada yetişmelerini sağlamıştır. Hz. ‘Âişe’nin kız talebeleri arasında yetim bir kız olan Safiyye bint Şeybe, Cesre bint Decâce, Zifre bint Gâlib, Zeyneb bint Nasr, Zeyneb es-Sehmiyye, Sümeyye el-Basriyye, Mercâne, Ümmü Muhammed b. Ebu Bekir’in kızları, Sumeyte el-Leysiyye ve Ümmü Kulsûm bint Ebî Bekir gibi isimler zikredilebilir.³⁵⁹

Hz. ‘Âişe validemizin ilmi bakımından zirvede olmasının en büyük payı kadın olmasındandır.³⁶⁰ Çünkü İslâm dininin kadınlara yönelik birçok hükmü bulunmaktadır. Kadınlar ise özel hallerini bizzat Allah Resûl’üne arz etmekten hicap duyarlardı. Durumlarını Hz. ‘Âişe validemize aktarırlardı. O da uygun bir lisan ile bunu Hz. Peygamber’e sorar, aldığı cevapları kadınlara anlatırdı. Böylece sorduğu her soruda onun da bilgisi ve ilmi artmaktaydı.³⁶¹

Kaliteli bir öğretici ve eğitimci hanım olarak Hz. ‘Âişe, çocukların eğitim ve öğretiminde şiiirin önemine işaret ederek, eğitimde şiiirin kullanabileceğini, konuşmalara güzellik ve süs kazandıracağını söylemiştir.³⁶²

Hz. ‘Âişe’nin başka bir özelliği de Kur’ân âyetlerinin nüzul sebepleri konusunda bilgisidir. Bu hususta devrin kadın erkek her kesimine yardımcı olduğu, kendisine ait bir Kur’ân yazdırdığı da verilen bilgiler arasında yer almaktadır.³⁶³

Hz. ‘Âişe, Resûlullah’ın hakka yürümesinden sonra “ümmetin annesi” olma sıfatını devam ettirmişti. Kimsesiz ve yoksul çocukları himayesine almış, onlara hem bakmış hem de onları okutmakla meşgul olmuştur.³⁶⁴

Hz. Peygamber hayattayken hanımların eğitim ve öğretimiyle çok yakından ilgilenirdi. Etrafında ders dinleyen ve hadis nakleden birçok kız çocuğu ve kadın yer

³⁵⁸ Muhammet Yılmaz, *İbn Hacer’in Hocaları Bağlamında Kadın Hadisçiler*, (Araştırma Yay., 2008), 21.

³⁵⁹ Muhammet Yılmaz, *İbn Hacer’in Hocaları Bağlamında Kadın Hadisçiler*, 24.

³⁶⁰ Osman Bayraktutan, *Kurân Eğitimi ve Öğretiminde Ailenin Rolü Üzerine Bir Değerlendirme*, (İğdır: İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Aile İçi Eğitim Çalıştayı, 2016), 195 - 210; Mehmet Emin Yurt, Osman Bayraktutan, *Çocuğun Kişilik Gelişiminde Ailenin Önemi*, (İğdır: İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Aile İçi Eğitim Çalıştayı, 2016), 277- 292.

³⁶¹ Abdullah Özüçalışır, *Hz. Aişe (r.a.) Validemizin İlmi Yönü*, İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi *Uluslararası Aile İçi Eğitim Çalıştayı*, (İğdır, 2018), 532.

³⁶² Savaş, *Hz. Peygamber Devrinde Kadın*, (İstanbul: Ravza Yay., ts.), 134.

³⁶³ Savaş “*Asr-ı Saadet’te Kadın ve Aile Hayatı*”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslâm*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 137.

³⁶⁴ Süleyman Nedvî, *Hz. Aişe*, 244.

almaktaydı. Böylece bizzat yetiştirdiği talebeleriyle İslâm coğrafyasında kadınların ilimle uğraşmalarını, hiçbir tereddüde meydan vermeyecek şekilde ispat etmiştir.³⁶⁵

Hiz. ‘Âişe ömrünü içtihat ve ilmi araştırmakla geçirmiştir. Mizzi bu konuda şunları aktarmıştır: “Hz. ‘Âişe, bilmediği şeyi bilene, öğrenene kadar dinlenmezdi. Öğrendiğinde de onu tebliğ eder ve yayardı.”³⁶⁶

Hiz. ‘Âişe çok tasaddukta bulunurdu. Yoksullara karşı şefkat gösterir, yetimleri terbiye eder ve onlar için harcama yapardı. Peygamber Efendimizin ona verdiği öğütlerden dolayı onunla başladığı sade hayatına ondan sonra da devam etmiş, bu yüzden lüks ve rahatlık içindeki hayatlardan uzakta yaşamına devam etmiştir.³⁶⁷

Hiz. ‘Âişe çocuğu olmadığı halde Müslüman çocuklardan özellikle yetim olanları yanına alır, onlara bakar, terbiye eder, yetiştirir ve evlendirirdi. Kimsenin ihsanını kabul etmez, şayet kabul ederse de hemen mukabelede bulunurdu. Övülmekten hiç hazzetmezdi. Son derece cesur bir kadındı. Geceleri kalkıp yalnız başına kabristana kadar gidebilirdi. Hiz. Peygamber’in her emrine itaat eder, onu hoşnut etmeyi en büyük vazife kabul ederdi.³⁶⁸

Müminlerin annesi olma sıfatını genellikle ilmî faaliyetlerde bulunarak ifâ eden Hiz. ‘Âişe, Hiz. Ebû Bekir ile Hiz. Ömer’in halifeliği döneminde herhangi bir siyasi faaliyetten uzak durmuştur. “Şayet Resûlullah bir halife tayin edecek olsaydı, bu kişiler Hiz. Ebû Bekir ve Hiz. Ömer olurdu”³⁶⁹ diyen Hiz. ‘Âişe’nin her iki halife ile ilişkisi karşılıklı sevgi ve saygı içerisindeydi. Ancak Hiz. Osman’ın hilafeti döneminde bu tutumu değiştirdi. Muhtelif şehirlerden Hiz. ‘Âişe’ye yakınmaya Medine’ye gelenler, ondan halifeyi bazı atamalardan feragat ettirmesini istediler. Diğer yandan Halife, Abdullah b. Mes’ud ile Ammâr b. Yâsir’den kendilerinde bulunan Mushafları getirip onlara bırakmalarını istemiş, öneriyi reddedenlere karşı menfi bir tavır takınmıştı. Bunun üzerine Hiz. ‘Âişe, Hiz. Osman’ın halifelikten feragat etmesini dile getirmiştir.

³⁶⁵ Mustafa Fayda, “Hz. Aişe”, (İstanbul: DİA, 1989), II, 204.

³⁶⁶ Abdulhamid Mahmud Tahmâz, *es-Seyyidetü Aişe (Ümmü’l-Müminin ve Alimetü Nisai’l-İslâm)*, (Dımaşk: Daru’l-Kalem, 1988), 177.

³⁶⁷ Nabia Abbott, *Hiz. Muhammed’in Sevgili Eşi Ayşe* (çev. Tuba Asrak Hasdemir), (Ankara: Yurt Yay., 1999), 199.

³⁶⁸ Seyyid Süleyman Nedvi, *Hiz. Aişe*, 181.

³⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (nşr. ‘Abdullâh Muhammed ed-Derviş), Daru’l Fıkr, Beyrût, 1991, IX, 330.

Aynı şekilde Hz. Osman'ın da onun yakınmalarından ve kendisine karşı ihtilâfından çok huzursuz olduğu söylenmiştir.³⁷⁰

Hz. 'Âişe, Hz. Osman'ın vefatıyla başlayan siyasi karmaşanın Cemel Vak'asıyla bitmesi, onu bihayli üzüntüye boğmuştur. Birçok müslümanın vefatına neden olan bu olaylar silsilesini yaşamaktansa daha önce ölmeyi yeğlediği söylenmiştir.³⁷¹ Peygamber hanımlarının hücrelerinde zaman geçirmelerini buyuran âyet-i kerimeyi³⁷² her okuduğunda başörtüsü ıslanına kadar ağlamıştır.³⁷³ Hz. 'Âişe'yi teselli veren tek şey, Hucurat sûresinin 9. âyetidir. Bu âyetin hükmüne tabi olarak olaylar karşısında kayıtsız kalmamayı ve yalnızca dâhili bir harbe son vererek müslüman kanının haksız yere akıtılmanın önüne geçmek niyetindeydi.³⁷⁴

Cemel Olayı'nın ardından Medine'de durgun bir ömür sürmüş olup bir daha politikaya dâhil olmamış ve Hz. 'Alî ile sulh imzalamıştır. Ancak Muâviye Döneminde bazı icraatları eleştirmekten geri durmamıştır.³⁷⁵ Burada Hz. 'Âişe ve Hz. 'Alî'nin gerginliğinin nedeni ifk hadisesinde Hz. 'Alî'nin göstermiş olduğu tutumdur. Hz. 'Âişe karşıtı tavır sergilediğinden dolayı aralarında kırgınlık vardı. İfk hadisesi ile ilgili konuyu daha sonra "Sebebi Nuzüle Vesile Olan Kadınlar" başlığı altında detaylı bir şekilde inceleyeceğiz.

Hz. 'Âişe, 66 yaşındayken, hicretin 58. yılı Ramazan ayının 17. gecesini, Salı günü hakka yürümüştür. Aynı gece, vitir namazının ardından, Bâki mezarlığında, Resûlullah'ın diğer hanımlarının yanına defnedilmiştir. Cenaze namazını Ebu Hureyre kıldırılmış, kabre ise Abdullah b. Zübeyr, Urve b. Zübeyr, Kasım b. Muhammed b. Ebibekr, Abdullah b. Muhammed b. Ebubekir ve Abdullah b. Abdurrahman b. Ebubekir indirmişlerdir.³⁷⁶

³⁷⁰ Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 202–203.

³⁷¹ Murtezâ el-Askerî, *Ehâdisu Ümmü'l-Müminin Aişe*, (byy: Matbaatu Sadr, 1994), I, 347.

³⁷² Ahzâb 33/34.

³⁷³ Nurgül Öztürk, *Hz. Aişe ve Tefsir İlmindeki Yeri*, (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, YL Tezi, 2007), 12.

³⁷⁴ İsmet Demir, *Hz. Muhammed'in Özel, Ailevi ve Sosyal Hayatı*, (İstanbul: Seçil Ofset Yay., 2003), 183.

³⁷⁵ Celaleddin 'Abdurrahmân es-Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, (Beyrût: Daru'l-Fikr, 1983, I, 533.

³⁷⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübra*, VIII, 78; Esmâ Biçen, *Hz. Aişe'nin Tefsir Metodu ve Tefsirdeki Yeri*, (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, YL Tezi, 2011), 11.

1.1.3.4. Müfessire Kimliğiyle Hz. ‘Âişe

Hz. ‘Âişe’nin şahsiyeti ve hayatı her müslümanın, özellikle kadınların kendilerine ait bir şeyler bulabileceği çok canlı, hareketli ve verimli bir hazinedir. Her müslümanın ve araştırmacının üzerinde tekrar ve tekrar düşünüp yeniden incelemesi gereken, yeni açılımlar keşfedilebileceği potansiyel bir kaynaktır. Özellikle İslâmî ilimler için vazgeçilmezdir.³⁷⁷

Hz. ‘Âişe validemiz uçsuz bucaksız ilmi birikimiyle Tefsir alanına da pek çok katkıda bulunmuştur. Resûlullah’ın âyetlere yapmış olduğu açıklamalara yakinen şahit olduğu konularda bu izahları gerek sahâbe gerekse Tabiin’den olan müfessirlere aktarmakta idi. Sahâbe-i Kirâm Hz. ‘Âişe validemizden duydukları rivayetleri bir sonraki nesle aktarıyordu. Böylece yazılan birçok rivayet tefsirlerinde Hz. ‘Âişe validemize ait birçok rivayete rastlamak mümkündür.³⁷⁸

Hz. ‘Âişe, Hz. Peygamberin yanında sürekli bulunma avantajını çok iyi kullanmış ve Hz. Peygamberle ilgili olarak birçok kimsenin sahip olmadığı bilgilere sahip olmuştur. Hz. Peygamber’i ve Kur’ân’ı en iyi anlayan sâhabîlerden biri olma şerefine nail olarak dinde ve Kur’ân’da birçok yanlış anlaşılmanın önüne geçmiştir. Ebu Hureyre’nin de aralarında bulunduğu bazı sâhabîlerin Hz. Peygamberden olan rivayetlerindeki eksikliklerini düzeltmiştir.³⁷⁹

“Cehalet hastalığının ilacı sormaktır”³⁸⁰ buyuran Allah Rasûlü, dinlerini öğrenme konusunda devrin hanımlarına rehberlik etmiştir.

1.1.4. Hz. Hafsa

1.1.4.1. Hayatı

Hz. Hafsa, İslâm dünyasının ikinci halifesi, aynı zamanda Hz. Peygamber’in yakın dostlarından Hz. Ömer’in kızıdır. Annesi ise Hz. Ömer’in ilk hanımı olan Zeynep binti Maz’un olup İslâm dinini ilk kabul eden sâhabîlerden Osman b. Maz’un ile Kudame b. Maz’un’un kız kardeşidir.³⁸¹ Hz. Hafsa’nın soyu şöyledir; Hafsa bnt. Ömer

³⁷⁷ Öztürk, *Hz. Aişe ve Tefsir İlmindeki Yeri*, 9.

³⁷⁸ Abdullah Özüçalışır, *Hz. Aişe (r.a.) Validemizin İlmi Yönü*, Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Aile İçi Eğitim Çalıştayı, (Iğdır, 2018), 540.

³⁷⁹ Hüseyin Çelik, *Hz. Peygamberin Hz. Aişe ile Olan Evliliğinin Kur’ân’ın Korunmasına Katkısı*, EKEV Akademi Dergisi, (Tokat, 2012), 81.

³⁸⁰ Buhari, Rikak 27, İ’tisam 3; Mehmet Görmez, *Hadislerle İslâm*, (Ankara: DİB Yay., 2013), I, 432.

³⁸¹ İbn Sa’d, *et-Tabakat*, VIII, 81.

b. Hattâb b. Nüfeyl b. Abdi'l-Uzza b. Riyah b. Abdullah b. Kurt b. Rizah b. Adiy b. Ka'b b. Lüey el-Kureşsiyye'dir. Annesi Osman b. Ma'zun'un kız kardeşi Zeynep bnt. Ma'zun b. Habib b. Vehb b. Huzafe b. Cumah'tır.³⁸²

Hz. Hafsa'nın ilk eşi olan Huneys b. Huzâfe, ilk Müslümanlardan biri olmanın yanında Habeşistan hicretine de katılanlardandır. Habeşistan'dan Mekke'ye dönen Müslümanlar içinde Sehmoğulları'ndan bu hicrete katılan tek kişidir. Habeşistan dönüşü Hz. Hafsa ile nikâhlanmıştır.³⁸³ Huneys'in Bedir savaşına katılanlar arasında yer alıp savaşta aldığı darbe sonucu Medine'de vefat ettiği rivayet edilir. Huneys'in cenazesini Efendimiz kıldırıp Baki kabristanına, Hz. Hafsa'nın dayısı Osman b. Maz'un'un yanına defnetmiştir.³⁸⁴

1.1.4.2. Hz. Muhammed ile Evliliği

Hz. Hafsa ile Allah'ın elçisinin izdivacıyla ilgili neredeyse tüm kaynaklarda özet olarak şu ifadeler yer almaktadır: Hz. Ömer, damadının vefatı üzerine dul kalan kızı Hz. Hafsa'yı önce Hz. Osman ile nikâhlamayı dilemiştir. Bu dönemde Hz. Osman'ın karısı ve Hz. Peygamber'in evladı olan Hz. Rukıyye de yeni vefat etmiştir. Hz. Osman teklifi kibarca geri çevirmiştir. Hz. Ömer'in canı sıkılarak Hz. Ebû Bekir'in yanına giderek ona da aynı istekte bulunmuştur. Bu istek karşısında sükûtunu koruyan Hz. Ebû Bekir'e de canı sıkılan Hz. Ömer, bu olayı dert yanarak Hz. Peygamber'e gidip durumu aktarmıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Allah, senin kızına Hz. Osman'dan daha hayırlı bir koca, ona da senin kızından daha şerefli bir hanım takdir buyurmuştur", diyerek kendisinin Hz. Hafsa'ya talip olduğunu belirtir. Hz. Ömer memnuniyetini dile getirerek çok geçmeden kızını Hz. Peygamber'e nikâhlar. Bir zaman sonra Hz. Ebû Bekir ile rastlaşınca Ebu Bekir ona, "Bana Hz. Hafsa'yı teklif ettiğinde ses çıkarmamıştım ve zannedersen o zaman bana kırılmıştın. Ben Peygamber'in Hz. Hafsa'ya talip olduğunu öğrenmiştim, onun sırrını ifşa etmekten hayâ duydum", dedi.³⁸⁵

³⁸² İbn 'Abdülber en-Nemerî, *el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, IV, 260; el-Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VII, 284.

³⁸³ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VII, 284.

³⁸⁴ İbn Hişam, *Sîretü'n-Nebî*, II, 19; İbn Hişam, *Sîretü'n-Nebî*, IV, 293.

³⁸⁵ Buhari, "Meğazi", 12, "Nikâh" 33; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, III, 158. Ayrıca bk. Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 679.

Hz. ‘Âiše’nin ardından Hz. Peygamber’in nikâhlandığı Hz. Hafsa, Mu‘âviye’nin halifeliği döneminde ve hicri 41. yılında vefat etmiştir. Bazı görüşlere göre onun vefatı, hicretin 45. yılında olmuştur. Vefat ettiği zaman 60 yaşlarındaydı.³⁸⁶

1.1.4.3. Tebliğ Sürecine Olan Yardımları

Hz. Hafsa, Hz. Peygamber’in başlattığı eğitim faaliyetlerinde, bizzat onun tarafından görevlendirilmiştir. İlim öğretmek hususunda her fırsatı değerlendirmiş, ilminden başkalarının yararlanması için uğraşmıştır. Kardeşi Abdullah’ın yetişmesinde de önemli bir payı vardır.³⁸⁷

Peygamberimizin hanımları onun yanında kolaylıkla düşüncelerini dile getiriyor, ona danışıp müzakereler ediyorlardı. Hubeydiye Antlaşması’nın yapıldığı yıl, ağaç altında Rıdvan Biati yapılıncaya Hz. Peygamber, “Ağacın altında bana biat edenler, inşallah cehenneme girmez” buyurmuştu. Orada bulunan Hafsa annemiz, “ İyi ama ey Allah’ın Resûlü! Allah, *“Cehennem dibini boylamaya hangilerinin daha müstahak olduğunu elbette Biz daha iyi biliriz!.. Evet, içinizde oraya girmeyecek yoktur!”*³⁸⁸ buyurmuyor mu?” diye sormuştu. Peygamberimiz, bir sonraki âyeti okuyarak ona: *“Bu, senin Rabbinin katında, kesinlikle yerine getirilecek bir hükümdür. Ancak daha sonra, zamanında ayağını denk almış olanları kurtarıp [yanlışta direnen] zâlimleri orada diz üstü bırakacağız.”*³⁸⁹ diye cevap vermiştir.” Bu olay, hem eşi Hz. Hafsa annemizin geniş Kur’ân kültürüne hem de dini bir konuda düşüncelerini kolayca Peygamber’e söyleyip onunla düşüncelerini karşılaştırdığına örnektir.³⁹⁰

Hz. Peygamber, kadınların okuma yazma öğrenmelerine ayrı bir önem vermiştir. İlk önce de kendi hanımı Hz. Hafsa’yı, okuma yazma bilen eş-Şifa bint Abdillah el- Adeviyye’den yazı yazmayı öğrenmeye teşvik etmiştir.³⁹¹ Hz. Hafsa’nın rukye adıyla bilinen bir çeşit hasta tedavi yöntemini bildiği rivayet edilir ki bu tedavi yöntemini Hz. Peygamberin hanımı olan Hz. Hafsa, Şifa bint Abdillah’a öğretmiştir.³⁹²

³⁸⁶ İbn ‘Abdülber en-Nemerî, *el-İsti‘âb fi ma‘rifeti’l-ashâb*, IV, 262.

³⁸⁷ Fatma Ateş, *Hz. Hafsa Bint Ömer*, (İstanbul: Siyer Yay., 2019), 81.

³⁸⁸ Meryem 19/71.

³⁸⁹ Meryem 19/72.

³⁹⁰ İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, IV, 171; ‘Âiše ‘Abdurrahmân, *Rasulullah’ın Annesi ve Hanımları*, (Konya, 1987), II, 115-116.

³⁹¹ İbn Hanbel, *Müsned*, VI, 37.

³⁹² Ateş, *Hz. Hafsa*, s.81.

Peygamberin, Hz. Hafsa ile izdivacı, Hz. Hafsa'nın kadınlar hukukunu ilgilendiren birçok malumatı, Müslümanlara aktarmasını sağlamıştır. Nitekim Hz. Ömer'in bilhassa kadınlarla ilgili konularda kızı Hz. Hafsa ile konuşmadan hüküm vermemesi bunun göstergesidir. Konuyla ilgili bilinen en meşhur örnek ise Hz. Ömer'in, kocası savaşta ölen bir kadının kocasından en fazla ne kadar ayrı kalabileceği hususunda Hz. Hafsa'ya danışması ve onun cevabı üzerine komutanlarına emir gönderip buna göre hareket etmesini istemesidir.³⁹³

Hz. Ebû Bekir zamanında, İslâm Devleti adına bir araya getirilen sonra da Hz. Ömer'e intikal eden Mushaf, İslâm devleti adına yapılmış bir uygulamayla Hz. Hafsa'ya emanet edilmiştir. Hz. Peygamber döneminde takındığı tutumla beraber, bulunduğu konuma zarar verecek hiçbir davranışta bulunmamış olmasından dolayı Kur'ân'ın muhafazası gibi önemli bir görevi yerine getirmiştir. Bu durum icraatlarını hassas dengeler üzerine kurmuş olan Hz. Ömer'in böyle önemli bir emaneti, Hz. Hafsa'ya bırakacak kadar ona güvendiğini gösterir.³⁹⁴

1.1.5. Hz. Zeyneb Binti Huzeyme

1.1.5.1. Hayatı

Necd bölgesinde ikâmet eden ve Arap Yarımadasının en yetkin boylarından biri olan Âmir b. Sa'sa kabilesine mensuptur. Hz. Hafsa'nın, Allah Resûlü ile nikâhlanmasından kısa bir zaman sonra, Kureyş'in ilk muhacirlerinden ve Uhud harbi şehitlerinden birinin hanımı olan Hz. Zeyneb dul kalmıştır. Hem câhiliye, hem de İslâmî dönemde fakirlerin yardımına koştuğu, onlara karşı merhametli ve şefkatli davrandığı, karınlarını doyurup sadaka verdiği için dolayı "Ümmü'l-Mesâkin (fakirler anası)" diye ün salmıştır.³⁹⁵

Soy kütüğü şöyledir; Zeynep bt. Hüzeyme b. Hâris b. 'Abdullâh b. 'Amr b. 'Abdimenâf b. Hilal b. Âmir b. Sa'sa el-Âmiriyye'dir.³⁹⁶

³⁹³ Ateş, Hz. Hafsa, s.37-38.

³⁹⁴ Kazıcı, Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri, 202.

³⁹⁵ İbn 'Abdülber en-Nemerî, *el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, IV, 306; İbn Hişam, *Sîretu'n-Nebî*, IV, 295; el-Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VII, 285.

³⁹⁶ İbn 'Abdülber en-Nemerî, *el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, IV, 305-306.

1.1.5.2. Hz. Peygamber İle Evliliği

Hz. Zeyneb'in Allah Resûlü ile izdivacından önce Tufeyl b. Haris b. Muttalib ile evliliği gerçekleşmiştir.³⁹⁷ Hz. Zeyneb, Tufeyl'den boşanınca onun kardeşi Ubeyde b. Hâris b. Muttalib'le nikâhlanmıştır. Ubeyde'nin ise Bedir muharebesinde almış olduğu bir yara nedeniyle şehit olması üzerine Hz. Zeyneb, Hz. Peygamber ile nikâhlanmıştır.³⁹⁸

Hz. Zeyneb, Arap toplumunun en kudretli kabilelerinden olan Âmir b. Sa'saa kabilesinin bir ferdiydi. Kabileleri önceleri Necd bölgesinde ikâmet ederken sonraları Mekke'ye yerleşmiştir. Bu büyük kabilenin İslâm'a olan husumetinin daha da uzun süre devam etmesini önlemek için bir şeyler yapılması gerekiyordu. Bu amaçla Hz. Peygamber, Medine'ye hicretinin akabinde, Mekkeli düşmanlarının kuzeye geçiş yollarını kontrol altına almak ve İslâm'ın farklı topraklara yayılmasını sağlamak gibi hedefler için Medine'nin güneybatı topraklarına seriyeye ve gazveler düzenledi. Bu mıntıkadaki boylarla mutabakat imzaladı. Kureyşliler artık kuzeye gitmek için Medine'nin doğusundan geçen yolu kullanmaya başlayınca, Hz. Peygamber de askeri hareketlerini doğuya yönlendirmiştir. Bu bağlamda Hz. Peygamberin bahsedilen bu dönemde Medine'nin doğu bölgelerinde yaşayan Âmir b. Sa'saa kabilesine mensup bir hanım olan Hz. Zeyneb ile izdivaç gerçekleştiği söylenmiştir.³⁹⁹

Hz. Peygamber dul kalan Hz. Zeyneb'e izdivaç teklifinde bulunduğu o, bu iş için Allah Resûlünü kendisine veli tayin etmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Hz. Zeyneb'i kendisine bizzat nikâhlanmıştır. Bu nikâh için Resûl Hz. Zeyneb'e 400 dirhem mehir vermiştir.⁴⁰⁰

Hz. Zeyneb, peygamber ile izdivacından iki ya da üç ay sonra hicretin üçüncü yılında hakka kavuşmuştur. Vefat ettiği zaman otuz yaşlarındaydı. Hz. Peygamber hayattayken vefat eden hanımlarından ikincisidir. Cenaze namazı Allah Resûlü

³⁹⁷ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, IV, 61; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VII, 285; İbn 'Abdülber en-Nemerî, *el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, IV, 306; İbn Hişam, *Sîretu'n-Nebî*, IV, 295

³⁹⁸ İbn İshak, *Sîretu İbn İshâk*, 258.

³⁹⁹ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, V, 292-293.

⁴⁰⁰ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Gâbe*, V, 297; Ayşe Esra Şahyar, "Zeyneb bint Huzeyme" *DİA*, XXXXV, 361.

tarafından kılınan Hz. Zeyneb, Medine’de Baki’ mezarlığına gömülen ilk Ümmü’l-Müminin’dir. Ayrıca peygamberin cenaze namazı kıldığı ilk hanımıdır.⁴⁰¹

1.1.5.3. İslâm Dinine Hizmetleri

Hicretin üçüncü yılından itibaren İslâm dininin yayılmasında aldığı rol küçümsenmeyecek kadar büyüktür. Hz. Zeyneb’in kabilesi Âmir b. Sa’sa, İslâm dininin ortaya çıktığı dönemde Arabistan’ın en yetkin boylarındandı. Âmir b. Sa’saa kabilesinin, İslâm ile olan ilişkileri hicretin üçüncü yılında, Müslüman mübelliğlerinin şehit edilmesinden dolayı bilahare bu boydan iki mühtedinin kıyımdan sağ çıkan bir Müslüman tebliğcisi tarafından (bu ikisinin İslâm’ı kabul ettiğini bilmeden) katledilmesi üzerine bozulmuştur. Bu büyük kabilenin, İslâm’a karşı takındığı düşmanlığın bir an evvel bitmesi için daha önce başından izdivaç geçmiş olan ve manevi tesiri herkes tarafından kabul edilen Hz. Zeyneb ile nikâhlanan Peygamberimiz, bütün bu husumeti yok etmeyi hedeflemekteydi.⁴⁰²

Hz. Zeyneb, Mekke müşriklerine karşı yapılan ilk ve çok çetin muharebede yaralıları tedavi etmek ve diğer hizmetleri yerine getirmekten bir an bile uzak durmamıştır. Kesin zafer elde edilinceye kadar üzerine düşen hizmetleri yerine getirmiştir. Bedir’e katılanların tamamının akıl almaz sabır, feragat ve metanetleri sonunda, Allah Teâla zafer gibi en mübarek ve en mükemmel nimeti mü’minlere ikram etmiş, ilk imtihanda müşrikler hiç beklemedikleri halde perişan olmuşlardır.⁴⁰³ Kadın olarak din uğruna yapılan savaştan geri durmayıp tüm benliğiyle yardımcı olmuştur. Eşinin vefatıyla Resûl ile olan izdivacı sonucunda Resûl hanımı olarak anılmaya başlamıştır.

Hz. Zeyneb, Ümmü’l-Mesâkin (düşkünlerin annesi) lakabıyla anılan bir hanımdı. Bu ünvanı almasında rol alan davranışları düşkünlere bolca sadaka vermesinin yanında yoksullara iyilik ve ihsanda bulunmaktan geri durmamasıydı.⁴⁰⁴

⁴⁰¹ Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*, III, 159.

⁴⁰² Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 271.

⁴⁰³ Muhammed Ali Sabuni, *Peygamberimiz Niçin Çok Evlendi*, (İstanbul:Petek Yay., 1983), 72.

⁴⁰⁴ İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, III, 61.

1.1.6. Hz. Ümmü Seleme

1.1.6.1. Hayatı

Hz. Ümmü Seleme'nin nesebi; Ümmü Seleme bnt. Ebu Ümeyye b. Muğire b. B. Abdullah b. Ömer b. Mahzum el-Kureyşîyye el-Mahzumiyye. Annesi ise Âtike bnt. Âmir bi Rabia b. Malik b. Hüzeyme b. Alkame b. Firas b. Ganım b. Malik el-Kinâniyye'dir. Babasının asıl adının Hüzeyfe veya Süheyl olduğuna dair farkı rivayetler bulunmaktadır.⁴⁰⁵

Hz. Ümmü Seleme ilk izdivacını kendi kabilesinden Abdullah b. Abdilesed b. Hilal b. Abdillah b. Ömer b. Mahzun'la gerçekleştirmiştir.⁴⁰⁶ Ümmü Seleme (ö.59/678), Hz. Peygamberle nikâhlanmadan evvel hem Habeşistan⁴⁰⁷ hem de Medine'ye⁴⁰⁸ hicret eden Ebû Seleme ile evliydi. Ebû Seleme Uhut harbinde ağır bir yara almış ve çok geçmeden vefat etmiştir. Ölümüne yakın bir zamanda, Hz. Peygamber Ebû Seleme'yi ziyaret etmiştir. Ona dua etmiş, ölümünden sonra da gözlerini elleri ile kapatmış ve cenâze namazını da kendisi kıldırmıştır. Eşinin ölümünün yasını tutan Ümmü Seleme günlerce ağlamış ve kocasının kendisine Rasûlullah'tan işitmiş olduğu nasihatı yerine getirmişti. Eşi Ebû Seleme'ye: “Peygamber Efendimiz şöyle buyurdu: “Müslümanlardan biri bir belâ ve musibete uğrar da innâ lillahi ve innâ ileyhi râciûn (Biz Allah'a aidiz ve tekrar O'na döneceğiz) der. Sonra da Allah'ım! Uğradığım bu musibetin ecir ve mükâfatını ihsan et. Beni ondan daha hayırlısına nâil et” derse, Allah, onun duasını kabul eder”⁴⁰⁹ demişti. Hz. Ümmü Seleme eşinin vefatının ardından duayı kendine sığınmak belirleyerek okumuştur. Kendi kendine Ebû Seleme'den daha hayırlı kim olabilir ki demiştir. Derken Allah, Hz. Ümmü Seleme'yi ölen eşinden daha hayırlı olan Rasûlullah ile nikâhladı.⁴¹⁰

Hz. Ümmü Seleme'ye zevcinin vefatından sonra bir rivayete göre 4 ay 10 gün iddetinin bitmesiyle başka rivayete göre ise, kızı Zeynep'in doğumundan sonra, önce

⁴⁰⁵ İbn 'Abdülber en-Nemerî, *el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, IV,439; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VII, 284.

⁴⁰⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, VIII, 214; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VII, 284; İbn Hişam, *Sîretü'n-Nebî*, IV, 293.

⁴⁰⁷ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, III, 66.

⁴⁰⁸ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, III, 169.

⁴⁰⁹ Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, 4/278.

⁴¹⁰ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, IV, 62; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VII, 284.

Hz. Ebû Bekir, ardından Hz. Ömer'den izdivaç teklifleri gitmiştir. O ise çocuklarının bakımıyla ilgileneceğini söyleyerek evlilik tekliflerini geri çevirmiştir.⁴¹¹

1.1.6.2. Hz. Peygamber ile Evliliği

Hicri dördüncü yılda Hz. Peygamber ile nikâh akitleri gerçekleşmiştir.⁴¹² Hz. Ümmü Seleme'den rivayet edildiğine göre; “Resûlullah, Hatıf b. Ebû Belta'yı kendisiyle evlenmem için bana aracı olarak gönderdi. Ben de ona, ‘benim bir kızım var ve ayrıca ben de çok kıskanç biriyim’ dedim. Bunun üzerine Resûlullah, ‘kızın, muhtaç olmasın diye ona dua ederiz, Ümmü Seleme'den de kıskançlığı kaldırması için dua ederiz’ dedi.”⁴¹³ Sonunda insanlar toplandı ve Hz. Ümmü Seleme'yi oğlundan istediler. Oğlu, “Mehir olarak ne vereceksin?” diye sorunca Hz. Peygamber, “Hz. ‘Âişe’ye verdiğim mehrin aynısını vereceğim,” dedi.⁴¹⁴

Hz. Ümmü Seleme Hz. Peygamber ile olan izdivacının akabinde, Ümmü Mesakin olarak bilinen Hz. Zeyneb bint Huzeyme'nin vefatından dolayı onun evine yerleşmiştir. Rivayetlere göre evlendikten sonra kendisinde kıskançlık kalmamıştı. Hz. Ümmü Seleme, Hz. Resûl ile yedi yıl evli kalmıştır.⁴¹⁵

Hz. Peygamber, Hz. Ümmü Seleme ile evlendiğinde şu sözleri sarf etmiştir: “Necaşi'ye birkaç okka misk ve güzel bir elbise hediye ettim. Ama görüyorum ki, o vefat etmiştir ve hediyeler de mutlaka bana geri gönderilecektir. Onları aranızda taksim ederim.” Durum, Allah elçisinin dediği gibi olmuştur. Necaşi vefat etmiş olup gönderilen armağanlar iade edilmiştir. İade edilen, o miski anberin bir okkasını zevcelerinden birine armağan etti. Geriye kalan eşyaları ve dahi elbiseyi de Hz. Ümmü Seleme'ye hediye etmiştir.⁴¹⁶

Hz. Ümmü Seleme'nin vefatıyla h. 59 Zilkade (m. 679 Ağustos/Eylül)⁴¹⁷, h. 60 (m. 679/680), h. 61 Muharrem (m. 680 Ekim), h. 62 (m. 682/682) olarak farklı

⁴¹¹ Yıldırım, *Hz. Ümmü Seleme*, 40.

⁴¹² İbn Kesir, *el-Bidaye ve 'n-Nihaye*, IV,144.

⁴¹³ Müslüm, 3/37; İbn İshak, *Sîretu İbn İshâk*, s. 260; Beyhakî, *Delâilü 'n-Nübüvve*, III, 466.

⁴¹⁴ İbn Kesir, *el-Bidaye ve 'n-Nihaye*, IV, 62.

⁴¹⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zadu'l Mead*, (Beyrût: Daru'l Kitabu'l Arabiyye, 2005), I, 41.

⁴¹⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye ve 'n-Nihaye*, IV,277.

⁴¹⁷ İbn Kesir, *el-Bidaye ve 'n-Nihaye*, IV, 62.

rivayetler bulunmaktadır. Hz. Ümmü Seleme'nin cenaze namazını Ebu Hureyre ya da Sa'd b. Zeyd'in kıldırıldığına dair rivayetler vardır.⁴¹⁸

1.1.6.3. Tebliğ Yolunda Yaşadıkları ve İslâm Dinine Hizmetleri

Hz. Ümmü Seleme Habeşistan hicretinin ardından Medine'ye de bir sürü cefa ve mihnetten sonra hicret etmeyi başarmış ve Medine'ye hevdec içinde hicret edip giren ilk kadın sâhabî sıfatını almıştır.⁴¹⁹ Hz. Ümmü Seleme Medine'ye hicretini şöyle anlatıyor: “Ebu Seleme Medine'ye gitmeye niyet ettiği zaman beni ve oğlumuz Seleme b. Ebi Seleme'yi de yanına alarak yola koyuldu. Mugire b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum'un adamları bizi gördükleri zaman, Ebu Seleme'nin gitmesine izin verdiler. Fakat beni ve oğlumuz hapsettiler. Bu durum bir seneye yakın bir müddet devam etti. Nihayet amcam benim halimi görüp, bana acıdı ve serbest bırakılmamı sağladı. Ben de oğlumla birlikte Medine'ye kocamın yanına gitmek için yola çıktım”⁴²⁰

Hz. Ümmü Seleme Kureys'in en üstün kollarından biri olan Mahzumoğullarına mensuptu. Mahzumoğulları, Hz. Resûl'e karşı harp sancağını taşıyanlar ve ona karşı çıkanlardı. Bu izdivaç ile Mahzumoğullarının kin ve öfkesi yok olmuştur. Hısmınlığın yerini dostluk almıştır.⁴²¹

Hz. Ümmü Seleme olgun, akıllı ve ibadete düşkün bir hanımdı. Allah Rasûlü, onu ve çocuklarını çok sevmiş, onları ehl-i beytten saymış ve onlara sahip çıkmıştır. Hz. Peygamber, ikindi namazı bitiminde hanımlarına yaptığı ziyaretlere Hz. Ümmü Seleme ile başlar, Hz. 'Âişe ile de bitirirdi. Hz. Ümmü Seleme, hanımlar arasında yaşca büyük olardı. Hz. Peygamberin Hz. Ümmü Seleme ile aynı kaptan yıkanması, Hz. 'Âişe'den sonra Hz. Ümmü Seleme'nin evinde iken vahyin gelmesi de Hz. Ümmü Seleme'nin Resûl'ün sevgisine mazhar olduğunun bir göstergesidir. Ehl-i Beytten saydığı çocuklarını da kendi çocukları gibi sevmiş, Hz. Ümmü Seleme'nin oğlu Seleme'yi, amcası Hz. Hamza'nın kızı Ümâme ile nikâhlamıştır.⁴²²

Hz. Ümmü Seleme, Müslümanların işleriyle yakından ilgilenirdi. Hz. Resûl'ün konuşmalarına dikkat kesilirdi. Günlerden bir gün evinde saçlarını taratırken Hz.

⁴¹⁸ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zadu'l Mead*, (Beyrût: Daru'l Kitabu'l Arabiyye, 2005), I, 44; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, III, 323.

⁴¹⁹ Ömer Rıza Kehhale, *A'lamun Nisa*, V, 222.

⁴²⁰ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, III, 169-170.

⁴²¹ Ali Muhammed Sallabi, *Siyer-i Nebi Medine Dönemi*, (İstanbul: Ravza Yay., 2016), 229

⁴²² Kazıcı, Hz. *Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, 205.

Peygamber'in mescidden “*ey insanlar*” diye seslendiğini duymuş ve saçlarını tarayan kadına “bırak sonra tararsın.” demiştir. Kadın, “O erkekleri çağırıyor, kadınları değil” dediğinde ona “Ben bir insanım, söylesene biz insan değil miyiz? diyerek Hz. Peygamber'i dinlemeye mescide gitmiştir.⁴²³ Anlaşıldığı üzere Hz. Ümmü Seleme annemiz, Peygamberimizin “*ey insanlar*” çağrısını işitince, kadın olarak kendisinin de bu hitaba dâhil olduğunu düşünmüş ve ona icabet buyurmuştur.⁴²⁴

Hz. Peygamber'in eğitim işinde görevlendirilen hanımlarından biri Hz. Ümmü Seleme'dir. Kendi kızı olan Zeynep başta olmak üzere birçok talebesi bulunmaktaydı. İbn Şebbe, seçkin bir hanım olarak bahsettiği Cesre'nin Hz. Ümmü Seleme ile birlikteliğini ve ondan hadis rivayet ettiğini söylemiştir. İbn Hanbel'in (ö. 241/855) Müsned'ine baktığımız takdirde Hz. Ümmü Seleme'den eğitim alan kadınların sayısının yirmiye yakın olduğunu görürüz.⁴²⁵ İbn Hanbel, Hz. Peygamber'in ahabından bir grup insanın Hz. Ümmü Seleme'ye müracaat edip ondan hadis öğrendiklerini belirtmiştir. Bu umumi deyişin yanında Abdurrahman ve Hz. Ömer gibi büyük sahâbîlerin de ondan bazı haberler aldıklarını aktarmaktadır.⁴²⁶

Hz. Ümmü Seleme, Mahzum kabilesine mensup olduğundan mütevellid bu kabileden inanmayanların, Müslümanlara bakış açısının değişmesinin arka planında bu izdivaç yatmaktadır. Bu kabileden olan meşhur komutan Halid b. Velid'in İslâm'a bu izdivacın akabinde girmesi bu tezi destekler vaziyettedir. Ayrıca kültür ve bilgi donanımlı bir kadın olan Hz. Ümmü Seleme'nin ilme de büyük hizmetleri olmuştur.⁴²⁷

Mekke'nin fethi esnasında Ebu Süfyan b. Haris ve Abdullah b. Ebî Ümeyye yolda Müslümanlar ile karşılaştılar. O ikisi Hz. Peygamber'in huzura çıkmak istedilerse de Hz. Peygamber kabul buyurmadı. Hz. Ümmü Seleme mantıklı ve tutarlıkla dolu konuşması ve güçlü imajıyla Hz. Peygamber'in huzuruna çıkmalarını sağladı. Daha sonra her ikisi de Müslüman oldular.⁴²⁸

Hz. Ümmü Seleme annemiz, ilmi konularda kafasını meşgul eden herhangi bir konuyu Resûl'e sormaktan çekinmezdi. Yine birgün Peygamberimize şu sorusunu

⁴²³ Ahmed bin Hanbel, *el Müsned*, 6/297; Müslim, *Fezâil*, 29.

⁴²⁴ İmam Nesâî, *Hadislerle Kadın*, trc. Hanifi Akın- F. Havva Özbey, (İstanbul: Tahlil Yay., 2019), 19.

⁴²⁵ Muhammet Yılmaz, *İbn Hacer'in Hocaları Bağlamında Kadın Hadisçiler*, (Araştırma Yay., 2008), 27.

⁴²⁶ İbn Hanbel, *Müsned*, III, 192.

⁴²⁷ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 284.

⁴²⁸ Yıldırım, *Hz. Ümmü Seleme*, (İstanbul: Siyer Yay., 2019), 81.

sormuŖtur: “Ey Peygamber! Allah’ın hicret konusunda kadınlardan bahsettiğini iŖitmiyoruz. Niçin bu mevzuda hep erkek kalıplar (müzekker) kullanılmıŖtır?”⁴²⁹ Onun bu suali üzerine Allah Ŗu âyeti indirmiŖtir: “*Sizden erkek olsun kadın olsun, hiçbirinizin amelini boŖa çikarmayacağım. Zaten siz birbirinizdensiniz.*”⁴³⁰ “Ey insanlar” buyruğunu ben de insanım beni de mescide çağırıyor diye algılayan annemiz kadın haklarının bir savunucusu gibi Resûl karşısında kadınların hakkını sormuŖtur. Allah yolunda evlerini, ailelerini bırakıp baŖka bir memlekete giden, yolda binbir zorlukla mücadele eden kadınların ismi anılmazken hep erkeklerden bahsedilmesi kadın olarak ona zor gelmiŖti. Nitekim Allah, âyet indirmek sûretiyle konuya açıklık getirmiŖtir.

Keskin bir zekâya sahip olup güzel danıŖmanlıđı olan bir kimseydi. Misver b. Mahreme (ö. 64/683) ve Mervan (ö. 65/685) anlatıyor: “Resûlullah, Hudeybiye Seferi için Medine’den çıktı... AnlaŖma metni yazıldıktan sonra Resûlullah sâhabîlerine dönerek, ‘*Kalkın, kurbanlarınızı kesip tıraŖ olun*’ buyurdu. Allah’a kâsem ederim ki aŖaptan hiç kimse Resûlullah’ın dediğini yapmadı. Bu yüzden aynı Ŗeyi üç defa tekrarladı. AŖaptan hiç kimse kalkmayınca Resûlullah, Hz. Ümmü Seleme’nin yanına gitti ve ona insanların tavrını anlattı. Hz. Ümmü Seleme, ‘Ey Allah’ın Resûlü! Sen onların harekete geçmesini mi istiyorsun? DıŖarı çık, hiçbir neferle görüŖme, deveni boğazla, berberini de çağır senin saçını tıraŖ etsin’ dedi. Resûlullah, Hz. Ümmü Seleme’nin söylediği gibi dıŖarı çıktı, sâhabîlerle konuŖmadı, devesini kesip saçlarını kesti. Buna Ŗahit olan aŖap kalktı, kurbanlarını kesip birbirini tıraŖ etmeye koyuldular.⁴³¹

Hz. Ümmü Seleme’nin tüm hayatı boyunca yaptıkları, yaŖadıkları bir tarafa Hudeybiye’deki tutumu, onun ne kadar akıllı, zeki ve problemlere anında çözüm üretebilen bir kiŖiliđe sahip olduğuna delilidir. Hz. Peygamber’e mantıklı önerilerde bulunması, meŖakkatin atlatılmasını ve belki de büyük bir faciadan dönülmesini sađlamıŖtır. Hz. Ümmü Seleme’nin verdiği tavsiye sayesinde Hz Peygamber ile aŖabının arası açılmadan iŖler düzene girmiŖtir.⁴³²

⁴²⁹ et-Taberî, *Câmiu’l-beyân*, II, 381

⁴³⁰ Âl-i ‘İmrân 3/195.

⁴³¹ Buhari, 6/273; İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, IV, 175-176.

⁴³² Yıldırım, *Hz. Ümmü Seleme*, 60.

Hz. Ümmü Seleme, her türlü ilmi konuda fetvalar veren sâhabîler arasında ön plana çıkan ilk hanım sâhabîlerden olmuştur.⁴³³ Yetim çocukları gözetirdi. Ümmü Seleme rivayete ediyor: “Resûlullah’a, ‘Ey Allah’ın Resûlü, Ebû Seleme’nin çocuklarına tasadduk ettiğimde bunun ecrini alabilecek miyim? Onları tabii ki dışarıda bir başlarına terk edecek değilim. Onlar aynı zamanda benim de çocuklarım’ diye sordum. Resûlullah, ‘evet, tasadduk edersen sevabını alırsın’ diye buyurdu.”⁴³⁴

Hz. Peygamber’in hakka yürüyüşünün ardından peygamber kadını olmanın onurunu korumuş; konumuna zarar verecek hiçbir davranış içine dâhil olmamıştır. İslâm tarihi literatüre baktığımızda, toplumda kâos ve bozgunculuğun olduğu dönemlerde, politikaya karışmamış, peygamber hanımı olduğunun verdiği mesuliyet ve vakarla hayatının sonuna kadar evinden çıkmamıştır. Yeri geldikçe “anne” sıfatı ile Hz. Osman’ı ve Muaviye’yi ikaz etmiştir. Cemel vakkası öncesinde arkadaşı Hz. ‘Âişe’yi, olayların içine girmesinin doğru olmayacağını bildirerek uyarmış ve kendisi bu tür şeylerden uzak durmuştur.⁴³⁵

1.1.7. Hz. Zeyneb binti Cahş

1.1.7.1. Hayatı

Hz. Muhammed’in (s.a.v) aynı isme sahip olan iki hanımından biri olan Hz. Zeyneb bint Cahş, anne tarafından Hz. Peygamberle akrabadır. Annesi Hz. Peygamber’in halası Ümeyme bt. Abdülmuttalib’dir. Baba tarafından soyu ise şöyledir; Zeynep bt. Cahş b. Riab b. Ya’mur b. Esed b. Hüzeyme’dir.⁴³⁶ Hz. Zeynep, Mekke’de 588 yılında doğmuştur.⁴³⁷

1.1.7.2. Hz. Zeyd İle Evliliği

Hz. Zeyneb, Resûl’ün akrabası olması hasebiyle onu yakından tanımaktaydı. Hz. Zeyneb, Kureyş’in aristokrat kesimindendi. Hz. Zeyd b. Hârise ise azat edilmiş bir köleydi. Hz. Peygamber Hz. Zeyd’i Hz. Zeyneb ile nikâhlamak istediği zaman hem Hz. Zeyneb’in hem de ailesinin bu izdivaca karşı gelmesinin nedeni Hz. Zeyneb’in hür ve aristokrat bir aileye mensup olmasıydı. Araplardaki yaygın bir geleneğe göre bir köle

⁴³³ Yaşar Kandemir, “Ümmü Seleme”, *DİA*, XLII, .328.

⁴³⁴ el-Buhârî, 11/443; Müslim, 3/80.

⁴³⁵ Yıldırım, *Hz. Ümmü Seleme*, 91.

⁴³⁶ Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*, VII, 285.

⁴³⁷ İbn ‘Abdülber en-Nemerî, *el-İsti’âb fî ma’rifeti’l-ashâb*, IV,306; İbn Hişam, *Sîretü’n-Nebî*, IV, 292.

azat edilse dahi eşrâfın kızları ile evlenemezdi.⁴³⁸ Hem bu yerleşmiş olan örfü yıkmak hem de Hz. Zeyneb'in bu izdivaca rıza göstermesi için bu âyet nâzil olmuştur: “Allah ve Resûlü bir işi emrettiğinde, hiçbir inanmış erkek ve kadının o işte tercih hakkı yoktur. Kim, Allah'ın ve Resûlünün emrine aykırı hareket ederse, kesinlikle apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.”⁴³⁹ Bu âyetin ardından Hz. Zeyneb gönlü onunla evlenmekten yana olmasa da isteksizce kabul etmiştir.⁴⁴⁰ Hz. Zeyd b. Hârise, nikâhlanacakları zaman O'na 10 dinar, 60 dirhem, bir başörtüsü, bir yorgan, bir zırh, 50 ölçek buğday ve 10 ölçek hurma mehir olarak vermiştir.⁴⁴¹ Bu izdivaç hicretten sonra gerçekleşmiş olup yaklaşık bir sene kadar devam etmiş, fakat çok geçmeden boşanmayla sonuçlanmıştır.⁴⁴²

1.1.7.3. Hz. Muhammed İle Evliliği

Taberi izdivaç hakkında şunları rivayet etmektedir: “Rasulullah Zeyd b. Harise'yi halasının kızı Zeynep bt. Cahş ile nikâhlamıştı. Bir gün Rasulullah Zeyd'i aramaya çıktı. (Zeyd'in) kapısında bir örtü bulunuyordu. Rüzgâr örtüyü açtı, (Zeynep) açık bir halde odasında oturuyordu. Rasulullah onun güzelliğinden etkilendi. Durum böyle olunca diğeri (Zeyd) bundan hoşlanmadı ve Rasulullah'a gelerek eşinden ayrılmak istediğini belirtti. (Rasulullah), “hayırdır, bir şeyden mi şüphelendin” diye sordu. (Zeyd), “hayır ya Rasulullah, hiçbir şüpheye düşmedim ve ondan hayırdan başka bir şey de görmedim” dedi. Bunun üzerine Rasulullah ona; “Eşini tut ve Allah'tan kork” dedi. İşte Allah'ın; “Allah'ın açığa çıkartacağını gizleyerek Allah'ın ve senin kendisine nimet verdiğin kimseye; ‘Allah'tan kork ve eşini tut’ dediği zaman sözünün konusu budur. “İçinde gizlediği şey, Zeyd boşadığı takdirde kendisinin Zeynep ile nikâhlanacağını bilmesidir.”⁴⁴³

“Hani, Allah'ın, hem Allah'ın hem de senin ihsanda bulunduğun kişiye [yani evlâtlığın Zeyd b. Hârise'ye]: “Allah'a karşı dikkatli hareket et ve eşinle iyi geçin.” diyordun; böylece, Allah'ın eninde-sonunda açığa çıkaracağı şeyi insanlardan çekindiğin için gizliyordun! Oysa, kendisinden korkmana Allah daha lâyıktı. İşte, Zeyd eşiyile beraberliğini kesin olarak sona erdirince, seni onunla evlendirdik ki,

⁴³⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VI, 317.

⁴³⁹ Ahzâb 33/36.

⁴⁴⁰ et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, VI, 180.

⁴⁴¹ İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, IV, 145.

⁴⁴² et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, VI, 181; İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, IV, 145.

⁴⁴³ et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, VI, 181; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* VI, 318.

evlâtlıklarının kesin olarak ayrıldıkları eşlerini nikâhlayacak müminler açısından bir sakınca olma[dığı net olarak anlaşıl]sın. Allah'ın emri daima yerine gelmiştir.”⁴⁴⁴

Bu âyetle Allah, yanlış bir âdeti ortadan kaldırmak için, Hz. Zeyneb ile Hz. Peygamberi nikâhlamıştı. Bunu duyan Hz. Zeyneb, çok sevinmiş ve şükür namazı kılmıştır. Hz. Zeyneb, Allah'ın kendisini, Hz. Peygamberle evlendirmiş olmasına çok sevinmiş, diğer hanımlara karşı, “Sizi Peygamber ile aileleriniz evlendirdi. Hâlbuki beni yedi kat göklerdeki Yüce Allah evlendirdi,” diyerek sevincini dile getirmiştir. Hz. Resûl'e de “Diğer hanımlarının sana karşı nazlanamayacağı üç şeyle nazlanabilirim,” demişti. Bunlar; benim ve senin ceddin aynıdır. Beni sana nikâhlayan Allah'tır. Aradaki elçi Ruhu'l Kudüs'tür”⁴⁴⁵ demiştir.

Hz. Peygamber vefat ettikten sonra kendisine en evvel kavuşan kadınıydı. Hicretin 20. yılında⁴⁴⁶ vefat eden Zeynep bt. Cahş, 53 yaşlarındaydı.⁴⁴⁷ Tabutu ilk olarak kullanan kişidir. Tabutu Esmâ bt Umeys el-Has'amiyye tarafından yapılmıştır. Hicret yurdu Habeşistan'da bulunurken orada tabut yaptıklarına şahit olmuştur. Hz. Zeyneb vefat ettiğinde tabutu kullanmıştır.⁴⁴⁸

1.1.7.4. İslâm Dinine Hizmetleri ve Günümüz Hanımlarına Mesajlar

Hz. Zeyneb binti Cahş güzel, akıllı, ibadete düşkün salih bir hanımdı. Çokça namaz kılan, oruç tutan ve sadaka veren bu hanım, cömertliği ve yardımseverliği ile de şöhret bulmuştu. Çalışarak, deri tabaklayarak rızkını kazanmış, kazandığını da Allah yolunda, fakirlere tasaddukta bulunarak harcamıştır.⁴⁴⁹

Namaz kılmayı çok seven Hz. Zeyneb, mescitte iki direk arasına bir ip çekmişti. Peygamberimiz mescide girdiğinde, iki direk arasındaki çekilmiş ipi sorunca, sâhabîler, “Bu Zeynep'in ipidir. Zeynep namazda ayakta durmaktan yorulunca bu ipe tutunur,” demişlerdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Hayır, bu ipi çözünüz. Sizden biriniz zinde ve kuvvetli oldukça namaz kılsın, yorulunca da otursun,” buyurmuştur.⁴⁵⁰

⁴⁴⁴ Ahzâb 33/37.

⁴⁴⁵ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, III, 466; Buhari, *Tevhid*, 21.

⁴⁴⁶ İbnü'l-Esir, *Usdu'l-Ğabe*, VII, 128; İbn Kesir, *Bidaye*, IV, 253.

⁴⁴⁷ İbn 'Abdülber en-Nemerî, *el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, IV, 309; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zadu'l Mead*, (Beyrût: Daru'l Kitabu'l Arabiyye, 2005), I, 44.

⁴⁴⁸ el-Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VII, 285.

⁴⁴⁹ Şelübî, *Allah Rasûlü'nün Örnek Aile Hayatı*, 55.

⁴⁵⁰ Müslim, *Sahih*, *Salâtu'l-Müsâfirîn*, 219.

Hadisin sebebi vürudundan da anlaşıldığı üzere dinde ayakta namaz kılamayacak kadar halsiz bir kişiye nasıl davranılması gerektiği bildirilmiştir.

Nikâhta denklik, soy ile değil ancak din birliği ile olur. Soylu bir kadın olan Hz. Zeynep ile azatlı köle olan Hz. Zeyd'in izdivaçları bunun apaçık delilidir. Peygamberimiz de bu hususta şöyle buyurmaktadır: “Size ahlakı ve dini hoşunuza giden biri geldiği zaman onu evlendirin.”⁴⁵¹ Günümüzde evlenecek kız ve erkek arasında gerek maddi gerekse eğitim düzeyi ve toplumsal statüleri bakımından birbirlerine yakın olmaları göz ardı edilememelidir. İçinde bulunduğumuz sosyal şartlarda bu hususlara riayet etmenin dinimizce öngörülen nikâhta eşitlik ilkesine de ters düştüğü söylenemez.⁴⁵²

Evlilikte anlaşmazlık baş gösterip dinî ölçüler çerçevesinde birlikteliğin devam ettirilmesinin mümkün olmayacağı anlaşıldığında doğru olanın, birbirlerine zarar verme yerine, Hz. Zeyd ile Hz. Zeyneb'in boşanmaları gibi çiftlerin güzellikle ayrılmalarıdır.

“*Neticede, Zeyd eşini boşayıp onunla ilişkisini kestikten sonra, Biz onu sana nikâhladık...*”⁴⁵³ âyetinin tefsirinde şöyle denilmiştir: Allah bu âyeti indirmek suretiyle bunu, yani Hz. Zeyneb ile evlendirdiğini bildirince, Hz. Peygamber (s.a.v) Zeyneb'in yanına izinsiz, akitsiz, mehir belirlemeden girdi. Bu özel durum Müslüman âlimlerin icmasıyla, Hz. Peygamber dışında, başka hiç kimsenin ortak olamayacağı hususiyetlerinden biridir.⁴⁵⁴

İbnü'l Hacer, “Kim Allah'a tevekkül ederek tüm meşguliyetini O'na havale ederse Allah, ona hem dünya hem de ahiret yurdu için en hayırlı yolu gösterecektir. Zira Hz. Zeynep binti Cahş, Peygamberimiz ile izdivacı hususunda önce istihare yaparak Allah'a tevekkül etmiş, sonunda da Peygamberimiz'in kadını ve mü'minlerin annesi olma şerefine nail olmuştur.”⁴⁵⁵ demektedir.

Hz. 'Âişe'den gelen bir rivayette, Peygamber hanımları O'na: “Hangimiz sana en çabuk kavuşacak” diye sorduklarında, Allah Resûlü, “Kolu en uzun olanınız,” diye cevap vermişti. Hanımlar bir kamış alarak kollarını ölçmüşlerdi. Sonunda Hz. Sevede

⁴⁵¹ İbn-i Mace, *Sünen-u İbn-i Mâce*, Kitâbu'n-Nikâh, I, 632.

⁴⁵² Aruk, *Kur'ân'da Kadın Kıssaları*, 137.

⁴⁵³ Ahzâb 33/37.

⁴⁵⁴ Abdülkerîm Zeydân, el-Mufassal, “*Mezheplere Göre Bütün Yonleriyle Kadın ve Aile Fikhi Ansiklopedisi*,” (İstanbul: Mirac Yay., 2019), XV, 187

⁴⁵⁵ İbnü'l-Hâcer, *Fethu'l-Bârî*, VIII, 385.

kolu en uzun olan çıktı. Hz. ‘Âişe diyor ki, “Sonradan öğrendik ki kolu uzun demekten maksat, çok hayır yapmış. Zeynep içimizden Rasûlullah’a en çabuk kavuşan oldu. Sadaka vermeyi çok severdi.”⁴⁵⁶

1.1.8. Hz. Cüveyriyye

1.1.8.1. Hayatı

Hz. Peygamber’in, sevgisine mazhar olmuş bir diğer hanımı Cüveyriyye’dir. Asıl adı Berre olmakla birlikte, Hz. Peygamber kendisine Cüveyriyye adını vermiştir.⁴⁵⁷ Sahâbe ise onu, “Kavmi için kendisinden daha hayırlı ve bereketli başka bir kadın bulunmayan” kimse diye vasıflandırmıştır.⁴⁵⁸ Onun soy kütüğü şu şekildedir: Cüveyriyye bt. Hâris b. Ebi Dırar b. Habib b. Aiz b. Malik b. Cezme el-Huzaiyye’dir.⁴⁵⁹

1.1.8.2. Hz. Muhammed ile İzdivacı

Henek harbi için düşman kuvvetleri harekete geçtiği zaman, Müstalıkoğulları da Müslüman ordusuna karşı taaruz için gerekenleri yerine getirmekteydi. Durumu işiten Allah’ın Peygamberi onlar harekete geçmeden evvel ani bir baskın gerçekleştirmiştir. Muvaffak olan İslâm ordusu birçoğunun kadın ve çocuklardan oluştuğu yüzlerce tutsak edinmiştir. Tutsaklar gazveye katılan Müslümanlar arasında paylaşılmıştır. Esirler arasında bulunan Mustalıkoğullarının başkanının kızı olan Hz. Cüveyriyye, Hz. Peygamber’in huzuruna çıkarak Müslüman olduğunu söyledi. Ve Peygamberden tutsaklıktan kurtulması için ödemesi gereken fidye için yardım talebinde bulunmasıyla Peygamber onun fidyesini ödemiştir. Ardından ona izdivaç için teklifte bulunur. Hz. Cüveyriyye aldığı teklifi kabul edip Hz. Peygamber ile nikâhlanınca Müslüman askerler, ellerindeki Hz. Cüveyriyye tarafından olan akrabaları, yani Müstalıkoğullarının esirlerini hürriyetlerine kavuştururlar. Bu izdivaç Müslümanlar ile Müstalıkoğulları arasındaki düşmanlığı dostluğa çevirmiştir.⁴⁶⁰ Bir rivayete göre Hz. Cüveyriyye’nin babası Huzaa meliki Haris daha sonra gelip Müslüman olduğunu

⁴⁵⁶ Müslim, Sahih, Fedâilu’s-Sahâbe, 101.

⁴⁵⁷ Kazıcı, *Hz. Muhammed’in Aile Hayatı ve Eşleri*, .273.

⁴⁵⁸ İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, VIII, 49.

⁴⁵⁹ en-Nemerî, *el-İsti’âb fî ma’rifeti’l-ashâb*, IV,251; Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*, VII, 286.

⁴⁶⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zadu’l Mead*, (Beyrût: Daru’l Kitabu’l Arabiyye, 2005), I, 41; İbn İshak, *Sîretü İbn İshâk*, s. 263; İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, V, 292-293.

söylemiştir. Rasûlullah, ondan kızı Hz. Cüveyriyye'yi istemiş ve onunla nikâhlanmıştır.⁴⁶¹

Hz. Cüveyriyye'nin ne zaman vefat ettiğine dair tam bir görüş birliği mevcut değildir Abdullah b. Ebu'l-Edyan'dan gelen habere göre Hz. Cüveyriyye, hicretin 56. yılında Rebiülevvel ayında yetmiş beş yaşlarındayken hakka kavuşmuştur. Başka bir habere göre vefat yeri Medine olup hicretin 50. yılında altmış beş yaşlarında vefat etmiştir.⁴⁶²

1.1.8.3. İslâm Dinine Hizmetleri ve Tebliğde Rolü

Allah'ın Resülünün zevcesi bulunan Hz. Cüveyriyye'nin savaş sonucunda yakınları ve kabile mensupları esir olarak Müslümanların elindeydi. Müslümanlar "Peygamberin eşinin ailesini nasıl olur da elimizde ve zimmetimizde köle olarak bulundurabiliriz?" dediler ve ellerinde ne kadar aynı kabilede esir varsa kepsini mü'minlerin annesi Hz. Cüveyriyye için azad edip hürriyetlerine kavuşturdular. Allah'ın Resülü'nden ve sahâbe-i kiramdan bu üstün insanlık anlayışını ve müsamahayı gören Beni Mustalik kabilesi mensupları toptan müslüman olarak Allah'ın dinine girdiler. Bir müddet önce inkârın karanlığında bocalarken, bu hamaset tablosu karşısında İslâm'ın aydınlığına eriştiler.⁴⁶³

Allah Resûlü'nün Hz. Cüveyriyye ile evliliği hem kendisi hem yakınları hem de bütün kavmi için bereketli olmuş, toptan müslüman olmalarına ve kölelikten kurtulmalarına vesile olmuştur. Kendi kavmi için en hayırlı olan mü'minlerin annesi Hz. Cüveyriyye olmuştur.

Hz. 'Âişe dedi ki: Resûlullah'ın onunla izdivaç yapmasıyla Beni Mustalik'ten yüz âile azad edildi. Kavmi için bereket yönünden o hanımdan daha bereketli bir kadını tanımıyorum.⁴⁶⁴

Hz. Cüveyriyye, Allah'a ve Rasûlü'ne son derece bağlı, çokça namaz kılan, oruç tutan ve Allah'ı anan salih bir hanımdır. Onu Allah'a ve Rasûlü'ne böyle sağlam bir sevgi ve itaatle bağlayan, Allah Rasûlü'nün ona olan sevgisi ve yardımcıydı. Hz.

⁴⁶¹ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, V, 292-293; İbn Hişam, *Sîretü'n-Nebî*, IV, 240.

⁴⁶² en-Nemerî, *el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, IV,254; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, VIII, 49.

⁴⁶³ Sabunî, *Peygamberimiz Niçin Çok Evlendi*, 44.

⁴⁶⁴ İbn Hişam, *Sîretü'n-Nebî*, III, 241.

Peygamber bazen onun bolca yaptığı nafilelerine müdahalede bulunurdu.⁴⁶⁵ En etkili rol örnek kişinin yaptığı fiillerdir. Hz. Cüveyriyye'ye, farz ibadetlerinin yanında nafile ibadetlerle de kendini aşırı meşgul etmesi sonucunda Resûl Ekrem müdahale etmiştir. Burada kişi âhiret hayatı için, rıza-yı ilâhi için ibadetlerini yaparken aynı zamanda dünya hayatını aksatmaması gerektiği vurgulanmıştır. Her şeyin fazlası kişiye, zarardır bu ibadet bile olsa. Orta yolda olmak gerekir.

Hz. Cüveyriyye birgün kendi namazgâhında bulunuyorken, Rasûlullah sabah namazını kılmasının ardından yanından ayrılmıştı. Kuşluk vakti geçtikten sonra dönmüş ve ona, “Hâlâ oturup tesbih mi çekiyorsun” diye sormuş, o da “Evet” cevabını verince, Hz. Peygamber: “Sana sabahtan şimdiye kadar yaptığın tesbihlerin tamamına eşit sevaba vesile olacak bir tesbih öğreteyim” demişti. “Üç defa Allah'ı yarattıkları sayısınca tesbih ederim, üç defa rızası için tesbih ederim, üç defa arşının ağırlığına tesbih ederim, üç defa da Allah'ın kelimelerinin mürekkebi kadar tesbih ederim, de” buyurmuştur.⁴⁶⁶

1.1.9. Hz. Safiyye

1.1.9.1. Hayatı

Kaynaklarda Hz. Safiyye'nin soy kütüğü şöyle verilmektedir: Safiyye bt. Huyey b. Ahteb b. Sa'ye b. Âmir b. Ubeyd b. Ka'b b. Hazrec b. Ebi Habib b. Nadir b. Nuhham b. Yenhum. Annesi ise Berra bt. Samuel'dir. O da Beni Kureyza kabilesine mensuptur.⁴⁶⁷

Hz. Safiyye, Hz. Peygamberle olan izdivacından önce iki izdivaç geçirmiştir. Yahudi liderinin kızı olduğundan ötürü yaptığı evlilikleri de kavmi arasındaki önemli şahsiyetlerle gerçekleştirmiştir. İlk evliliğini Beni Nadir'den Sellâm b. Mişkem b. Hakem b. Hârise b. el-Hazrec b. Ka'bel Kurezî ile gerçekleştirdi. Daha sonra Sellam'dan boşanan Hz. Safiyye, ikinci izdivacını amcasının oğlu Kinâne b. Rebi' b. Ebî'l Hukayk en-Nadrî ile gerçekleştirmiştir.⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ Müslim, Zikr ve Dua, 19; İbni Mâce, Edeb, 56; Kavuştu, “Hz. Muhammed'in Aile Reisi Olarak Örnek Şahsiyeti”, 76.

⁴⁶⁶ Müslim, Sahih, Zikr ve Dua, 79.

⁴⁶⁷ en-Nemerî, *el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, IV,337; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, VIII, 46.

⁴⁶⁸ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, IV, 196; V, 292-293.

1.1.9.2. Hz. Muhammed ile Evliliği

Hicretin yedinci senesinde Hayber gazvesi dönüşü Müslümanlar daha o mekânı terk etmeden, Hz. Peygamber Yahudi kabileninden Benî Nadîr'in reisinin kızı olan Hz. Safiyye ile nikâhlanmıştır. Bu izdivacın da arka planından Hz. Peygamber'in Yahudi kavimlerle akrabalık yaparak onların İslâm dinine karşı olan ön yargılarını yıkmak niyeti çıkarılabilir.⁴⁶⁹ Ayrıca Hz. Safiyye'nin, Kurayza ve Nadir Yahudilerinin reisinin kızı olması onun diğer tutsaklar gibi kabul edilip herhangi bir kişiye verilmesini münasip kılmamıştır.⁴⁷⁰

Hz. Safiyye, Peygamberin yanına getirildiğinde, Hz. Nebi ona İslâm dinini tebliğ etti. Dine girmek için zorlamadığını, bilakis eğer İslâm dinini seçecek olursa onunla nikâhlanacağını, Yahudi dininde kalmak isterse de onu azat edip kavmine göndereceğini aktardı. Hz. Safiyye ise: Sen beni daha İslâm dinine davet etmeden evvel, konak yerine geldiğinde, ben İslâm dinine girmeyi arzulamış ve seni tasdiklemiş bulunuyordum. Benim ne Yahudi dininde bir emelim bulunuyor ne de Hayber'de bir babam ve kardeşim vardır. Sen beni küfür ile İslâmîyet'ten birini seçmekte serbest bırakıyorsun! Allah ve Resûlü bana azat edilmemden ve kavmimin yanına geri gitmekten daha hoş gelir! Evet! Allah'ı ve Resûlünü tercih etmekteyim.⁴⁷¹

Başka bir rivayete göre bu izdivaç şu şekilde olmuştur: Hz. Safiyye'nin önceki evliliği amcaoğlu Kinane b. Ebi Hukayk ile gerçekleşmişti. Harpte öldürüldüğünde Hz. Safiyye dul kalmıştı. Rasûlullah ile karşılaştıklarında, Hz. Resûl, Hz. Safiyye'nin yanağındaki tokat izini gördü. Ona: 'Bu nedir?' diye sorunca Hz. Safiyye şöyle cevap verdi: 'Rüyamda ayın Medine tarafından çıkıp geldiğine ve kucağıma düştüğüne şahit oldum. Bu rüyamı amcamın oğluna (kocama) anlattığımda o bana tokat atıp dedi ki: "Sen Medine hükümdarıyla nikâhlanmak mı istiyorsun?" dedi, işte bu iz, o tokattan kalmadır.'⁴⁷² İslâmı kabul eden Hz. Safiyye'nin Hz. Nebi ile nikâhları kıyıldı.

⁴⁶⁹ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, IV, 185-187; İbn Hişam, *Sîretu'n-Nebî*, IV, 280.

⁴⁷⁰ el-Buhârî, "Salât", 12; Müslim, "Nikâh", 1044; İbn İshak, *Sîretu İbn İshâk*, s. 264; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VII, 286

⁴⁷¹ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zadu'l Mead*, Daru'l Kitabu'l Arabiyye, Beyrût, 2005, I, 43.

⁴⁷² İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, VIII, 46; İbn Hişam, *Sîretu'n-Nebî*, III, 281.

H. Safiyye, h. 50 yılın Ramazan ayında Medine’de hakka kavuşmuştur. H. Safiyye’nin cenaze namazını Muaviye kıldırılmıştır. Baki’ mezarlığına diğer peygamber hanımlarının yanına defnedilmiştir.⁴⁷³

1.1.9.3. İslâm Dinine Hizmetleri ve Tebliğde Rolü

H. Safiyye, kendisinin Yahudi bir ailenin kızı olmasından dolayı bu durumun sürekli dile getirilmesinden çekinmekteydi. Bu durum onu üzüntü ve kedere boğmaktaydı. H. ‘Âişe ile H. Hafsa, kendilerinin Kureyş’in aristokrat ailelerinin kızlarının bir ferdi olmakla kalmayıp Allah Resûlününe akraba olduklarını, bu sebeple kendilerinin daha faziletli olduklarını söylemekteydi. H. Safiyye’nin ise bir sığıntı olduğunu yüzüne vurmaktaydılar. Bir gün H. Safiyye, üzüntü ve kederle dolmuş vaziyette Peygamberin huzuruna çıkmıştır. H. ‘Âişe ile H. Hafsa’nın kendisi ile ilgili sarf ettikleri sözleri aktarıp iki hanımın durmaksızın kendilerinin erdemli ve seçkin hanımlar olduğunu tekrarlamakta olduğunu Peygambere anlatarak yakındı. Durum için Allah Resûlü ona: “Siz ikiniz benden nasıl hayırlı olursunuz ki, kocam Muhammed, babam Harun, amcam da Mûsâ’dır, deseydin ya” diyerek kendisini tesellide bulunmuştur.⁴⁷⁴

H. Safiyye, ibadet, takva, zahidlik, iyilik ve sadaka verme yönünden hanımların rol modeliydi.⁴⁷⁵ Diğer peygamber hanımlarında olduğu gibi H. Safiyye de hayırda yarışanlardandı. Yoksulu ve düşkünün gözetirdi. Bolca sadaka verip buna teşvik ederdi. Cömertlik timsali bir hanım olan H. Safiyye, yaşarken kendisine ait olan bir evi sadaka olarak vermişti. Medine’de bulunan bu ev, H. Safiyye’nin vefatının ardından Muaviyye tarafından satın alınmıştır.⁴⁷⁶

H. Safiyye haksızlığa katlanamıyordu. Ne zaman haksızlığa uğrayan bir kişiyi görse olaya müdahale ederdi. Zalimi, eliyle, diliyle uyarırdı; olmadı kalbiyle buğz ederdi. Duruma misal olarak, H. Osman’ın h.35 yılında Medine’de muhasara edilip çok zor anlar yaşadığına şahit olan H. Safiyye onun tarafında bulunmuş, hatta yanına giderek onunla konuşmak istemişse de muvaffak olamamıştır. Kendi evi ve H.

⁴⁷³ İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, VIII, 46.

⁴⁷⁴ İbn ‘Abdülber en-Nemerî, *el-İsti‘âb fî ma‘rifeti’l-ashâb*, IV,339.

⁴⁷⁵ İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, VIII, 46.

⁴⁷⁶ Kazıcı, *İslâm Müesseseleri Tarihi*, (İstanbul: Kayıhan yay, 1991), 93-94.

Osman'ın evi arasında bir geçidi kullanarak gizlice su ve yemek taşımıştır.⁴⁷⁷ Bu hareketiyle zülüm karşısında susmadığını, elinden geleni yaparak cesaretini sergilemiştir.

Kültürü ve ilmî birikimi ile sâhabîleri harmanlıyordu. Birçok kimsenin itimat ettiği bir kişi olarak ilmi meselelerde ona müracaat ederdi. Bu müşavereye örnek olarak: Suheyra bint Ceyfer, hac farızasını eda edip de Medine'ye dönerken Hz. Safiyye'ye uğradı. Uğradığında gördü ki Kufeli kadınlar gelip kendisine ilmi meseleler hakkında soruyorlardı. Hz. Safiyye de kendisine sorulan sorulara, âyet ve hadislerden delillerle cevaplar vermekteydi. Örneğin, içki ile ilgili sorulan bir soruya Resûlullah'ın içkiyi yasakladığını söyleyerek olayın sebeplerini Kur'ân ve sünnetten getirdiği burhanlarla cevaplamıştır.⁴⁷⁸

İbadete düşküdü. Mescitte namaz kılar ve kadınlarla birlikte cemaatlere katılırdı. Hanımlara önderlik yapardı. Peygamber hanımı olan Hz. Safiyye bint-i Huyey gibi bazı hanımların Cuma namazını cemaatle kılmaları günümüzde kadınların camiye girmesini hoş görmeyen ve Cuma namazında kadınlara yer ayırmayan erkeklere bir cevap niteliğindedir.⁴⁷⁹ Bu da kadınların namaz için camiye gidebileceklerine delildir.

1.1.10. Hz. Ümmü Habibe

1.1.10.1. Hayatı

Gerçek ismi Remle olan Ümmü Habibe'nin babası Mekke'nin lideri Ebu Süfyan'dır. Kaynaklara göre baba tarafından soyu Remle bt. Ebi Süfyan Sahr b. Harb b. Ümeyye b. Abdi's-Şems b. Abdimenaf b. Kusay b. Kilab b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Galib b. Fihri b. Malik el-Ümeviyye el-Kureyşi'ye dayanmaktadır. Annesi tarafından soyu ise Safiyye bt. Ebu'l-As dayanmaktadır.⁴⁸⁰

Hz. Ümmü Habibe'nin ilk izdivacı Hz. Peygamber'in halası Ümeyme bnt. Abdülmuttalib'in oğlu Ubeydullah b. Cahş b. Riab b. Ya'mur el-Esedi ile gerçekleşmiştir.⁴⁸¹

⁴⁷⁷ İbn Sad, *Tabakat*, VIII,128

⁴⁷⁸ Sabuncu, *Hz. Safiyye Bint Huyey*, 66.

⁴⁷⁹ Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Konular*, 93.

⁴⁸⁰ İbn 'Abdülber en-Nemerî, *el-İsti'âb fî ma 'rifeti'l-ashâb*, IV,296; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VII, 285.

⁴⁸¹ İbn 'Abdülber en-Nemerî, *el-İsti'âb fî ma 'rifeti'l-ashâb*, IV, 297; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, III, 67.

Hiz. Ümmü Habibe, tebliğin başlangıcında İslâm'ın en azılı düşmanlarından birisi olan Ebû Süfyan'ın kızıydı. İslâm dini gelmeden evvel haniflerden olan Hiz. Ümmü Habibe, İslâm dinini ilk kabul edenlerden biridir. Mekke'deki işkenceye karşılık refiki ile beraber Habeşistan yurduna hicret etmiştir.⁴⁸² Eşi bir zaman sonra, İslâm'dan irtidat ederek Hristiyanlığa girmiş ve Hiz. Ümmü Habibe'ye de dinini değiştirmesi konusunda baskı ve zulümde bulunmuştur. Bu cesâret timsâli kadın bütün eziyetlere rağmen İslâm'dan vazgeçmemiş ve sonunda eşinden boşanmıştır. Ubeydullah, Habeşistan'da bulunan diğer Müslümanlara yönelik de Hristiyanlık propagandası yaparak İslâm adına ileri geri konuşmaya başlamıştır.⁴⁸³ Cahilliye döneminde çok içmesiyle bilinen Ubeydullah giderek kendini içkiye vermiş ve bu durumu ölünceye kadar sürmüştür. Sarhoş haliyle gezinirken suya düşüp boğularak ölmüştür.⁴⁸⁴

1.1.10.2. Hiz. Muhammed ile Evliliği

Habeşistan'da yalnız başına kalan Hiz. Ümmü Habibe, Mekke'ye müşrik olan babasının yanına da dönmemiştir. Hiz. Ümmü Habibe'nin bu zor durumunu duyan Allah Rasûlü, Necaşi'ye mektup yazarak Hiz. Ümmü Habibe'yi kendisine nikâhlanmasını istemişti. Bu isteği severek yerine getiren Necaşi, Hiz. Ümmü Habibe'ye Hiz. Peygamber yerine mehrini vermişti. Çok değerli hediyelerle onu sevindirmiştir.⁴⁸⁵ Resûlullah'ın hanımları arasında Hiz. Ümmü Habibe'den fazla mehir alan yoktur. Necaşi, Hiz. Ümmü Habibe'ye 400 dinar mehir vermiş, ayrıca birçok hediyelerle de donatmıştır.⁴⁸⁶

Ebû Süfyan, kızının kendi bilgisi ve izni olmaksızın, Hiz. Peygamberle evlendiğini duymuş, buna rağmen kızına kızmayarak, Hiz. Peygamber için, "O reddedilemeyecek bir erkektir" demiş, böylece bu evliliği tasvip etmiştir.⁴⁸⁷

Allah Resûlü ile dört sene evli kalan Hiz. Ümmü Habibe, Resûlullah'ın vefatının ardından zâhidâne bir hayât yaşamıştır. Peygamberden sonra otuz dört yıl

⁴⁸² İbn İshak, *Sîretu İbn İshâk*, 259; el-Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, III, 459.

⁴⁸³ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, IV, 143.

⁴⁸⁴ Peköz, *Hiz. Ümmü Habibe*, 53.

⁴⁸⁵ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, IV, 143; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, III, 459.

⁴⁸⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zadu'l Mead*, (Beyrût: Daru'l Kitabu'l Arabiyye, 2005), I, 42; İbn İshak, *Sîretu İbn İshâk*, 259.

⁴⁸⁷ Şelûbî, *Allah Rasûlü'nün Örnek Aile Hayatı*, 79.

yaşamıştır. Hicri 44 senesinde yetmiş beş yaşlarındayken kardeşi Muaviye'nin hilafeti (41–60/661–680) döneminde Medine'de hakka yürümüştür.⁴⁸⁸

1.1.10.3. Din Uğruna Yaşadıkları ve Tebliğdeki Rolü

Hz. Ümmü Habibe, İslâm'ın ilk yıllarında Müslüman olup, İslâm uğruna her türlü fedakârlığa katlanmak zorunda kalan ender hanımlardandı. İslâm mücadelesinde Hz. Ümmü Habibe'yi ender kılan husus ise yaşadığı sıkıntıların çeşitli olmasıdır. O, İslâm'a karşı olanlarla topyekûn mücadele etmiştir. Kendisi Mekke'nin önde gelen ailelerinden Ümeyyeoğulları'na mensuptur ve üstelik Mekke'nin müşrik liderlerinden, Ümeyyeoğulları'nın kabile başkanı olan Ebû Süfyan'ın biricik kızıdır.⁴⁸⁹

Hz. Ümmü Habibe inancı uğruna geride her şeyini bırakıp, üstelik hamile haliyle Habeşistan'a hicret etmiştir. Orada eşinin irtidat etmesi sonucu ona yapılan tüm eziyetlere rağmen dininde sabit kalmıştır.⁴⁹⁰

Ebû Sâlih'in aktardığına göre İbn Abbâs: *“Belki Allah, sizlerle onlardan kendilerine karşı düşmanlık besledikleriniz arasında bir sevgi bağı kılar.”*⁴⁹¹ buyruğunu tefsir ederken: *“Allah'ın aralarında yaratmış olduğu sevgi, Hz. Peygamber'in Ebû Süfyan'ın kızı Ümmü Habibe ile nikâhlanmasıdır. O, müminlerin annesi olurken Muâviye de müminlerin dayısı oldu”* dedi.⁴⁹² Evlilikleri Kureyş'in önde olan kabilesinin Müslüman olmasını sağlamıştır. Evlilikten sonra Ebu Süfyan hâne-i saadete rahatlıkla girip çıkma avantajına sahip olmuştur ki bu da İslâm'a bakış açısını değiştirmiştir. İslâm düşmanı Mekke'nin lideri konumundaki babanın (Ebû Süfyân) kalbindeki mührü kırılarak İslâm ile tanışmasına vesile olmuştur. Geleceğin Emevi devletinin temelini atanlar bu izdivaçla İslâm dinine karşı bakış açılarını değiştirmiş ve Müslüman olmuşlardır.

Hz. Ümmü Habibe ile Resûl arasında kıyılan bu nikâhın şu konularda örnek teşkil edebileceği söylenebilir: Birincisi, Müslüman bir hanımın müşrik olan babasının haberi olmaksızın evlenebilmesi uygundur. İkincisi, tarafların birbirini görmeksizin

⁴⁸⁸ İbn 'Abdülber en-Nemerî, *el-İsti'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*, IV, 299; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, IV, 144.

⁴⁸⁹ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, III, 459.

⁴⁹⁰ İbn Sad, *Tabakat*, VIII, 96; Uraler, *Ümmü Habibe'nin Rivayetleri*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi YL Tezi, 1990), 26.

⁴⁹¹ Mümtehan, 60/7.

⁴⁹² Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, III, 459.

vekâlet verme yoluyla evlenebilmeleri ve taraflardan biri veya her ikisi nikâh kıyılan şehirde bulunmadığı halde nikâhlarının kıyılabilmesi câizdir.⁴⁹³ Peygamber hanımlarının yaşam tarzları, yaptıkları herhangi bir fiil veya söyledikleri söz geleceğin hanımları için örnek olmaktadır.

Hicri yedinci yılda vuku bulan bu olay, Hz. Ümmü Habibe'nin dine büyük bir heves ve istekle bağlanışının mükâfatıydı. Bu evlilik, Hz. Ümmü Habibe'nin babası olan Ebu Süfyan'ın daha Müslüman olmamışken Hz. Peygamber'e olan kin ve husumetinin azalmasına yol açmıştır. Bu nikâhın ardından Ebu Süfyan'ın, Hz. Peygamber ve Müslümanlara karşı yavaş yavaş yumuşadığı görülür. Arap örf ve âdetlerine göre kendisiyle evlenmek istenen kadın için önce babasına yoksa amcasına veya amcasının oğullarına müracaat edilirdi. Ancak, Peygamber'in Hz. Ümmü Habibe ile izdivacının gerçekleştiği zamanda Ebu Süfyan henüz Müslüman olmadığı için bu izdivaçtan haberi yoktu. Kızının kendisi ile istişare etmeden hasmı ile nikâhlanmasının, Ebu Süfyan'ın köpürmesine neden olacağı beklenirken bilakis o, bu olayı duyunca kıvanç duymuştur. Hatta Hz. Muhammed (s.a.v) için, "O reddedilmeyecek bir erkektir" diyerek gerçekleşen izdivacı onaylamıştır.⁴⁹⁴

Hudebiye antlaşmasını bozan Kureyş, akdi yenilemesi ve süreyi uzatması için Ebu Süfyan'ı Resûlullah'ın yanına Medine'ye gönderdi. Ebu Süfyan kimseden yüz bulamayınca kızı Hz. Ümmü Habibe'nin yanına gitti. Kızının odasına girdiğinde, Resûlullah'ın kullandığı bir döşeğe oturmak istemişti ki Hz. Ümmü Habibe babasının altından çekip aldı. Bunun üzerine Ebû Süfyan "Ey kızım! Allah'a yemin olsun ki beni mi bu döşekten esirgedin yoksa döşeği mi benden esirgedin anlamadım" deyince Hz. Ümmü Habibe 'Evet. Bu Resûlullah'ın oturduğu döşektir. Sen ise müşriksin, necissin. Bu yüzden Hz. Resûl'ün döşeğine oturmanı istemedim.'dedi. Ebû Süfyan bu sözleri duyunca "Vallahi kızım benden sonra sana şer isabet etmiş olmalı." dedi ve oradan ayrılıp Hz. Resûl'ün yanına gitti.⁴⁹⁵

Hz. Peygamber'le nikâhlandığında Hz. Ümmü Habibe genç değildi ve Hz. Peygamber'in evinde çok büyük rolü olmamıştır. Bununla birlikte, Hz. Ümmü Habibe İslâmî bilgilerin sonraki nesillere aktarmasında önemli rol oynamıştır. Onun

⁴⁹³ Seyyid Sâbık, *Fıkhü's- sünne*, (Kâhire: Daru'l Feth,1990), II, 252; İbn Sa'd, *Tabakat*, VII, 97-98; İmam Şafii, *Kitabu'l Ümm*, (Beyrût: Daru'l İhyâ el- Turâsu'l Ârabiyye, 2001), VI, 64-65.

⁴⁹⁴ İbn ' Abdülber en-Nemerî, *el-İsti'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*, IV, 298.

⁴⁹⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zadu'l Mead*, I, 42; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, IV, 144.

Peygamberle geçen kısa evliliğinde 65 kadar hadis rivayet etmesi bunun en güzel göstergesidir. Hz. Peygamber'in yanında Hz. Ümmü Habibe'den daha fazla kalan hanımları vardır, ancak Hz. Ümmü Habibe bu konuda birçoğunun önüne geçmiş ve hadis rivayet eden ümmehatü'l-müminin arasında, Hz. 'Âişe ve Hz. Ümmü Seleme'den sonra üçüncü sırada yer edinmiştir.⁴⁹⁶

Hz. Peygamber'in vefatından ardından ne kadar fitne zuhur etmiş olursa olsun, Hz. Ümmü Habibe ne söz ne de fiil ile hiçbirine katılmamıştır. Bir fırkayı terk edip de diğeriyle bir olduğunu hissettirecek hiçbir davranışta bulunmamıştır. Aksine, Müslümanları tek bir safta veya din etrafında toplamaya, Allah'a bağlanıp O'nun sağlam ipine sarılmaya davet eder mahiyette güzel konuşmalar yapmıştır.⁴⁹⁷

Hz. Ümmü Habibe, şehit olan Hz. Osman'ın halasının kızı ve Emevi Devletinin kurucusu Muâviye'nin ablası olmasına rağmen, ümmet içerisinde yaşanan hiçbir ihtilafta yer almamış, bu konularda sükûnetini korumuştur. O, ümmet içerisinde yaşanacak fitnelerle alakalı hadisleri rivayet ederek, yaşanan hadiselerin fitneden ibaret olduğunun bilinmesine büyük katkı sağlamıştır.⁴⁹⁸

1.1.11.Hz. Mâriye

1.1.11.1. Hayatı

Mâriye el-Kıptiyye diye adı geçen Mariye binti Şem'ûn, Mısır'ın Said bölgesinden Hafn denilen köydendir. Bu köy, Mısır'ın Said bölgesinde Eşmûn'un karşısında Nil Nehri'nin doğu kıyısında bulunan Ensina'ya yakın bir köydür. Onun, bu köyde Kıpti bir baba ve Hıristiyan bir Rum anneden dünyaya geldiği söylenmektedir.⁴⁹⁹

Mısırlı Hıristiyan bir kadındır. Bazı rivayetlere göre Kıptî olabileceği söylenmektedir. Mısır'dan kendisiyle beraberinde getirdiği kız kardeşinin isminin "Sirin" olması ise onun acem menşeli olabileceğine delalet eder. Kimi müelliflere göre, annesi bir Grek'tir. Kimilerine göre ise babası, Mısır'ın, İranlılar tarafından fethi esnasında Hıristiyan bir Grek ile evlenmiş İranlıdır.⁵⁰⁰

⁴⁹⁶ Aynur Uraler, "Ümmü Habibe", *DİA*, XXXXII, 318.

⁴⁹⁷ Muhammed Ali Kutub, *Ümmü Habibe*, (Beyrût, byy, 1988), 101.

⁴⁹⁸ Uraler, *Ümmü Habibe'nin Rivayetleri*, 23.

⁴⁹⁹ 'Âişe 'Abdurrahmân, *Terâcim Seyyidâr Beyti'n-Nübüvve*, (Kâhire, ts.), 396; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VII, 287; Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı Ve Eşleri*, 313.

⁵⁰⁰ İbn-i Hacer, *el-İsabe*, IV, 391; İbn Sad, *Kitabu't-Tabakati'l-Kebir*, I, 112.

1.1.11.2. Hz. Peygamber ile İzdivacı

Hz. Peygamber, Mekkeli müşriklerle yaptığı Hudeybiye antlaşmasının akabinde komşu hükümdarlara çağrı mektupları göndermeye ve onları İslâm'a davete başlamıştır. Hicretin yedinci yılındaki bu çağrılardan biri de Mısır Mukavkıs'ı diye bilinen, Bizans'ın İskenderiye ve Mısır valisine yapılmıştır. Allah Resûlü İslâm'a davet ettiği yerlerden olan Mısır'a elçi olarak Hatıb b. Ebi Belta'ya davet mektubunu vererek Mısır Mukavkıs'ına göndermiştir. Bu Mukavkıs'a gönderilen davet mektubu, Hz. Mâriye sarayda görevinin başındayken gelmiştir. Mukavkıs iktidarlığının elden gideceğinden korkarak, İslâmı kabul etmedi. Ama Resûl'ün elçisine büyük ihsanlarda bulundu. Hz. Mariye'nin de içinde olduğu hediyelerini Resûlullah'a gönderdi.⁵⁰¹

İki cariye Medine'ye ulaşınca Rasulullah onları Ümmü Süleym bt. Milhan'ın evine yerleştirdi. Allah Rasulü yanlarına geldi, neticede Müslüman oldular. Hz. Peygamber Mariye'yi kendisi için alıyordu, kız kardeşi Sirin'i de Hassan b. Sabit'e hediye etti.⁵⁰²

Rasûlullah, İslâm'ı kabul eden zarif ve cazibeli bir hanım olan Hz. Mâriye'yi beğenerek beraber yaşamlarını sürdürmeye başlamış, onu önce mescidin yamacındaki bir eve yerleştirmiştir. Fakat peygamberin hanımlarının kıskançlıkları artınca onu Benû Nadîr oğullarından kendisine kalan ve daha sonra Meşrebetu Ümmi İbrâhim diye ünlenen eve yerleştirip ziyaretinde bulunmuştur.⁵⁰³ Hz. Peygamber için hanım olma şerefine nâil olan Hz. Mâriye, diğer hanımlar gibi mesciddeki hücrelerden birinde oturmuyordu. Buna rağmen Hz. Peygamber'in diğer hanımları tarafından çok kıskanılmıştır. Çünkü Allah, Hz. Hatice'den sonra, Hz. Mariye ile Peygamberine bir evlat nasip etmiştir. Mesciddeki hücrelerden birinde kalmamasına rağmen onu ihmal etmemiştir. Yıllar sonra bir çocuğunun olacağı haberini alan Hz. Peygamber çok sevinmiş, bunun üzerine Hz. Mâriye'ya gösterdiği sevgi ve ihtimamı daha da artırmıştı. Sevinçle Allah'a şükretmişti. Çünkü Allah, Kâsım, Abdullah, Zeynep, Ümmü Kulsûm ve Rukıyye'nin ölümünden sonra Rasûlü'ne yeni bir çocuk nasip edecekti.⁵⁰⁴

⁵⁰¹ İbn 'Abdülber en-Nemerî, *el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, IV, 397; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübra*, I, 134; Belâzurî, *Ensabü'l-Eşraf*, II, 85, 86.

⁵⁰² Abdülkerîm Zeydân, *el-Mufassal*, XV, 257.

⁵⁰³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübra*, I, 134; Belâzurî, *Ensabü'l-Eşraf*, II, 86.

⁵⁰⁴ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, V, 301; İbn Sad, *Kitabu't-Tabakati'l-Kebir*, I, 112.

Hz. Hatice'nin haricinde Resûl'e bir evlat veren tek kişi Hz. Mâriye'dir. Bir erkek çocuğu dünyaya getirdi. Allah Elçisi, ismini İbrâhim verdi. Akika kurbanı olarak bir koyun kesti. Tıraş edilen saçının miktarınca sadakayı yoksullara dağıttı Kesilen saçın yere gömülmesini buyurdu.⁵⁰⁵ Ebesi, Rasûlullah'ın azadlısı Selma'ydı. Selma, İbrâhim doğar doğmaz kocası Ebu Rafi'in yanına koştu ve Hz. Mâriye'nin doğurduğunun erkek olduğu bilgisini verdi. Ebu Rafi de Peygambere müjdeyi götürdü. Peygamberimiz de, ona bir gerdanlık hediye etti.⁵⁰⁶

İbrâhim, sütanneye verilmişti. Daha süt içmekteyken hastalığa yakalanmış ve bir süre sonra da vefat etmiştir. Peygamberimiz oğlunun vefatına olan üzüntüsünü şu sözlerle dile getirmiştir; “Göz yaşarır, kalp mahzun olur. Biz mü'minler ise, başka bir şey değil, sadece Rabbimizin râzı olacağı şeyler söyleriz. Vallahi, İbrâhim biz senden dolayı muhakkak ki üzgünüz.”⁵⁰⁷ Hissettiği üzüntü sebebi ile hanımı Hz. Mâriye'ye de teselli veren Allah Rasûlü, “İbrâhim, benim oğlumdur. O memeden kesilmeden vefat etti. Cennette onun süt emme süresini tamamlamak üzere iki sütanne tayin edilmiştir,” diyerek hanımını teskin etmiştir.⁵⁰⁸

İbrâhim doğunca Ümmü'l-veled statüsünü kazanan Hz. Mariye'nin statüsü gereği Efendisinin vefatı ile hür statüsüne geçtiği, başka bir rivayete göre ise İbrâhim'i doğurunca özgür olduğu aktarılmıştır.⁵⁰⁹ Muharrem ayında hicri 16. senesinde hakkın rahmetine kavuşmuş olup defin yeri Bâki mezarlığıdır.⁵¹⁰

1.1.11.3. İslâm Dinine Hizmetleri ve Tebliğdeki Rolü

Resûlullah oğlu İbrâhim'in yanına girdi, sekerattaydı. Resûlullah'ın gözleri yaşardı. Yanında Abdurrahman b. Avf vardı. Dedi ki: “Ya Resûlullah! Ağlamayı yasakladığın halde ağlıyor musun?” Resûlullah, “Ben bağırp çağırmayı ve ölüde bulunmayan iyilikleri sayıp dökmeyi yasakladım. Bu (yaptığım) ancak bir rahmettir” dedi.⁵¹¹ Bir aile ferdinin ölmesi veyahut yakının ölmesi sonucunda hüzünlenip

⁵⁰⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübra*, I, 135.

⁵⁰⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, V, 302; İbn Sad, *Kitabu't-Tabakati'l-Kebir*, I, 118.

⁵⁰⁷ Müslim, *Fedâil*, 62.

⁵⁰⁸ Müslim, *Fedâil*, 63; İbn Sad, *Tabakatü'l Kübra*, 139, 141, 144; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VII, 289.

⁵⁰⁹ İbn Sad, *Kitabu'l Tabakatü'l Kübra*, I, 111.

⁵¹⁰ İbn 'Abdülber en-Nemerî, *el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, IV, 398; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, V, 304.

⁵¹¹ İbn Sad, *Kitabu'l Tabakatü'l Kübra*, I, 116.

ağlamanın yasak olmadığını, sadece Câhiliye âdetlerinden olan yas tutup kendini parçalayak ağlama ve dövünmenin yasaklandığını görmekteyiz.

Peygamberin küçük oğlu İbrâhim'in vefat ettiği gün güneş tutuldu. Bunun üzerine Resûlullah, "Muhakkak ki, güneş ve ay Allah'ın âyetlerinden iki âyettirler. Bir insanın ölümü için tutulmazlar. Siz onların tutulduğunu gördüğünüzde, açığa çıkıncaya kadar dua etmelisiniz" dedi.⁵¹² Kişinin statüsü ne olursa olsun doğada olan olayları o kişinin hürmetine veyahut onun dünyadan ayrılmasıyla bu olaylar yaşandı, demenin sakıncalı bir düşünce olduğunu belirtmiştir.

Oğlu İbrâhim'in ölümünden kısa bir zaman sonra vefat eden Hz. Peygamber, hanımı Hz. Mâriye'nin kavmi hakkında hayır duada bulunmuştur. Onlara, karşı merhametli davranmayı vasiyet etmiştir. Onlara karşı hayırla hareket etmek gerekir. Çünkü Hz. Peygamber, onların zimmet ve merhamet hakları olduğunu söylemiştir. Bundan anlaşıldığına göre, onlar Müslümanların emniyetine ve zimmetine tevdi edilmişlerdir. Nitekim Hz. Mâriye sebebi ile Kıptilerle de bir akrabalık bağı oluşmuştur.⁵¹³

Resûl-i Ekrem'in cariyesinin bulunması köleler ve cariyeler için bir lütuf olmuştur. Zira Resûl buyurdu ki: "Şayet bir cariye efendisinin çocuğunun annesi olur ve efendisi onu sağlığında âzad etmezse, onun ölümü ile kendiliğinden hür olur. Her şeyde olduğu gibi bu konuda da fiili bir misal vermek için Resûl-i Ekrem'in bu konuyu bizzat yaşayarak göstermesi gerekiyordu."⁵¹⁴

1.1.12. Hz. Meymûne

1.1.12.1. Hayatı

İlk adı Berre bt. Haris olan Hz. Meymûne'nin, baba tarafından olan nesebi kaynaklarda şu şekilde geçmektedir: Meymûne bt. Hâris b. Hazn b. Büceyr b. Hüzm b. Rüveyb b. Abdullah b. Hilal b. Amir b. Sa'sa b. Muaviye b. Bekr b. Mansur b. İkrime b. Hafsa b. Kays b. Mudar el-Amiriyye el-Hilaliyye. Annesi ise; Hind bnt. Avf b. Züheyr b. Haris b. Humata el-Himyeryiye'dir.⁵¹⁵

⁵¹² İbn Sad, *Kitabu'l Tabakatü'l Kübra*, I, 119.

⁵¹³ İbn Sad, *Kitabu'l Tabakatü'l Kübra*, VIII, 214.

⁵¹⁴ Muhammed 'Ali es-Sâbûnî, *Peygamberimiz Niçin Çok Evlendi*, 93.

⁵¹⁵ İbn 'Abdülber en-Nemerî, *el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, IV,391; el-Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VII, 285.

Hiz. Meymûne, Hiz. Peygamberle izdivacından önce iki evlilik yapmıştır. İlk evliliği, İslâm'dan önceki Câhiliye devrinde Taif'li zengin bir tüccar olan Mes'ûd b. Amr es-Sakafi ile yapmış ve ondan boşanmıştır. İkinci evliliği ise Ebû Ruhm b. Abdüluzza ile yapmıştır.⁵¹⁶

1.1.12.2. Hiz. Peygamber ile İzdivacı

Hiz. Meymûne, Hiz. Peygamber'in Hudeybiye ile ertelenen, "Umretu'l-Kaza" senesinde nikâhlandığı, Mekke'li bir hanımdır. Hiz. Meymûne, İslâm dinine tabi olmuş ve Allah Resûlü'ne gönülden bağlanmıştı ki eşinin ölümünden sonra dul kalan Hiz. Meymûne, gönlündeki sevgiyi, arkadaşına anlatmış, o da kocasına anlatınca, bu sevgi haberi Hiz. Peygamber'e kadar gitmişti. Allah'ın da izniyle, Hiz. Peygamber Hiz. Meymûne'nin bu teklifini şu âyet ile kabul etmişti.⁵¹⁷ *"Bir de kendisini mehirsiz olarak, Peygambere hibe eden, Peygamberin de kendisini almayı dilediği mü'mine kadını, diğer mü'minlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere helâk kıldık..."*⁵¹⁸

Allah Resûlü "cömert, dürüst ve itaatkâr" manasında kullanılagelen Berre ismini "Meymûne" olarak değiştirdi. Bazı kaynaklarda ise bu isim değişikliği şöyle açıklanmaktadır: Allah'ın Resûlü Mekke'den hicret ettiğinden beri yedi yıl geçmişti. İlk kez korku duymaz bir şekilde ashabıyla beraber bu mübarek Mekke topraklarına selamete girmişti. Böyle bir bereket ve güvenle Mekke'ye girebildikleri için Berre'nin ismini de uğurlu ve bereketli anlamına gelen "Meymûne" ile değiştirdi.⁵¹⁹

Hiz. Meymûne, Hiz. Peygamberin vefatından sonra yaklaşık elli yıl daha yaşamıştır. Hiz. Peygamberin hanımları arasında en son vefat edendir.⁵²⁰

1.1.12.3. İslâm Dinine Hizmetleri ve Tebliğ Sürecindeki Rolü

Hiz. Meymûne'nin peygamberle evliliğinin ardından kabilesi Hiz. Peygamberin tarafını tuttu ve grup grup gelip Müslüman olmaya başladılar. Onların Müslüman olmasıyla İslâm orduları kuvvet buldu.⁵²¹

⁵¹⁶ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, V, 292-293; İbn Hişam, *Sîretu'n-Nebî*, IV, 294.

⁵¹⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l me'âd*, Dâru'l Kitâbi'l Arabiyye, Beyrût, 2005, I, 43; İbn İshak, *Sîretu İbn İshâk*, 266; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, IV, 330; İbn Hişam, *Sîretu'n-Nebî*, IV, 294.

⁵¹⁸ Ahzâb 33/50.

⁵¹⁹ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, VIII, 57.

⁵²⁰ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, VI, 225; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VI, 437; İbn 'Abdülber en-Nemerî, *el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, IV, 395.

⁵²¹ et-Taberî, *Târîhu'r-rüsûl ve'l-mülûk*, II,310; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 229-230.

Hız. Meymûne, Hız. Peygamberin evine girerek büyük şeref sahibi oldu. Bu evde ibadet ve takvasını koruyordu. Peygamberden gördüğünü insanlara aktararak tebliğ ve irşat vazifesini de yapıyordu. Hız. Meymûne, Hız. Peygamberin ahlakını öğrenmeye çalışıyor ve rızasını gözetiyordu. Ondan işittiği hadisleri ezberliyordu. Sünnetine uymak konusunda çok hassas davranıyordu. Rivayetleri Kütüb-i Sitte’de yer alan Hız. Meymûne’nin Resûl’den yetmiş altı hadis rivayet ettiği kaydedilmekte, bunlardan yedisi *Sahihayn*’da, biri yalnız *Sahih-i Buhârî*’de, beşi yalnız *Sahih-i Müslim*’de yer alır. Rivayetlerinden altmışı Ahmed b. Hanbel’in *el-Müsned*’inde yer almaktadır.⁵²²

Hız. Meymûne’nin İslâm’ın -özellikle kendi kabilesinde- yayılmasında çok etkisi olmuştur. Mesela: Bir gün akrabasından birisi olan Abdiavf adındaki kişi Müslüman olmak niyetiyle Hız. Meymûne’nin evine gelir. Hız. Peygamber Müslüman olan Abdiavf’ın adını Abdullah olarak değiştirir. Burada bu zatın Müslüman olmasında Hız. Meymûne’nin ciddi katkısı olmuştur. Zaten Hız. Meymûne de evlilikten maksadının, İslâm davasına güç ve kuvvet vermek ve İslâm’a hizmet etmek olduğunu, yaptığı icraatlarla ve önemli şahsiyetlerin Müslüman olmalarına vesile olmasıyla anlamaktayız.⁵²³

Hız. Meymûne çok cesurdu. Hız. Peygamberin katıldığı son gazve olan Tebük seferine katılmış ve mücadele etmiştir. Ayrıca yaralıların ihtiyaçlarını karşılamak ve yaralarını sarmak konusunda da ciddi gayretleri olmuştur. İslâm’ın ilk hemşirelerinden birisidir. Hatta yaralılara su götürürken düşman oklarından birisi kendisine isabet etmiştir. Ciddi bir şekilde yaralanan Hız. Meymûne, Allah’ın lütfu ve inâyetiyle ölmekten kurtulmuştur.⁵²⁴

Hız. Meymûne, İbn ‘Abbâs’ın teyzesi olduğu için İbn ‘Abbâs sık sık onun evine gelirdi. Bazen de evinde kalırdı. O zamanlar on yaşlarında olan İbn ‘Abbâs, bu evde kaldığı sürece Hız. Peygamberin hal ve hareketlerini hem takip hem de taklit ederdi. İşte bundan dolayıdır ki İbn ‘Abbâs, en çok hadis rivayet eden yedi sahâbeden beşincisi kabul edilmektedir. İbn ‘Abbâs’ın ilme olan muhabbeti ve Kur’ân’a olan vukufiyeti teyzesi Hız. Meymûne’nin dikkatini çekmişti. Hız. Meymûne vefat etmeden önce

⁵²² Kandemir, “Meymune”, *DİA*, XIX, 507.

⁵²³ Mehmet Azimli, *Hız. Peygamberin Evlendiği Kadınlar*, Avrupa İslâm Üniversitesi İslâm Araştırmaları, (2010), 69.

⁵²⁴ Emine Peköz vd., *Hız. Sevde bint Zem’a, Hız. Zeynep bint Hüzeyme, Hız. Meymune bint Haris*, 81

odasının İbn ‘Abbâs’a verilmesini vasiyet etmişti. İlim ve Kur’ân’dan gelen yakınlıktan dolayı Hz. Meymûne, vefatından bir yıl önce İbn ‘Abbâs ile hacca gitmiştir.⁵²⁵

Hz. Meymûne, hayırsever bir kadındı. Köleleri azat etmeyi severdi. Yine bir defasında köle azat etmek için büyük bir miktarda borç altına girmişti. Ona “Ey Ümmü’l-Mü’minin! Ne cesaretle bu kadar çok borçlanıyorsun?” denildi. Hz. Meymûne ise Hz. Peygamberin şu hadisini nakletti: “Ödemek niyeti ile borç alan hiçbir kul yoktur ki ona Allah tarafından yardım olunmasın.”⁵²⁶

Hz. Meymûne, İslâm’a davet konusunda da gayret sahibiydi. Örneğin “Allah’ın kılıcı” diye bilinen meşhur sahâbe Halid b. Velid’in İslâm dinine girmesine vesile olmuştur. Bu yüzden Hz. Meymûne annemizin Hz. Peygamberin yanında ayrı bir kıymet ve fazileti vardı.⁵²⁷

1.2. HZ. MUHAMMED’İN KIZLARI

1.2.1. Hz. Zeyneb

1.2.1.1. Hayatı

Hz. Zeyneb, âlimlerin büyük çoğunluğuna göre Hz. Hatice’nin kızlarının en büyüğüdür.⁵²⁸ İbn Abdilber’in (ö. 463/1071) rivayetine göre Hz. Muhammed (s.a.v) 30 yaşında iken (600) büyük kızı Zeyneb dünyaya gelmiştir.⁵²⁹ Risaletten on sene önce doğmuştur. Hz. Zeyneb, teyzesinin oğlu Ebü’l-’Âs b. Rebi’ b. Abdiluzzâ b. Abdişems b. Abdi Menaf ile nikâhlanmıştır.⁵³⁰ Bu izdivaçtan ‘Alî isminde bir erkek ve Ümâme isminde bir kız çocukları olmuştur. Ebü’l-’Âs; Mekke’de varlıklı, itimatlı ve ticaretle sayılı kişiler arasındaydı. Annesi Hâle bint Huveylid, Hz. Hatice’nin kız kardeşiydi. Hz. Hatice kızını, yeğeni ile evlendirmesini Hz. Peygamber’den istemiş, Hz. Peygamber de buna muhalif bir tutum sergilememiştir. Bu durum, Hz. Muhammed’e (s.a.v) vahiy

⁵²⁵ Kandemir, “Meymune”, *DİA*, XIX, 507; Müslim, *Müsâfirîn*, 181, 182, 185-195.

⁵²⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakat*, VIII, 138; İbn Hacer, *el-İsabe*, IV, 399.

⁵²⁷ Emine Peköz vd., *Hz. Sevde bint Zem’a, Hz. Zeynep bint Hüzeyme, Hz. Meymune bint Haris*, 85.

⁵²⁸ Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Yûsuf es-Sâlihî ed-Dimaskî, *Peygamber Külliyyatı*, çev. Halil İbrâhim Kaçar, (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2003–2004), XI, 29.

⁵²⁹ Hüseyin b. Muhammed Diyarbekrî, *Târîhu’l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Neftis*, (Kâhire: byy., 1302), I, 273; Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*, VII, 282.

⁵³⁰ İbn Kuteybe ed-Dîneverî, *el-Me’ârif* (nşr. Servet ‘Ukkâşe), (Kâhire: byy., 1992), 141.

gelmeden önce gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber Hz. Zeyneb'i Ebü'l-'Âs'a nikâhlanmıştır. Hz. Hatice yeğeni Ebü'l-'Âs'ı oğlu gibi görürdü.⁵³¹

Allah, Hz. Peygamber'e vahiy nazil ettiğinde Hz. Hatice ile kız çocukları İslâmla şereflendiler. Ebü'l-'Âs şirk dininde devam etti. Kureyşin put tapar kavmi Allah'ın buyruğuna karşı gelip ve hasımlığa başladıklarında, "Siz Muhammed'in kızlarını almakla onu derdinden kurtardınız. Kızları geri çevirip onlarla kendisini meşgul ediniz." dediler. Ebü'l-'Âs'a gidip, "Aileni kendinden ayır. Biz, seni Kureyş kadınlarından hangisini istersen, onunla evlendiririz." dediler. Ebü'l-'Âs: "Hayır. Vallahi ben zevcemden ayrılmam. Onun yerine Kureyş kadınlarından bir kadının, benim karım olmasını da istemem." dedi.⁵³²

Hz. Peygamber'in damadı yani Hz. Zeyneb'in kocası Ebü'l-'Âs b. Rebi' de Bedir esirleri arasındaydı. Hz. Zeyneb, kocasını kurtarmak üzere fidye yollamıştı. Bu fidye annesi Hz. Hatice'nin Ebü'l-'Âs'a düğünde hediye verdiği gerdanlıktan başka bir şey değildi. Hz. Peygamber gerdanlığı gördüğünde onu Hz. Hatice'nin hediye ettiğini hatırlayarak duygulandı. Ashabına, "Uygun görürseniz Hz. Zeyneb'in hatırına eşini serbest bırakın, gerdanlığı da geri yollayın."⁵³³ buyurdu. Ashabı, "Elbette yâ Resûlallah" dediler. Ebü'l-'Âs'ı azat ettiler. Hz. Peygamber Ebü'l-'Âs'tan, Hz. Zeyneb'i Medine'ye göndermesini şart koşmuştu.⁵³⁴ Müslümanların bedelsiz olarak hürriyetine kavuşturdukları Ebü'l-'Âs, Mekke'ye gittiğinde, birkaç gece Mekke'de kaldıktan sonra bir gece Hz. Zeyneb'le beraber Mekke'den ayrıldı. Eşini, Zeyd b. Harise ve arkadaşına emanet etmiştir. Onlar da Hz. Zeyneb'i Hz. Peygamber'in yanına götürdüler. Böylece din ayrılığı sebebiyle Ebü'l-'Âs Mekke'de, Hz. Zeyneb de Medine'de kalmıştı.⁵³⁵

Medine'ye hicret ederken yanında biricik kızı Umâme'yi de getirmiştir. Tarihi kaynaklar, Peygamberimizin Umâme'yi kucağına alarak gezdirdiğini, kucağında mescide getirip omzuna ya da kucağına alarak namaz kıldırıldığını, rükû ve secdeye

⁵³¹ Belâzurî, *Ensabü'l-Eşraf*, II, 23; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, III, 309-310; İbn Hişam, *Sîretü'n-Nebî*, II, 293.

⁵³² İbn Hişam, *Sîretü'n-Nebî*, II, 294.

⁵³³ Belâzurî, *Ensabü'l-Eşraf*, II, 24-25; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, (İstanbul: Yeni ufuklar Neş., 1989), I, 241.

⁵³⁴ İbn Hişam, *Sîretü'n-Nebî*, II, 294.

⁵³⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübra*, VIII, 31; Belâzurî, *Ensabü'l-Eşraf*, II, 24-25; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, III, 330; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, III, 154.

giderken onu yere bırakıp kalkınca tekrar aldığını nakletmiştir.⁵³⁶ Yine Umâme'nin namaz kılarken secde dedesinin omzuna çıktığı, buna rağmen dedesinin ona dokunmayıp kızmadığı da gelen haberler arasındadır.⁵³⁷ Tüm bu haberler Medine'ye gelen Hz. Zeyneb'in Peygamberin evinde kaldığını, bu vesileyle peygamberin kız torunuyla yakından alakâdar olduğunu, ona olan muhabbetini ve şefkatini esirgemediğini göstermektedir.⁵³⁸

Mekke fethinden kısa bir süre önce, Ebü'l-'Âs ticaret yapmak amacıyla birazı kendine, birazı da Kureyş'e ait büyük bir mal ile Şam'a yolculuk yapmıştır. Şam dönüşünde kendisine bir İslâm müfrezesi rast gelip yanındaki malları ele geçirdi. Onları kaçmaya mecbur ettiler ve elde ettikleri malları Medine'ye getirdiler. Ebü'l-'Âs geceleyin Hz. Zeyneb'in yanına giderek kendisini korumaya almasını istemiştir. Hz. Zeyneb de onu korumaya aldığını ilan etmiştir. Ebü'l-'Âs'ın Medine'ye gelmesinin sebebi malını geri almaktı. Hz. Peygamber sabah namazına geldiğinde ashabıyla birlikte tekbirini alırken işte bu sırada Hz. Zeynep kadın saflarından seslenerek: “Ey insanlar! Ben Ebü'l-'Âs'ı himayeme aldım” dedi. Hz. Peygamber namazı bitirip selam verince insanlara yüzünü dönüp “Ey insanlar! Benim duyduğum sesi siz de duyduunuz mu?” diye sordu. “Evet, duyduk” dediler. Hz. Peygamber: “Nefsim elinde olan zata yemin olsun ki, bu konuda bu sözleri duyana kadar ben de bir şey bilmiyordum. Müslümanlar sıradan bir ferde bile sığınma verme hakkına sahiptir” buyurarak Hz. Zeynep'e, “Ona ikram et. Ama o yanına girmesin. Zira sen ona helâl değilsin” dedi.⁵³⁹

Hz. Peygamber, Ebü'l-'Âs'ın malına el koyan müfrezeye ulak göndererek; “Eğer bir ihsanda bulunur da adama malını geri verirsiniz, biz bu duruma seviniriz. Geri vermeyi reddedecek olursanız, biliniz ki o mal, Allah'ın size tanımış olduğu bir hak olan ganimet olup siz ona daha fazla hak sahibisiniz.” buyurdu. Müfrezedekiler bunu işitince Ebü'l-'Âs'a malını iade ettiler. O da malı alıp Mekke'ye götürdü ve mal sahiplerine mallarını dağıttı, sonra onlara: “Ey Kureyş topluluğu! Bende malı olan hiç kimse kaldı mı?” diye sordu. Kureyşliler, “Hayır! Allah seni hayırla mükâfatlandırsın, malımızın tam ve cömertçe geri ödendiğini görüyoruz.” dediler. Bunun üzerine: “Öyleyse ben de Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Onun kulu ve

⁵³⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübra*, VIII, 39, 40; Nesâî, “Mesâcid”, 19.

⁵³⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübra*, VIII, 232.

⁵³⁸ Belâzurî, *Ensabü'l-Eşraf*, II, 27; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, V, 307.

⁵³⁹ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, III, 331.

Resûlü olduğuna şehâdet ediyorum. Vallahi Muhammed'in yanındayken beni İslâm'a girmekten alıkoyan şey sadece sizin benim hakkımda malınızı yemeyi arzulamamdan dolayı Medine'de İslâm'a girdiğimi düşünmenizdir. Allah bana malınızı size ödemeyi nasip ettiğine göre artık Müslüman oldum." dedikten sonra bekleme yapmadan Medine'ye Hz. Peygamber'in huzuruna çıktı. İslâm diniyle müşerref olduğunu belirtti. Hz. Peygamber de Hz. Zeyneb'i yeni bir nikâhla⁵⁴⁰ onunla tekrar evlendirdi.⁵⁴¹

Hz. Zeyneb, hicri sekizinci yılı başlarında vefat etmiştir. Rasûlullah, teçhiz ve tekfininde hanımlarına görev vermişti. Onlara gerekli direktifleri vererek yıkanma işlemi tamamlanınca tarafına bidirilmesini rica etmişti Hanımlar, cenazeyi yıkama işleminin ardından Resûl'e haber ulaştırdılar. Peygamber kızı için izârını hanımlara teslim edip onunla Hz. Zeyneb'i kefenlemelerini talep etti. Cenaze namazını bizzat Peygamberimiz kıldırılmış olup kızını elleriyle kabrine defnetmiştir.⁵⁴²

1.2.1.2. Tebliğde Rolü

Hz. Hatice İslâm diniyle şereflendikten sonra kızlarına da dini anlatmıştır. Kızlarını tevhid dinine imân etmiştir. Hz. Zeyneb imân ettiği zaman kocası Ebü'l-Âs müşrik idi. O zamanlar müşrikle evliliğin haram olduğunu belirten âyet nazil olmamıştı. Mutlu bir evliliği olan, eşi tarafından sevilen bir kadındı. Nitekim müşrikler Ebü'l-Âs'a kendini peygamber ilan etmiş Hz. Muhammed'in (s.a.v) kızını terk etmesini ve karşılığında müşrik kızlardan istediğini vereceklerini söylediğinde reddetmiştir. Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettiğinde, Hz. Zeynep Mekke'de kalmıştı. Bedir Savaşının sonuna kadar, Mekke'de kocasıyla kalmaya devam etti. Bu süre zarfında kocası Ebü'l-Âs, imân etmeyince, Hz. Peygamber kızını yanına yollaması karşılığında Ebü'l-Âs'ı serbest bırakmıştı. Hz. Peygamber Medine'ye gitme hazırlıklarını tamamladığında kayın biraderi Kinane b. Rebi onun için bir deve getirmiştir. Hz. Zeyneb'i kendisine ait hevdecin içine yerleştirdikten sonra Kinane yayını ve okluğunu aldı. Bu haber Kureys'in kulağına gitti. Ve onu derdest etmek için yola koyuldular. Onu Zi-Tuva'da buldular. Oraya ilk varan, Hebbar b. el-Esved b. Muttalib b. Esed (ö. 15/636) oldu. Hebbar, Hz. Zeyneb hevdecinde olduğu halde onu süngü ile korkuttu. Hz. Zeyneb,

⁵⁴⁰ İbn Hişam, Sîretü'n-Nebî, II, 299; 'Âişe 'Abdurrahmân bint Şatı, *Rasûlüllah'ın Kızları ve Torunları*, çev. İsmail Kaya, (Konya: Uysal Kitabevi, 1993), 103.

⁵⁴¹ Belâzurî, *Ensabü'l-Eşraf*, II, 25-27; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübra*, VIII, 32,33; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, III, 332.

⁵⁴² Belâzurî, *Ensabü'l-Eşraf*, II, 28; Buhârî, "Cenâiz", 71.

hamileydi. Korktuğundan ötürü karnındakini düşürdü.⁵⁴³ Din uğruna müşriklerden kaçarken, müşriklerin saldırmasıyla evladını kaybetmiştir.

Müşrik bir kocayla evliydi. Âyet⁵⁴⁴ nazil olduğunda nikâhı düşmüştü. Kızıyla beraber baba evinde yaşamaktaydı. Kalbi İslâmla dolan eski kocası, tebliğ dinine girdiğini aşikâr bir şekilde ilan ettikten sonra Medine'ye gitmiş ve Hz. Peygamber ile görüşmüştür. Hz. Peygamber çok sevdiği kızını tekrar onunla nikâhlamıştır.

Kız çocuklarının diri diri gömüldüğü bir zihniyette kız çocuklarının önemini yaşayarak gösteriyordu. Namaz dinimizin en temel taşlarından biridir ki Hz. Peygamber'in sırtına çıkan torunu Umâme'yi namaz kıldırırken indirmemiş o sırtındayken namaz kılmıştır. Umame ile birlikte gezip dolaşır. Hz. Peygamber kız çocukların önemini insanlara bu şekilde aşıyordu.

Hız. Zeyneb, İslâm'ın yayılması ve tebliği için çalışmalar yapmıştır. Peygamber kızı olarak hanımlara dini anlatmış, babasının yardımcısı olmuştur. Öyle ki Hz. Peygamber, Mekke'de İslâm dinini tebliğ ederken müşrikler tarafından üzerine toprak atılmıştı. Hz. Zeyneb duruma şahit olunca koşup babasının yüzünü topraktan arındırmıştı. Babası da kendisine, "Babam kötü duruma düşecek diye korkma!" demiştir.⁵⁴⁵

1.2.2. Hz. Rukiyye

1.2.2.1. Hayatı

Hız. Hatice'nin, Hz. Zeyneb'ten üç yıl sonra ikinci kızı Hz. Rukiyye doğdu. Hz. Rukiyye dünyaya geldiğinde Hz. Peygamber otuz üç yaşındaydı. Nübüvvetten evvel Peygamber'in kızı Hz. Rukiyye, Ebû Leheb'in oğlu Utbe ile evliydi. Allah, Tebbet Sûresini nazil edince Ebû Leheb iki oğluna: "Eğer Muhammed'in kızlarını boşamazsanız sizinle bir arada bulunmamız haram olsun!" dedi. Allah'ın Peygamberi de Utbe'den, Hz. Rukiyye'yi boşamasını buyurdu. Hz. Rukiyye de ondan aynı şeyi diledi. Harb b. Umeyye'nin kızı olan anneleri de (ki âyetteki odun hamalından kastedilen

⁵⁴³ İbn Hişam, Sîretu'n-Nebî, II, 296; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, III, 155.

⁵⁴⁴ Bakara 2/221.

⁵⁴⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, Kâhire, ts., 135; XX, 342.

kendisidir⁵⁴⁶) onlara: “Bu kızları boşayın! Zira dinimizden çıktılar” deyince, Uteybe ile Utbe, Allah’ın Peygamberinin kızlarından ayrıldılar.⁵⁴⁷

Hız. Rukıyye daha sonra Hız. Osman ile nikâhlandı.⁵⁴⁸ Bu sırada 35 yaşlarında bulunan Hız. Osman, Kureyş kabilesinin en nüfuzlu boylarından Ümeyye oğullarının bir ferdiydi. Ailesi onun İslâm dinine girmesini onaylamamıştır. Bizatihi amcası putperestliğe dönmesi için ona fiili baskı uygulamıştır.⁵⁴⁹ Müslümanlar dinlerini Mekke’de yaşayamayınca Allah Rasulü, Hız. Osman ile Hız. Rukıyye’ye Habeşistan’a hicrette bulunmaları için tavsiyede bulundu. İlk kabile ile beraber nübüvvetin 5. senesinde Receb ayında (Nisan 615) Habeşistan’a hicret ettiler.⁵⁵⁰ Hız. Rukıyye gerek hicret esnasında gerekse Habeşistan’da birtakım sıkıntılarla karşılaşmış, hicret ederken düşük yapmıştır.⁵⁵¹ Habeşistan’da güzelliğinden dolayı bazı insanlar tarafından rahatsız edilmiştir.⁵⁵² Hız. Peygamber bu hicretlerine temasla “Onlar. Hız. Lût’tan -ve Hız. İbrâhim’den- sonra ailesiyle birlikte Allah’a ilk hicret edenlerdir.” buyurdu. Hız. Osman ile Hız. Rukıyye, Efendimiz daha Mekke’de ikamet ederken Habeşistan’dan geri gelip çok geçmeden Medine’ye hicret ettiler. İki hicret sahibi oldular.⁵⁵³

Medine’de Abdullah adında bir çocukları dünyaya gelmişti. Abdullah, altıncı yılına girdiğinde bir horoz tarafından gözleri gagalandı. Bunun sonucunda ölmüştür.⁵⁵⁴ Önceleri Osman’a oğlu Abdullah’ın adı ile künye verilerek Ebû Abdullah denilmiştir. Sonra oğlu ‘Amr’a nispeten Ebû ‘Amr denmiştir.⁵⁵⁵ İnsanlar uyumlarından dolayı, “Bir insanın görebileceği en güzel zevc ve zevce Hız. Rukıyye ile Hız. Osman’dır” derlerdi.⁵⁵⁶

Bir defasında Rasûlullah, kızı Hız. Rukıyye’nin yanına misafirlığe gitmişti. Hız. Rukıyye, kocası Hız. Osman’ın başını yıkamaktaydı. Resûl-i Ekrem: “*Kızcağızım! Ebû*

⁵⁴⁶ Tebbet 111/4.

⁵⁴⁷ el-Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, II, 338-339; İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-nihaye*, III, 333; es-Süyûtî, *ed-Dürrü’l-mensûr fi’t-tefsîr bi’l-me’sûr*, VIII, 666.

⁵⁴⁸ Belâzurî, *Ensabü’l-Eşraf*, II, 28; Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*, VII, 282.

⁵⁴⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübra*, III, 55.

⁵⁵⁰ İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, III, 66; İbn Hişam, *Sîretü’n-Nebî*, II, 19; el-Bûtî, *Fıkhu’s- Siyre*, 91.

⁵⁵¹ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-kübra*, VIII, 36.

⁵⁵² İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr, *Sîretü İbn İshâk*, (Dımaşk: Daru’l Fikr, 1978), 186.

⁵⁵³ Aynur Uraler, “Rukıyye”, *DİA*, XXXVI, 219.

⁵⁵⁴ İbn Kuteybe, *el-Me’ârif*, s. 142; İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-kübra*, III, 54.

⁵⁵⁵ Sabuncu, *Hız. Peygamber’in İlk Hanımı Hız. Hatice’nin Hayatı Ve Kişiliği*, 37.

⁵⁵⁶ Kaya, *Hız. Osman’dan 111 Hayat Ölçüsü*, 14.

Abdullah'a iyi davran, güzel muâmele et! Zira o sahabîlerim arasında ahlâken bana en çok benzeyendir!" buyurdular.⁵⁵⁷

Hiz. Rukiyye, babasının Medine'ye hicretinin akabinde Habeşistan'dan dönüp Medine'ye gelmiştir. Ama Bedir Gazvesinin hazırlıkları yapıldığı esnada hasta düşmüştü. Hiz. Osman, kadını Hiz. Rukiyye ağır hasta olduğundan dolayı, Efendimizin müsaadesiyle Bedir harbinde bulunmamıştı.⁵⁵⁸ Hiz. Peygamber, ordu ile Bedir'de bulunduğu sırada Hiz. Rukiyye vefat etmiştir. Galibiyet müjdesi haberi Medine'ye ulaştığı gün toprağa verilmiştir. Fiili olarak Bedir harbinde yer almamakla birlikte Efendimiz, Hiz. Osman'ı Bedir'e katılanlardan sayıp ganimetten ona da hisse ayırmıştır.⁵⁵⁹ Bir habere göre; Rasûlullah'ın gazve dönüşünde, Hiz. Rukiyye vefat etmiştir. Kadınlar Hiz. Rukiyye için mersiyeler okuyup ağlaşıyorlardı. O sırada Hiz. Ömer, hanımlara mâni olacakken Efendimiz, buna müsaade etmedi. "Ağlayın hanımlar! Ancak, şeytanın çığığından sakının. Şayet ağlama, gözden ve kalpten geliyorsa o Allah'tandır ve rahmettir. Yok eğer elden ve dilden çıkıyorsa işte o şeytandandır." buyurdu. Hiz. Fatma, kabrin yamacına çömelmiş gözyaşlarını elbisesinin kenarıyla siliyordu.⁵⁶⁰

1.2.2.2. Tebliğde Rolü

Peygamberin kızı Hiz. Rukiyye, İslam dinine imân edip babasının dini tebliğ etmesine yardım etmekteydi. O sıralarda eşi Ebû Leheb'in oğludur. Ebû Leheb oğluna onu boşattı.⁵⁶¹ Hiz. Peygamber'in ilahi tebliğini açıklamasıyla İslâm'a girerek ilk Müslümanlar arasında yer alan Hiz. Osman, annesi Hiz. Hatice ve onlarla eş zamanlı Müslüman olan Hiz. Rukiyye, Müslüman olmalarından sonra yakınlarının baskı ve eziyetlerine maruz kaldılar. Diğer Müslümanlar üzerinde de şiddetle uygulanan bu eziyet ve işkenceler neticesinde Rasulullah'ın tavsiyeleri üzerine Habeşistan'a hicret

⁵⁵⁷ Kaya, *Hiz. Osman'dan 111 Hayat Ölçüsü*, 25.

⁵⁵⁸ Belâzurî, *Ensabü'l-Eşraf*, I, 345; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, III, 331.

⁵⁵⁹ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, V, 309; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VII, 282.

⁵⁶⁰ Hüseyin Güneş, *Aile Bireylerinin Ölümü Karşısında Hiz. Muhammed'in Tutumu*, XXXXVIII/IV, Diyanet İlmi Dergi, 101.

⁵⁶¹ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-nihaye*, III, 333; es-Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, VIII, 666.

ettiler.⁵⁶² Habeşistan dönüşü genel hicrete izin verilmesiyle birlikte Medine'ye hicret ettiler.

İslâm dinini kabul ettiklerinde bir rivayete göre evli bir başka rivayete göre ise nişanlıydı. Her halükârda müşrik bir kişi ile evlenmiş ya da evlenmek üzereydi. Annesinin ona dini anlatmasının ardından tereddütsüz bir şekilde imân etmiştir. İslâm düşmanlığı yapan ve peygamber babası hakkında atıp tutan, yollarına engeller koyan bir ailenin geliniydi. İman etmesinden dolayı babasına yapılanların mislini ona da uygulamışlardır. Evdeki huzursuzluk ve dinini yaşamama sebeplerinden mütevellit eşinden ayrılmak istemiştir. Câhiliye döneminde kadınların bir vasfı olmayıp kocalarının ve babalarının buyuruklarıyla hareket etmek zorundaydılar. Kız çocuğu olanlar utanılacak bir davranışta bulunmuşlar gibi evlerinden çıkmazlardı. Böyle bir durumda sırf Hz. Muhammed'e (s.a.v) eziyet olsun, toplum içerisinde ezilip büzülsün diye oğlundan kızından boşanmasını istemiştir. Dul kalan Hz. Rukiyye baba evine geri dönmüştür.

Dinlerini özgürce yaşama uğruna iki hicret yapmışlardı. Hicret ettikleri yerlerde başlarına türlü musibetler geldi.⁵⁶³ Allah yolunda vatanlarını bırakıp giderken yolda evlatlarını kaybettiler.⁵⁶⁴ Kocasının ailesi tarafından dinden dönmeye zorlandılar.⁵⁶⁵ Her şeye rağmen dinde sabit durdular ve inançlarını korudular.

1.2.3. Hz. Ümmü Kulsûm

1.2.3.1. Hayatı

Hz. Peygamber ve Hz. Hatice'nin kızlarından üçüncüsüdür. Gerçek isminin Ümeyye veya Âmine olduğu da söylenmiştir. Çocuğu olmamasına rağmen niçin Ümmü Kulsûm şeklinde anıldığı bilinmemektedir.⁵⁶⁶

Hz. Ümmü Kulsûm, önce 'Uteybe b. Ebî Leheb ile evlenmiş, fakat Ebû Leheb'in talebi üzerine boşanmıştı.⁵⁶⁷ “*Ne biriktirdiği mal ne de kazandığı makam ve izzeti ona fayda sağladı.*”⁵⁶⁸ Âyetini İbn Abbâs şu şekilde tefsir etmektedir: “Kazandığı

⁵⁶² el-Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, II, 295-298.

⁵⁶³ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 186.

⁵⁶⁴ İbn Sa'd, *Kitabu't-Tabakati'l-Kebir*, VIII, 36.

⁵⁶⁵ İbn Sa'd, *Kitabu't-Tabakati'l-Kebir*, III, 55.

⁵⁶⁶ Uraller, “Ümmü Külsüm”, *DİA*, XXXXII, 323.

⁵⁶⁷ İbn Kuteybe, *el-Me'ârif*, 142.

⁵⁶⁸ Tebbet 111/2.

şeyler” demek, “çocukları”dır. Zira evlat, kişinin kazandığı şeylerdendir. Rivayet edildiğine göre, Allah Resûlü inkârcı milleti imâna davet edince Ebû Leheb şunları demiştir: “Eğer kardeşim oğlunun söyledikleri doğru ise, çoluk çocuğumu ve malımı fidye olarak verip kendimi azaptan kurtarırım.” Âlûsî (ö. 1270/1854): Ebû Leheb’in Utbe, Muattib ve Uteybe isimleriyle bilinen üç oğlu vardı. Utbe ve Muattib Mekke’nin fethiyle İslâm dinine dâhil olmuşlardır. Huneyn ve Tâif harplerine katılmışlardı. Uteybe ise, şirk üzere kalmıştır. Peygamberin kızı Hz. Ümmü Kulsûm Uteybe’nin, diğer kızı Hz. Rukiyye ise onun kardeşi Utbe’nin nikâhı altındaydı. Tebbet sûresi inince, Ebû Leheb bu iki oğluna: “Muhammed’in kızlarını boşamazsanız, başlarımız birbirimize haramdır.” dedi. Bunun üzerine oğulları, Peygamberin kızlarından ayrıldılar. Uteybe, babası ile birlikte Suriye’ye gitmek üzereyken, “Mutlaka gidip Muhammed’e eziyet edeceğim” dedi ve Hz. Peygamber’e gelerek: “*Ey Muhammed! “Battığı zaman yıldız andolsun...”*⁵⁶⁹” ve “*Sonra ona yaklaştı ve sarktı*”⁵⁷⁰ sözlerini reddediyorum” dedi. Sonra Peygamber’in önüne tükürdü ve kızı Hz. Ümmü Kulsûm’dan ayrıldı. Hz. Peygamber ona öfkelenerek: “Ey Allah’ım! Onun başına köpeklerinden birini musallat et” diye beddua etti. Daha sonra Uteybe’nin akıbeti aslan parçalaması suretiyle ölmek olmuştur. Ebû Leheb de Bedir harbinden itibaren yedi gün geçmeden, taun gibi karakızıl diye bilinen salgın bir illetten ölmüştür. Cesedi üç gün boyunca orada kokusuyla terk edilmiştir. Çevrenin onları ayıplayacaklarından çekindiklerinden dolayı bir çukur kazıp, odunla iterek çukura atmışlar, sonra da üzerine taş atarak kapatmışlardır. Vukuât, Kur’ân’da belirtildiği şekilde gerçekleşmiştir.⁵⁷¹

1.2.3.2. Hz. Osman ile İzdivacı

Anlatıldığına göre Hz. Osman, Hz. Ömer’in dul kalmış olan kızı Hz. Hafsa’ya talip olmuştur. Red cevabıyla karşılaşınca üzüntüsünü Resûl’e bildirmiştir.⁵⁷² Bazılarına göre ise Hz. Ömer, Hz. Osman’a Hz. Hafsa ile nikâhlanmasını teklif edip olumsuz yanıt aldığını Peygambere anlatınca,⁵⁷³ Peygamber de, yakında Hz. Hafsa’nın Hz. Osman’dan Hz. Osman’ın da Hz. Hafsa’dan daha hayırlı biriyle izdivaç edeceğini söylemiştir. Onu

⁵⁶⁹ Necm 53/1.

⁵⁷⁰ Necm 53/8.

⁵⁷¹ es-Sâbûni, *Safvetü’-t-tefâsîr*, III, 618.

⁵⁷² İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr *Siretu İbn İshâk*, (Dımaşk: Daru’l Fikr, 1978, 253.

⁵⁷³ İbn Sa’d, *Kitabu’t-Tabakati’l-Kebir*, VIII, 81-83.

kızı Hz. Ümmü Kulsûm ile evlendirmiştir.⁵⁷⁴ Başka bir habere göre ise, Hz. Peygamber Hz. Osman'ın, hanımı Hz. Rukıyye'nin vefatına çok kederlendiğine ve sıkça mezarlığa gidip kabrin başında oluşuna şahit olunca, Cebrail'in kendisine gelip kız kardeşinin mehrine benzer bir mehirle kızı Hz. Ümmü Kulsûm'ü ona vermesini buyurmasıyla kızını onunla evlendirmiştir.⁵⁷⁵ Görüldüğü üzere gerek Hz. Ümmü Kulsûm'ün gerekse Hz. Hafsa'nın kiminle nikâhlanacaklarına dönemin âdeti gereği babaları karar vermiştir. Hz. Osman ile Hz. Ümmü Kulsûm'ün düğünleri ise Hz. Rukıyye'nin vefatının ardından iki ay sonra gerçekleşmiştir Bu sebeple Hz. Osman'a iki nur sahibi manasında "Zunnureyn" denilmiştir. Hz. Osman ile Hz. Ümmü Kulsûm'ün hiç çocuğu olmamıştır.⁵⁷⁶

Hz. Ümmü Külsûm Hicri 9. yılının Şâban ayında (Kasım-Aralık 630) Allah'ın rahmetine kavuşmuştur. Onu yıkayanlar, Resûlullah'ın halası Safiyye bint Abdülmuttalib, Esmâ bt Umeys, Ümmü Atıyye, Leylâ bint Kanif es-Sekafiyye ve ensardan bazı hanımlar olmuştur. Hz. Peygamber hanımlara cenazeyi nasıl yıkayacaklarını anlatmış ve dışarıda beklemek üzere kefenlik kumaşlarını onlara vermiş, kendine ait izârın ona iç gömlek kefeni yapılmasını buyurmuştur.⁵⁷⁷

Hz. Ümmü Külsûm Cennetü'l-Bâkî'ye defnedilmiştir. Kabre konulmasının ardından Allah'ın elçisi insanın topraktan geldiğini, toprağa tekrar dönüp oradan çıkarılacağını anlatmıştır. Kabrin üstü örtülürken kerpiçlerin düzgün konmasını buyurmuş, bunun ise meyyite bir faydası olmazsa da yaşayanlar açısından daha uygun düşeceğini belirtmiştir. Hz. Rukıyye'nin vefatına üzülen Resûl-ü Ekrem, Hz. Ümmü Külsûm'ün vefatına da üzülmüştür. Hz. Osman, Peygamberin iki kızıyla da nikâhlanmıştı. Akabinde vefat etmişlerdi. Artık görülen oydu ki Peygamber damadı değildi. Hz. Osman'ı hüzünlenirken teselli eden Hz. Resûl, sıhriyetin ölümle değil boşama ile ortadan kalktığını belirterek akrabalığın devam ettiğini belirtmiştir.⁵⁷⁸

⁵⁷⁴ Belâzurî, *Ensabü'l-Eşraf*, II, 29; İbn Sa'd, *Kitabu't-Tabakati'l-Kebir*, VIII, 38; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VII, 282.

⁵⁷⁵ Belâzurî, *Ensabü'l-Eşraf*, II, 29.

⁵⁷⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, V, 309.

⁵⁷⁷ Aynur Uraller, "Ümmü Külsüm", *DİA*, XXXXII, 323.

⁵⁷⁸ İbn Sa'd, *Kitabu't-Tabakati'l-Kebir*, VIII, 38; III, 56; Belâzurî, *Ensabü'l-Eşraf*, II, 29; Aynur Uraller, "Ümmü Külsüm", *DİA*, XXXXII, 323.

1.2.3.3. Tebliğde Rolü

Hiz. Ümmü Kulsûm, vahiy gelmeden evvel Ebu Leheb'in oğlu ile evliydi. İslâm dini tebliğ faaliyetleri başlayınca annesi tarafından dine davet edilmesinin ardından Müslüman olmuştur. Mekke'de İslâm dini yayılınca gelin gittiği aile -ki müşriklerin başlarıydı- Ebu Leheb ve eği Peygamber babasına türlü iftiralar atıp yollarına dikenler koymaktalardı. Ailesine bu zulümleri reva görenler ona da Müslüman olduğu için zorluklar yaşıyorlardı. Baktılar ki dininden dönmüyor, babası toplumda rezil olsun diye oğlundan Hiz. Muhammed'in (s.a.v) kızını boşamasını istedi. Kendi gibi müşrik oğlu onu boşayıp baba evine yollamıştır. Hiz. Ümmü Kulsûm babasının yanına gittikten sonra İslâm dinine hizmet edip dini kadınlara tebliğ etme vazifesini yürütmüştür.⁵⁷⁹

Hiz. Ümmü Kulsûm'un vefatı birçok ilki gerçekleştirdi. Bunlar; ölüünün yıkanması, kefenlenmesi ve defnidir. Bunlarla alakalı birçok bilgiye insanların sahip olmasına vesile olmuştur.⁵⁸⁰

1.2.4. Hiz. Fatıma

1.2.4.1. Hayatı

Hiz. Fâtıma, Hiz. Muhammed'in Hiz. Hatice ile yaptığı evliliği neticesinde Mekke'de doğmuştur.⁵⁸¹ Doğum yeri ile ilgili olarak herhangi bir ihtilaf bulunmamakla birlikte doğum tarihi husûsunda farklı rivâyetler aktarılmıştır. Bazı rivâyetlere göre Hiz. Muhammed'e (s.a.v.) nübüvvet verilmeden yaklaşık bir yıl evvel, m. 609 senesinde; bir kısım tarihçilere göre ise Kureyş'in Ka'be'yi yeniden inşası esnâsında, m. 605 senesinde doğmuştur.⁵⁸² Hiz. Fâtıma'ya isim verirken Hiz. Muhammed (s.a.v): "Kızımı, ancak, Allah onu ve sevenleri Cehennem'den uzaklaştırdığı için Fâtıma diye adlandırdım" demiştir.⁵⁸³

⁵⁷⁹ es-Sâbüni, *Safvetü 't-tefâsîr*, III, 618.

⁵⁸⁰ Aynur Uraller, "Ümmü Kulsûm", *DİA*, XXXXII, 323.

⁵⁸¹ M. Yaşar Kandemir "Fâtıma", *DİA*, XII, 219.

⁵⁸² Şeybânî, *Üsdü 'l-gâbe fî ma 'rifeti's-sahâbe*, VII, 216; ez-Zehebî, *Siyer-i a'lâmü 'n-nübelâ*, II, 119. Ayrıca bk. Kandemir, "Fâtıma", *DİA*, XII, 219.

⁵⁸³ Öztürk, *Asrı Saadetin Büyük Kadınları*, s. 102; Mehmet Emre, *Büyük İslâm Kadınları ve Hanım Sahâbîler*, 129.

1.2.4.2. Hz. ‘Alî ile Evliliği

İbn Sa‘d tarafından gelen bir habere göre, Hz. Fatıma’nın dest-i izdivacına Hz. Ebû Bekir talip olmuştu. Hz. Peygamber ona olumlu bir yanıt vermeyince, Hz. Ömer kendisini istemiştir. Hz. Peygamber ona olumsuz bir yanıt vermiştir.⁵⁸⁴ İbn Sa‘d (ö. 230/845) tarafından anlatıldığına göre Hz. Peygamber, çok önceden Hz. Fâtıma ile Hz. ‘Alî’yi birbirleriyle evlendireceğinin sözünü verdiğiinden Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’in tekliflerini reddetmiştir.⁵⁸⁵ İhtimaldir ki Hz. Peygamber, Hz. Fâtıma ile Hz. ‘Alî’nin birbirlerine olan muhabbetlerini bilip de Hz. ‘Alî’nin cesaretini toplayıp ona açılmasını beklemekteydi. Zira Hz. ‘Alî’nin çekingen tavrının ardında yatan müsebbib maddi yetersizliktir. Yakınlarının ısrar ve teşvikiyle Allah Resûlü’ne giderek Hz. Fatıma’nın izdivacına talip olduğunu söylemiştir. Hz. ‘Alî’nin isteğini uygun bulan Allah Resûlü, kızı Hz. Fatıma’ya Hz. ‘Alî’nin dest-i izdivacına talip olduğunu ve kendisinin görüşünü sormuştu. Sükût etmesi üzerine onu Hz. ‘Alî ile evlendirmiştir.⁵⁸⁶ Kaynaklarda yer alan haberlere göre nikâh ile fiili evlilik farklı tarihlerde olmuştur. Nikâh hicri ikinci yılının Safer ya da Ramazan ayında,⁵⁸⁷ fiili evlilik ise Hz. ‘Alî’nin izdivaç için gereken malî desteği temin etmesinin ardından⁵⁸⁸ Zilhicce ayında olmuştur.

Hz. Peygamber Ehl-i Beyt’i ile yakından alakadar olur, ara sıra hanelerine giderek sohbetlerine dahîl olurdu. Onların gönüllerini hoş tutardı. Allah Resûlü yine bir gün kızının hanesine uğramıştı. İçeriye girdiği zaman, Hz. ‘Alî ve Hz. Fâtıma’nın birbirleriyle koyu bir sohbette olduğunu ve aralarında gülüşüklerine şahit olmuştu. Rasûlullah’ı gördüklerinde hemen toplandılar ve sohbeti yarıda bıraktılar. Efendimiz: “Gülmenizden nedeni neydi ki beni görünce neden sustunuz?” buyurdu. Hz. Fâtıma: “Hz. ‘Alî ile sizin yanınızda hangimizin daha sevimli olduğumuz üzerinde konuşuyorduk. Ben (kızınız olmamdan dolayı) yanınızda daha sevimli olduğumu söylerken Hz. ‘Alî ise, kendisinin daha sevimli olduğunu söylüyordu” yanıtını verdi. Efendimiz: -“Kızım, sen, babanın evlâdına olan tabii sevgisi ve yaratılışındaki şefkatle bana ‘Alî’den daha

⁵⁸⁴ İbn Sa‘d, *Kitabu’t-Tabakati’l-Kebir*, VIII, 19-20.

⁵⁸⁵ İbn Sa‘d, *Kitabu’t-Tabakati’l-Kebir*, VIII, 20.

⁵⁸⁶ İbn İshâk, *Sîretu İbn İshâk*, s. 246; Belâzurî, *Ensabü’l-Eşraf*, II, 30-31; İbn Sa‘d, *Kitabu’t-Tabakati’l-Kebir*, VIII, 20; Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*, III, 160-VII, 293.

⁵⁸⁷ İbn Sa‘d, *Kitabu’t-Tabakati’l-Kebir*, VIII, 22.

⁵⁸⁸ Belâzurî, *Ensabü’l-Eşraf*, II, 30-31; İbn İshâk, *Sîretu İbn İshâk*, 247.

sevimsin. Ama ‘Alî de benim gözümde senden daha çok izzet ve keramet sahibidir.” yanıtıyla ikisinin de iki ayrı noktadan değerlerini söyleyerek gönüllerini hoş etmiştir.⁵⁸⁹

Peygamber Efendimiz kızlarına ayrı bir önem verirdi. Bunu onlara hissettirmekle kalmayıp dil ile de ifade ederdi. Hz. Ümmü Seleme mevzu ile ilgili şu kıssayı anlatır: Günlerden bir gün, Peygamberimiz, Hz. Fâtıma’ya: Git, benim yanıma kocanı ve çocuklarını getir, dedi. Hz. Fâtıma hemen gidip onları huzura getirdi. Hayber’den bize ganimet olarak kalan bir abâ vardı, onun üzerinde oturuyordum. Efendimiz, abâyı alıp onların üzerlerine koydu ve bunlar benim Ehl-i Beyt’imdir, demesinin ardından: “Allah’ım! Bunlar Muhammed’in Ehl-i Beyti’dirler. Sen, salâvat ve bereketlerini İbrâhim’in Ehl-i Beyt’i üzerine de indir. Şüphe yoktur ki, mecid ve azamet sahibi olan sensin” dedi. Şu şekilde dua ettiğinin haberi de bize ulaşmıştır: Efendimiz, Hz. Fâtıma ile Hz. ‘Alî’yi ve oğulları Hasan ile Hüseyin’i abâsının altına alarak, “Allah’ım! Bunlar benim Ehl-i Beyt’imdir; onları kötülüklerden koru ve kendilerini tertemiz kıl.”⁵⁹⁰

Allah Resûlü, sabah namazlarına giderken kızının hanesine uğradı. Kızını namaza çağırırdı. Zirâ Allah, “*Habibim ehline namazı emret*”⁵⁹¹ diye buyurmuştur. Beş vakit farz namazlarını kazaya bırakmadığı hakkında İslâm âlimlerinin ittifakı bulunmaktadır. Hz. Fatıma küçük çocuklarından dolayı uykuda kalmasın diye Efendimiz sabah namazları için hanesine gidip uyandırırdu.⁵⁹² Onlara her defasında, “*Ey ehlibeyt, Allah sizden, kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.*”⁵⁹³ mânasına gelen âyeti okumuştur.⁵⁹⁴ Muhtemelen bu durum, Ahzâb, 33. âyette geçen ehli beyte namaz kılmalarını emreden âyetin inişinden sonra meydana gelmiştir.

Hadis literâtüründe yer alan bir kayda göre bir gece Efendimiz, teheccüd namazını kılmak için kalktığında, yatmakta olan Hz. Fâtıma ile Hz. ‘Alî’yi namaz kılmaları için uyandırmak istemişti. Uyanmadıklarını görünce bir süre sonra bu çağrısını

⁵⁸⁹ Mehmet Emre, *Büyük İslâm Kadınları ve Hanım Sahâbîler*, 141.

⁵⁹⁰ Müslim, “Fedâilü’s-Sahâbe”, 61. Ayrıca bk. Mehmet Emre, *Büyük İslâm Kadınları ve Hanım Sahâbîler*, 203.

⁵⁹¹ Tâhâ 20/132.

⁵⁹² Mehmet Emre, *Büyük İslâm Kadınları ve Hanım Sahâbîler*, 139.

⁵⁹³ Ahzâb 33/33.

⁵⁹⁴ Belâzurî, *Ensabü’l-Eşraf*, II, 353-54.

yinelediğinde Hz. ‘Alî’nin, “Allah dilerse kalkarız.” demesi üzerine, ona, “*İnsan kısmı ne de çok cidalci oluyor!*”⁵⁹⁵ mânasına gelmekte olan âyet ile karşılık vermiştir.⁵⁹⁶

Efendimizin Hz. Fâtıma’ya olan muhabetini delillendiren önemli bir olay da Mekke’nin fethinin ardından Hz. ‘Alî’nin Ebû Cehil’in kızı Cüveyriye ile nikâhlanmak istemesi veya Ebû Cehil’in yakınlarının kızlarını Hz. ‘Alî ile nikâhlamak için Hz. Resûl’den iznini istemeleri üzerine onun verdiği tepkidir. Bu vesile ile yaptığı konuşmalarda Hz. Fâtıma’nın kendisinden bir parça olduğunu, onun üzülmelerini istemediğini, Allah’ın Peygamberinin kızı ile Allah düşmanının kızının bir araya bulunamayacağını; Allah’ın helâl kıldığı bir şeyi haram kılmamakla beraber bu izdivaca izni olmadığını, ancak Hz. ‘Alî’nin Hz. Fâtıma ile evliliğini bitirdikten sonra diğer kadınlarla nikâhlanabileceğini söylemiştir.⁵⁹⁷

Peygamberimizin vefatından yaklaşık olarak beş buçuk ay sonra 3 Ramazan 11 (22 Kasım 632) tarihinde Hz. Fatıma vefat etmiştir. Muhammed el-Bâkır’ın rivayetine göre Hz. Fâtıma’yı Hz. ‘Alî bizzat yıkamıştır. Ölümünün ardından bedeninin kimse tarafından görünmemesi ile ilgili vasiyeti nedeniyle eşi Hz. ‘Alî ile Hz. Ebû Bekir’in karısı Esmâ bint Umeys onun teçhiz ve tekfininde yer almıştır. Hz. Fatıma, cenazesinin erkeklerinki gibi üzeri bir kefenle sarılmış olarak herkesin gözü önünde yer almasından duyduğu rahatsızlığı Esmâ bint Umeys’e anlatmıştır. Esmâ da O’na Habeşistan’da ölümlerin tabutun içinde taşındığını söylemiştir. Hz. Fâtıma’da kendi cenazesinin de tabutla taşınmasını vasiyet etmiştir. Zira onun cenazesi Esmâ bint Umeys’in tarifi üzerine yapılan tabutla taşınmıştır. Cenaze namazını Hz. ‘Abbâs veya Hz. ‘Alî’nin kıldırıldığı rivayetler arasındadır. Ve yine isteği üzerine geceleyin Hz. ‘Alî, Hz. ‘Abbâs ile oğlu Fazl tarafından Cennetü’l-Baki’ye defnedilmiştir.⁵⁹⁸

1.2.4.3. Tebliğde Rolü

Hz. Fatıma, Hz. Resul’e benzetilen birçok güzel sıfatı bulunmaktaydı. Güzel ahlakından ötürü Hz. Peygamber onu görünce mutlu olur, ayakta selamlar, elinden tutarak yanaklarından öperdi. Methiyeler okuyup başucuna oturturdu. Babası da onun evine gidince Hz. Fatıma da onu aynı şekilde ağırlardı. Hz. Resul, bir sefere doğru

⁵⁹⁵ Kehf 18/54.

⁵⁹⁶ Nesâî, “Kıyâmu’l-Leyl ve Tatavvuu’n-Nehâr”, 5.

⁵⁹⁷ el-Buhârî, “Fezâ’lü ashâbi’n-nebî”, 16, “Nikâh”, 109.

⁵⁹⁸ Yaşar Kandemir, “Hz. Fatıma”, *DİA*, XII, 223-224.

giderken aile fertlerinden en son Hz. Fatıma ile vedalaşır, seferden dönünce de önce onunla görüşürdü. Dünya ve ahiretteki en değerli dört hanım arasında saydığı Hz. Fatıma için Hz. Peygamber, “Fatıma benim bir parçamdır, onu sevindiren beni sevindirmiş, onu üzen de beni üzmüş olur”⁵⁹⁹ ve “Bana melek gelerek Fatıma’nın cennetliklerin hanımefendisi olduğunu müjdeledi” buyurmuştur. Hz. Fatıma’nın bilhassa yürüyüşü, Hz. Peygamber’in yürüyüşüne benzetilirdi.⁶⁰⁰

Kureyş’in ileri gelenlerinin baskısının sürdüğü dönemde kimse onlara yardım etmekte cesaret göstermezdi. Bu dönemde Hz. Fâtıma müşriklerin babasına yaptıkları kötülöklere karşı tepkisini ortaya koyarak Peygamber olan babasına destek vermek suretiye birçok sıkıntıya maruz kalmıştır. Anlatıldığına göre Hz. Muhammed (s.a.v), Kâbe’nin yamacında namazını eda ederken secdeye gittiğinde şirkle dolmuş insanlar tarafından üzerine deve işkembesi atılmıştır. Bu vukuatı işiten Hz. Fatıma Mekke sokaklarında koşarak babasının üstüne atılanları temizlemiştir. Bu kötölüğün müsebiblerine de lanetler okumuştur.⁶⁰¹

Peygamber insanlara dini tebliğ ederken genç bir Kureyşli, Hz. Fâtıma’yı yolda giderken görmüş ve başını yarmış, bunun üzerine Hz. Fâtıma orada bulunan Abdüşemsoğulları’ndan özellikle Ebû Süfyan’dan yardım istediye de kendisine yardım eden çıkmamıştır.⁶⁰²

Hz. Fatıma yaklaşık 16 veya 20 yaşında Uhud Gazvesi’ne katılmış, burada gazilere yiyecek ve su taşımış, aynı zamanda yaralıları tedavi etmişti. Bu savaşta Hz. Peygamber’in dişinin kırılması üzerine yüzündeki kanları temizlemeye çalışmıştır. Kanın dinmediğini görünce bir hasır parçasını yakıp küllerini Hz. Peygamber’in yüzüne bastırmak suretiyle akan kanı durdurmuştur.⁶⁰³

Mekke’nin fethine (Ramazan 8/Ocak 630) Hz. Fatıma da katılmış olup İslâm’a giren hanımlar Peygambere biat ederken onun yanında bulunmuştur. Efendimiz,

⁵⁹⁹ Müslim, “Fezâilü’s-sahâbe”, 94.

⁶⁰⁰ Gülgün Uyar, *Ehli Beyt İslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evladı{260/873’e Kadar}*, (İstanbul: İFAV, 2008), 47.

⁶⁰¹ en-Nesâî, “Tahâret”, 192. Ayrıca bk. el-Bûti, *Fıkhu’s- Siyre*, 77.

⁶⁰² İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr, *Sîretu İbn İshâk*, (Dımaşk: Daru’l Fıkr, 1978), 234.

⁶⁰³ Müslim, “Cihâd”, 101; Levent Öztürk, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001), 96-97, 106.

Mekke’de bir kuşluk vakti yıkanırken etrafına bir perde koyarak görünmeden duş almasına yardımda bulunmuştur.⁶⁰⁴

Bizzat Hz. Fâtıma tarafından tamamı Kütüb-i Sitte’de yer alan toplamda on sekiz hadis rivayet edilmiştir Bunlardan ikisi hem *Sahih-i Buhârî* hem de *Sahih-i Müslim*’de yer almaktadır. Kendisinden Hz. ‘Alî, Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin, Hz. ‘Âişe, Ümmü Seleme, Hz. Peygamber’in yardımcısı Ümmü Râfi’nin hanımı Selmâ, Enes b. Mâlik ve başkaları rivayette bulunmuşlardır. Ayrıca Hz. Hüseyin’in kızı Fâtıma’nın ve daha başka râvilerin ondan almış olduğu mürsel rivayetleri bulunmaktadır.⁶⁰⁵

Hz. Peygamber’in, son rahatsızlığı esnasında o sene Cebrail’in Kur’ân-ı Kerim’i karşılıklı okumak için iki defa geldiğini ve bunun vefatının yaklaştığına işaret olduğunu söylemesi Hz. Fatıma’yı son derece kederlendirmişti. Kızının ağladığını gören Hz. Peygamber, ailesinden ilk olarak kendisine kavuşacak olan kimsenin Hz. Fatıma olacağını haber vermiş ve bu haberi bir müjde kabul eden Hz. Fatıma sevinmiştir.⁶⁰⁶

Hz. Fâtıma ile ilgili en önemli hususlardan biri de Hz. Peygamber’in hayatta kalan erkek evladı bulunmamasından dolayı, soyunun kızı Hz. Fâtıma vâsıtasıyla devam etmiş olmasıdır.⁶⁰⁷ Hz. Fâtıma ile Hz. ‘Alî’nin evlatları olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin vâsıtasıyla Hz. Peygamber’in soyundan gelenler, “Seyyid” veya “Şerif” unvanları ile anılmaktadır.⁶⁰⁸

Efendimiz (s.a.v.)’in soyu Hz. Fatıma ile devam etmiştir. Allah’nın bu takdiri, cahiliyyenin ‘kız çocuklarını hakir görme gibi’ çirkin geleneğini ayaklar altına sermiştir. Gerek günümüzde gerekse daha önceki dönemlerde özellikle câhiliye döneminde erkek ile soyun devam edilmesi bir övünme aracı olarak görülmektedir. Öyle ki Hz. Peygamber’e erkek çocuğu olmadığı için ‘ebter⁶⁰⁹’ demişlerdi. Asıl olanın bu olmadığını Allah, Hz. Peygamber’in(s.a.v.) hayatında uygulamalı olarak göstermiştir. Hz. Peygamber’in hayatındaki bu uygulamadan ve “*Muhakkak ki Allah katında en değerli olanınız ona karşı gelmekten en çok sakınanınızdır.*”⁶¹⁰ âyetinden yola çıkarak

⁶⁰⁴ el-Buhârî, “Edeb”, 94.

⁶⁰⁵ Kandemir, “Hz. Fatıma”, *DİA*, XII, 223-224.

⁶⁰⁶ Uyar, *Ehli Beyt İslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evladı*, 46.

⁶⁰⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe fi Temyîzi’s-Sahâbe*, VIII, 263.

⁶⁰⁸ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 677; Mustafa Sabri Küçükşası, “Seyyid”, *DİA*, XXXVII, 40-43.

⁶⁰⁹ Kevser 108/3.

⁶¹⁰ Hucurât 49/13

denilebilir ki İslam erkek merkezli övünme ideolojisini yıkmıştır. Bunun yerine takvayı yerleştirmiştir.

1.3. SEBEB-İ NUZÜLE KONU OLAN KADINLAR

1.3.1. Hz. ‘Âişe

İslam tarihinde Resulullah'ın zevcesi ve müm'inlerin annesi⁶¹¹ (Hz. Aişe) hakkında münafıklar tarafından uydurulan iftira olayının adı. İfk, insana yalan ve iftira olarak ulaşan şeydir⁶¹² Kişiyeye ansızın ulaşınca kadar, kendisinin bile hiç hissetmediği bir bühitan olduğu da söylenmiştir.⁶¹³ Esasen ikisi de aynı anlamı ifade etmektedir. Buna göre ifk; doğru olmadığı halde bir kişi ya da toplum hakkında herhangi bir haberin ortaya atılmasıdır, denilebilir.⁶¹⁴

“[Biliyorsunuz, Âişe-i Sıddıka hakkındaki] o ters yüz edilmiş haberi getirenler, sizin kendi içinizden [imanları hastalıklı] bir grup... Onu kendiniz açısından kötülük zannetmeyin. Aksine, sizin için böyle bir şey daha iyi oldu [herkesin gerçek yüzü ortaya çıktı ve bu tür cinsel konuları düzenleyen Nur gibi bir sure nâzil oldu]. Evet, bunlardan her biri kendi aleyhlerine bir günah kazanmışlardır; ama asıl elebaşları için muazzam bir azap söz konusudur. [Ey müminler!] Bu söylentiye duyduğunuzda, kadın-erkek bütün müminlerin, kendileri [ile aynı imanı paylaşan suçsuz iki insan] hakkında hüsn-i zanda bulunarak; “Yok canım; olamaz! Bu, basbayağı bir iftira!” demeleri gerekmez miydi? İsnat ettikleri şey hakkında dört şahit getirselerdi ya!.. Mademki o şahitleri getiremediler, o halde Allah katında tam bir yalancılardır!.. Evet, Allah'ın, üzerinizdeki dünyevî ve uhrevî lütuf ve merhameti olmasaydı, o daldığımız dedikodu sebebi ile elbette sizi büyük bir azap çarpardı. Hani, bu haberi dilinize dolamıştınız da hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığınız bir şeyi, Allah'a göre muazzam bir vebal olmasına rağmen basit bir şey gibi algılayıp, inanmayarak bile olsa birbirinize anlatıyordunuz ya işte o sırada... Bu söylentiye işittiğinizde; “Bu hususta konuşmak bize yakışmaz. Hâşâ! Bu büyük

⁶¹¹ Ahzâp 33/6.

⁶¹² Zemahşerî, *Keşşaf*, III, 52.

⁶¹³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, V, 3485.

⁶¹⁴ Mükâtil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*, III, 188; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XVII, 136; Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, X, 666

bir iftira!” demeniz gerekmez miydi? Allah size ayetlerini açıklıyor; bu öğüdü de size, müminseniz bir daha böyle bir şey yapmayasınız diye veriyor. Allah mutlak bir bilgi ve hikmete sahiptir. İman edenler arasında böyle yüz kızartıcı şeylerin yayılmasını arzu edenleri, inanın, dünya ve Âhirette canlarını yakacak bir azap bekliyor!.. Siz bilmezsiniz, ama Allah bilir. Peki, ya Allah’ın üzerinizdeki lütuf ve merhameti olmasaydı!.. Ya bir de Allah şefkatli, merhametli olmasaydı!.. [Nice olurdu hâliniz?] Ey iman edenler! Şeytan[î odaklar]ın adımlarını izlemeyin. Her kim Şeytanın adımlarını izlerse, o böyle birine yüz kızartıcı ve gayrimeşrû şeyler emredecektir... Evet, Allah’ın üzerinizdeki lütuf ve merhameti olmasaydı, hiç biriniz ebediyyen temize çıkamazdı. Ancak Allah’tır ki dilediğini temize çıkarır; çünkü asıl işiten, asıl bilen Allah’tır. ⁶¹⁵

Hz. ‘Âişe anlatıyor: Resûlullah bir seyahate gideceği zaman hanımları arasından bir kura çekerdı. Kurada çıkan hanımını yanına alırdı. Beni Mûstalik gazvesine gideceği zaman da aynı şekilde hanımları arasında kura çekmişti. Kurada benim adım çıkınca onunla beraber yolculuğa gittim. Örtünme ile ilgili âyetler nazil olduktan sonra bu olay vuku buldu. Sefer esnasında hevdecin içinde kapanırdım. Dinlenecek mekânlarda da hevdecimle beraber aşağıya indirilirdim. Efendimizle birlikte çıktığımız gazve bitince Medine’ye geri gitmek maksadıyla yola koyulduk. Döndüğümüzde Medine yakınlarında dinlenmenin ardından Efendimiz gece yarısı dönüş için çağrıda bulunmuştu. Yola çıkacağımız çağrısı yapılıncı kalkıp ve bir ihtiyaç sebebiyle kafileyi geçene kadar yürüyüp ihtiyacımı görüp geri döndüm. Boynumu yokladığımda fark ettim ki yemen boncuğundan yapılan gerdanlığımın boynumda olmadığını anladım. Hemen kolyemi aramaya koyuldum. Ordunun konakladığı yerden uzaklaştım. Benim hevdecimi taşıyanlar onu alıp deveme yüklemişler. Benim hevdecin içinde bulunduğumu sanıyorlardı. Çünkü o dönemde hanımlar az yemek yediklerinden dolayı çok hafiftiler. Hevdecimi kaldıranlar onun hafifliğini garipsememişlerdi. Deveyi sürüp yola koyulmuşlar. Kafile yol alıp gittikten sonra ben de gerdanlığımı bulmuştum. Dinlendiğimiz mekâna geldiğimde ortada kafile kalmamıştı. Ben de dinlenme alanında bekledim. Çünkü nasılsa benim yokluğumun fark edilip gelip beni alacaklarını düşündüm. Dinlendiğimiz mekânda beklerken gözlerim ağırlaşp uykuya dalmıştım.

⁶¹⁵ Nûr 24/11-21

Safvân b. Muattal es-Sülemî ez-Zekvânî kafilenin ardında unuttuğu bir şeyler varsa onları alıp sahiplerine vermekle görevlendirilmişti. Konaklama yerine vardığında uzaktan bir insan karartısını görmüştü. Yaklaşınca beni görüp hemen tanıdı. Zira örtünme buyruğundan evvel beni görmüştü. Safvân'ın beni teşhis edince, *“İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn”* derken sesini duyunca kendime geldim. Derhal örtümle yüzümü örttüm. Allah'a kâsem ederim ki birbirimizle aramızda tek kelime bile geçmedi. Ondan *“İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn”* cümlesinden başka herhangi bir kavil bile duymadım. Safvân, devesinin ön ayağına basıp çömeltilti. Devenin üzerine bindim. Sonra o da bindiğim devenin dizginlerinden tuttu. Kafiyele yetişmek için yola çıktık. Öğlenin sıcağında dinlenen kafiyele ulaştık. Fakat içi fesat insanlar benim hakkımda atıp tutmuşlardı.

İftiralarla hakkımda yalan atıp tutan kişilerin önderi Abdullah b. Ubeyy b. Selûl idi. Medine'ye geri dönmenin ardından bir ay boyunca hasta düştüm. Yalan ve iftira sahipleri ise bu arada insanlar arasında dolaşıyordu. Ancak benim bu olanlardan haberim hiç olmadı. Fakat hastalığım esnasında beni endişelendiren tek şey Efendimizden bana daha önce gösterdiği şefkati göremememdi. Allah'ın peygamberi yanıma geliyordu. Selam verdikten sonra sadece: “Bu (hastanız) nasıl oldu?” diye sorup dönüyordu. Beni şüpheye düşüren tek şey bu oldu. İyileşmeye başladığım zaman Ümmü Mistah ile ihtiyacımı gidermek için dışarıya çıktım. İhtiyaç alanı evin dışında olduğundan, milletin bizi açıkça görmemesi için geceleyin dışarıya çıkardık. Tabi daha bu olay, ihtiyaç alanını eve yakın bir yerde yapmamızdan önceydi. O dönemlerde çöldeki bedeviler gibiydik. İhtiyaç anında ev dışında uzak bir yere giderdik. Ümmü Mistah'la beraber dışarıya çıkmıştım. İhtiyacımızı giderdikten sonra evime doğru gelirken Ümmü Mistah'ın ayağı çarşafına takılıp tökezledi. Tökezleyince de: “Kahrolası Mistah!” dedi. Kendisine: “Ne kötü bir söz söyledin! Bedir savaşına katılan birine mi sövüyorsun?” diye cevap verdiğimde, bana: “Ey saf kadın! Onun söylediklerini duymadın mı?” dedi. “Neyi?” diye sorduğumda, iftira atanların söylediklerini bana aktardı. Bunun üzerine hastalığım bir kat daha artmıştı.

Eve döndüğümde Efendimiz yanıma geldi. Tekrar, selam verip: “Bu (hastanız) nasıl?” diye sordu. Kendisinden ailemin evine gitmek için izin istediğimde izin verdi. Zira duyduklarımın doğruluğunu teyit etmek istiyordum. Efendimizin izniyle ailemin yanlarına geldim ve anneme: “Anneciğim! İnsanlar neler konuşuyor?” diye sordum.

Annem: “Kızcağızım! Sen kendini üzme! Zira güzel bir kadınsın ve seni seven bir kocanın yanındasın. Seni çekemeyen insanlar varsa mutlaka hakkında atıp tutarlar.” dedi. Ben: “Sübhânallah! İnsanlar gerçekten bunları mı konuşuyorlar?” dedim. Sabahlara kadar ağladım. Gözüme bir uyku damlası bile girmedi. Sabah olduğunda ben hâlâ ağlıyordum. Bu konudaki vahiy gecikince Efendimiz, kadını (ben) ile ayrılıp ayrılmama konusunda istişare etmek için Ali b. Ebî Tâlib ile Usâme b. Zeyd’i çağırdı. Usâme, hanımının masum olduğunu ve benim hakkında düşündüklerini “Ey Allah’ın Resûlü! Hanımların hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyoruz.” diyerek aktardı. Hz. ‘Alî ise: “Ey Allah’ın Peygamberi! Yüce Allah eş alma konusunda sana bir sınırlama getirmemiştir. Ondan başka evlenebileceğin bir sürü hanım vardır. Ona hizmet eden cariyesine de sorabilirsin. O sana bu konuda daha doğrusunu söyler.” dedi. Bunun üzerine Efendimiz, Berîre’yi çağırdı ve: “Ey Berîre! Âişe’de şüphe uyandıracak bir şeyler gördün mü?” diye sordu. Berîre: “Seni hakla gönderene ant olsun ki kendisini küçük düşürecek herhangi bir şeyini görmemişim. Ancak henüz küçük olduğu için bazen ekmeğin hamurunu yaparken uyuklar, koyun da gelip o hamuru yedi.” karşılığını vermişti. Sonra Efendimiz aynı gün minbere çıktı, Abdullah b. Ubeyy’den dolayı maruz kaldığı sıkıntıyı insanlara bildirerek şu sözleri buyurdu: “Ey Müslümanlar! Ailem hakkında bana sıkıntı yaşatan adamı cezalandırmada bana kim yardım eder? Allah’a yemin olsun ki ailem hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Adı iftiraya karıştırılan adam hakkında da hayırdan başka bir şey bilmiyorum.” Bunun üzerine Abdüleşhel oğullarının kardeşi olan Sa’d b. Muâz kalktı ve: “Ey Allah’ın Resûlü! Senin adına ben onu cezalandırırım! Eğer ki o adam Evs kabilesinden biriye onun boynunu vururum. Yok, eğer Hazrecli kardeşlerimizden biriye, bize emir buyur ve emrini yerine getirelim!” dedi. Bunu işiten Hazrec kabilesinin efendilerinden Sa’d b. Ubâde ayağa duruldu. Sa’d b. Ubâde önceden salih bir adamdı. Ancak asabiyet duygusu ağır basmış olacak ki Sa’d b. Muâz’a: “Allah’a yemin olsun ki yalan söylüyorsun! Zira sen onu öldüremezsin! Buna gücün de yetmez!” diye sert bir şekilde çıktı. Bunun üzerine Sa’d b. Muâz’ın amcasının oğlu olan Useyd b. Hudayr ayağa kalktı ve Sa’d b. Ubâde’ye: “Asıl yalan söz söyleyen sensin! Allah’a yemin olsun ki onu öldürürüz! Sen bir münafıksın. Onun için münafıkları savunuyorsun!” karşılığını verdi. Bu şekilde Evs ve Hazrec kabileleri birbirini öldüresiye dövüp ayaklandılar. Allah Resûl’ü hâlâ minberin

üzerindeydi. Duruma şahit olan Hz. Resûl, onları sakinleştirip sükûta davet etti. Cemaat de sükûta büründü.

Ben diğer gecelerde de ağlayıp durdum. Uyku gözüme uğramadı. Annem ve babam da yanı başımda sabahladılar. Bu durum iki gece boyunca sürdü. Annem ve babamın yamacında otururken ve benim gözlerim doluyken Ensârdan bir hanım içeriye girmek için müsaade istedi. Aldığı izinle geldi ve benimle beraber gözyaşı akıtmaya başladı. Vaziyet böyleyken Resûl yanımıza gelip selam verdi. Bizimle beraber oturdu ki olay vuku bulduğundan beri Allah'ın Peygamberi yanımda hiç oturmamıştı. Geçen bir aya rağmen durumum hakkında vahiy nazil olmamıştı. Allah'ın Resûlü otururken şehadet getirdi, sonra da: “Ey Âişe şöyle şöyle yaptığın bana ulaştı. Şayet masumsan Allah senin masumiyetini ortaya koyacaktır. Ama eğer öyle bir suç işlediysen Allah'tan mağfiret dile ve tövbe et. Zira kul suçunu itiraf edip tövbe ederse Allah onun tövbesini kabul eder.” buyurdu. Allah Resûlü, sözlerini bitirince akıtacak gözyaşlarım kalmamıştı. Babama: “Benim yerime, söyledikleri için Resûl'e sen cevap verir misin?” dedim. Babam ise: “Allah'a yemin olsun ki Resûl'e ne söyleyeyim bilemiyorum!” karşılığını verdi. Anneme: “Resûlullah'ın dediklerine sen cevap verir misin” dediğimde, o da: “Allah hakkı için bende Allah Resûlüne ne cevap vereceğimi bilemiyorum!” karşılığını verdi. Ben yaşça küçük bir kızdım. Kur'ân'dan da fazla bir bilgim yoktu. Buna rağmen dedim ki: “Vallahi anladım ki insanların dedikleri içinize işlemiş. Şüphe duyuyorsunuz dediklerimden. Şayet size bir suçum olmadığını söylesem de bana inanmamayı seçeceksiniz. Oysa size bunu yaptığımı itiraf etsem -ki Allah biliyor ben bundan uzağım- o zaman bana inanırsınız. Durumumuzu ifade edecek bir söz bulamıyorum. Sadece Hz. Yusuf'un babasının dediğini diyebiliyorum ki o da şöyledir: *“Bana güzelce sabır gerekir. Anlattıklarınıza ancak Allah'tan yardım istenir...”*⁶¹⁶ Sonra da yatağıma uzandım. Allah biliyor ki ben masumdum. Ve Allah'ın masum olduğumu göstereceğine de inanıyordum. Ancak benimle ilgili okunur bir vahiy geleceğini tahmin etmezdim. Kur'ân'da benimle ilgili bir şeyler indirilecek kadar değerli değilim. Sadece Allah'ın benim masumiyetim yönünden Allah Resûlüne bir rüya göstermesini istemiştim. Allah'a yemin olsun ki daha Hz. Resûl oradan ayrılmamışken ve bizden hiç kimse daha çıkmamışken vahiy nazil oldu. O esnada vahyin ağırlığından dolayı Resûlü bir terleme

⁶¹⁶ Yûsuf 12/18.

almıştı. Bu halinin geçmesinin ardından Allah'ın Resûlü sevinçten gülüyordu. Ağzından çıkan ilk söz: "Müjdeler olsun ya Âişe! Vallahi Allah senin masum olduğunu vahyetti!" oldu. Bunun üzerine annem bana: "Kalk ve Allah'ın Peygamberine teşekkürler et!" dedi. Ben ise "Vallahi kalkmam! Masumumiyetimi vahiy ile ispatlayan Allah'tan gayrısına şükretmem!" karşılığını verdim. Allah bu konu hakkında: *"Doğrusu, uydurulmuş bir yalanla gelenler, sizin içinizde sizinle birlikte davranan bir topluluktur; siz onu kendiniz için bir şer saymayın, aksine o sizin için bir hayırdır. Onlardan her bir kişiye kazandığı günahın (bir ceza) vardır. Onlardan (iftiranın) büyüğünü yüklenene ise büyük bir azab vardır.... Eğer imân edenlerden iseniz, bunun gibisine bir daha dönmemeniz için Allah size öğüt vermektedir. Allah size âyetleri açıklıyor; Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Çirkin utanmazlıkların (fuhşun) imân edenler içinde yaygınlaşmasından hoşlananlara, dünyada ve ahirette acıklı bir azab vardır. Allah bilir, siz ise bilmiyorsunuz. Eğer Allah'ın sizin üzerinizde fazlı ve rahmeti olmasaydı ve Allah gerçekten Rauf (şefkat eden ve) Rahim olmasaydı (ne yapardınız)? Ey imân edenler, şeytanın adımlarına uymayın. Kim şeytanın adımlarına uyarsa, (bilsin ki) gerçekten o (şeytan) çirkin utanmazlıkları ve kötülüğü emreder. Eğer Allah'ın üzerinizde fazlı ve rahmeti olmasaydı, sizden hiçbiri ebedi olarak temize çıkamazdı. Ancak Allah, dilediğini temize çıkarır. Allah, iştendir, bilendir."*⁶¹⁷ Şeklinde tam olarak on âyet indirmiştir.⁶¹⁸

Hz. 'Âişe âyetin sebebi nüzulünü aktarmakla kalmayıp bazı mesajlar da vermiştir. Bunlar: Kişi bilmediği konuda sükûta başvurmalıdır. Etrafta dolaşan haberlerin aslı astarını bilmeden yorum yapmaktan kaçınmalıdır. Hakkında konuştuğunuz kişiyle empatî kurmak gerekir ki bu bir kadınsa daha da hassas olunmalıdır. Toplumda kadına atılan her türlü söz ona yapışmaktadır. Hakikat ortaya çıksa bile o söylenen sözlerle yaftalanan kişiye karşı her zaman şüphe içinde kalınmaktadır. Tüm bu nedenleri sıraladığımızda, kişi görmediği konu hakkında konuşmamalı, şahit olsa dahi setredici olmalıdır. Çünkü görünenin ardında da bir hakikat olabilir. Aynı zamanda bu tür durumda yapılması gereken bir şey de istişareye başvurmaktır. Allah Peygamberi Hz. 'Âişe'ye sormadan evvel onu yakından tanıyanlara

⁶¹⁷ Nûr 24/11-21.

⁶¹⁸ et-Taberî, *Câmiu 'l-beyân*, V, 400- 407; Nesefî, *Medârikü 't-tenzil ve hakâ 'iku 't-te 'vîl*, II, 491-493; Süyûtî, *ed-Dürrü 'l-mensûr fi 't-tefsîr bi 'l-me 'sûr*, VI, 140-141; Sâbûni, *Safvetü 't-tefâsîr*, II, 332; *Elmalılı, Hak Dini Kur 'ân Dili*, V, 558-560.

onun nasıl biri olduğunu sordu. Elbette ki hanımını herkesten daha fazla tanıyordu. Ama kişilere örnek olsun diye sordu. Gelen cevaplar neticesinde bildiklerini pekiştirdi.

Hz. ‘Âişe’nin başına gelen bu olay çerçevesinde anlıyoruz ki, Allah bildirmedikçe Efendimizin dahi gayb haberlerine ulaşması mümkün gözüküyor. Nitekim o, atılan iftirayı işitiğinde Hz. ‘Âişe’nin masum olduğu hakkında hiçbir şey söz söyleyemedi. Vahyin ona gelmesini bekledi.⁶¹⁹

1.3.2. Havle/Huveyle bint Sa’lebe

“Gerçekten Allah, eşi konusunda seninle tartışan ve Allah’a şikâyetle bulunan (kadın)ın sözünü işitti. Allah, aranızda geçen konuşmaları işitiyordu. Şüphesiz Allah, işitendir, görendir. Sizden kadınlara ‘zihar’da bulunanlar (bilsinler ki, kadınları) onların anneleri değildir. Anneleri, yalnızca kendilerini doğuranlardır. Şüphesiz onlar, çirkin ve yalan söylemektedirler. Gerçekten Allah, çok affeden, çok bağışlayandır. Kadınlara ‘zihar’da bulunanlar, sonra söylediklerinden geri dönenlerin, birbirleriyle temas etmeden önce bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmaları gerekir. İşte size bununla öğüt verilmektedir. Allah, yaptıklarınızı haber alandır. Ancak buna (imkân) bulamayanlar (için de) birbirleriyle temas etmeden önce, kesintisiz iki ay oruç (yüklenmiştir); buna güç yetiremeyenler altmış yoksulu doyursun. Bu (kolaylık), Allah’a ve O’nun Resûlü’ne imân etmeniz dolayısıyladır. Bunlar, Allah’ın sınırlarıdır. Kâfirler içinse acı bir azab vardır.”⁶²⁰

Tefsir metinlerinde de izâh edildiği üzere bu sûre, Havle binti Sa’lebe’nin adındaki sahâbî kadının sorununu gündemine alan ve “mücadele eden kadın” anlamını ifade eden Mücâdele sûresine ismini veren kıssa ile başlamaktadır.⁶²¹

Havle binti Sa’lebe, hakkında nazil olmuş âyet hakkında şunları anlatmıştır: Hak Teâla’ya yemin olsun ki Allah, Mücâdele sûresinin ilk âyetlerini benimle Evs b. Sâmî ile ilgili olarak indirmiştir. Havle binti Sâ’lebe der ki: “Amcamın oğlu olan kocam ihtiyarlayıp huysuz karakterli biri olmuştu. Onunla aramda birgün münakaşa geçti. Bana kızarak: - Sen bana annemin sırtı gibisin, dedi. Bir zaman sonra yanıma

⁶¹⁹ Seyfullah Aruk, *Kur’ân’da Kadın Kıssaları*, 23.

⁶²⁰ Mücâdele 58/1-4.

⁶²¹ Mehmet Nurullah Aktaş, “Kur’ân’da Kadının Kavramsal İfadesi”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VII/XIII, (2016), 9.

gelip benimle cinsî ilişkide bulunmak istediğini söyledi. Ben onun bu davetine icabet etmeyerek: -Asla! Havle'nin hayatı ellerinde olan Allah'a kâsem olsun ki sen o sözleri bana sarf ettikten sonra Allah ve Resûlü hakkımızda hüküm verinceye kadar bana yanaşamazsın, dedim. Sonra da Hz. Peygamber'in huzuruna giderek ona: -Ey Allah'ın Elçisi! Evs b. Sâmit benimle nikâhlandığında genç bir kadındım. Birçok çocuğumuz oldu. Yaşımın ilerlediği sırada beni anasına benzeterek yalnız bırakıverdi. Daha oradan ayrılmamıştım ki Hz. Peygamber'e vahiy gelip önceden olduğu gibi yine sararıverdi. Vahyin etkisi geçince bana: -Ey Havle, Allah, senin ve eşin hakkında âyetler inzâl buyurdu, diyerek bana وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ ۖ قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا فِي نَازِمٍ nazm-ı şerifine kadar okuyuverdi. Sonra Hz. Peygamber bana: Ona bir köle azat etmesini, buyurdu. Ben ise: Ey Allah'ın Peygamberi! Onun köle azat edecek durumu yoktur, dedim. Hz. Peygamber: Öyleyse iki ay art arda oruç tutsun, buyurdu. Ben: Vallahi o ihtiyardır. Onun oruç tutmaya mecali yoktur, dedim. O zaman Hz. Peygamber: -O halde, bir vask hurma ile altmış fakiri doyursun, buyurdu. Ben yine: Vallahi, onun buna da yetecek maddi durumu yok, dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber: O halde ben bizzat ona bir arak hurma ile destek olacağım, deyince. Ben: Ben de ona bir arak hurma bağışlayacağım, dedim. Hz. Peygamber: "İsabetli ve çok iyi bir iş yapmış olursun. Bu hurmaları alıp onun yerine sadaka olarak dağıt. Amcanın oğlu olan kocan ile iyi geçin" buyurdu.⁶²²

Âyet, peygamberin verdiği karardan hoşlanmayarak onunla tartışan ve üstelik bu konuda Allah'a şikâyette bulunan bir kadın olan Havle'den bahsetmektedir. Burada kadının dili kullanması ve özellikle tek otorite olan kişiye –Hz. Muhammed- karşı bir mücadele vermesi önemli bir noktadır. Üstelik bu mücadele ile yetinmeyerek işi, otorite üstü varlığa şikayete vardırılmaktadır. Öyle ki bu mücadeleyi kendi lehine çevirerek bireysel olarak düşündüğümüzde tarihsel bir haksızlığı önlemiştir. Ancak bundan daha dikkat çekici olan ifade âyette geçen "*onlar çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar*" cümlesidir. Burada kadının söz üzerine bir müdahalesi ve mücadelesi, geleneksel olarak kabul gören zihar uygulamasını âyette ifadelendirdiği şekliyle "*çirkin ve yalan bir söz*" haline çevirmiş ve sözün etkisi ve gücünü zayıflatmıştır. Bireysel bir mücadelenin

⁶²² et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XXII; 446-467; Sâbûni, *Safvetü't-tefâsîr*, III, 333; 'Abdulfettâh el-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzul*, s. 343-344.

toplumsal ölçekte sonuç alınmasını sağladığını ve geleneğin dönüşümüne yön verdiğini de görmek gerekir.⁶²³

Kadına sen annem gibisin gibi sözler sarfeden cehaletle kavrulmuş insanlara, kadınların birer birey olduğunu, çirkin söylemleri veyahut teşbihleri gibi olmadığı bildirilmiştir. Havle bu konudan muzdarip olup ses çıkarmayan kadınlara cesaretiyle rol model olmuştur. Kendisine yapılan haksızlığa boyun eğmeyip en yüksek merci olan Resûl'e bildirmiştir. Allah'ın elçisi ses çıkarmamıştır. Lakin o pes etmemiştir. İçinde bulunduğu vaziyeti Cenâb-ı Hakk'a şikâyet etmiştir. Bunun üzerine Hak Teâla has olarak ona nispet ederek genel olarak tüm kadınlara ve erkeklere hakikatı bir kez daha tekrarlamıştır. Bir erkek örfün getirisiyle âdet olmuş bu zulmü bir daha kadın için yapamamıştır. Allah kesin olarak yasaklamakla kalmayıp, bir sözün ağırlığını erkeklere anlatmıştır. Sözü sarf ettiği takdirde yapması gereken kefâretleri sıralayarak, sadece pişmanlığın yetmeyeceğini buyurmuştur.

Adaletsizliğe maruz kalan herkes doğruluğu aramalı ve hakkını ortaya çıkarmak amacıyla meşru sınırlar ölçüsünde müdahale etmelidir. Tıpkı Havle'nin Efendimizin yanına gelerek uğradığı haksızlığı en etkili makama arz ederek çıkış yolu bulmuştur. Hak Teâla gerçekleşmesini takdir ettiği olayları Kur'an'daki kıssalar aracılığıyla kulun, içine bulunduğu buhrandan nasıl kurtulacağına dair yol göstermektedir.⁶²⁴

1.3.3. Hz. Zeyneb bint Caşh

“Allah ve Resûlü, bir işe hükmettiği zaman, mü'min bir erkek ve mü'min bir kadın için o işte kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Kim Allah'a ve Resûlü'ne isyan ederse, artık gerçekten o, apaçık bir sapıklıkla sapmıştır.”⁶²⁵

Abdullah b. Abbas anlatıyor: “Efendimiz, Hz. Zeyneb bint-i Caşh'ı, azadlı kölesi Hz. Zeyd b. Hârise'ye izdivaç için teklif etti. Hz. Zeyneb'i Hz. Zeyd'e isteyince o, Resûlullah'a: “Ben, Hz. Zeyd'le evlenmem.” dedi. Resûlullah “Evlen.” dedi Hz. Zeyneb “Ey Allah'ın Resûlü, bana, kabul edip etmeme hakkı verilmiş midir?” dedi. İşte

⁶²³ Hafsa Fidan, *Kur'an'da Kadın İmgesi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2005), 61

⁶²⁴ Seyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, VI, 3503.

⁶²⁵ Ahzab 33/36

o ikisi böyle konuşurken Allah, Ahzâb Sûresinin 36. âyetini inzâl buyurdu. Bunun üzerine Hz. Zeyneb: “Ey Allah’ın Resûlü, sen beni onunla evlendirmeye razı mısın?” dedi. Resûlullah da “Evet.” dedi. Bunun üzerine Hz. Zeyneb, “O halde ben Allah ve Resûlüne karşı gelmem, onunla izdivacı kabul ettim.” dedi.⁶²⁶

Hz. Zeyneb, Kureyş’in soylu kadını ve Peygamberin akrabası olma vasıflarına sahip bir hanımdı. Hz. Zeyd ise hürriyetine kavuşmuş bir köleydi. Câhiliye örfü gereğince bir hür kadın azat edilen bir köle ile evlenemezdi. Bu kuralın değişme vakti geldiğinde Allah, Hz. Zeyneb ile Hz. Zeyd’in izdivacını buyurdu. Bunun üzerine Allah Resûlü izdivacın izni için Hz. Zeyneb’e gitti. Öncelikle teklife çok şaşırıp ilk etapta kabul etmemiştir. Lakin Allah’ın buyruğu olduğunu öğrenen Hz. Zeyneb olumlu cevap vermiştir. Elbette ki her şeyde hayır vardır. O gün kabul ettiği sadece bir izdivaç değildi. Aynı zamanda bir tapuyu yıkıyorlardı. İnsanları sınıflandırarak nesebin üstünlüğü ile övünenlere bir cevaptı. Artık kişi üstünlüğü takvada arayacaktı. Hz. Zeyneb gelecekteki kutlu izdivacı için, müminlerin annesi konumu için geçmişte şer gibi görülen bir durumu rıza-yı ilahi için kabul etmişti.⁶²⁷

“Bir zaman, Allah’ın kendisine lutufta bulunduğu, senin de lutufkâr davrandığın kişiye, “Eşinle evlilik bağını koru, Allah’tan kork” demiştin. Bunu derken Allah’ın ileride açıklayacağı bir şeyi içinde saklıyordun; öncelikle çekinmen gereken Allah olduğu halde sen halktan çekiniyordun. Zeyd onunla evlenip ayrıldıktan sonra müminlere, evlâtlıklarının -kendileriyle beraber olup ayrıldıkları- eşleriyle evlenmeleri hususunda bir sıkıntı gelmesin diye seni o kadınla evlendirdik. Allah’ın emri elbet yerine getirilecektir.”⁶²⁸

1.3.4. Ümmü Cemil

“Kahrolsun Ebu Leheb’in elleri, zaten kendisi de kahroldu-kahrolacak! Malı ve kazancı ona hiçbir yarar sağlamayacak. Zamanı gelince tarifsiz alevli bir ateşe

⁶²⁶ et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, VI, 180; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VI, 312; es-Sâbûni, *Safvetü't-tefâsîr*, II, 522.

⁶²⁷ Detaylı bilgi, tezin Zeyneb bint Cahş'ın “Hz. Muhammed ile Evliliği” kısmında bulunmaktadır.

⁶²⁸ Ahzap 33/37.

atılacak! Karısı da onun ateşine odun hammallığı yapacak, gerdanında takı yerine çelikten bir halat bulunacak.”⁶²⁹

Sûrenin iniş sebebi Buhari ile Müslim’in Sahih’lerinde Said bin Cübeyr’in İbn Abbas’tan rivayet ettiği hadiste şöyle anlatılmıştır: “En yakın akrabalarımı uyandır”⁶³⁰ âyeti inince, Resulullah Safa tepesine çıktı: “Uyanın hey, sabah oldu!” diye seslendi. Kureyş toplandı: “Neyin var?” dediler. O da: “Söyleyin bana, size haber versem ve düşman sabahleyin veya akşamleyin size saldıracak desem, bana inanır mısınız?” dedi. Onlar da: Evet, dediler. O da: Ben de sizi şiddetli bir azap öncesinde korkutuyorum, dedi. Ebu Leheb de: Kahrolasın, bizi bunun için mi çağırdın, dedi. Bunun üzerine Allah Teala da: “*Ebu Lehebin eli kurusun*”⁶³¹ dedi. Tebbet’in manası: Ebu Leheb’in iki eli ziyan etti, demektir. “Ve teb”: Kendisi de ziyan etti, demektir. Ferra şöyle demiştir: Birincisi bedduadır, ikincisi haberdır. Nitekim adam şöyle der: Allah seni helak etsin, zaten etti de; Allah seni iyi kimse kılsın, zaten kıldı da. Şöyle de denilmiştir: İki eli zikredilmiş, kendisi murat edilmiştir. Bu Arapların âdetidir; bir şeyin parçasını zikrederler, tamamını kastederler. Mesela “*iki elinin kazandığı şey yüzünden*”⁶³² âyeti gibi. Mücahit de şöyle demiştir: “Ebu Leheb’in eli kurudu” ve çocuğunun da “eli kurudu”. Ebu Leheb Resulullah’ın amcasıdır. ⁶³³

Ebu Leheb’in karısı Ümmü Cemil, Nebi yaralansın diye dikenleri yola bırakırdı. Sonra Allah, ona ahirette ne şekilde azab edeceğini haber vererek âyetleri indirdi. Ebu Leheb hakkında bu âyet nazil olunca karısına, “Muhammed kocanı, seni ve çocuklarını hicvetti” dediler. Ümmü Cemil buna öfkeleni ve kalkıp cariyesine, koyun pisliklerini, kan ve dışkıları taşımasını emretti. Bu pislikleri üzerine atıp onu küçük düşürmek ve böylece alçaltmak amacıyla Nebi’nin nerede olduğunu öğrenmek üzere yola çıktı. Ümmü Cemil’e onun Safa yakınında bir evde olduğu haberi verildi. Kapıya varınca Nebi ile birlikte evin içerisinde olan Hz. Ebu Bekir, onun konuşmalarını duydu ve “Ey Allah’ın Rasûlü! Ümmü Cemil geldi. Zannedirim hayır için gelmedi” dedi.

⁶²⁹ Tebbet 111/1-5.

⁶³⁰ Şuara 26/214.

⁶³¹ Tebbet 111/1.

⁶³² Hac 22/10

⁶³³ İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr fî ‘ilmi’t-tefsîr*, IX, 258; Süyûtî, *ed-Dürrü’l-mensûr*, XV, 733; Taberî, *Câmiu’l-beyân*, XIV, 114.

Bunun üzerine Nebi, “Allah’ım! Gözlerini al” buyurdu ya da buna yakın birşey söyledi. Sonra Hz. Ebu Bekir’e, “Bırak girsin. O beni asla göremeyecektir” dedi. Ümmü Cemil eve girdi. Hz. Ebu Bekir’i gördüğü halde peygamberi göremedi. Oysaki yan yanaydılar. “Ey Ebu Bekir! Arkadaşın nerede?” diye sordu. O da, “Ondan ne istiyorsun ey Ümmü Cemil?” diye karşılık verdi. Ümmü Cemil, “Aldığım habere göre beni, kocamı ve çocuklarımı hicvetmiş. Ben de şu pislikleri onun yüzüne, başına atmak ve böylece onu hakir düşürmek için geldim” dedi. Ebu Bekir yerini söylemeyince o da evine gitti.⁶³⁴

Derveze’nin belirttiğine göre Ebû Leheb’in karısı olan Ümmü Cemil, Mekke’nin liderlerinden biri olan Ebu Süfyan’ın kız kardeşi olması sebebiyle kardeşinin konumundan güç alarak zaman zaman kocasını provoke edebiliyor ve onu Hz. Peygamber’e karşı kışkırtması söz konusu olabiliyordu.⁶³⁵

Kimi kadınların yaşadıkları yüzyıllara damgalarını vurmuşlar ve dönemlerinde hep başat rol oynamışlardır. Bunun örneği Firavun’un karısı olan Hz. Âsiye’dir. Kimi kadınlar da yaşadıkları çağı olumsuz davranışlarıyla doldurmuşlar ve sonradan gelenlere de kötü bir miras bırakmışlardır. Bunun en belirgin modeli, Ümmü Cemil’dir.⁶³⁶ Onun ismi Kur’ân’da aynen geçmez, ancak kocası yerildiği sırada kendisinden de söz edilir. Sûrede kendisine yöneltilen kınama, Hz. Peygambere karşı sergilediği davranışların, onu ne denli üzdüğünü ve Allah’ı ne denli öfkelenirdiğini gösteren bir durumdur.⁶³⁷

1.3.5. Hz. Ümmü Seleme

1.3.5.1. Âli ‘İmrân, 3/195

“Rableri, onlara şu karşılığı verdi: “Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden hiçbir çalışanın amelini zayı etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz. Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolumda eziyet görenler, savaşanlar ve öldürülenlerin de andolsun, günahlarını elbette örteceğim. Allah katından bir

⁶³⁴ Mükatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*, IV, 897

⁶³⁵ Muhammed ‘İzzet Derveze, *et-Tefsiru’l-hadis*, (Kâhire, byy., 1963), I, 498.

⁶³⁶ Mustafa Kayhan, Kur’ân’da Yerilen Kadınlardan Bir Portre: Ümmü Cemil, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, 181.

⁶³⁷ Abduh, *Tefsîru Cüzi Amme*, Matbaatü Mısır, (Mısır: Matbaatü Mısır, 1341), 174; Sa’lebî, Ebu İshâk Ahmed, *el-Keşf ve’l-Beyân(Tefsîru’s-Sa’lebî)*, Tah.:Ebu Muhammed b. Âşur, (Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsi’l-Arabî, 1422/2002), X, 323.

mükâfat olmak üzere, onları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Mükâfatın en güzeli Allah katındadır.”⁶³⁸

Müminlerin annesi Hz. Ümmü Seleme'nin Hz. Peygamber'e, "Ey Allah'ın Elçisi! Allah Teâlâ'nın hicret konusunda kadınlarla ilgili bir şey zikrettiğini duymuyorum." demesi üzerine Allah bu âyeti indirmiştir.⁶³⁹ Allah bu âyetle kadın olsun erkek olsun kendisine ibadet edenlerin ibadetini kabul edeceğini Allah için atılan her adımın Allah tarafından kabul edileceğini ve kendisine kim dua ederse onun duasını kabul edeceğini bildiriyor. Hz. Ümmü Seleme, kadın olarak hakkını savunmuştur. Beraber çıktıkları memleketlerinden sadece erkeklerin anılması onun hoşuna gitmemişti. Durumu Hz. Peygamber'e arz etti. Bunun üzerine yukarıda söz konusu edilen âyet nâzil olmuştur. Ve burada kadın ve erkeğin bir olduğunu Allah beyân etmiştir. Ardından kişinin yaptığı fiillerin kaybolamayacağını, her birinin mükâfatını alacaklarını buyurmuştur.

1.3.5.2. Ahzâb, 33/35

“Şüphesiz, müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mü'min erkekler ve mü'min kadınlar, gönülden (Allah'a) itaat eden erkekler ve gönülden (Allah'a) itaat eden kadınlar, sadık olan erkekler ve sadık olan kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, saygıyla (Allah'tan) korkan erkekler ve saygıyla (Allah'tan) korkan kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve (ırzlarını) koruyan kadınlar, Allah'ı çokca zikreden erkekler ve (Allah'ı çokca) zikreden kadınlar; (işte) bunlar için Allah bir bağışlanma ve büyük bir ecir hazırlamıştır.”⁶⁴⁰

Hz. Ümmü Seleme Hz. Peygamber'e: "Kur'ân, erkek müminleri zikrediyor da kadın mü'minelerden niçin bahsetmez?" dediler. İşte bunun üzerine, Allah bu âyet-i indirdi.⁶⁴¹

⁶³⁸ Âli 'İmrân 3/195

⁶³⁹ et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, VI, 319-324; Ebû Hasan 'Alî b. Ahmet el-Vâhidî, *Esbâbü nüzûli'l-Kur'ân* (nşr. Besyûnî Zaglul), (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 1411/1991), 143; 'Abdulfettâh el-Kâdi, *Esbâb-ı Nüzul*, 97.

⁶⁴⁰ Ahzap 33/35

⁶⁴¹ 'Abdulfettâh el-Kâdi, *Esbâb-ı Nüzul*, 285.

Hız. Peygamber döneminin etrafılı bir şekilde incelediğinizde kadının hayatın her yönünde aktif olduğu görülecektir. Asr-1 saadette kadınlar haklarını çekinmeden talep ederlerdi. Buna en güzel örneklerden biri de Hız. Peygamberin kendi ehli içinde yaşamaktaydı. Rasulullah'ın kadını olan müminlerin annesi Hız. Ümmü Seleme'nin Peygamber olan refikine; “ Ey Allah'ın Elçisi, neden her konuda Kur'ân erkekleri anıyor da biz yaptıklarımızla anılmıyoruz?” dediğı ve bunun üzerine erkeklerin kadınlarla birlikte anıldığı Ahzâb sûresi 33/35 âyetinin nâzil olduğu rivâyet edilmiştir.⁶⁴² Kadınlar yaptıklarının bilinmesini ister. Onların bizzat anılmasını da dilemektedir. Bu konuda öncülerini Hız. Ümmü Seleme olmuştur. O, içinden geleni saklamadan aktarma cesaretine sahip bir hanımdır.

1.3.5.3. Nisâ, 4/32

“Allah'ın kendisiyle kiminizi kiminize göre üstün kıldığı şeyi (malı) temenni etmeyin. Erkeklerle kazandıklarından pay (olduğu gibi), kadınlara da kazandıklarından pay vardır. Allah'tan onun fazlını (ihsanını) isteyin. Gerçekten, Allah her şeyi bilendir.”⁶⁴³

Müminlerin annesi Hız. Ümmü Seleme tarafından bu âyetin sebab-i nüzulü şu şekilde anlatılmıştır: “Ey Allah'ın Elçisi! Erkekler savaşıyor, biz ise savaşmıyoruz. Keşke bizler de onlar gibi savaşıp şehit düşebilseydik! Hem sonra bize miras olarak erkeklere verilenin yarısı veriliyor.” diye (Yüce Yaratıcının erkeklere bahşetmiş olduğu nimetleri temenni etmişti). Bunun üzerine Allah âyet-i kerimesini “*Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar*”⁶⁴⁴ inzâl buyurdu.⁶⁴⁵

Allah, İslâm prensiplerini vaz ederken vazife taksimi konusunda yaratılışa değer vermiş ve kadınlarla erkeklerin mevkilerini buna göre ayarlamıştır. Yaratılışta ise kadın kadın olarak erkek de erkek olarak yaratılmıştır. Yani her birinin kendine has özellikleri vardır ve özellikleri neticesinde vazifelerini yerine getirmektedir. O halde vazife taksimi erkeğin lehine, diğerlerinin aleyhine olur diye bir şey söz konusu değildir. Sadece bu taksimden genel olarak insanlar hayatı faydalanmakta ve düzen koyma gayesi oluşmaktadır. Bu gayenin oluşabilmesi için insanlığın iki cinse

⁶⁴² Sariçam, Hız. Muhammed'in Eşlerine Hitap Eden Âyetlerin İncelenmesi, 78.

⁶⁴³ Nisâ 4/32.

⁶⁴⁴ Ahzâb 33/35.

⁶⁴⁵ ‘Abdulfettâh el-Kâdi, *Esbâb-ı Nüzul*, 105-106.

ayrılmasını ve cinslerden her birinin belli görevleri yerine getirmeleri gerekmektedir. Allah, kadınlara cihadı farz kılmamakla birlikte haram kılarak engel de olmamıştır. Hacet görüldüğü takdirde kadın da savaşır ve erkekler buna engel olamazlar. Kadınlar, fitratları gereği cihada çıkacak donanımla yaratılmamıştır. Harp meydanında erkek cinsi savaştığından onların cinsinin kıyımı meydana gelip geriye birçok dul kadın kalacaktır. Kadınların buradaki görevi ise savaşın geride bıraktığı boşluğu kısa sürede doldurmaktır. Oysaki kadın ve erkek savaş alanında kol kola savaşıyor olsaydı akıbetleri bir olacaktı. Ya da durum tersi olsaydı kadınlara cihat farz olup meydanlarda şehit düşselerdi, geriye erkekler kalacaktı. Erkekler bu boşluğu içinde debelenip kalacaktı.⁶⁴⁶

1.3.6. Hz. Hafsa

1.3.6.1. Talak, 65/1

“Ey Peygamber, kadınları boşadığınız zaman, iddetleri süresinde (temizlendiklerinde) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz Allah’tan korkun. Onları evlerinden çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar; ancak açık ‘çirkin bir hayâsızlık’ göstermeleri durumu başka. Bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kim Allah’ın sınırlarını çiğnerse, gerçekte o, kendi nefesine zulmetmiş olur. Sen bilmezsin; olabilir ki Allah, bunun arkasından bir iş (durum) oluşturur.”⁶⁴⁷

Enes tarafından rivayet edilmiştir: “Hz. Peygamber Hz. Hafsa’yı boşayınca o da ailesinin yanına döndü. Bunun üzerine Allah, bu âyet-i kerimeyi (Talak, 65/1) indirdi. O zaman Hz. Peygamber’e: Hz. Hafsa’ya dön; çünkü o, sürekli oruç tutan, namaz kılan bir hanımdır. O, senin cennetteki hanımlarından biri olacaktır. Öyleyse ona dön, denildi.”⁶⁴⁸

Başka bir habere göre âyet, Hz. Ömer hakkında nazil olmuştur. İbn Ömer’den rivayet edilmiştir: “Hz. Ömer, hanımını hayızlı iken boşamıştı. Hz. Ömer durumu Hz. Peygamber’e anlatınca Allah’ın Elçisi son derece öfkelenmiş ve bir zaman sonra: Ona söyle, hanımına dönsün, sonra yine hayız görüp tekrar temizleninceye kadar yanında tutsun. Eğer hâlâ onu boşamak isterse ona dokunmadan temiz olarak boşasın. İşte bu

⁶⁴⁶ Sarıçam, *Hz. Muhammed’in Eşlerine Hitap Eden Âyetlerin İncelenmesi*, VII, 61.

⁶⁴⁷ Talak 65/1

⁶⁴⁸ el-Vâhidî, *Esbâbü nüzûli'l-Kur’ân*, 456; es-Sâbûni, *Safvetü't-tefâsîr*, III, 545-546.

kadınların boşanması hususunda Allah'ın emrettiği iddettir, dedi ve bu âyet-i kerimeyi okudu.”⁶⁴⁹

Farklı bir tarikten gelmiş olan ve Buhârî ve Müslim’de geçen bir rivayet ise şöyledir: Hz. Ömer, Mescid-i Nebevî’ye gelmişti. Orada Müslümanların üzüntüyle yere baktıklarını görmüştü. Onları aralarında: “Rasûlullah hanımlarını boşadı” gibi sözler söylerken duydu. Hz. Rasûl, hanımlarına karşı uzlete çekildiğinin söylemesinin ardından kimse konu hakkında Allah’ın Resûlüne bir söz sarf etmeye cesaret edemiyordu.” Ancak Hz. Ömer, kızının da olaya dâhil olduğunu öğrendikten sonra olaya uzak kalamadı. Rasûl’ün uzlet için çekildiği hücreye yöneldi. Allah Rasûlünün kölesi Rebah hücresinin eşiğinde ayakta beklemekteydi. Hz. Ömer, Peygamber’in huzuruna çıkmak için müsaade istedi. Lakin izin verilmedi. Tekrar isteyince Rebah cevap vermedi. Bunun üzerine Hz. Ömer hüzün yüklü bir ses tonuyla seslendi: “Ey Rebah benim için Peygamber’den izin iste. Zannediyorum ki Efendimiz onun yanına Hz. Hafsa için gelmek istediğimi zannediyor. Allah’a and olsun ki Peygamber benden Hz. Hafsa’nın boynunu vurmamı buyurursa, hiç acımaz boynunu vururum.” dedi. Hz. Ömer’in sesini işiten Peygamberimiz huzura dahil olması için müsaade verdi. Hz. Ömer, içeriye girdiğinde hücrenin sağ ve sol köşelerine bakarak hüzünlendi. Peygamberimiz: “Seni hüzünlendiren de nedir ey Hattâb’ın oğlu?” diye sordular. Hz. Ömer Peygamber’in üzerinde dinlendiği hasırın vücudunda bıraktığı ize ve yanında duran bir avuç arpa ile sebzeye dikkat çekti. Sonra hüzünlü bir şekilde: “Ey Allah’ın Rasûlü hanımlarından dolayı çok sıkıntı çekiyorsun. Şayet onları boşarsan Allah da melekleri de Cebrail de Mikail de desteklerler. Ben de Hz. Ebû Bekir de Mü’minler de senin yanındayız.” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah: “Onları boşamadığımı, sadece bir aylığına uzlete kapandığımı anlattı.” Dışarıya çıkan Hz. Ömer dışarıda bekleyen insanlara bu müjdeyi verdi.⁶⁵⁰

Erkekler, kadınları istedikleri her vakitte boşayamazlar. Hayız döneminde olan bir kadının idettinin bitmesini beklemek zorundadırlar. Tabii iddet bitene kadar önceden oturdukları evde ikamet etmeleri gerekir. Burada boşama durumu kişinin sinirli

⁶⁴⁹ ‘Abdulfettâh el-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzul*, 365.

⁶⁵⁰ el-Buhârî, “Nikâh”, 84-93.

halinde olabilir diye evlilikleri için bir şans daha veriliyor. Özel günlerinde kadın boşanamaz. Eğer ki illa boşamakta ısrar edilirse temiz günü beklenilecektir.⁶⁵¹

1.3.6.2. Tahrîm, 66/1-5

“Ey peygamber! Niçin “Eşlerimin rızasını kazanacağım” diye Allah’ın sana helâl kıldığı şeyleri kendine haram ediyorsun ki? Allah, bağışlayıcıdır merhametlidir. Gerektiğinde yemininizde durmamayı Allah size meşrû kılmıştır. Allah sizin velînizdir; mutlak bilgi ve hikmet sahibi O’dur. Hatırlarsanız, Peygamber, eşlerinden birine bir sır vermiş o da bunu [diğer kumalara karşı sürekli birlikte hareket ettikleri Âişe’ye] sızdırmıştı; Allah da olayın belli kısımlarını geçip belli kısımlarını söyleyerek durumu kendisine bildirmişti... Neyse, bundan haberdar olduğunu eşine bildirince: “-Â!.. Kim söyledi bunu sana?!” demiş; o da şu cevabı vermişti: “-Her şeyden haberi olan mutlak bilgi sahibi bana hep bildirir.” [Siz ey Âişe ve Hafsa!] Her ikiniz de Allah’a tevbe etseniz iyi olacak; çünkü ikinizin kalbi de yamulmuş bulunuyor!.. Siz ikiniz, bir daha, Peygamber aleyhinde birbirinize arka çıkacak olursanız, emin olun, hem Allah hem Cebrâil hem de [Ebu Bekr, Ömer ve Ali gibi] sâlih müminler, onun dostudur. Ayrıca melekler de kendisini desteklemektedir. Kaldı ki, Peygamber sizi boşasa, Rabbi ona sizin yerinize, kayıtsız-şartsız teslîmiyet gösteren, inanıp güvenen, gönülden bağlanan, tevbekâr, ibâdete düşkün, [gerek cihad gerekse hicret için] sefere çıkan dul-bâkire sizden çok daha iyi eşler verir.”⁶⁵²

Hiz. ‘Âişe’den gelen haber şöyledir: “Peygamberimiz Hiz. Zeyneb b. Cahş’ın yanına gittiğinde orada çok zaman geçirirdi. Onun tarafından yapılan ayran ya da bal şerbetinden içerdi. Hiz. ‘Âişe bu olay için şu ifadeleri kullanır: “Hiz. Hafsa ile ben, Peygamber hangimize uğrasa ona: Ben senden Urfut kokusu alıyorum, diyecektik. Peygamber, sırayla her birimizin yanına geldiğinde ona, aramızda anlaştığımız kavli söyledik. O zaman Hiz. Peygamber: Hiz. Zeyneb’in yanındayken bal şerbeti içtim de belki bu koku o içecekten geliyordur. Bir daha asla içmeyeceğim, demek suretiyle kasem etti. Ve hanımına ilave olarak: “Bunu hiç kimseye söyleme”, dedi. Fakat o, bunu saklamamış ve arkadaşına söylemişti. Bunun üzerine söz yayılmıştır. Efendimiz de

⁶⁵¹ et-Taberî, *Câmiu’l-beyân*, XXIII, 23; el-Kurtûbî, *Camiu’l-Ahkâmi’l-Kurân*, XXI, 27.

⁶⁵² Tahrîm 1-5

bunu işittiğinde sinirlenmiş ve hanımlarına bir ay yaklaşmayacağına dair kâsem etmiştir. Onları kendi hallerine terk etmiştir. Öyle ki, onları boşadığı haberi bile yayıldı. Bir ay sonunda kızgınlığı geçmiş ve âyetler inmiştir.⁶⁵³

İkinci bir rivayette ise: Peygamber Hz. Hafsa'nın hanesinde Hz. Mariye ile birleşmişti. Hz. Hafsa'nın haberi olunca tepki göstermişti. Hz. Peygamber de bir daha Hz. Mariye'ye yaklaşmayacağına dair kâsemler ederek Hz. Hafsa'nın gönlünü almak istedi. Ama bu söylediği haberi gizli tutmasını tembihledi. Fakat o, haberi Hz. 'Âişe'ye bildirmek suretiyle yaydı. Başka rivayetlerde söylene de hâsılı kelam, âyetler evle ilgili çıkan bir olaydan vukû bulmuştur. Olay da Peygamber ile hanımlarından bir ikisi arasında gerçekleşmiştir. Olayın meydana geliş sebebi ise kadınlık fitratının verdiği kıskançlık duygusudur. Olayda iki adet komplo bulunmaktadır. Efendimiz, olayı kolaylık ve gönül rızasıyla halletme yolunu seçmiştir. Onlardan biri, meydana gelen olayı ya da kendisine vadettiği şeyi yaymıştır. Yine âyetler göstermektedir ki, bu olay onu ciddi biçimde üzmüş ve içermesine neden olmuştur. Öyle ki hanımlarını boşamayabile düşünmüştür. Sonra Allah, eleştiri ve korkutma ile yetindiği âyetlerini kendisine bildirmiştir. Peygamber'in yemin ederek kendisine haram kıldığına gelecek olusak bunu kesin bir biçimde söylemek zordur. Balın, Hz. Mariye'ye bir müddet yaklaşmamanın ya da hanımlarına bir ay yaklaşmayacağına kâsem etmesinin bu haram kılınan şey olma ihtimalinden fazladır. Zira âyet bildirmektedir ki, Allah'ın Elçisi, bizatihi Allah'ın ona helal kıldığını kendi zatına haram kılmaktadır. Bunu yapmasındaki maksat ise eşlerinin gönlünü hoş tutmaktır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, Resûl'ün Allah'ın ona helal kıldığını haram kılışının, helali haram kılma manasında olmamasıdır. Yalnız bunun manası, insan hayatında pek garip görülmeyen, şahsın kendisini helal olan bir şeyden mahrum bırakmasıdır.⁶⁵⁴

Eşinin gönlü hoş olsun diye Allah'ın ona helal kıldığının kendine haram kılan Resûl için bir eleştiri gelmiş bulunup Peygamber Efendimiz derhal kendini düzeltmiştir. O sadece bir peygamber değil O'nun en büyük vasfı beşer oluşudur. Burda asıl olay hanımların kıskançlık meselesidir. Resûl'ü birbirlerinden kıskanmakla kalmayıp diğer hanımın yanında az zaman geçirsin diye oyunlar da oynanmıştır. Eşler arasındaki

⁶⁵³ Mükatil b. Süleyman, *Tefsiru'l Mukâtil b. Süleyman*, IV, 376; es-Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, VIII, 213; Derveze, *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, 493-494.

⁶⁵⁴ et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, VII, 326-327; es-Sâbûni, *Safvetü't-tefâsîr*, III, 548; Nesefî, *Medârikü't-tenzil ve hakâ'iku't-te'vil*, III, 404; 'Abdulfettâh el-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzul*, 368-369.

gruplaşmalar neticesinde söz birliği edip Peygamberi diğer eşin yanında yaptığı faaliyeti kötü gösterip O'nun kendileriyle vakit geçirmelerini istemişler. Peygamberin eşine verdiği bir sırrı hanımının dayanamayıp diğer bir hanıma anlatmasıyla yayılmıştı. Olanları Allah haber vermişti. Sır olarak anlatılan bir olayın gizliliğini muhafaza etmesinin yolu onu ikinci bir şahsa anlatmamaktan geçiyor. Sırrı anlatan eşi ve diğer eşlerin yaptıkları yanlışın farkına varmaları için Allah Resûlü onları boşayacaklarını söyleyerek durumun ciddiyetini kavramalarını istemişti. *“Belki onun Rabbi, -eğer o sizi boşayacak olursa- ona yerinize sizlerden daha hayırlı müslüman, mü'min, gönülden itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan dul ve bakire eşler' verir”*⁶⁵⁵ inen bu âyetler üzerine hatalarını anlayan Peygamber hanımları tevbe edip Allah ve Resûlüne itaat etmişlerdir.

Kadınların, kocalarına karşı kıskanç olmalarında kadın mizacından kaynaklanan bir eylem şekli olduğunu belirtmektedir. Ama kıskançlığın üst seviyeye taşıyıp kin, nefret, düşmanlık ve entrikalara mahal vermemesi gerektiğini de belirtmektedir.⁶⁵⁶

1.3.7. Hz. Sevde

*“Eğer bir kadın, kocasının nüşûzundan veya ondan yüz çevirip uzaklaşmasından korkarsa, barış ile aralarını bulup düzeltmekte ikisi için sakınca yoktur. Barış daha hayırlıdır. Nefisler ise 'kıskançlığa ve bencil tutkulara' hazır (elverişli) kılınmıştır. Eğer iyilik yapar ve sakınırsanız, şüphesiz, Allah, yaptıklarınızdan haberi olmandır.”*⁶⁵⁷

Hz. 'Âişe'den rivayet edilmiştir: “Hz. Sevde'nin, yaşı ilerlediği zaman Hz. Peygamber'in kendisini boşamasından korktuğu için: 'Benim günüm Hz. 'Âişe'nin olsun' demişti. Hz. Peygamber onun bu teklifini kabul ederek, onu boşama düşüncesinden vazgeçmiştir. Bunun üzerine Allah bu âyet-i kerimeyi indirdi.”⁶⁵⁸ Buna göre kadın ailede ortaya çıkan geçimsizlikten korkuyorsa, bu geçimsizliğin Allah'ın en çok buğz ettiği hallerden olan talaka yol açacağından veya kocasının kendisinden tamamen yüz çevireceğinden endişe ediyorsa eşi ile olan cinsi münasebet sırasını diğer

⁶⁵⁵ Tahrim 66/5.

⁶⁵⁶ Seyfullah Aruk, *Kur'ân'da Kadın Kıssaları*, 23.

⁶⁵⁷ Nisâ 4/128

⁶⁵⁸ es-Süyûtî, *ed-Dürrul-mensur*, II, 512; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, III, 96; Abdulfettah el-kâdi, *Esbâb-ı Nüzul*, 132.

eşe verebilir. Ya da kadın terk edilmekten, kocalı kocasız bir halde muallâkta bırakılmaktan nefret ediyorsa böyle bir vaziyette mali mükellefiyetlerden bazı fedakârlıklarla eşler arasında anlaşmak mümkünse her ikisi içinde bir mahzur ve günah yoktur.⁶⁵⁹ Bu durumda kadın, nafakasının bir kısmından kocasını muaf tutar veya kocasının başka bir hanımı varsa, kendi gecesini ona verebilir. Çünkü kendisi artık kadınlık cazibesini ve canlılığını kaybetmiştir.⁶⁶⁰

1.3.8. Esmâ binti Yezîd bin Seken

“Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ‘ay hali ve temizlenme süresi’ beklerler. Eğer Allah’a ve ahiret gününe inanıyorlarsa Allah’ın rahimlerinde yarattığını saklamaları onlara helal olmaz. Kocaları, bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almada (başkalarından) daha çok hak sahibidirler. Onların lehine de aleyhlerindeki maruf hakka denk bir hak vardır. Yalnız erkekler için onlar üzerinde bir derece var. Allah Aziz’dir. Hakîm’dir.”⁶⁶¹

Esmâ binti Yezîd b. Sekn el-Ensârî’ye şöyle der: “Ben, Allah Resûlü döneminde kocamdan ayrılmıştım. Daha boşanan bir hanım için iddet (bekleme) süresi olmadığından ben eşimden ayrıldığımda Allah boşanan bir hanımın iddeti ile ilgili bu âyeti nazil etmiştir. Allah bu âyet-i kerime de şöyle buyurmaktadır: *“Boşanmış kadınlar kendi başlarına üç hayız süresi beklerler.”⁶⁶²*

Hayız gören hanımlar, eşlerinden boşandıklarında, başka bir adamla izdivaç gerçekleştirebilmek için üç aybaşı hali iddet beklemek mecburiyetindedir. Üç aybaşı durumu sona erdiğinde iddetleri biter. Evliliklerini sona erdiren hanımlara, rahimlerinde bulunan hayız ve gebelik gibi hususları saklamaları helal olmaz. Böyle bir durumu gizlemek, Allah’a ve âhiret gününe iman getiren kimsenin yapacağı iş değildir. Ric’î talak ile boşayan bir eş eğer sulh ortamında anlaşmayı dilerse, boşanmış hanımını iddet zamanı içerisinde geri dönmekte herkesten daha çok hakka sahiptir.⁶⁶³

⁶⁵⁹ Fahreddin er-Razi, *Mefatihü'l-gayb*, XI, 64-66.

⁶⁶⁰ el-Kâdî el-Beydâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, II, 101.

⁶⁶¹ Bakara 2/228

⁶⁶² ‘Abdulfettâh el-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzul*, 62.

⁶⁶³ Mükâtil b. Süleyman, *Tefsîru'l Mukâtil b. Süleyman*, I, 201; et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, IV, 87.

1.3.9. Hz. Peygamberin Tüm Hanımlarını Kapsayacak Şekilde İnen Âyetler

1.3.9.1. Ahzâb, 33/28-29

“Ey Peygamber! Eşlerine de ki: Eğer şu iğreti [dünya] hayatı[nı] ve onun konforunu istiyorsanız, gelin size boşanma bedelinizi ödeyip hepinize güzellikle yol vereyim. Yok, Allah’ı, Resûlünü ve Âhiret yurdunu istiyorsanız, emin olun ki Allah, yaptıklarını en güzel bir şekilde yapanlarınıza büyük bir mükâfat hazırlamıştır.” ⁶⁶⁴

Cabir der ki: “Hz. Ebu Bekir, Peygamberi ziyarete geldiğinde ashabını kapısının önünde otururken buldu. Hiçbirine huzura girmeleri için izin çıkmamıştı. Hz. Ebû Bekir içeri girmek için izin istediğinde izin alıp hücreye girmiştir. Bir müddet sonra Hz. Ömer çıkıp geldi. O da huzura girmek için müsaade istedi. Olumlu yanıt alması üzerine odaya girdi. Hz. Peygamber’i, etrafında hanımları varken sükûta bürünmüş bir biçimde düşüncelere dalmışken buldu. Duruma üzülen Hz. Ömer: Hz. Peygamber’i neşelendirmek için bir şeyler söyleyeceğini belirtti. Ve dedi ki: Ey Allah’ın Elçisi! Bir görseydin, Hz. Hâtice’nin kızı benden dünyalık istedi, ben de kalktım, boynunu büküverdim, diyerek sözüne devam etti. Hz. Peygamber Hz. Ömer’in bu sözlerine azı dişleri görülecek şekilde gülümseyerek: Bu etrafımda gördüklerin de benden dünyalık istiyorlar, dedi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir ayağa kalkıp Hz. ‘Âişe’nin, Hz. Ömer de Hz. Hafsa’nın boyunlarına vurdular. İkisi de: Sizler Allah elçisinden olmayan şeyleri istiyorsunuz ha, öyle mi? diyerek kızlarına kızdılar. Bunun üzerine onlar: Allah’a yemin olsun ki bundan sonra Allah Resûlü’nün elinde olmayan hiçbir şey istemeyeceğiz, diye kasepler getirdiler. Bir başka rivayete göre Hz. Peygamber otuz ya da yirmi dokuz gün boyunca, hanımlarından ayrı kalmıştır. Nihâyet *يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزُوجِكُمْ* âyet-i kerimesinden *مِنْكُمْ أَجْرًا عَظِيمًا* nazm-ı şerifine kadar olan âyetler nazil oldu. Bunun üzerine Hz. Peygamber Hz. ‘Âişe’den başlayarak: Ey Âişe! Şimdi sana bir konu açacağım, fakat annene ve babana danışmadan bu konuda karar vermekte acele etmeni istemiyorum, dedi. Hz. ‘Âişe: Nedir o, deyince, Hz. Peygamber ona bu âyet-i kerimeyi okudu. O zaman Hz. ‘Âişe: Ey Allah’ın Resûlü! Senin hakkında mı anne ve babama danışacağım? Buna gerek yok, elbette ki Allah’ı, Resûlünü ve ahiret gününü dünya hayatına ve ziynetine tercih ederim. Ama senden hanımlarından hiçbirine seni tercih ettiğimi

⁶⁶⁴ Ahzab 33/28-29

söylememeni istiyorum, dedi. Hz. Peygamber ise: Böyle şey olmaz, onlardan kim sorarsa ona söylerim, çünkü Allah beni, sıkıntı ve zahmet isteyen biri olarak değil, fakat öğreten ve kolaylaştıran biri olarak gönderdi.” Buhârî'nin aktardığı rivayetinde ise Hz. Peygamber'in tüm eşlerinin tıpkı Hz Aişe gibi davranarak, Allah ve Resûlü'nü dilediklerini dile getirmişlerdir.⁶⁶⁵

Ebu Hayyân (ö. 745/1344) bu âyetler için şu ifadeleri kullanmaktadır: Allah, Peygamberine yardım edip düşman ordularını dağıtıp başından savıp Kureyza ve Nadîr'in yurtlarını fethetmeyi nasip edince, hanımları, yahudilerin en kıymetli malları ve stoklarını, bir tek Rasûlullah'ın alacağını zannederek etrafına toplanarak şöyle dediler: Ey Allah'ın Rasulü! İran Şahı ile Bizans İmparatorunun hanımları mücevherler ve ipek libâslar giyip takıştırıyorlar. Ama bizler fakr-u zaruret içerisinde kıvranıyoruz! Hanımları Peygamberden maddî olanaklarını daha da ferahlatmasını, kendilerine ise tıpkı krallar ve aristokrat kısmın eşlerine yapılan muamelenin aynısını talep ederek Resûl'ün gönlünü kırdılar. Bu olanlar üzerine Yüce Yaratıcı, Peygamber'e hanımları hakkındaki âyeti nazil etti. Âyet indiğinde Efendimizin dokuz hanımı bulunuyordu.⁶⁶⁶

Hz. Peygamber'in hanımları bir an kendi vasıflarını unutup gaflete düşmüşlerdi. Nübüvvet makamının son temsilcisi ve Medine şehrinin reisi olan Hz. Peygamberden diğer soylu kadınların yaşadıkları hayatı istemişlerdi. Şan, şeref içinde ve lüks bir biçimde yaşayıp onlar gibi giyinip takıştırmayı dilediler. Bu talepleri duyan Resûl incinmişti. Çünkü İslâmîyeti tebliğ ederken en yakınları olan ehli daha dini içselleştirememişti. Dünyalık menfaat ve nâm istemekteydiler. Oysa mü'mine bir hanım kısa dünya hayatı uğruna ahiret hayatını göz ardı etmemelidir. Lüks ve israf yaşamından uzak durup Peygamberin buyruklarına da uyup bu buyrukları hayatlarının her anında uygulamalıdır. Özellikle Müslüman sıfatına yaraşır bir biçimde topluma örnek olmalıdır. Peygamber hanımları düştükleri anlık gaflet uykusundan uyandıktan sonra hakikatin anlamını kavramışlardı. Dünyayı değil uhrevi hayatı isteyip ona göre ömürlerini sürdürmüşlerdir. Ellere geçen lüks ve süslü ziynetleri de hemen tasadduk edip ahirette bunların ecrini bulmayı dilemişlerdir.

1.3.9.2. Ahzâb, 33/32-34

⁶⁶⁵ et-Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XIX, 84-91; el-Kâdî el-Beydâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vil*, IV, 230; 'Abdulfettâh el-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzul*, 283-284.

⁶⁶⁶ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîr*, (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993),VII, 219; Sâbûni, *Safvetü't-tefâsîr*, II, 522.

“Ey peygamberin kadınları, siz kadınlardan herhangi biri (gibi) değilsiniz; eğer sakınıyorsanız, artık sözü çekicilikle söylemeyin ki, sonra kalbinde hastalık bulunan kimse tamah eder. Sözü maruf bir tarzda söyleyin. Evlerinizde vakarla-oturun (evlerinizi karargâh edinin), ilk câhiliye (kadınları)nın süslerini açığa vurması gibi, siz de süslerinizi açığa vurmayın; namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allah’a ve elçisine itaat edin. Ey Ehl-i Beyt, gerçekten Allah, sizden kiri (günah ve çirkinliği) gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister. Evlerinizde okunmakta olan Allah’ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz Allah, latiftir, haberdar olandır.”⁶⁶⁷

İbn ‘Abbâs tarafından rivâyet edildiğine göre o yukarıda söz konusu edilen âyetlerle ilgili şöyle demiştir: “Bu âyet-i kerime, özellikle Hz. Peygamber’in hanımları hakkında nazil olmuştur.”⁶⁶⁸ Ey Resul’ün Eşleri! Sizler ümmetin öteki hanımlarından biri değilsiniz. Eğer sizler Allah’ın emir ve yasaklarına tabi olanlardansanız, Allah’ın buyruklarına uyunuz. Kelamının en naifini seçin. Münafıklık hastalığına yakalanıp da şehvetine köle olma illeti bulunan beşerler sizden bir hayâsızlık ümit etmesinler. Sizler daima, Allah’ın, müsaade ettiği kelâmı en naif bir biçimde söyleyin.⁶⁶⁹

Peygamber hanımlarının diğer kadınlardan farkı onlardan daha faziletli ve takva sahibi olmalarındandır. Onlar Resul’ün hanımı olmaları dolayısıyla diğer Müslüman hanımlarından daha fazla takva sahibi olmalarını gerekir.⁶⁷⁰ İkrime’nin rivayeti ise şöyledir; “Ey ehli beyt Allah sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak ister” âyetinin Hz. Peygamber’in hanımları hakkında indiği sokakta yankılanıyordu.⁶⁷¹ Ümmetin hanımları ve Peygamberin hanımları aynı seviyede değillerdir. Dolayısıyla toplumda yaşayan önder insanların hanımları ve diğer kadınlarda aynı değillerdir. Bu durumdaki kadın, tüm ümmetin hanımlarına rol model olmalıdır.

Hz. Ümmü Seleme’den gelen rivayet şu şekildedir: Hz. Peygamber, Hz. Ümmü Seleme’nin hücreindeydi. Hz. Fatıma oraya geldi. Hz. Fatıma, kendisiyle getirdiği et ile birlikte, içeri Peygamber’in yanına girdi. Peygamber ona “Eşini ve çocuklarını” çağır

⁶⁶⁷ Ahzâb 33/32-34.

⁶⁶⁸ ‘Abdulfettâh el-Kâdi, *Esbâb-ı Nüzul*, 284.

⁶⁶⁹ et-Taberî, *Câmiu’l-beyân*, IX, 94-101; el-Kâdî el-Beydâvî, *Envârü’t-tenzil ve esrârü’t-te’vil*, IV, 230-231; es-Süyûtî, *ed-Dürrü’l-mensur*, VI, 594-607.

⁶⁷⁰ el-Kurtûbî, *Camîu’l-Ahkâmî’l-Kurân*, XIV, 177.

⁶⁷¹ el-Vâhidî, *Esbâbü nüzûli’l-Kur’ân*, 368.

dedi. Hz. Ümmü Seleme şöyle der; ‘Alî, Hasan, Hüseyin geldi. İçeri girdiler, oturdular birlikte eti yediler. Altlarında Hayber dokuması olan örtü bulunuyordu. Ben de hücremeydim. Allah bu âyeti indirdi. Hz. Ümmü Seleme şöyle der, Peygamber örtünün fazla kısmını aldı, onları örttü. Sonra Ey Allah’ım bunlar benim ailem onlardan kiri gider ve onları tertemiz kıl dedi. Ben de evimden başımı uzattım ve şöyle dedim; “Ben sizinle beraber miyim?” dedim. Peygamber de “sen hayır üzeresin” diye buyurdu.⁶⁷²

1.3.9.3. Ahzâb, 33/59

*“Ey Peygamber, eşlerine, kızlarına ve mü’minlerin kadınlarına dış elbiselerinden (cilbablarından) üstlerine giymelerini söyle; onların (özgür ve iffetli) tanınması ve eziyet görmemeleri için en uygun olan budur. Allah, çok bağışlayandır, çok esirgeyendir.”*⁶⁷³

Hz. ‘Âişe tarafından mevzu şu şekilde aktarılmıştır: “Hicabın kadınlar üzerine farz olmasının ardından Hz. Sevde, hacet gidermek maksadıyla evin dışına gitmişti. Hz. Sevde, vucut yapısı iri olduğundan mütevellit daha önceden onunla tanışmış olanlar örtünün altında onu rahatlıkla tanıyabiliyorlardı. Hz. Ömer ona dışarıda denk geldiğinde: Ey Sevde, Allah’a yemin olsun ki, örtünle kendini bizden saklayamazsın. Etrafına baksana bu durumda nasıl dışarı çıkarsın, dedi. Hz. Sevde bu olay üzerine şunları anlatmıştır: “Hz. Ömer’in bu sözleri üzerine derhal eve döndüm. Resûlullah evimde akşam yemeği yiyordu, elinde etli bir kemik vardı. Hemen içeri girip: Ey Allah’ın Elçisi! İhtiyacım için çıkmıştım. Hz. Ömer bana şöyle şöyle dedi, dedim. Bunun üzerine Allah hemen Resûl’ne vahyetti; bir müddet sonra vahiy hali bittiği zaman bir yere koymadığı için etli kemik hâlâ elinde duruyordu. Sonra bana: Size ihtiyaçlarınız için dışarı çıkmanıza izin verilmiştir buyurdu.”⁶⁷⁴

Kadının yeri sadece evin içi değildir. İhtiyaç dâhilinde evin dışına çıkabilir. Daha önceden gelen örtünme âyetinden maksat kişinin kimliğinin bilinmemesi olmalı ki Hz. Sevde’yi gören Hz. Ömer’in onu tanıyıp onu ikâz etmesi sonucu Hz. Sevde mahzun

⁶⁷² el-Vâhidî, *Esbâbü nüzûli’l-Kur’ân*, 369.

⁶⁷³ Ahzab 33/59.

⁶⁷⁴ el-Kâdî el-Beydâvî, *Envârü’t-tenzîl ve esrârü’t-te’vîl*, IV, 238; es-Süyûtî, *ed-Dürri’l-mensur*, VI, 659; ‘Abdulfettâh el-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzul*, 293.

bir şekilde hücrelerine dönmüştür. Her şeyi bilip duyan Allah Elçisi, Hz. Sevede'nin gönül rahatlığıyla evin dışına gidebileceğinin müjdesini vermiştir.

Ebû Mâlik (ö. 179/795) tarafından konuyla ilgili aktarılan bir rivâyet şöyledir: “Hz. Peygamber’in hanımları, hacet gidermek için geceleri dışarı çıkardı. Münafıklardan bazı kimseler onlara lâf atarak onları incitirlerdi. Onların bu hareketlerini Hz. Peygambere şikâyet ettiler. Bu şikâyet münafıklara iletilince: Biz böyle şeyleri sadece cariyelere yaparız, dediler. Bunun üzerine bu âyet-i kerime nazil oldu.”⁶⁷⁵

Muhammed b. Kâ'b el-Kurâzî (ö. 108/726) haberi şu şekilde anlatmıştır: “Münafıklardan bazıları, müminlerin hanımlarına laf atmak suretiyle onları incitmekteydi. Kendilerine niçin böyle hareket ettiği söylenince de onlardan her biri : ‘Ben onu cariye zannediyordum,’ diye kendilerini savunurlardı. Bunun üzerine Allah onlara, cariyelerin elbiselerinden farklı bir elbise giymelerini, örtülerini üstlerine salmalarını ve bir göz dışında yüzlerini örtmelerini buyurmuştu.”⁶⁷⁶

Dahhâk ve Süddî ise konuyla ilgili şöyle der; Medine evleri dardı. Kadınlar ihtiyaçları için gece dışarıya çıkıyordu. Bazı fasık erkekler dışarıya çıkan kadınların peşine düşerdi. Hür kadınların üzerindeki dış elbiseyi gördüklerinde bu hürdür deyip ona sataşmazlardı. Üzerinde dış elbisesini görmedikleri kadına bu cariyedir deyip ona tacizde bulunurlardı. Bunun üzerine Allah bu âyeti indirdi.⁶⁷⁷

Bilinmelidir ki; bir toplumdaki hanımların hepsi mümin ve iffetliyse, orada cilbaba gerek kalmamıştır, asli tesettür için kâfidir. Çünkü toplumda “diğer kadınlar” dolayısıyla âyetteki “tanınmama ve eziyet görme” sorunu ortadan kalkmıştır. Medeni bir toplumda mü'mineler ile gayri müslim hanımlar bir arada olsalar ve mü'mine hanım ile diğer hanımları ayırt etmeyi gerektirecek olumsuz bir durum ortada yoksa böylesi bir ortamda yaşamakta olan mü'mineler içinde cilbaba gereksinim bulunmamaktadır. Zira âyetin hükmü cilbaba değil, illetine bağlıdır. Şayet illet devam ediyorsa hükümde

⁶⁷⁵ el-Vâhidî, *Esbâbü nüzûli'l-Kur'ân*, 377.

⁶⁷⁶ es-Süyûtî, *ed-Dürul-mensûr*, VI, 660; ‘Abulfettâh el-Kâdî, *Esbâb-ı Nüzul*, 293.

⁶⁷⁷ el-Vâhidî, *Esbâbü nüzûli'l-Kur'ân*, 377.

devam edecektir. Çünkü maslahat onu gerektirmektedir. İlet ortadan kalkınca tedbire de hacet kalmaz.⁶⁷⁸

Giyim-kuşam konusunda toplumun değer yargıları oldukça önemlidir. Yaşadığı toplum içerisinde bireyler, toplumun benimsediği değerlere aykırı giyinemez. Aksi takdirde toplumdaki aforoz edilmek suretiyle menfi yönde eleştirilere hedef olur. Toplumun değer yargılarını belirleyen en önemli etmen din mefhumudur. İslam dini, giyinme konusunda bazı temel ölçütler getirmiştir. Aşırıya kaçmamak şartıyla kişiler kendi zevk, kültür ve geleneklerine göre giyinmelerinde dince sakınca görülmemektedir.⁶⁷⁹

⁶⁷⁸ Zeki Duman, “Kur’ân’da Örtünmenin Temel Sınırları”, İslâmiyat, IV, 51-52.

⁶⁷⁹ Emine Gümüş Böke, *İslâm Hukuku’nda Kıyafet-Örtünme ve Kıyafetler Üzerine Resim ve Yazıların Durumu*, Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi, II/III (2017), 20.

SONUÇ

Kur'ân'daki kadın kıssalarında iyi ve kötü kadın olmak üzere iki farklı rol ve modelin sunulduğu tespit edilmiştir. Bu kıssalarda Hz. Meryem ve Hz. Âsiye birer fazilet örneği olarak sunulurken, Hz. Nûh ve Hz. Lût'un hanımlarının duygularına ve nefesine düşkün, ibret alınması gereken modeller olarak anlatıldığı görülmüştür. Bu kadınların hayat hikâyelerini ve bunlardan çıkarmamız gereken dersleri başlıklara bölmek suretiyle anlattık. Bu kadınların hayatlarını özetle şöyle aktarmak mümkündür;

Ülü'l-'azm peygamberlerin ilki olarak ele alınan Hz. Nûh'un, yıllarca verdiği tevhit mücadelesinde çok az sayıda insanı tevhid inancına ikna edebildiği, oğlu ve hanımı başta olmak üzere inanmayanlar tarafından birçok kez ihanete uğramış bir Peygamber olduğu görülmüştür.

Ülü'l-'azm peygamberden olan Hz. İbrâhim, dini tebliğde birçok kez hicrette bulunmuştur. Onunla birlikte iman etmiş ve dini tebliğde yardımcısı olan hanımı Hz. Sâre'nin ise çocuğu olmamıştır. Hz. Sâre eşinin bir çocuk sahibi olması için cariyesini Hz. İbrâhim'e nikâhlamıştır. Bu izdivaçtan Hz. İsmail doğmuştur. Hz. İbrâhim ve hanımı Hz. Sâre'ye ise Allah bir lütuf olarak Hz. İshak adında bir evlat nasip etmiştir. Hz. İbrâhim ve kadını Hz. Sâre ihtiyarlığa erdiği halde çocuğu olmayan ve fizyolojik olarak çocuk sahibi olmaya uygun olmayan insanlara ümit olmuşlardır. Hz. Sâre, çocuk sahibi olduktan sonra Hz. Hacer aralarında kıskançlık vuku bulmuştur. Hz. İbrâhim, Allah'ın emri doğrultusunda onları Mekke'ye yerleştirerek kıskanma sorunu çözüme kavuşturmuştur. Beytullâh'ın bulunduğu Mekke'yi ailesine yerleşim yeri olarak tercih etmiş ve bunun bir sonucu olarak neslinin mabede yakın bir çevrede Allah'a ibadet ederek yetişmesini murat etmiştir. Hz. İbrâhim'in bu davranışı iyi bir çevrenin aile eğitiminde ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Yine başlarına gelen her musibette Hz. Hacer ve oğlu Hz. İsmail'in teslimiyeti göstermeleri ve her konuda Allah'a sığınmaları tüm insanlık için örneklik arz etmektedir.

Ülü'l-'azm olan Hz. Mûsâ'ya doğumundan peygamberlik vazifesi verilene kadar olan hayatında kendisine yardımcı olan hanımlar bulunmaktadır. Doğduktan sonra çocuğunun hayatını kurtarması için Allah'a dua eden anneye Allah, ilhamda bulunmuştur. Gelen vahiy ile yeni doğmuş oğlunu nehrin sularına bırakmıştır. Tüm annelik içgüdülerini bir tarafa bırakarak ilahi vahye teslimiyet göstermiştir. Hz. Mûsâ

mucizevî bir şekilde nehirden kurtularak Firavun'un sarayında yaşamaya başlamıştır. Hz. Mûsâ'nın hayatına dâhil olan kadınların hikâyesi burada başlamıştır. Onu büyüten Hz. Âsiye, küfrün içinde kendini ilâh kabul eden bir kocanın (Firavun) buyruğu altında yaşamak zorunda olan bir kadındı. Hz. Mûsâ'yı evlatlık olarak almış ve Firavun'un sarayında büyütülmüştür. Hz. Mûsâ'ya peygamberlik verildiğinde Firavun'u ve tüm israiloğllarını tevhit dinine davet etmiştir. Hz. Âsiye, Hz. Mûsâ'nın bu çağrısına uymuş ve inananlardan olmuştur. Bununla birlikte imanını saklamış ve sarayda gizli bir şekilde görevlileri ve hademeleri tebliğ davet etmiştir. Sarayda azımsanmayacak kadar bir kitle Müslüman olunca bu durum Firavun'un kulağına gitmiştir. O da iman etmiş olan hanımı ve yardımcılarını öldürme emrini vermiştir. Ölmeden evvel Hz. Âsiye Rabbinden cennette ona bir köşk yapmasını dilemiştir.

Hz. 'Îsâ da Ülü'l-'azm peygamberlerin arasında yer almıştır. Hz. 'Îsâ'nın hayatındaki kadınlardan annesi Hz. Meryem, daha doğmadan evvel mabede adanmıştı. Hz. Meryem'in vasiliğini de teyzesinin kocası peygamber olan Hz. Zekeriyya üstlenmiş olup Allah'ın koruması altında yetişmiştir. Hz. Meryem, edep ve hâya sahibiydi. Allah Hz. Meryem'e Cibril'i yoladı ve bir erkek evlat müjdelemiştir. Hz. 'Îsâ doğunca Allah, Hz. Meryem'e tekrar şehre dönmesini emretmiştir. Hz. Meryem insanlar nezdindeki durumunu izah edince Allah, bu durum karşısında ne yapması gerektiğini ona anlatmıştır. O, konuşmayacak ve yeni doğmuş bebek konuşacaktı. Yeni doğan Hz. 'Îsâ, mûcizevi bir şekilde insanlara onlar için apaçık uyarıcı bir peygamber olarak Allah tarafından gönderildiğini söylemiştir.

Ülü'l-'azm peygamberlerin sonuncusu olan Hz. Muhammed(s.a.v)'e dini tebliğde hanımları birçok yönden yardımcı olmuştur. Hz. Hatice Hz. Peygamber'in diğer hanımları arasında onu yalnızca peygamber olarak değil bir insan ve bir eş olarak gören tek hanımıdır. Hz. Hatice, yardımsever kişiliğiyle Allah Peygamberine çeşitli zaman dilimlerinde maddi-manevi bütün gücüyle destek olmuştur. Vahyin gelişiyle tereddütsüz iman etmiştir. Dini tebliğ başta kızları olmak üzere yakın akrabalarını özellikle kadınları davet etmiştir. Mekke dönemindeki sıkıntı zamanlarda tüm mü'minlere yardımcı olmuştur.

Hz. Peygamber döneminde hanımlar hayatın içindeydi. Kul olma bilinciyle hem dine hem de sosyal hayatta hizmet vererek İslâm Tarihinde büyük izler bırakmışlardır. Günümüz hanımları da bu izleri takip ederek hurafe ve batıl inanışlardan

arındırılmış bir din öğrenip gelecek nesillere rehber olmalıdır. Hz. Peygamber'in zevceleri ve kızları ile nice kadın sahâbîlerin hayatı en güzel örnekler olarak karşımızda durmaktadır. Her sahada kendini yetiştiren, İslâm'ın irfan pınarından ilim ve hikmet ile yoğrulmuş mübarek kadınların hayatlarından pırıltılar sunulmaktadır.

Kıssalarda anlatıldığı üzere hayatın her alanında aktif kadınlar kendini göstermektedir. Tebliğ vazifesiyle görevlendirilen eş ve babaya olan destek en yakınlarından gelmiştir. Hanımlara dini beyan ederken kadınların kendilerini en rahat hissettikleri ortamı hazırlayan kişiler peygamberin yardımcıları olan eşleri ve kızlarıydı. Bu kadınlar dinin yayılmasındaki gizli kahramanlardı. Câhiliye döneminde kadın değersiz bir meta olarak görülen kadınlara İslam, kadına haklar vererek onu bir birey olarak tanımış ve onu değerli kılmıştır. Kadın, İslamla şereflenmeye başladıktan sonra toplumda statü kazanmış ve toplumda söz söyleyen bir konuma gelmiştir. Kadının toplumda değer kazanması İslam medeniyetiyle başlamış ve devam etmiştir. Kadın İslamla birlikte dünyada pasif bir rolde kalmamış her daim aktif bir halde olmuştur.

Son olarak; İnsanı bir erkek ve dişiden yaratan erkeğe olduğu gibi kadına da değer atfeden ve kadını da erkek gibi toplumda söz sahibi kılan aziz dinin sahibine hamd olsun. Erkek kadın ayırmaksızın tebliğde bulunan ve kadını toplumda aktif kılan İslam'ın son peygamberine de sâlat ve selam olsun.

KAYNAKÇA

- ‘Âiše ‘Abdurrahmân, ‘Âiše bint Muhammed ‘Alî ‘Abdirrahmân, *Rasûlüllah’ın Kızları ve Torunları* (çev. İsmail Kaya), Konya: Uysal Kitabevi, 1993.
- ‘Âiše ‘Abdurrahmân, ‘Âiše bint Muhammed ‘Alî ‘Abdirrahmân, *Terâcim Seyyidâr Beyti’n-Nübüvve*, Kâhire: byy, ts.
- ‘Askerî, Murtezâ, *Ehâdisu Ümmi’l-Mü’minin Âiše*, Beyrut: Matbaatu Sadr, 1994.
- Abbott, Nabia, *Hz. Muhammed’in Sevgili Eşi Ayşe* (çev. Tuba Asrak Hasdemir), Ankara: Yurt Yay., 1999.
- Abduh, Muhammed b. Hasen Hayrullah et-Türkmânî el-Mısrî, *Tefsîru Cüzi Amme*, Matbaatü Mısır, Mısır: Matbaatü Mısır, 1341
- Afzalurrahman, *Encyclopaedia of Seerah*, Sîret Ansiklopedisi (çev. Yusuf Balcı vd.), İstanbul: İnkılâb Yay., 1996.
- Ağaoğlu, Reşat Ahmet, *İslam’ın İlk Yıllarında Evlilikler ve Evlendirmeler*, İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2018.
- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (nşr, ‘Abdullâh Muhammed ed-Dervîş), I-X, Beyrût: Daru’l Fikr, 1991.
- Akbulut, Ahmet, *Sahabe Dönemi ve İktidar Kavgası*, Ankara: Pozitif Matbaacılık, 2001.
- Akdemir, Salih, “Tarih Boyunca ve Kur’ân-ı Kerim’de Kadın”, *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, X/IV, Ankara: 1997.
- Aktaş, Mehmet Nurullah, “Kur’ân’da Kadının Kavramsal İfadesi”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VII/XIII, (2016).
- Algül, Hüseyin, *İslâm Tarihi*, Ankara: Gonca Yay., 1986.
- Aruçi, Muhammed, “Ülü’l-Azm”, *DİA*, XLII, 294-295. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Aruk, Seyfullah, *Kur’ân’da Kadın Kıssaları*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Arvas, Mehmet Vehmi, *Tevrat’ta ve Kur’ân’da Hz. İbrâhim*, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, YI Tezi, 2009.
- Atasoy, İhsan, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul: Yeni Asya Yay., 1994
- Ateş, Fatma, *Hz. Hafsa Bint Ömer*, İstanbul: Siyer Yay., 2019.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neş., 1989.

- Avcı, Hatice, *Kur'ân'dan İffet Örnekleri: Hz. Meryem Ve Hz. Yusuf*, Elazığ: Fırat Üniversitesi, YL Tezi, 2012.
- Aydemir, Abdullah, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1996.
- Aydın, M. Akif, "Aile", *DİA*, II, 196-200. İstanbul: TDV yay., 1989.
- Aydın, Mehmet Akif, "Kadın", *DİA*, XXIV, 86-94. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Aydın, Mehmet Zeki, *Ailede Ahlak Eğitiminde İlkeler*, İstanbul: Dem Yay., 2005.
- Azimli, Mehmet, *Hz. Peygamberin Evlendiği Kadınlar*, Avrupa İslâm Üniversitesi İslâm Araştırmaları, 2010.
- Bakırcı, Mehmet, *Sure Meryem ve Taha*, Konya: Özdemir Kitabevi, 2015.
- Balcı, Ramazan, *Hz. Âişe*, İstanbul: Gelenek Yay., 2000.
- Bayraktutan Osman, "Kur'ân Eğitimi ve Öğretiminde Ailenin Rolü Üzerine Bir Değerlendirme", *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Aile İçi Eğitim Çalıştayı*, 2016.
- Belâzurî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Cabir Belazûrî, *Ensabü'l-Eşraf* (nşr. Süheyl Zekkar, Riyaz Zirikli), Beyrût: Dâru'l-Fıkr, 1996.
- Beydâvî Nâsiruddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl* (nşr. Muhammed 'Abdurrahmân el- Mar'aşlı), Beyrût: Dâru İhyâi't- Tûrasi'l-'Arabî, 2003.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmet b. Hüseyin, *Delâ'ilü'n-nübüvve ve ma'rifetü ahvâli sâhibi's-şerî'a*, Beyrût: Daru'l-Kütübi'l-Muallime, 1988.
- Biçen, Esmâ, *Hz. Âişe'nin Tefsir Metodu ve Tefsirdeki Yeri*, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, YL Tezi, 2011.
- Bigiyef, Musa Carullah, *Hatun*, (haz. Mehmet Görmez), Ankara: Otto Yay., 2018.
- Bilge, M. Fikret, *Peygamberler Tarihi*, Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2003.
- Bolelli, Nusrettin, *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri*, İstanbul: İFAV, 1998.
- Bursalı, Mustafa Necati, *Hz. Nûh*, İstanbul: Bahar Yay., 2019.
- Bûti, Muhammed Sa'îd Ramazan, *Fıkhu's S-Siyre*, Beyrût: Dâru'l Fıkr, 1991.
- Canan, İbrâhim, *Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Ankara: Akçağ Yay., 1988.
- Cevâd 'Alî, *el-Mufasssal fî târihi'l-'Arab kable'l-İslâm*, I-X, Bağdat: Câmi'atu Bağdat, 1413/1993.

- Ceylan, Meryem Canan, *Entellektüel ve Siyasî Bir Kişilik Olarak Hz. 'Âişe*, I. Baskı, İstanbul: Ahsen Yay., 2002.
- Cin, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Konya: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1988.
- Çağrı, Mustafa, "Azim", *DİA*, IV, 328-329. İstanbul: TDV yay., 1991.
- Çelik, Hüseyin, "Hz. Peygamberin Hz. 'Âişe ile Olan Evliliğinin Kur'an'ın Korunmasına Katkısı", *EKEV Akademi Dergisi*, Tokat: 2012.
- Çınar, Mahmut, "Hz. Peygamber'in Zeynep Bint Caşh İle Evliliği Hakkında Şüpheler", *Diyanet İlmî Dergi*, 2007.
- Çimen, Ali, *Tarihi Değiştiren Kadınlar*, İstanbul: Timaş Yay., 2008.
- Davutoğlu, Ahmet *Sahih-i Müslüm Tercemesi ve Şerhi*, İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1978.
- Demir, İsmet, *Hz. Muhammed'in Özel, Ailevi ve Sosyal Hayatı*, İstanbul: Seçil Ofset Yay., 2003.
- Derzeze, Muhammed 'İzzet b. Abdilhâdî b. Dervîş, *'Asru'n Nebi*, Beyrût: 1964.
- Derzeze, Muhammed 'İzzet b. Abdilhâdî b. Dervîş, *et-Tefsirü'l Hadis*, I-IX, Kâhire: 1963.
- Derzeze, Muhammed 'İzzet b. Abdilhâdî b. Dervîş, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, İstanbul: Yarın Yay., 2016.
- Diyarbekrî, Hüseyin b. Muhammed (990/1582), *Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs*, Kâhire: byy., 1302.
- Ebû 'Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. 'Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî er-Râzî, *et-Tefsirü'l-kebîr (Mefâtihu'l-gayb)*, Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1401/1981.
- Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Ebu Şakka, Abdulhalim, *Tahrirü'l Mer'e fi âsri'l risalete*, Kahire: Daru'l Kalem, 1999.
- Erdemli, Kadriye, "Hz. Hatice", *Diyanet İlmî Dergi*, 2009.
- Eren, Cüneyt *Cennetten Süzülen Nâzenin İzdüşüm Kadın (Kur'an Perspektifinden Kadın)*, İstanbul: Rağbet Yay., 2016.
- Erol, Bünyamin, "Hadiste Eleştirel Yaklaşımın Öncüsü Olarak Hz. 'Âişe", *İslâmiyât*, III, 2, (2000).
- Ersoy, Mehmet Akif, *Safahat*, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2013.
- Esat, Mahmut, *İslâm Tarihi*, İstanbul: Ta'n Matbaası, 1965.

- Fayda, Mustafa, “*Âişe*”, *DİA*, II, 201-205. İstanbul: TDV yay., 1989.
- Fidan, Hafza, *Kur’ân’da Kadın İmgesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Doktora Tezi, 2005.
- Gannuşı, Raşid, *Kur’ân Ve Yaşam Arasında Kadın*, İstanbul: Mana Yay., 2017.
- Görmez, Mehmet, *Hadislerle İslâm*, Ankara: DİB Yay., 2013.
- Güç, Ahmet, “Kur’ân-ı Kerim’e göre Hz. Meryem ve İsa ”, *U.Ü.İ.F.D.*, III-13, Bursa: 1981.
- Günaltay, M. Şemseddin, “Kable’l-İslâm Araplar ve Tedeyyünleri”, *Dâru’l-Fünun İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1926.
- Güner, Osman, “İslâm Düşüncesinde Kadına Yönelik Şiddet Söylemine Bir Bakış”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Samsun: 2007.
- Gürel, Ramazan, *Din eğitimi Açısından Kur’ân’da Hz. İbrâhim*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- H. Tahsin Emiroğlu, *Esbâb-ı Nüzûl*, Konya: Kuzucular Ofset, ts.
- Hafız, İmâd Züheyr, *el-Kasasu’l-Kur’ânî Beyne’l-Âbâi ve’l-Ebnâi*, Dimaşk: Dâru’l-Kalem, 1992.
- Hâkim, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nisaburî, *el-Müstedrek ala’s-Sahihayn* (nşr. Hamdi Demirbaş Muhammed), Mekke: Mektebetu’l-Asriyye, 2000.
- Hamidullah, Muhammed, “Zeynep bint Cahş”, *DİA*, XXXIV, 357-358. İstanbul: TDV yay., 2013.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (Çev. Salih Tuğ), Ankara: Yeni Şafak Gazetesi Kültür Armağanı, 2003.
- Harman, Ö. Faruk, *Hz. İbrâhim ve Kurban*, (Hz. İbrâhim’in İzinde), İstanbul: Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı, 2001.
- Harman, Ömer Faruk, “Hz. Nûh”, *DİA*, XXXIII, 224-227. İstanbul: TDV yay., 2007.
- Harman, Ömer Faruk, “Kadın”, *DİA*, XXIV, 82-86. İstanbul: TDV yay., 2001.
- Harputlu İshak Efendi, *Diyâu’l-Kulûb*, İstanbul: 1995
- İbn ‘Abdülber en-Nemerî, Ebû ‘Ömer Yûsuf b. ‘Abdullâh İbni ‘Abdi’l-Berr, *el-İsti’âb fî ma’rifeti’l-ashâb*, Beyrût: 1998.
- İbn ‘Atiyye el-Endelüsi, *el-Muharrarü’l Veciz fî Tefsiri’l Kitabi’l Aziz*, Beyrût: byy., 1984

- İbn Aşur, Muhammed Tahir, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus: Dâru Suhnûn, ts.
- İbn Atiyye el-Endelüsi, *el-Muharrarü'l Veciz fi Tefsiri'l Kitabi'l Aziz*, Beyrût: 1984.
- İbn Habib, Ebû Ca'fer Abdillâh Ahmed b. Muhammed, *el-Muhabber*, Beyrût: trs.
- İbn Hacer, Şerefuddin Ebi Fadl Ahmed b. Ali el-Askalanî, *el-İsâbe fi Temyizi 's-Sahabe*, Beyrût: Dâru'l-Ciyl, 1992.
- İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed, *el-Müsned*, İstanbul: 1992.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik, *Sîretu'n-Nebî*, Beyrût: Dâri'l Kitab'il Arabî, 1990.
- İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr, *Sîretu İbn İshâk*, Dımaşk: Daru'l Fikr, 1978.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zadu'l Mead*, Beyrût: Daru'l Kitabu'l Arabiyye, 2005.
- İbn Kesîr, Ebu'l Fida İmaduddin, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrût: Mektebet'l Maarif, 1990.
- İbn Kesir, Ebü'l-Fida' İmâdüddîn İsmail b. Ömer, *Tefsiru'l-Kur'âni'l Azîm*, Beyrût: 1983.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed 'Abdullâh b. Müslim ed-Dîneverî, *el-Me'ârif* (nşr. Servet 'Ukkâşe), Kâhire: 1992.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *el-Me'ârif* (nşr. Servet 'Ukkâşe), Kâhire: byy., 1992.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. 'Alî el-Ensârî, *Lisânü'l-'Arab*, I-XV, Beyrût: Dâru Sâdır, ts.
- İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensari, *Lisanu'l-Arab*, Beyrût: Daru'l Sadır, 1990.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Meni' Hâşimî, *Kitabu't-Tabakati'l-Kebir*, Kâhire: Mektebetu'l-Hâncî, 2001.
- İbn-i Mace, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünen-u İbn-i Mâce*, Kitâbu'l-Hûdûd, Tahk. Muhammed Fuâd Abdü'l-Bâkî, yy., ts.
- İbnü'l Esîr, Ebü'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim, *el Kâmil fi't-Tarih*, Beyrût: 1407/1987.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, Beyrut: el-Mektebetü'l İslâmi, 1984

- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasan İzzeddîn Alî b. Muhammed b. Abdülkerim, *Usdu'l-Gâbe*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- İbnü'l-Hacer, Şihâbudü'd-Din Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali el-Kenânî el-Askalânî, *Fethu'l-Bâri li Şerh-i Sahîhi'l- Buhârî*, Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, 3. Baskı, yy., 1407.
- İmam Nesâî, *Hadislerle Kadın* (çev. Hanifi Akın- F. Havva Özbey), İstanbul: Tahlil Yay., 2019.
- İmam Şafii, Ebî Abdullah Muhammed b. İdris, *Kitâbu'l Ümm*, Beyrût: Daru'l İhyâ el-Türâsi'l-Ârabiyye, 2001.
- Kâdî, 'Abdulfettâh 'Abdulgannî, *Esbâb-ı Nüzul*, Ankara: Fecr Yay., 2018.
- Kalaç, Habip, “Kur'ân'a Göre Müşriklerin Ulu'l-azm Peygamberlerden İstekleri”, Şırnak: Şırnak Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Kandemir, M. Yaşar, “Fâtıma”, *DİA*, XII, 219-223. Ankara: TDV yay., 1995.
- Kandemir, M. Yaşar, “Hatice” *DİA*, XVI, 465- 466. İstanbul: TDV yay., 1997.
- Kandemir, M. Yaşar, “Meymûne”, *DİA*, XXIX, 506-507. Ankara: TDV yay., 2004.
- Kara, Hilal -Abdullah Kara, *İlklerin Annesi Hz. Hatice*, İstanbul: Nesil Yay., 2007.
- Karaca, Ahmet, “Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Meryem'in Hamileliği ve Kendisine Gönderilen Ruh”, Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, I/I, İstanbul: 2015.
- Karacabey, Salih, “Ülü'l-Azm Peygamberler ve Ortak Yönleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1998.
- Karanakçı, Safaeddin, “Eski Yahudilerde Aile” s. 798-801, İnsan: Aylık Fikir ve Sanat Mecmuası, 2/10, Mart sayısı, İstanbul: 1939.
- Karatay, Mustafa, “İlahi Emre Muhatap Olma Konusunda ‘Kadın’”, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası İslâm Ve Kadın Çalıştayı*, Iğdır: 2018.
- Kavuştı, Şura, “Hz. Muhammed'in Aile Reisi Olarak Örnek Şahsiyeti”, Konya: Selçuk Üniversitesi, YI Tezi, 2006.
- Kaya, Sıtkı, *Hz. Âdem, Hz. Nûh ve Hz. İbrâhim Kıssalarında Aile*, Samsun: On dokuz Mayıs Üniversitesi, SBE Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Kayhan, Mustafa, Kur'ân'da Yerilen Kadınlardan Bir Portre: Ümmü Cemil, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012.

- Kazancı, Ahmet Lütfü, *Hazreti Hatice*, İstanbul: Ensar Yay., 2019.
- Kazıcı, Ziya Hz. *Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, İstanbul: Çamlıca Yay., 2003.
- Kehhale, Ömer Rıza, *A'lamun Nisa*, Dimaşk: 1959.
- Keylanî, Mustafa Seyyid, *Peygamberlerin Efendisi Hz. Muhammed Hayatı ve Ahlakı*, İstanbul: Kitap Dünyası Yay., 2015.
- Kılıç, Ünal “Bir Eş Olarak Hz. Hatice”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas, 2015.
- Komisyon, *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara: DİB Yay., 2014.
- Kökçe, Halime, *Kadın Oradaydı Vahiy Sürecinde Kadın Rollerini, “Geçmiş ve Gelecek Arasında Hz. Hatice”*, İstanbul: Elest Yay., İstanbul, 2004
- Köksal, M. Asım, *İslâm Tarihi*, İstanbul: Köksal Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Kurtûbî, Ebi Abdullah Muhammed b. Ahmed el Ensari, *Câmi'u'l-ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrût: Müessesetü'r-risâle, 2006.
- Kutub, Muhammed Ali, *İman ve İnkâr Aynasında İki Kadın Portresi*, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2016.
- Kuzgun, Şaban, “Hanif”, *DİA*, XVI, 33-39. İstanbul: TDV yay., 1997.
- Kuzgun, Şaban, *İslâm Kaynaklarına Göre Hz. İbrâhim ve Haniflik*, Ankara: Se-Da Yay., 1985.
- M.Tayyib Okiç. *İslâmiyette Kadın Öğretimi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1979.
- Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı* (çev. Ahmet Asrar), İstanbul: Pınar Yay., 2016.
- Mubarekfuri, Safiyurrahman, *er-Rahikü'l-Mahtûm-Peygamberimizin Hayat ve Daveti*, İstanbul: Milli Gazete, Risale Yayınları, 1999.
- Mükâtil b. Süleyman, Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*, (nşr. Ahmet Ferit), Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Müslüm, Ebu'l-Huseyn Müslim b.Haccâc el-Kuseyri; el-Câmi'u's-Sahih; c.1-5, Beyrût: 1972.
- Nedvi, Ebû'l-Hasan 'Alî, *Kur'ân-ı Kerim'de Peygamber Kıssaları*, (çev. Şerafettin Şenaslan), İstanbul: Ravza Yay., 2017.
- Nedvi, Seyyid Süleyman, *Asr-ı Saâdet*, (çev. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul: Eser Neşriyat, 1978.

- Nedvi, Seyyid Süleyman, *Hz. 'Âiše*, (çev. Ahmet Karataş), İstanbul: Timaş Yay., 2005.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Hafîzüddin Abdullah b. Mahmud, *Medârikü't-tenzîl ve hakâ'iku't-te'vil*, Beyrût: Daru'l Kelim et-Tayyib, 1998.
- Öngüt, Ömer, *Kalplerin Anahtarı Hazret-i Muhammed Aleyhisselâm*, Ankara: Hakikat Yayıncılık, 2019.
- Öztürk, Levent, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001.
- Öztürk, Mustafa, *Cahiliyeden İslâmîyet'e Kadın*, Ankara: Ankara Okulu Yay., 2016.
- Öztürk, Mustafa, *Kıssaların Dili*, Ankara: Ankara Okulu Yay., 2014.
- Öztürk, Nîrgül, *Hz. 'Âiše ve Tefsir İlmindeki Yeri*, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa: YL Tezi, 2007.
- Özüçalışır, Abdullah, *Hz. 'Âiše(r.a.) Validemizin İlmi Yönü*, Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi *Uluslararası Aile İçi Eğitim Çalıştayı*, Iğdır, 2018.
- Peköz, Emine, *Hz. Ümmü Habîbe*, İstanbul: Siyer Yay., 2019.
- Peköz, Emine, Serap Toğuşlu ve İbrâhim Yardım, *Hz. Sevde bint Zem'a, Hz. Zeyneb bint Hüzeyme, Hz. Meymûne bint Haris*, İstanbul: Siyer Yay., 2019.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dar'ul Kâlem, 1430/2009.
- Râzî, Ebû 'Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. 'Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî, et-Tefsîrü'l-kebîr (Mefâtihu'l-gayb), I-XXXII, Beyrut: Dâru'l-Fîkr, 1401/1981
- Sa'lebî, Ebu İshâk Ahmed, el-Keşf ve'l-Beyân(Tefsîru's-Sa'lebî), Tah.:Ebu Muhammed b. Âşur, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1422/2002.
- Sabuncu, Ömer, "Hz. Peygamber'in İlk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği", *Diyanet İlmi Dergi*, 2009.
- Sabuncu, Ömer, *Hz. Peygamber'in İlk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı Ve Kişiliği*, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Sabuncu, Ömer, *Hz. Safiyye Bint Huyey*, İstanbul: Siyer Yay., 2019.
- Sâbûnî, Muhammed 'Alî, *Peygamberimiz Niçin Çok Evlendi*, İstanbul: Petek Yay., 1983.
- Sâbûnî, Muhammed 'Alî, *Safvetü't-tefâsîr*, Beyrût: Dâru'l Kur'âni'l-Kerim, 1981.

- Sallâbi, Ali Muhammed, *Siyer-i Nebi Medine Dönemi*, İstanbul: Ravza Yay., 2016.
- Sargut, Cemâlnur, *Peygambere Sevdiren Kadın*, İstanbul: Nefes Yay., 2014.
- Sarıçam, Meryem, *Hz. Muhammed'in Eşlerine Hitap Eden Âyetlerin İncelenmesi*, Cumhuriyet Üniversitesi, YI Tezi, 2007.
- Savaş, Rıza, “*Asr-ı Saadet'te Kadın ve Aile Hayatı*”, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- Savaş, Rıza, *Hz. Muhammed(sav) Devrinde Kadın*, İstanbul: Ravza Yay., t.y.
- Schimmel, Annemarie, *Ruhum Bir Kadındır*, İstanbul: İz yayıncılık, 1999.
- Seyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, Beyrût: Dâru'ş-Şurûk, 1402.
- Seyyid Sâbık, *Fıkhu's- sünne*, Kâhire: Daru'l Feth, 1990.
- Soyak, Zeki, *Kur'ân ve Hadis'te Kıssalar Hisseler*, Ankara: İlkadım, 2012.
- Söylemez, Hülya, *Kur'ân'da Kadın Kıssaları (Hz. Mûsâ Örneğinde)*, Ankara: Ankara Üniversitesi, YL Tezi, 2006.
- Süheyli, ‘Abdurrahmân, *er-Ravdü'l-Ünf fi Şerhi's-Siretin-Nebeviyye li İbn Hişâm* (nşr. ‘Abdurrahmân el-Vekîl), Kâhire: 1967.
- Sürer, Esengül, *Kur'ân Yorumlarında Kadın*, Ankara: Fecr Yay., 2018.
- Süyûtî, Celaeddin Abdurrahman, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr*, Beyrût: Daru'l-Fikr, 2011.
- Şahan, Ramazan, *Hz. Nûh Kıssası Bağlamında Ailevi İlişkiler*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2014.
- Şahyar, Ayşe Esra, “Zeynep bint Huzeyme” İstanbul: DİA, 2013.
- Şâmî, Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf es-Sâlihî ed-Dimaskî, (ö. 972/1536), *Peygamber Külliyyatı*, çev. Halil İbrâhim Kaçar, İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2003–2004.
- Şelûbî, Ahmet, *Allah Rasûlü'nün Örnek Aile Hayatı*, (çev. Abdullah Kara), İstanbul: İhtar Yayıncılık, 1995.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb *el-Mu'cemü'l-kebîr*, Kâhire: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, *Câmiu'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân* (nşr. ‘Abdullâh b. ‘Abdülmuhsin et-Türkî), I-XXVI, Riyâd: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1424/2003.

- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, *Târîhu 'r-rüsûl ve 'l-mülûk* (nşr. Ebu'l-Fazl İbrâhim), Kâhire: Dâru'l Meârif, 1119.
- Taftazânî, Sadüddîn Mesud b. Ömer, *Şerhu'l-Akâid el-Nesefî*, Beyrût: Daru İhyai't-Türasi'l-Ârabi, 2014.
- Tahmâz, Abdulhamid Mahmud, *es-Seyyidetü Âişe (Ümmü'l-Mü'minin ve Alimetü Nisai'l-İslâm)*, Dımaşk: Daru'l-Kalem, 1988.
- Temâm, Ahmed ve Semir Halebî, *Cennetle Müjdelenen Hanımlar*, çev. Hüseyin Okur, İstanbul: Semerkand Yay., 2019.
- Tirmizi, *Muhtasar Şemâqil-i Şerif Tercemesi*, Çeviren ve Şerh eden: Muhammed Raif Efendi, Konya: İhyâ Yay., ts.
- Toğuşlu, Serap, *Hz. Zeyneb Bint Cahş*, İstanbul: Siyer Yay., 2019.
- Tuksal, Hidayet Şefkatli, *Kadın Karşısı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara: 2000.
- Turpcu, Betül, *Din Eğitimi Açısından Kur'an-ı Kerim'de Hz. Meryem'in Terbiyesi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, YL Tezi, 2012.
- Uraler, Aynur, "Ümmü Habibe", *DİA*, XXXXII, 318-319. İstanbul: TDV yay., 2012.
- Uraler, Aynur, "Zeynep", *DİA*, XXXXIV, 355-356. İstanbul: TDV yay., 2013.
- Uraler, Aynur, *Ümmü Habibe'nin Rivayetleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi YL Tezi, 1990.
- Usta, Emine Şeyma, *Ansiklopedik Kadın İlmihali*, İstanbul: Yıkılmazlar Yayıncılık, 2016.
- Uyar, Gülgün, *Ehli Beyt İslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evladı{260/873'e Kadar}*, İstanbul: İFAV, 2008.
- Ümit, Mehmet, "Şuayb", İstanbul: DİA, 2010.
- Ünal, Asife, "Hıristiyanlıktaki Kadın ve Aile Anlayışına Genel Bir Bakış", *Dinler Tarihi Araştırmaları III: 2000. Yılında Hıristiyanlık (Dünü Bugünü ve Geleceği)*, Ankara: Dinler Tarihi Derneği, 2002.
- Ünal, Mehmet, "Kur'an'da Kadın Portrelerinden Kesitler", *Kadın ve Aile Yazıları*, Yüksel Salman (der.), Ankara: DİB Yay., 2012.
- Vâhidî, Ebû'l-Hasan 'Alî b. Ahmed en-Nîsâbûrî, *Esbâbü nüzûli'l-Kur'an* (nşr. Besyûnî Zaglul), Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1991.

- Yâ'kûbî, Ahmed b. Ebî Yâ'kûb b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih, *Tarihü'l-Yâ'kûbî*, Beyrût: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1423/2002.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Azim Dağıtım, ts.
- Yeniçeri, Celal, *Hz. Muhammed Yaşadığı Ve Yön Verdiği Hayat*, İstanbul: İFAV, 2007.
- Yıldırım, M. Hamdi, *İslâm'da Kadın*, İstanbul: Ravza Yay., 2018.
- Yılmaz, Muhammed, *İbn Hacer'in Hocaları Bağlamında Kadın Hadisçiler*, Araştırma Yay., 2008.
- Yılmaz, Suzan, *Hz. Ümmü Seleme*, İstanbul: Siyer Yay., 2019.
- Yurt, Mehmet Emin, Osman Bayraktutan, *Çocuğun Kişilik Gelişiminde Ailenin Önemi*, Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Aile İçi Eğitim Çalıştayı, Iğdır, 2016.
- Zebidî, Ebû'l-'Abbâs Zeynüddîn Ahmed b. Ahmed eş-Şercî *Sahih-i Buhari Muhtasarı ve Tecrid-i Sarih Tercemesi*, (Mütercim ve Şarih: Kamil Miras), Ankara: DİB Yay., 1985.
- Zebidi, Ebü'l-Feyz Murtaza Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *Tacu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Beyrut: Dâru Sadır, 1306.
- Zehebî, İmam Şemsüddin Muhammed Ahmed b. Osman, *Siyeru A'lami'n-Nubelâ*, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1982.
- Zemaşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. 'Ömer b. Muhammed, *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyünü'l-ekâvil fî vücûhi't-te'vîl*, Beyrût: ts.
- Zeydân, Abdülkerîm, *el-Mufasssal/Mezheplere Göre Bütün Yönleriyle Kadın ve Aile Fıkhi Ansiklopedisi*, İstanbul: Miraç Yay., 2019.
- Zürkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî b. Yusuf b. Ahmed b. Şihâbüddîn b. Muhammed, *Şerhu'z-zürkânî ale'l-mevâhibi'l-leduniyye*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1996.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Kadriye DEMİR

Uyruğu: Türkiye Cumhuriyeti

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Şırnak Üniversitesi	2018

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev

YABANCI DİL: Arapça